

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE VIRE

Nevenka BOGATAJ

**RAZUMEVANJE POMENA GOZDA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ
PODEŽELJA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH**

DOKTORSKA DISERTACIJA

**UNDERSTANDING OF THE FOREST ROLE FOR THE RURAL
SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN STUDY CIRCLES**

DOCTORAL DISSERTATION

Ljubljana, 2007

Doktorsko delo je zaključek podiplomskega študija na Oddelku za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, ki je potekalo v sodelovanju s Centrom za teoretsko sociologijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani je za mentorja doktorskega dela imenovala prof. dr. Boštjana ANKA, za somentorja pa prof. dr. Franeta ADAMA.

Komisija za oceno in zagovor:

- Predsednik: prof. dr. Iztok WINKLER
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Katedra za gozdno tehniko in ekonomiko
- Član: prof. dr. Boštjan ANKO
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Katedra za krajinsko gozdarstvo in prostorsko informatiko
- Član: prof. dr. Frane ADAM, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za teoretsko sociologijo
- Član: prof. dr. Matija KOVAČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Katedra za agrarno ekonomiko, ruralno sociologijo in razvoj podeželja

Datum zagovora: 21. marec 2007

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Nevenka Bogataj

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dd
DK	UDK 636.4.084/.087(043.3)=863 GDK 91+92:611:945.1(043.3)=863
KG	gozd/ podeželje/ trajnostni razvoj/ socialni kapital/ neformalno učenje odraslih/ študijski krožki/ Slovenija/ intermediarne institucije/ skupnost
AV	BOGATAJ, Nevenka, univ. dipl. inž. gozd, mag.
SA	ANKO, Boštjan (mentor), ADAM, Frane (somentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire
LI	2007
IN	RAZUMEVANJE POMENA GOZDA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH
TD	Doktorska disertacija
OP	XII, 191 str., 24 pregl., 21 sl., 4 pril., 284 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	V raziskavi smo preučevali odnos udeležencev študijskih krožkov do podeželja, do gozda in do trajnostnega razvoja z različnimi metodami – s kvantitativno analizo letnih poročil o delovanju študijskega krožka, z anketiranjem, opravljenim junija 2003, z analizo literature in z osebnim neposrednim opazovanjem v obdobju 2001-2005. Ugotovili smo, da so krožkarji – zlasti na podeželju – med seboj povezani s horizontalnim socialnim kapitalom, da imajo do svojega kraja in do gozda posebno skrben in naklonjen odnos, ki za razvoj doslej ni bil aktiviran zaradi pomanjkljivega vertikalnega socialnega kapitala. Te značilnosti so ključne za trajnostni razvoj podeželja. Identificirali smo ključna vprašanja ankete kot kazalce »trajnostnega vedenja« posameznika (pojasnijo 60 % njegove variabilnosti) ter potrdili možnost in uporabnost stratifikacije anketiranih. Z njo smo utemeljili razlike v življenjskem stilu krožkarjev na podeželju in v mestu ter omogočili oblikovanje ciljnih skupin za izobraževanje, za stike z javnostmi in nadaljnje raziskave. Z uporabo interdisciplinarne obravnave raziskovalnih vprašanj smo se izognili omejevanju na merljive entitete in na modelne rešitve. Odgovore na kompleksna vprašanja smo našli s triangulacijo virov in metod, upoštevanjem domače dediščine in vsakdanje realnosti. Posledično so zaključki takoj in neposredno uporabni.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dd

DC UDC 636.4.084/.087(043.3)=863 FDC 91+92:611:945.1(043.3)=863

CX forest/ rural/ sustainable development/ non-formal learning of adults/ study circles/ Slovenia/ intermediar institutions/ community

AU BOGATAJ, Nevenka

AA ANKO, Boštjan (supervisor), ADAM, Frane (co-supervisor)

PP SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Forestry and Renewable Forest Resources

PY 2007

TI UNDERSTANDING OF FOREST ROLE FOR SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT IN STUDY CIRCLES

DT Doctoral Dissertation

NO XII, 191 p., 24 tab., 21 fig., 4 ann., 284 ref.

LA sl

AL sl/en

AB The research was focused to the relation between study circle participants and rural environment, forest and sustainable development. Diverse methods were used – quantitative analysis of study circle yearly reports, results of survey performed in June 2003, literature analysis and personal involvement/engagement in 2001-2005 period. It has been found that study circle participants – particularly in the countryside – are tightly linked together with horizontal social capital, are particularly careful for and committed to their living places including forests, what has – up to now – never been activated in developmental initiatives because of lack of vertical social capital. These characteristics are key elements of sustainable rural development. We identified the key inquiry questions of »sustainable personal behaviour« (explaining 60 % of its variability) and confirmed possibility and usefulness of interviewees stratification. The hypothesis of different lifestyles of study circle participants in the rural and urban environments was therefore confirmed and at the same time the target groups for education, public relations and further research were formed. By using an interdisciplinary approach in research we avoided limitation on measurable entities and model solutions. We have found answers on complex questions with triangulation of sources and methods, inclusion of local, traditional and daily life. Consequently conclusions are immediately and directly applicable.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija	III
Key words documentation	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	IX
Kazalo prilog	X
Slovarček	XI
1 UVOD	1
1.1 OPIS KONTEKSTA IN KONCEPTUALNEGA OKVIRA RAZISKAVE	1
1.2 OPREDELITEV PROBLEMA	7
1.3 DOSEDANJA RAZISKOVANJA (PREGLED OBJAV).....	9
1.4 POMEN IN DOSEG RAZISKAVE	12
1.5 NAMEN IN CILJI ANALIZE.....	13
2 HIPOTEZE	15
3 GOZD KOT STEBER TRAJNOSTNEGA RAZVOJA PODEŽELJA	16
3.1 OPREDELITEV PODEŽELJA	16
3.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ – KONCEPT IN NOSILCI	20
3.3 GOZD JE ZA SLOVENCE DEL PODEŽELJSKE IDENTITETE.....	24
3.3.1 Slovensko gozdarstvo za trajnostni razvoj podeželja.....	28
3.3.2 Skupnostno/ srenjsko gozdarstvo.....	34
4 ŠTUDIJSKI KROŽKI KOT EDINA SKUPNOSTNA OBLIKA NEFORMALNEGA SAMOSTOJNEGA UČENJA V SLOVENIJI.....	37
4.1 KONCEPT NEFORMALNEGA UČENJA	37
4.2 OPREDELITEV ŠTUDIJSKEGA KROŽKA.....	44
4.3 ZNAČILNOSTI MENTORJEV IN UDELEŽENCEV ŠTUDIJSKIH KROŽKOV.....	49
4.4 DETERMINANTE RAZVOJA ŠTUDIJSKIH KROŽKOV V SLOVENIJI.....	53
5 SOCIALNI KAPITAL	57
5.1 TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	57
5.2 SOCIALNI KAPITAL SLOVENSkih ŠTUDIJSKIH KROŽKOV	59
5.3 SOCIALNI KAPITAL KOT DEJAVNIK TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	63

6	RAZISKOVALNE METODE	68
6.1	KONCEPTUALNI OKVIR IN PREDPOSTAVKE	68
6.1.1	Neposredni stik (opazovanje z udeležbo).....	69
6.1.2	Analiza letnih poročil o delovanju študijskih krožkov.....	71
6.1.3	Anketiranje udeležencev krožkov	72
7	REZULTATI.....	76
7.1	OPAZOVANJE Z UDELEŽBO	76
7.2	REZULTATI ANALIZE LETNIH POROČIL ŠTUDIJSKIH KROŽKOV - STANJE IN DESETLETNI TRENDI	79
7.2.1	Študijski krožki Zavoda za gozdove	83
7.3	REZULTATI ANKETIRANJA UDELEŽENCEV ŠTUDIJSKIH KROŽKOV	86
7.3.1	Opis vzorca in izbranih značilnosti življenjskega stila anketiranih.....	86
7.3.2	Organizirano sodelovanje anketiranih kot indikator socialnega kapitala ...	88
7.3.3	Odnos do razvoja kraja.....	93
7.3.4	Stik z gozdom	99
7.3.5	Vloga gozda za razvoj kraja in odnos do trajnosti.....	105
7.3.6	Učenje o gozdu in mesto študijskih krožkov zanj.....	112
7.3.7	Tipične skupine anketirancev – rezultati multivariatne analize	117
7.3.8	Napovedni model za »sonaravno« ravnanje posameznika	124
8	RAZPRAVA.....	127
8.1	TRAJNOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA	131
8.1.1	Stratifikacija anketiranih.....	140
8.2	POMEN ŠTUDIJSKIH KROŽKOV ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ IN SOCIALNI KAPITAL	143
8.3	VLOGA GOZDA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ SLOVENSKEGA PODEŽELJA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH	146
9	ZAKLJUČKI	152
10	POVZETEK.....	168
11	VIRI	174
12	ZAHVALA	190
13	PRILOGE.....	191

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Primerjava med formalnim in neformalnim učenjem (Rogers, 1996).....	42
Preglednica 2: Dobitniki priznanj med skupnimi dobitniki priznanj ob tednu vseživljenjskega učenja	82
Preglednica 3: Študijski krožki, ki so jih izpeljali mentorji Zavoda za gozdove Slovenije	84
Preglednica 4: Kako so anketirani ocenili migracije v/ iz domačega kraja v zadnjih desetih letih	87
Preglednica 5: Križna tabela za razmerje med identiteto in obsegom brezplačne pomoč krajanom	88
Preglednica 6: Deleži anketiranih v različnih oblikah organiziranega skupinskega delovanja	89
Preglednica 7: Križna tabela o razmerju med občutkom podrejenosti in oceno povezanosti v kraju	92
Preglednica 8: Analiza variance za znaka »ocena medsebojne povezanosti« - »občutek podrejenosti«	92
Preglednica 9: Križna tabela o razmerju med trditvama »v prihodnjih petih letih je v mojem gospodinjstvu potrebno zmanjšati porabo neobnovljivih virov energije za ogrevanje« in »svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro« ($\chi^2 = 0,004$)	94
Preglednica 10: Križna tabela o razmerju med trditvama »svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro« in »v zadnjem letu sem informacije o gozdu pridobival z branjem knjig« ($\chi^2 = 0,004$)	95
Preglednica 11: Križna tabela med trditvama »svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro« in »pozna konflikte v zvezi z gozdom v Sloveniji« ($\chi^2 = 0,001$)	95
Preglednica 12: Primerjava samo-ocene vsakdanjega ravnanja z vidika posledic za skupno dobro med krožkarji, ki se počutijo »podeželane« in krožkarji, ki se počutijo »meščane« ($\chi^2 = 0,012$)	96
Preglednica 13: Primerjava krožkarjev, ki se čutijo podeželane in krožkarjev, ki se čutijo meščane v odgovoru na vprašanje »ali svoje vsakdanje ravnanje kdaj ocenite z vidika trajnosti (npr. posledic za sokrajane)« ($\chi^2 = 0,022$)	97
Preglednica 14: Ciljne skupine in opredelitev njihovega razumevanja, koristi in odločanja o gozdu	105
Preglednica 15: Rabe gozda nekoč in danes	106
Preglednica 16: Križna tabela med trditvama »ukrepi za doseganje trajnostnega razvoja« in »pomisli na posledice za naravno okolje« ($\chi^2 = 0,053$)	108
Preglednica 17: Križna tabela med trditvama »razvoj v Sloveniji je trajnosten« in »ali poznate katerega izmed konfliktov v zvezi z gozdom v Sloveniji« ($\chi^2 = 0,005$)	110
Preglednica 18: Kaj pričakujejo od gozda krožkarji, ki se počutijo »podeželane« - primer za oceno Notranjske ($\chi^2 = 0,018$)	111
Preglednica 19: Kaj pričakujejo od gozda krožkarji, ki se čutijo »podeželane« - primer za oceno domačega kraja ($\chi^2 = 0,011$)	112
Preglednica 20: Učinki študijskih krožkov – primerjava med dvema primarnima viroma podatkov	115

Preglednica 21: Križna tabela za razmerje med ravno učinkov delovanja študijskega krožka in pogostostjo udeleženceve brezplačne pomoči v soseski ($\chi^2 = 0,001$)...	116
Preglednica 22: Rezultat dvostopenjskega grupiranja anketiranih.....	118
Preglednica 23: Značilnosti treh ključnih skupin oz. segmentov	119
Preglednica 24: Model logistične regresije	126

KAZALO SLIK

Slika 1:	Površinski deleži skupin vlog gozda v Sloveniji iz gozdno gospodarskih načrtov za obdobje 2001-2010 (Celič, 2003)	27
Slika 2:	Vsebina slovenskih študijskih krožkov, ki presegajo 4-odstotno zastopanost v obdobju 2002 – 2004	47
Slika 3:	Prikaz socialnega omrežja (prirejeno po Burt, 2001: 33, cit. po Flap H., Volker B. (Ur.). 2004 and ..., 2004: 16)	65
Slika 4:	Struktura izvajalcev študijskih krožkov v letu 2003 - 2004 (Bogataj, 2005 b). 79	
Slika 5:	Starostna struktura udeležencev študijskih krožkov leta 2000 - 2001 (n=1458)	80
Slika 6:	Dolgoročni učinki učenja v študijskih krožkih v letu 2003 - 2004 (Bogataj, 2005 a)	81
Slika 7:	Število študijskih krožkov v obdobju 1993 - 2004.....	82
Slika 8:	Pogostnost brezplačne in prostovoljne pomoči sokrajanom	90
Slika 9:	Jakost povezanosti med ljudmi v kraju po ocenah intervjuvancev	90
Slika 10:	Razmerje med občutkom podrejenosti in oceno povezanosti v kraju	92
Slika 11:	Število odgovorov na vprašanje »Ali svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro?« in »Ali poznate konflikte v zvezi z gozdom v Sloveniji ?«.....	96
Slika 12:	Pogostost obiskovanja v gozdu.....	100
Slika 13:	Deleži odgovorov na vprašanje »Ali je za gozd potrebno bolj skrbeti ?«.....	101
Slika 14:	Pomen gozda za dnevno bivanje, delo in prosti čas	102
Slika 15:	Osebni odnos do gozda, ocenjen z ocenami v razponu od 1 (najmanj) do 5 (največ)	103
Slika 16:	Odgovori na vprašanje »Ali so z gozdom v vašem kraju pretekle generacije gospodarile tako, da so nam danes v enaki meri kot njim na voljo vse njegove značilnosti in koristi?«	107
Slika 17:	Na kakšen način bi spodbudili trajnostni razvoj ?.....	108
Slika 18:	Ocena vlog gozda na tipičnih slovenskih lokacijah in v domačem kraju.....	110
Slika 19:	Pomen različnih virov za učenje o gozdu.....	112
Slika 20:	Oblike, načini, viri spoznavanja gozda za anketirane	113
Slika 21:	Kako se želite učiti o gozdu v prihodnje?	114

KAZALO PRILOG

PRILOGA A: Poročilo o delovanju študijskega krožka

PRILOGA B: Navodilo za izpolnjevanje vprašalnika

PRILOGA C: Spremno pismo k anketnemu vprašalniku

PRILOGA D: Anketni vprašalnik

SLOVARČEK

Trajnostni razvoj je ...

... razvojna pot maksimiranja blaginje današnjih generacij, ki ne vodi v zmanjševanje bodočih blaginj (OECD, <http://www.oecd.org/EN/glossary/0,EN-glossary-21-nodirectorate-no-no-311-21,00.html#71>)

... je proces spreminjanja, ki ga vodijo številna načela, zbrana v strateškem načrtu Skrb za Zemljo, 1991 (IUCN, UNEP, WWF);

... izkoriščanje neomejenih zmogljivosti našega razuma namesto izkoriščanja omejenih naravnih dobrin (Umanotera, 1999)

... je (pozitivna) predstava (ustvarjalnih ljudi) o prihodnosti (Seljak, 2002: 56), ki je sprejemljiva za večino, odprta dodelavam, odmevu na današnje probleme, s potencialom postati načelo delovanja, izhajajoča iz konsenza (Seljak, 2001: 58) oziroma cilj nacionalnih politik, zaščitno znamenje institucij, tema konferenc, slogan okoljskih aktivistov, razvojna paradigma 1990 - 2010, koncept, ki se upira enostavni definiciji, za enoznačno pa (dovolj širok) politični konsenz še ni dosežen (Seljak, 2001: 11).

... je načelo, vplivna paradigma (=vzorec) dolgoročne naravnosti blaginje (Kirn, 2000), iz katere izhaja konceptualna sprememba, upoštevajoča različne strategije in vizije kakovosti življenja, varovanje okolja ter socialno vključenost.

Neformalno izobraževanje je katerakoli organizirana, sistematična izobraževalna dejavnost izven formalnega sistema, ki omogoča učenje skupinam (Coombs in Ahmed, 1974: 8)« ne ločuje med načrtnim izobraževanjem in priložnostnim učenjem. Pojem neformalnega se nanaša na neodvisnost od formalnega sistema in morebitno povezanost s širšo dejavnostjo, ki služi učnim ciljem ali identificirani ciljni skupini (http://www.infed.org/archives/e-texts/colley_informal_learning.htm, 2003).

Socialni kapital je/so ...

... agregat virov, povezanih s posedovanjem trajnih omrežij, bolj ali manj institucionaliziranih odnosov vzajemnega poznanstva oz. prepoznavanja, ki daje pravco do zaupanja v raznih smislih (Bourdieu, 1985).

... niz entitet, ki z vidika družbenih struktur pospešujejo delovanje družbe (Coleman, 1988).

... oblika družbene organizacije kot so zaupanje, norme, omrežja, ki lahko izboljšajo učinkovitost družbe z olajševanjem koordinativnega delovanja oziroma zmožnost, ki izhaja iz prevlade zaupanja v družbi ali njenih delih (Putnam, 1993).

... viri, ki se nahajajo v socialnih omrežjih ter jih lahko dosežejo in uporabljajo akterji za delovanje (Lin s sod. 2001).

... neotipljiv vir, ki rešuje probleme zaupanja, kooperacije in koordinacije v konkretnih socialnih okoljih (Adam s sod. 2001).

1 UVOD

1.1 OPIS KONTEKSTA IN KONCEPTUALNEGA OKVIRA RAZISKAVE

Rastoča materialna blaginja v Sloveniji in širšem evropskem prostoru je tipična za zadnjih petdeset let. Gospodarstvo se je preusmerilo v storitve, družbe so se urbanizirale tako fizično kot duhovno, večina prebivalstva se je odtujila od narave. Raven izobrazbe večine prebivalstva se je zvišala. Formalna izobrazba vse bolj predstavlja orodje za navigacijo skozi življenje, medtem ko družbene neenakosti ostajajo, šolske izkušnje pa ne potrjujejo identitete ter so zato pogosto negativne in indoktrinirajoče, iz česar izvirajo slabe učne navade, nizki dosežki in slabša (funkcionalna) pismenost (Mc Givney, 2004). Demografske in geopolitične spremembe v Sloveniji so zadnjih sto let lahko del odraslih prebivalcev Slovenije v določenem obdobju življenja privedle do krize identitete. S spoznavanjem izkušenj udeležencev študijskih krožkov z gozdom, učenjem in razvojem smo iskali identiteto, ki jo Slovencem daje gozd, iskali smo potencial gozda za (trajnostni) razvoj podeželja in učne pristope, ki so za to potrebni.

Ključni dokumenti na evropski in nacionalni ravni dajejo visoko prioriteto trajnostnemu razvoju – to je razvoju, ki ne gre na račun okolja ali družbe, temveč zagotavlja ravnotežje med ekonomskimi pogoji človekovega preživetja, družbeno blaginjo in stanjem okolja. Tudi če posamezniki, podjetja, lokalne skupnosti in države načela trajnostnega razvoja poznajo in priznavajo – na Švedskem je, npr. z letom 2005, pričelo delovati Ministrstvo za trajnostni razvoj (Ministry, ...2006) – se trajnostni razvoj le počasi uveljavlja. Po tridesetih letih konferenc, mednarodnih dogovorov, projektov, ukrepov in tudi konkretnih dosežkov je težišče trajnostnega razvoja na izobraževanju. V Sloveniji se je pojem trajnosti konceptualno udomačil le v gozdarski stroki, ki se s tradicijo trajnostnega gospodarjenja z gozdom rada pohvali. Raziskavo smo osredotočili na primere trajnostnega ravnanja na lokalni ravni.

Podeželje in mesto se ločita ne le po ravni spremenjenosti naravnega okolja, temveč tudi po demografski strukturi (gostota prebivalstva, velikost gospodinjstev, število otrok, itd.) in socio-ekonomskem delovanju (viri dohodka, pogostost dogodkov, formalnost stikov med ljudmi, pogostost stika z naravnim okoljem). Med seboj nista jasno razmejena ter se komplementarno dopolnjujeta zlasti v značilnostih delovanja družbe. Ta komplementarnost

ima svojo dinamiko – če je podeželje nekoč predstavljalo predvsem vir naravnih dobrin in kasneje poceni delovne sile, danes predstavlja vir ohranjene narave in družbenih vrednot (prim. Črnič Istenič et al., 2003). V slednje smo z raziskavo posegli z opazovanjem socialnega kapitala in participacije v družbenem življenju. Ker je slovensko podeželje stoletja živelo in preživelo v odvisnosti od okolja, a ga vseeno ohranilo do mere, ki omogoča njegovo privlačnost rastoči populaciji takojmenovanih meščanov, ima podeželje z vidika trajnostnega razvoja mnoge primerjalne prednosti pred mestom. To velja kljub temu, da je družba na podeželju ocenjena kot neusposobljena za vključevanje v sodobno družbo, temelječo na ekonomsko zasnovanem razvoju: slabše je izobražena (74 % podeželskega prebivalstva nad 15. letom ima le triletno srednjo šolo ali manj, med njimi 33 % le (ne)dokončano osnovno šolo (Statistični letopis, 2002), je slabo pismena (80 % odraslih med 16. in 65. letom dosega najnižjo stopnjo pismenosti (Mohorčič Špolar s sod., 2005). Avtorji izobraževalnega programa »Usposabljanje za življenjsko uspešnost – izzivi podeželja« na podlagi teh podatkov opredeljujejo odrasle z manj leti šolanja na podeželju kot posebno ciljno skupino, pri kateri je pričakovati številne negativne značilnosti, npr. slabe izkušnje s šolanjem, pomanjkljive komunikacijske spretnosti, podcenjevanje pomena splošne izobrazbe, manjšo prilagodljivost splošnim spremembam, pomanjkljivo prepoznavanje lastnih potencialov in priložnosti za različne dejavnosti, ki jih ponuja podeželje (Knaflič in Stupar, 2005).

V bližnji preteklosti so bili nosilci razvoja podeželja zaradi nedemokratskega družbenega sistema po vsej Sloveniji pod hudim pritiskom. Stanje podeželja danes je tudi posledica preteklega nasilja, desetletij odrinjenosti od vpliva in izjemne delovne obremenjenosti kmečkih gospodinj in kmetov, ki so morali dohodek in socialno varnost za svoja gospodarstva pridobiti v industriji, ob tem pa so vzdrževali (in ohranili) svoje kmetije (prim. Krašovec 1982, Verbole 2000, Barbič 2005: 31). To stanje še danes ni preseženo, čeprav se je val vračanja na podeželje pričel že v sedemdesetih letih 20. stoletja (Ravbar, 2000). S časom nosilci razvoja postajajo drugi ljudje in druge strukture. Slabo jih poznamo, zelo so heterogene. Za upoštevanje gozda in trajnosti v odločanju so po našem mnenju ključne osebne izkušnje z gozdom in sonaravnim ravnanjem. Zato smo raziskavo usmerili v identifikacijo sonaravnega ravnanja na ravni posameznika in na posameznikov odnos do gozda. Opazovanja so pokazala, da razvoj določajo predvsem strukture oblasti na

različnih ravneh, kaže pa se predvsem v materialnih vidnih posegih v okolje, npr. gradnja cest, vzpostavljanje energetske infrastrukture, prehajanje lokalno zasnovanih vzorcev življenja v pristojnost državnih in evropskih institucij, posamični obrtniški dosežki na področju etnoloških spominkov (prim. Barbič, 2005). Participativnega odločanja je malo, skupnostnih iniciativ primanjkuje, omejene so na oddaljeno podeželje (npr. Gorenje na Krasu, Solčava).

Gozd, s katerim v Sloveniji že desetletja gospodarimo sonaravno, je v kontekstu trajnostnega razvoja večinoma obravnavan kot obnovljiv naravni vir. Je tipičen element slovenske krajine ter zato vrednota sam na sebi, hkrati pa večnamenski in dinamičen naravni sistem, ki ga ima slovensko podeželje v izobilju tako po površini kot po ekološki pestrosti. Za družbo opravlja najrazličnejše vloge, odnos do njega pa v javnosti spoznamo pretežno ob konfliktnih dogodkih ali ob borbi interesov ožjih skupin ljudi za njegove dobrine. Zanimalo nas je, kako bi bilo mogoče tipizirati različne odnose do gozda, ki smo jih spoznali ob stikih z različnimi lokalnimi okolji.

Odnos do gozda smo postavili za izhodišče, temeljni (nematerialni) potencial trajnostnega razvoja slovenskega podeželja, ker predpostavljamo, da je od njega odvisno posameznikovo ravnanje, torej tudi odločanje (npr. o razvoju, dnevnem ravnanju, umeščanju teh znanj v delo različnih strok, sektorjev institucij). »Odnos« je čustveni položaj. Ta odnos se je oblikoval predvsem z neposrednimi izkušnjami: ob življenju blizu gozda in celo v njem, ob delu v gozdu in z njim, z mobilnostjo med podeželjem in mestom zaradi zaposlitve ali zaradi obiskovanja sorodnikov, s sezonskimi rekreacijskimi doživetji v gozdnem okolju v obliki vikendaštva, izletništva in popotništva, s tradicijo lova, žal tudi tradicijo odlaganja smeti v gozd ter – zlasti za starejše generacije – z ilegalnimi prehodi meja pod okriljem gozda, s partizanstvom in s številnimi, še danes zamolčanimi grobišči. Izkušnje torej niso samo pozitivne in tudi ne samo negativne, vsekakor pa se z generacijo spreminjajo tako po obsegu kot po vsebini in obliki.

Za razumevanje in uveljavljanje trajnostnega razvoja na podlagi odnosa do gozda je ključno povezovanje strukture generacij z njihovim delovanjem. V Sloveniji je v večjem obsegu le najstarejša generacija vzpostavila neposredne vezi s krajem bivanja, z naravo in ljudmi v njem – pozitivne in negativne. Po vojni je tipičen migracijski val s podeželja v mesto – v obdobju ene generacije in ne treh kot v visoko razvitih evropskih državah – kljub

zmanjšanju deleža podeželskega, po vojni pretežno kmečkega, prebivalstva na petnajstino (Ravbar, 2000: 33) ohranil navezanost na zemljo, na podeželje (ibid: 52). Aktivna populacija tako na podeželju kot v mestu je danes vse bolj izobrazena (prim. Rosling, 2004) in odvisna od družbene prerazdelitve možnosti (pridobivanja dohodka, izobrazbe, informacij, dobrin), hkrati pa ima tudi bistveno drugačne neposredne izkušnje z zemljo/gozdom kot generacije pred njo. Razpolaga z informacijami in znanji, ki jih je o gozdu pridobila v procesu izobraževanja in tistimi, ki jih pridobi v razmeroma ozkem pasu prostega časa. Nekaterim izkušnjo dopolnjuje bivanje ob kulisi bolj ali manj naravnega okolja. Redki so tisti, ki imajo pozitiven in tudi samoomejujoč odnos do zemlje, gozda oziroma okolja nasploh. Še redkejši so tisti, ki ga načrtno razvijajo, čeprav se je podcenjevanje kmečkega življenja zmanjšalo in se je morda pojavil celo trend k njegovemu spoštovanju. Kljub načelnemu zavedanju o odvisnosti od naravnih procesov še vedno prevladuje tehnokratsko (kratkoročno) obvladovanje narave in ločitev nekdanje enotne domače izkušnje na vir znanja (izobraževanje) in vir odnosa (s kritičnim stališčem oplemeniteni izkušnja). Skandinavci, ki so na globalni ravni prevzeli pobudo v izobraževanju za trajnostni razvoj, so prav iz tega razloga uvedli izkušnjsko učenje v izobraževalni sistem na vseh ravneh (<http://www.learning2004.se>). Ugotovili so, da je tim. »svobodno ljudsko izobraževanje« najbližje kriterijem »izobraževanja za trajnostni razvoj« (Mustel, 2004). V Sloveniji številne pobude in izobraževalne aktivnosti zaenkrat ostajajo nepovezane ter izven formalnega šolskega sistema.

Za razumevanje in vključevanje podeželja in gozda v proces razvoja je učenje ključen proces, zato raziskava privzema koncept vseživljenjskega učenja (v nadaljevanju VŽU). Osredotočamo se predvsem na odrasle, saj predstavljajo potencial ne le za samooskrbo z inovativnimi viri dohodka, kar je primarna naloga za ohranitev poseljenosti podeželja, temveč za oblikovanje kakovosti življenja. Slednje ni le ključni imperativ trajnostnega razvoja, temveč tudi koncept, ki ga evropsko gozdarstvo zavzema v odzivanju na družbene spremembe (Wiersum s sod., 2005).

Odrasli se učijo drugače in iz drugih razlogov kot mladi (Ileris, 2003). Praviloma je interes materialno bolj razvitega mestnega prebivalstva po kakovostnem okolju komplementaren interesu materialno manj razvitega podeželskega prebivalstva po možnostih višjega dohodka, kar odseva neenakomerno preteklo pozornost razvoju podeželja. Za učenje pa je

prav interes ključen. Njegovo usmerjanje v formalno izobraževanje in programe zviševanja pismenosti lahko vodi v postopno izginjanje podeželske identitete, če posameznik nekritično privzame obstoječ vzorec učne ponudbe (ki je pripeljal do današnjih problemov!), institucionalni sistemi pa posežejo v nova okolja in doslej nedosežene ciljne skupine z učno ponudbo, ki ne upošteva lokalnih posebnosti in absorpcijskih sposobnosti ljudi, ki jim je namenjena. Dvig pismenosti podeželskega prebivalstva je nedvomno potreben, saj se zdi motiviranje posameznika za učenje v vseh starostih in okoliščinah ključno ter smo načrtno spodbujanje vseh oblik vseživljenjskega učenja doslej pogrešali. Z aktualizacijo redkih znanj, veščin in spretnosti aktiviramo posameznika v osebnost, povežemo preteklost s prihodnostjo, uveljavljamo iz življenjskih izkušenj izvirajočo kritičnost in povežemo osebe v skupnost, v kateri je moč spoznanja in stališča nenehno prilagajati spremembam v naravnem in družbenem okolju. Vseživljenjsko učenje tako omogoča ciklično in racionalizirano rabo snovi in energije (npr. organsko gnojenje, ekoturizem ...), večjo družbeno kohezivnost ter zavedanje lokalne stvarnosti, ki je posameznikovemu zaznavanju in miselnemu svetu bližja in lažje obvladljiva.

Koncepta vseživljenjskega učenja in trajnostnega razvoja se podpirata, dopolnjujeta ter omogočata dolgoročen učinek uveljavljanja drugačne kulture od obstoječe. Oba koncepta sta kritična do struktur odločanja, ki so pripeljale do visokega deleža pasivnih državljanov in nizke ravni upoštevanja lokalnosti. Dilema o razmerju med posameznikom (kot osebo) in skupnostjo je pri tem ključna. Ker se med posameznikom in državo nahajajo neformalne oblike učenja kot intermediarna struktura, so posebej primeren predmet opazovanja. Posamezniku omogočajo osebno svobodo in izbiro, financira pa jih država. Zlasti skupnostne oblike omogočajo (ne pa tudi uveljavljajo) preseganje normativnih konfliktov, do katerih je pripeljal dosednji razvoj. Za njihovo uveljavitev so poklicane tako javne službe, npr. izobraževalne, etnološke, gozdarske, kot tudi nevladne in zasebne, če zaposlujejo prebivalce podeželja, upravljajo ali izkoriščajo gozd oziroma od njega posredno ali neposredno živijo ali ga vključujejo v svojo ponudbo. Ena lažjih rešitev za pomanjkanje delovnih mest na podeželju – razvoj turistične ponudbe – sloni na konceptu »endogenega razvoja«, ki diverzifikacijo virov zaslužka in dvig dohodka podeželskega prebivalstva naslanja na iskanje tim. »notranjih virov«, npr. socialnega kapitala, lokalne kulture, ne pa na spreminjanje netrajnostne razvojne naravnosti. Strategijo »endogenega

razvoja« razumemo bolj kot prenašanje odgovornosti za neenakomerno razvitost na tiste skupine prebivalstva, ki jih je dosednji model razvoja obšel in kot nadaljevanje dosedanjega brezplačnega izkoriščanja podeželskega potenciala, kar vsaj nakazuje tudi Slee (2003).

To je prva tovrstna analiza v Sloveniji, čeprav so se z odnosom do gozda v Sloveniji ukvarjali že številni gozdarji vsaj dvajset let – v nasprotju z Evropo, kjer se zanimanje za odnos do gozda krepi šele od sredine devetdesetih let dalje – pod večjim ali manjšim vplivom Oddelka za gozdarstvo (prim. Studia Forestalia Slovenica 2005, Nr 123). Tako je mozaik slovenskega odnosa do gozda sestavljen iz lokalnih anket, analiz slovenskega javnega mnenja, analize deležnikov Zavoda za gozdove, primerjave programov političnih strank v določenem trenutku ter trajnejšega načrtnega spremljanja gozdnih posestnikov. Naša raziskava to sliko dopolnjuje predvsem s pogledom izven institucionalne organiziranosti gozdarske stroke, z anketiranjem nestrukturirane javnosti tim. lokalnih okolij, s časovno serijo podatkov o izboru vsebin študijskih krožkov in integracijo družboslovja in naravoslovja v aplikativno uporabni družbeno angažirani andragoški stroki.

Raziskava izhaja iz treh konceptov: koncepta vseživljenjskega učenja, koncepta trajnostnega razvoja in koncepta socialnega kapitala. Vsi trije so v strokovni, politični in upravni praksi pogosto navajani, uporabljeni tudi retorično, hkrati pa ob teoretski ohlapnosti in načelnosti zakonodajnih opredelitev operativno slabo implementirani. Realizacija vseh treh je implicitno odvisna od teorije države (Rubenson, 2001, cit. po Veeman, 2004). Neoliberalistični model države zagotavlja posamezniku prosto izbiro, hkrati pa mu prepušča odgovornost za izkoriščanje možnosti. Ta model obravnava znanje predvsem kot ekonomski imperativ, za katerega država zagotavlja enakomerno dostopnost, doseganje rezultatov pa prepušča ljudem. Obratno komunitaristični model porazdeljuje odgovornost za skupno dobro med oboje, saj izhaja iz vpetosti posameznika v družbo (Veeman, 2004: 53). Konceptualni okvir raziskave predstavljata tudi predpostavki, da:

- je vsak človek radoveden, torej motiviran za učenje (ne pa nujno tudi za izobraževanje). Zato smo podatke zbirali v izobraževalni obliki, in sicer tisti, ki pomembno zvišuje participacijo v izobraževanju in so ljudje zanj motivirani.

- se gozdarstvo tradicionalno ne posveča ljudem, temveč gozdu, tudi v Sloveniji. Vendar pa je stanje gozda odvisno od ljudi in njihovega odnosa do gozda, posledično pa gospodarjenja z njim.

Realizacija konceptov vseživljenjskega učenja in trajnostnega razvoja je odvisna od razumevanja odnosov med gozdom in ljudmi. Naravne dobrine so porazdeljene neenakomerno, njihovo enakomernejše prerazdeljevanje v obliki ekonomske blaginje pa omejujejo številni dejavniki (različni interesi različnih kultur in ravni odločanja, različni režimi odločanja, različno velike skupnosti, razgledanost nosilcev odločanja ipd.). Trajnostni razvoj je torej domena globalnih iniciativ, npr. antiglobalističnih nevladnih organizacij), postopnega udejanjanja v nekaterih državah (npr. Švedska, Norveška).

1.2 OPREDELITEV PROBLEMA

Kljub deklariranemu trajnostnemu gospodarjenju z gozdom v Sloveniji (Slovenija v Evropski ... , 2001) in otipljivim rezultatom – stanju gozdov – se zdi, da »cene žrtev za trajnost sploh nismo skušali določiti« (Anko, 2000). Mnogonamensko upravljanje gozda v praksi sloni na posameznikih ali lokalnem okolju (Anko, 2005), tako usmeritev imajo v Evropi tudi mali gozdni posestniki (Wiersum s sod., 2005). Njihove analize v Sloveniji še ni, hkrati pa tudi ne vemo, kaj si pri nas ljudje predstavljajo pod pojmom »trajnost« in »podeželje«. Ne vemo, kakšen razvoj pričakujejo in tudi ne, kako daleč v razvojna prizadevanja seže posameznikov vpliv. Predvidevamo, da je posameznikov doseg odvisen od:

1. ravni njegovega znanja,
2. od njegovega družbenega položaja in
3. od njegove legitimnosti v skupnosti.

S skupn(nost)nimi pobudami je pod določenimi pogoji mogoče preseči raven lokalne skupnosti oziroma kraja. Ker se v raziskavi osredotočamo na odnos do gozda, nas torej zanimajo tiste skupnostne pobude, ki so povezane z njim. Obstaja kar nekaj izkušenj trajnostnega upravljanja z gozdom (Ostrom, 1990, 1999; Elands, 2004), tudi domačih (Bogataj, 1990), hkrati pa se z spodbujanjem takega ravnanja nihče sistematično ne ukvarja (razen morda Zavod za gozdove Slovenije z izbiranjem dobrih gospodarjev gozda).

Nepriznavanje in (pre)nizko vrednotenje trajnostnega gospodarjenja z gozdom v lokalnih podeželskih okoljih je problem (prim. Čoderl in Jamnik, 2005). Prepuščanje še živečih in obetavnih vzorcev ravnanja samo posameznikovi iniciativi, sposobnosti, znanju, spretnosti in volji ni sprejemljivo. Prav tako praks sonaravnega ravnanja s snovjo in energijo ne kaže prepuščati izključno zakonitostim trga ali spremembam družbe, na katere imajo posameznik, posamezna institucija ali celó stroka, omejen političen vpliv.

Z neformalnim učenjem v študijskih krožkih spodbujamo aktivno participacijo posameznik(-ov) na lokalni ravni in predpostavljamo, da je posamezniku na tej ravni povezava med dejanji in odgovornostjo za njihove posledice dojemljiva in vsaj do neke mere obvladljiva. Študijski krožki so intermediarna institucija, ki povezuje posameznike v skupine, ob določenih pogojih tudi v skupnost, vendar ne vemo, ali in če, koliko ter kako, dosegajo nosilce odločanja. Ob preučevanju razmerja med gozdom in posamezniki smo se soočili z dilemami povezovanja posameznikov v skupnost in vprašanjem družbenega veziva kot doslej v razvoju neupoštevanega vidika socio-kulturnega konteksta. Ali študijski krožki povezujejo koristi posameznika (samopotrjevanje, motivacijo, socializacijo, animacijo, v nekaterih ciljnih skupinah tudi terapijo) s koristmi za skupnost? Ali so jedra pobud, komunikacijski prostor in kristalizacijsko jedro razvoja? Kako edina skupnostno zasnovana oblika neformalnega učenja odraslih omogoča učenje v krajih, kjer ni druge učne ponudbe? Kaj lahko nudijo javni ustanovi, ki usmerja upravljanje s slovenskimi gozdovi? Kako lahko prispevajo k trajnostnemu razvoju?

Gozdarstvo v primerjavi s kmetijstvom dlje gospodari s prostorom po načelu večnamenske rabe, vendar lahko slednjo sledimo predvsem na lokalni malopovršinski ravni (Anko, 2005), na višjih ravneh pa prevladuje diskurz ekonomske koristi od pridobivanja lesa (Elands in Wiersum, 2001; Haggquist, 2004; Anko, 2005). Gozdarstvo je še vedno tudi razpeto med proizvodnjo in varstvo okolja oziroma prakso monofunkcionalnega in potencialom mnogonamenskega gospodarjenja z gozdom (Slee, 2003; Mori, 2005). Sektorska in institucionalna organizacijska zaprtost gozdarstva ohranjata izmenjavo izkušenj o trajnostnem gospodarjenju z naravnim virom le znotraj ožjega kroga ljudi, kar predstavlja svojevrsten problem, ki pa se ga raziskava le posredno dotika. Bolj se posveča ozadju, izvorom – spremenjenim pričakovanjem evropske in tudi slovenske družbe, zaradi katerih se delo v gozdarstvu spreminja. Le tretjina gozdnih posestnikov je še odvisnih od

dohodka iz gozda in jih 40 % z njim gospodari le za hobi/za dopolnilno dejavnost, lahko govorimo o preobrazbi pričakovanj iz lesnoproizvodnih v okoljevarstvena (Wiersum s sod., 2005) kar ima – vsaj za podeželje – resne (npr. identitetne) in ne le ekonomske posledice? Kakšna so pričakovanja lastnikov, nelastnikov, prebivalcev mesta, primestja in podeželja, mlajših ljudi in tistih, ki z gozdom in od gozda živijo že desetletja? Kako slovenska javnost danes vrednoti nematerialne vloge gozda, npr. socialne in ekološke vloge (gozd kot prostor za rekreacijo, gozd kot rezervoar za vodo ipd.)? V kaj se spreminja vloga lastnika gozda, nekoč predvsem gozdnega delavca, danes načrtovalca, administratorja in podjetnika? Kakšne oblike izobraževanja so v tem kontekstu za ohranjanje in poglobljanje odnosa javnosti do gozda primerne (prim. Anko, 2000)? Nenazadnje smo z raziskavo skušali odgovoriti na problem, ali je strukturiranje odnosa javnosti do gozda sploh mogoče? In če je, koliko temeljnih skupin nastane in kakšne so njihove glavne značilnosti? Ali je delitev na podeželski in mestni profil odnosa do gozda ustrezna?

To so vprašanja, na katera bo skušala zaradi želje po načrtnejšem delu z javnostjo odgovoriti prva celovitejša analiza mikroodnosa med človekom in gozdom v Sloveniji na podlagi spoznavanja spektra odnosov, ki jih pogojujejo različne krajine, družbena okolja in različne ravni odvisnosti od gozdnih dobrin.

1.3 DOSEDANJA RAZISKOVANJA (PREGLED OBJAV)

O prispevku gozda k razvoju podeželja se v Evropi šele v zadnjih nekaj let piše eksplicitno in poglobljeno. V okviru Evropskega gozdarskega inštituta so se s to temo pričeli ukvarjati Sihvola, Kola in Hytinen (1997), nadaljeval je Niskanen (2001), zadnja leta sta največje korake na tem področju opravila Nizozemca Wiersum in Elandsova (2001, 2003, 2004, 2005). Wiersum (2005) je prvi eksplicitno povezal trajnostni razvoj podeželja z malimi gozdnimi posestniki (prim. Rostonen in Wiersum. 2005).

V Sloveniji je povezavo med gozdom in razvojem s študijo primera najpodrobneje opisal Anko (1998), večina ostalih gozdarskih raziskav pa se je z vlogo gozda za razvoj podeželja ukvarjala implicitno, predvsem z zornega kota gozdnih posestnikov (Winkler, 1992; Šinko, 1994; Medved 1994, 1995, 1998; Mori, 2005 in drugi). Razvoju podeželja so se posvečali

agronomi, ruralni sociologi, delno geografi, ki pa so podeželje doma in v Evropi najpogosteje obravnavali z vidika kmetijske proizvodnje, njene konkurenčnosti, njenih težav in perspektiv. Najpogosteje je bilo podeželje objekt preučevanj, kazalec družbenih sprememb in predmet posameznih projektov, pri čemer pa gozd – tudi če je bil omenjen – nikoli ni bil upoštevan kot potencial, ki ga prebivalci podeželja (ne le kmetje in lastniki gozda) poznajo in hkrati lahko uporabijo za zvišanje svoje življenjske ravni. Eden vodilnih evropskih strokovnjakov in soavtorjev evropske kmetijske politike, Britanec Bill Slee, se je povezavi med gozdarstvom in razvojem podeželja posvetil šele leta 2003. Njegovo študijo v nadaljevanju večkrat citiramo (Slee, 2003), čeprav se tudi on bolj kot ne izogiba alternativam prevladujočega diskurza ekonomsko pogojenega razvoja, ki prinaša prednosti le delu prebivalstva, večinoma tistemu, ki živi v mestih, ki je bolj izobražen, vse manj povezan z zemljo/gozdom ter lokalno zasnovano skupnostjo. V Sloveniji se je z razvojem podeželja ukvarjala predvsem ekipa Biotehniške fakultete (Juvančič 1997, 2000; Kovačič, 2000, 2001, 2002; Barbič 2001, 2005). Prof. dr. Kovačič je kot agrarni ekonomist kontekstualiziral razvojne možnosti z ekonomskimi kazalci opredeljenih tipov kmetij z razvojno tipizacijo oz. razčlenitvijo slovenskega podeželja (2000, 2001, 2002). S posebno pozornostjo do možnosti, ki jih je nudila povezava z EU, je za različne tipe kmetij ter različne tipe podeželja identificiral potencialne trende in razvojne priložnosti (2002). Prof. dr. Barbičeva je kot družboslovka analizirala predvsem sociološki vidik življenja na kmetiji (npr. položaj kmetic, življenje kmečke družine) ter šele na prehodu v leto 2000 vpela spoznanja v kontekst razvoja. Presenečata dva vidika njenih referenc: 1. kljub usmeritvi v razvoj podeželja po načelih trajnosti in organizacijsko povezavo med Oddelkom za agronomijo in Oddelkom za gozdarstvo, gozda kot razvojnega potenciala podeželja ne omenja; 2. prebivalci podeželja so bolj objekt kot subjekt njenih raziskav in razvoja. Njena zadnja monografija pa je omogočila spoznavanje jakosti državnega pritiska na (tedaj prevladujoči) kmečki del družbe po letu 1945 (Barbič, 2005), o katerem literatura večinoma molči in zaradi česar smo položaj malih kmetov za povojno obdobje spoznavali predvsem po Krašovcu (1982), za predvojno obdobje pa po Möderndorferju (1938). Dragoceno zgodovinsko gradivo za (sicer današnjemu času bolj oddaljeno, a nič manj aktualno) razumevanje vloge gozda za razvoj podeželja – v tem primeru predvsem kot razmisleka o tem, kako bi prispevali k izboljšanju razmer za prebivalce podeželja – sta tudi:

– delo Mavricija Scheyerja »Navod, kako naj ravnaajo posamesni kmetje in cele soseske z gozdom« (1869), ki edino ne naslavlja le posameznikov in

– prevod »Načrta ponovne pogozditve občinskih zemljišč v Istri« Josefa Resslera (1842) iz leta 1993, ki izraža »spoštovanje zakonov narave ter spoštovanje, celo ljubezen do ljudi, ki naj bi jim Načrt služil in ki naj bi z njim živeli« (Načrt ponovne, ...1993).

Potreba po izobraževanju in osveščanju je nedvomno eden od skupnih zaključkov vseh navedenih avtorjev, čeprav so ga nekateri omenjali le implicitno (Kovačič, Slee, Wiersum), drugi pa so mu dali večjo in bolj neposredno težo (Winkler, Anko, Lesnik), včasih tudi specifično razumevanje (Medved, Barbič). Pomembna sestavina različnih analiz je: »visoka stopnja nezainteresiranosti lokalnega prebivalstva ...za uvajanje novih dejavnosti in izkoriščanja novih razvojnih možnosti«, na katero opozarjajo geografi (cit. Lampič, 2005), ki smo jo z raziskavo skušali podrobneje spoznati in najti poti za njeno preseganje.

Študijske krožke, ki smo jih raziskovali, za upokoјence razvija Univerza za tretje življenjsko obdobje (dela avtoric Findeisen, Krajnc, Mijoč), za druge dele družbe pa Andragoški center Slovenije, v imenu katerega so o študijskih krožkih pisale predvsem avtorice Klemenčič (1994), Černoša (1997,1998), avtorica raziskave (1999, 2005), posamično tudi njihovi sodelavci ter prej navedeni andragogi Oddelka za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete. V tujini, kjer imajo več kot stoletno tradicijo in značaj masovnega gibanja, so se razvoju in vlogi študijskih krožkov posvetili številni raziskovalci, med katerimi sta poleg klasikov (Olson, Bratsett) mednarodno danes najbolj znana in odmevna Larsson (2001) in Gougoulakis (2006). Njune analize kažejo preobrazbo iz prosvetiteljskih gibanj v demokratizacijska in tudi politična, ki spričo individualizacije življenja ob višji materialni blaginji usihajo, kar je povezano predvsem z raznolikimi vlogami študijskih krožkov v različnih kontekstih in s šibitvijo vloge civilne družbe za kanaliziranje politične pripadnosti ljudi (Gougoulakis in Bogataj, 2006). Z raziskavo ključne reference izobraževanja odraslih smo našli v raziskavah pismenosti, aktivnega državljanstva in participacije (Illeris, 2003; Možina, 2000; Ivančič, 2003; Mohorčič Špolar s sod., 2005)

Pojem »trajnostni razvoj« ima več sopomenk, katerih raba hkrati ilustrira število in strokovno poreklo avtorjev, ki so se z njim ukvarjali (zdržni razvoj, samovzdržni razvoj

(Kirn, 1991), uravnoteženi razvoj (Seljak, 1992), obstojni razvoj (Kirn, 1992), sonaravni /vzdržljiv ali obstojen razvoj razvoj (Senjur, 1993), trajno uravnoteženi razvoj (Macarol, 1993), okoljevarovalni razvoj (Lah, 1995). Ekonomisti ob tem pojmu utemeljujejo pomen preseganja koncepta neskončnosti virov za preseganje razkoraka med potrebami in povpraševanjem (Radej 2002, 2003). Tujci, med katerimi smo se zaradi študijskih krožkov osredotočili predvsem na Švede, pa trajnostni razvoj jemljejo kot dejstvo, za katerega je izobraževanje ključno (Rosling, 2004).

Povezavo med izobraževanjem (za trajnostni razvoj) in vlogo gozda v (trajnostnem) razvoju podeželja smo morali napraviti sami. Skandinavci (Sörlin s sod., 2004; Svensson, 1988; Skaalvik in Finbak, 2001; Lidestav, 2004) so pisali predvsem o izobraževanju za trajnostni razvoj in zaskrbljujoči vlogi gozdarstva v družbi, Slovenci (Lesnik s sod. 1998, Robek s sod. 2003, Kotnik, 2005) pa o rezultatih študij primerov, v katerih so preučevali izobraževalne potrebe na slovenskem podeželju.

1.4 POMEN IN DOSEG RAZISKAVE

Cilj izobraževanja odraslih je uveljavljanje učenja vse življenje, v vseh življenjskih kontekstih, okoliščinah in lokacijah, da bi postali (funkcionalna) pismenost in formalna izobrazba višji ter bi posledično zadovoljili tako ekonomske (zaslužek, v širšem smislu pa gospodarski razvoj) kot tudi družbene cilje (zadovoljstvo, v širšem smislu pa ohranjenost okolja in družbenih vezi). Možnosti za učenje pa niso porazdeljene enakomerno – na podeželju, kjer je gostota prebivalstva premajhna za pestro ponudbo vseživljenjskega izobraževanja, so manjše, zato so prebivalci podeželja zanje prikrajšani. Poleg tega njihovih znanj, spretnosti in sposobnosti (npr. za sobivanje z naravo in njeno sonaravno dolgoročno upravljanje) urbana družba (še) ne išče sistematično. Pomen raziskave vidimo v boljšem razumevanju podeželskega načina življenja, ki naj po eni strani prispeva:

- k boljšemu poznavanju potencialov za uveljavljanje koncepta »trajnostnega razvoja podeželja«, zlasti z vidika tim. »malega kmeta« oz. »malega gozdnega posestnika«,
- k vzpostavitvi stalne dialoške komunikacije o temeljnih odločitvah o rabah gozda (npr. za doseganje obojestransko sprejemljivih dolgoročnih

rešitev o različnih interesih posameznika in skupnosti, stroke in javnosti, institucij in lokalnih skupnosti, lastnikov in nelastnikov gozda ipd.) in

- k zbliževanju generacij in različno izobraženih ljudi z vzpostavljanjem recipročnih vezi in komplementarno izmenjavo znanj in spretnosti na primeru gozda.

Tehnične rešitve upravljanja z energijo in snovjo, kot eno ključnih področij trajnostnega razvoja, niso predmet raziskave. Prav tako ne konkretni izobraževalni programi, predlogi za razvoj podeželja ter upravni prijemski za doseganje trajnosti, višje pismenosti ali razvoja podeželja. Iščemo poti za spreminjanje vedenja javnosti z učenjem. Na tej podlagi bi lahko aplikacije zaživele lokalno specifično. Samostojno in posameznikovo hoteno spreminjanje stališč namreč ne sme izhajati iz vnaprej vodenega procesa zunanjega sprožanja nepovratnih sprememb mišljenja, temveč iz kontekstualiziranega samostojnega problemskega učenja. Velikopovršinskim statistično zasnovanim raziskavam, ki izhajajo iz pozitivističnih predpostavk, npr. IALS (International Adult Literacy Survey), želimo s kvalitativno raziskavo najti razlage in razloge v družbenem kontekstu, ki je lokalno pogojen in pod močnim vplivom višjih ravni.

Z rezultati raziskave želimo potrditi pomen interdisciplinarnega iskanja poti za racionalno in dolgoročno izenačevanju učnih možnosti in razvojnih priložnosti med mestom in podeželjem ter k premiku iz kratkoročno naravnane potrošništva k dolgoročnejšim in odgovornejšim življenjskim stilom. Želimo, da bi prispevala tudi k okrepitvi vloge izobraževanja odraslih v gozdarstvu in obratno – uveljavitvi ideje trajnosti v izobraževanju odraslih.

1.5 NAMEN IN CILJI ANALIZE

Z raziskavo bomo spoznavali prostorsko variabilnost zaznav in percepcij gozda, oblike komunikacije z njim, o njem ter potenciale za učenje o gozdu na ravni Slovenije. Pristope, ki metodološko izhajajo iz statističnega vrednotenja izoliranega pojava, bomo izpopolnili z metodami opazovanja z udeležbo in kvalitativnimi analizami, da bi najprej spoznali prepričanja ljudi in jih kasneje upoštevali pri zbliževanju s stališči politikov (prim. Veeman 2004: 34).

Številne definicije temeljnih pojmov (npr. »podeželje«, »trajnostni razvoj«) v literaturi bomo nadgradili z njihovim razumevanjem v nestrukturirani javnosti. Ugotavljali bomo, ali javnost občuti razvoj Slovenije kot trajnosten. Zanima nas, kje ljudje dobe večino znanj o gozdu, na kakšne načine stopajo z njim v stik in čemu, kako se o gozdu učijo in kaj o gozdu jih zanima. Posebno pozornost bomo namenili stališčem o študijskih krožkih, izboru ključnih kazalcev delovanja študijskih krožkov, grafičnemu prikazu ugotovljenih značilnosti in nekaterim parcialnim ugotovitvam, npr. kolikšno je zadovoljstvo z razvojem, s krožki, z gozdom, kakšno je zanimanje za razvoj in za kraj.

Zanima nas možnost tipiziranja različnih stališč glede njihovo dolgoročno naravnost. Če bi bilo tipiziranje mogoče, se bomo osredotočili na značilnosti posamezne skupine deležnikov, npr. kakšen odnos do gozda jih določa, kakšni so njihovi demografski kazalci in kakšne so izobraževalne implikacije za posamezno skupino. Posebno pozornost bomo posvetili ugotavljanju, s katerim med merjenimi kazalci najbolje napovemo morebitno tipsko skupino. Kvantificirali bomo potencial oblike »študijski krožek« za učenje odraslih o gozdu in za spoznavanje načel trajnosti.

Za izhodišče empiričnih ugotovitev smo postavili povezavo med teoretičnimi spoznanji, strateškimi dokumenti in praksami na ravni življenja kraja. Cilja sta predvsem:

- utemeljitev pomena skupnostnega učenja in komunikacijskih procesov nasploh za preseganje normativnih konfliktov v družbi ter posledično za ohranitev koherence skupnosti v kraju bivanja ter
- identifikacija primerov skupnostnega učenja za trajnostno gospodarjenje z gozdom v prid razvoju podeželja;

V najširšem smislu želimo z raziskavo izpopolniti nekatera področja, ki so v Sloveniji raziskovalno in aplikativno zanemarjena, a razvojno strateško obetavna.

Omejili smo se na obstoječe in dosegljive podatke. Čeprav razpolagamo s podatki iz vse Slovenije, je pozornost v interpretaciji namenjena slovenskemu podeželju, ker:

- je gozd na podeželju prisoten v obilju,
- je skupaj s kmetijskimi zemljišči ključen slovenski naravni vir,
- tam živi večina tistih, ki jim je gozd vir dohodka in surovin v neposredni ali posredni obliki.

2 HIPOTEZE

- Dnevni stik z gozdom in lastništvo gozda sta razvojni prednosti ljudi, ki živijo na podeželju.
- V Sloveniji se z gozdom še gospodari sonaravno, imamo tudi institucije, katerih temeljno načelo je trajnostno gospodarjenje, vendar pa sonaravno ravnanje posameznika ni prepoznano, ni načrtno spodbujano, tudi med tistimi, ki ga živijo, ni cenjeno.
- Nosilci trajnostnega razvoja slovenskega podeželja so
 - posamezniki, ki dajejo pobudo, se povezujejo in sodelujejo v lokalnih dogodkih, ter niso homogena skupina ljudi glede na starost, socialni položaj, življenjske izkušnje ali poklicno področje in
 - institucije (občine, državne institucije), lahko tudi lokalna podjetja;
- Neformalno učenje v študijskih krožkih dopolnjuje vrzeli v doslej nenačrtnem razvoju podeželja, ker:
 - omogoča uveljavitev načel trajnosti,
 - ohranja in aktivira endogene razvojne potencialne podeželskih ljudi (socialni kapital, odgovornost, krajevno pripadnost, aktiviranje lokalnih znanj in povezav),
 - predstavlja organizirano, a od institucij neodvisno dogovorno odločanje o mejah in normah dela, o vsebini, poteku ter prenosu pridobljenih spoznanj v družbeno okolje.

3 GOZD KOT STEBER TRAJNOSTNEGA RAZVOJA PODEŽELJA

3.1 OPREDELITEV PODEŽELJA

Koncept ruralnosti je relativen, kajti njegovo razumevanje nima niti enotnega negativnega ali pozitivnega predznaka – zaznamuje ga identiteta (npr. lepota krajine), ekonomski položaj (običajno slab) in demografski trend (Elands in Wiersum, 2003: 58). V postindustrijski družbi sicer pogosto uporabljana pojma »podeželsko« in »razvoj« nista imela teoretske podlage v družbenih ali ekonomskih znanostih (Slee, 2003). Med letoma 1950 in 1980 bil razvoj podeželja zaznamovan z obrobno oz. odsotnostjo interesa po njegovem razvoju, s čimer je v Evropi povezan s tim. »begom možganov«, pri nas pa poleg njega tudi z zaraščanjem kmetijskih površin z gozdom (Piano, 2002). V sedemdesetih letih je v Evropi podpora primarnemu sektorju prizadela okolje podeželja. Marginalizacijo je zamenjala krilatica o endogenem razvoju, ki naj bi se zoperstavil tehnizaciji in ekonomiki. Endogenost se nanaša predvsem na konkurenčne prednosti podeželskega prostora (kakovost krajine kot vrednote same po sebi ter socialni kapital družbe), ki so potencial za inovativno okolje (Slee, 2003; Barbič, 2005). Prav s postproduktivistično interpretacijo podeželja so poleg kvantitativnih kazalcev proizvodnje, gostote poselitve in merljivih koristi postale pomembne tudi družbene analize. Razvoj podeželja je šel v več smeri:

1. podeželsko podjetništvo,
2. postproduktivistično zadovoljevanje nematerialnih potreb v obliki rekreacije in turizma zaradi spoznanja, da je pomen produkcije vse manjši (čeprav prevod teh vrednot v delovna mesta in dohodek za lokalno prebivalstvo ni jasen),
3. trajnostnega gospodarjenja z naravnimi viri, ki zahteva tudi participativno zasnovan lokalni razvoj.

Globalistični model podeželja center – periferija je bil na ravni Evropske Komisije presežen v sredini devetdesetih let (CEC EU, 1997; Slee, 2003), kar je še posebej pomembno za slovenske strmine, potencialna plazišča in kraška območja.

Temeljna klasifikacija podeželja izhaja iz njegovih prostorskih značilnosti, npr. opredeljevanje porazdelitve rab tal, gostote poselitve, prevladujočega vira dohodka (prim.

Creating rural ..., 1994; Juvančič, 1997: 25; SSKJ, 1994: 868; Niskanen, 2001; European Commission, 1997, cit. po Elands in Wiersum, 2003). Redkejša je analiza »družbene reprezentacije«, ki upošteva subjektivne zaznave in interese različnih družbenih skupin ter odgovarja na vprašanje, kaj si ljudje predstavljajo pod pojmom podeželje. Elands in Wiersum (2003) sta na podlagi podatkov o stanju in trendih demografije (gostota populacije in delež aktivne populacije), rabe tal (razdalja do mest, delež gozda, delež kmetijskih površin, divjine, grajenih površin) in strukture gospodarstva (delež zaposlenih v primarnem, sekundarnem in terciarnem sektorju) izpeljala primerjalno raziskavo posamičnih primerov iz devetih evropskih držav. Na podlagi te raziskave sta podeželje opredelila kot »objektivni prostor, razumevanje in razlaga življenjskih pogojev, ter pričakovanj v zvezi s prihodnostjo«. Po opredelitvi nosilcev razvoja in njihovega interesa sta ugotovila, da na klasifikacijo bolj vplivajo demografski kazalci kot rabe tal (Elands in Wiersum, 2003: 46). Stališča domačinov o identiteti, kakovosti življenja in zaželeni prihodnosti so bila relativno skladna z demografskimi kazalci, strukturo gospodarstva in rabami tal (prim. ibid.: 72; Dieleman, 2003, cit. po Elands in Wiersum, 2003: 73 – 74).

Podeželje sta Elands in Wiersum klasificirala v tri glavne tipe:

1. urbano podeželje,
2. ekonomsko diverzificirano podeželje in
3. kmetijsko podeželje.

Tretji tip sta nadalje razdelila glede na trende razvoja, vlogo gozda med ljudmi in kazalca »gostota ljudi« in »razdalja do mesta«.

Kladnik in Ravbar (2003) sta slovensko podeželje klasificirala po geografskih kazalcih, sociološke podatke pa sta v svoji tipološki členitvi podeželja še najbolj upoštevala Perpar in Kovačič (2001), ki sta z intervjuvanjem lokalnih voditeljev ugotovila, da:

- ima slovensko podeželje številne možnosti za kulturno in športno udejstvovanje, ki se lokalnim voditeljem zde zelo pomembne za razvoj.
- je infrastruktura obmestnega in oddaljenega podeželja (presenetljivo) boljša od infrastrukture na tipičnem podeželju.

- da so razvojne možnosti obmestnega podeželja po mnenju anketiranih predvsem v storitvah in trgovini, razvojne možnosti oddaljenega podeželja predvsem v kmetijstvu, trgovini in turizmu, razvojne možnosti tipičnega podeželja pa predvsem v trgovini in turizmu.
- da pričakujejo predvsem več sodelovanja na vseh ravneh, večjo bližino državnih uslužbencev stanju »na terenu«, večje izkoriščanje naravnih možnosti, poenostavljenje birokratskih postopkov, višjo pozornost izobraževanju podeželskega prebivalstva itn.

Omenjena avtorja v tipološki členitvi slovenskega podeželja gozdu nista posvetila posebne pozornosti, omenjata le, da je gozdarstvo skupaj s kmetijstvom izgubilo nekoč prevladujočo ekonomsko vlogo (Perpar in Kovačič, 2002: 3).

Na podeželju z vidika gozda prihaja do sledečih dilem (Elands in Wiersum, 2003):

- proizvodnja (gozd je vir dohodka) – krajinske vrednote (gozd kot vrednota po sebi; (prim. socialne in ekološke vloge kot jih opredeljuje Zakon o gozdovih (UL 30/93, UL 67/02))
- zasebno (gozd je zasebna lastnina) – kolektivno/ skupno (gozd zagotavlja skupne dobrine in vire),
- podeželje kot prostor pridelave hrane (gozd je del kmečkega gospodarstva) – podeželje kot del urbanemu podobnega življenjskega stila (gozdarstvo dobi nove vloge in se od kmetijstva loči),
- gozd je del tradicionalne identitete podeželja – gozd ni del tradicionalne identitete podeželja pač pa del neke nove identitete

Na oddaljenih in ekonomsko šibkih lokacijah prevladuje usmeritev v proizvodne vloge gozda, predvsem v les in manj v druge vire gozda. Tam obstajajo iniciative za kolektivno gospodarjenje (zadruga na Madžarskem, alpske doline v Italiji (Merlo, 1992; Richter, 2001), vendar so zaradi manjše gostote poseljenosti tam omejene možnosti za ponudbo, ki jo omogoča mesto, npr. zahtevnejša izobraževanja, specializirana kulturna ponudba in podobno. Zato je podeželje zanimivo za življenje tistih, ki se taki ponudbi lahko prilagodijo z omejitvijo svojih potreb (npr. starejša kmečka generacija, vajena samoomejevanja in hkrati nevajena teh zahtev ali npr. srednja generacija, ki so ji

nematerialne dobrine važnejše ter visoko vrednoti kakovost okolja, medtem ko ji je izobraževalna in kulturna ponudba vseeno dostopna). Kjer je vpliv mesta večji, so skupnostne pobude redke, raba/ izkoriščanje gozda pa se razdeli na:

- tradicionalno, mnogonamensko večinoma zasebno rabo ter
- nastajajočo kolektivno rabo s sonaravnim gospodarjenjem (avtohtone drevesne vrste, naravno pomlajevanje, izbiralno redčenje).

O gozdu odločajo predvsem tri skupine ljudi:

1. tisti, ki komunicirajo s političnimi institucijami (politiki, javni uslužbenci);
2. domačini ali turisti, ki so v rednem stiku z nosilci odločanja (in so potrošniki);
3. pooblaščenii upravljalci z gozdom in naravo (lastniki, kmetje).

Ljudje iz zadnjih dveh skupin v Evropi večinoma niso profesionalno vključeni v gozdarstvo in razvoj podeželja, omeniti pa velja tudi večjo čustveno pripadnost *prostoru* od pripadnosti družbeni *skupini* (Elands in Wiersum, 2003).

Ena od značilnosti podeželja v Sloveniji je nizka stopnja pismenosti - 80 % prebivalcev dosega najnižjo stopnjo pismenosti, med njimi jih ima 74 % triletno srednjo šolo ali manj (Knaflič in Stupar, 2005). Stanje je bistveno slabše kot v Sloveniji, kjer leta 2002 56 % prebivalstva nad 15. letom ni imelo zaključene srednješolske izobrazbe, med njimi 33 % niti dokončane osnovne šole (Statistični letopis, 2002). Za razvoj podeželja je izobraženost prebivalcev ključna, prav tu pa prihaja do pomembnega razkoraka med generacijami – starejše so nižje formalno izobražene, mlajše imajo višjo stopnjo izobrazbe, vendar pogosto zapustijo podeželje in ostanejo v kraju šolanja, tudi zaradi pomanjkanja delovnih mest na podeželju. Izobraževalci odraslih pri udeležencih pričakujejo »slabe izkušnje s šolanjem, pomanjkljive komunikacijske spretnosti, podcenjevanje pomena splošne izobrazbe, manjšo prilagodljivost splošnim spremembam, pomanjkljivo prepoznavanje lastnih potencialov in priložnosti za različne dejavnosti, ki jih ponuja podeželje (cit. Knaflič in Stupar, 2005).

Razvoj podeželja naj ne bi slonel le na državnem zagotavljanju javnih dobrin prek javnih institucij in odgovornosti lastnikov zemlje oz. gozda (Groznik, 1996: 243), temveč tudi na prebivalcih podeželja kot posameznikih. V okoljih, kjer primanjkuje razvojnega elana – npr. na podeželju – posameznike aktiviramo s sociokulturno animacijo. Slednja dopolnjuje

vlogo javnih služb, v katerih učinkovitost nekateri dvomijo (prim. Kavšek, 2005). Moški na slovenskem podeželju so v tem kontekstu v posebnem položaju. Vpeti so v razkrajajočo se vlogo ekonomskih skrbnikov, za katero svojih prednosti (lastnina prostora, naravno okolje) ne znajo uveljaviti. Obenem jim za samostojno trženje lesa, kmečkih pridelkov in storitev naravnega okolja manjka ne le ekonomskih in komunikacijskih znanj, temveč tudi predpogoja za njihovo pridobivanje – odprtosti zanja, samozaupanja, razumevanja potreb obiskovalcev oziroma trga in komunikativnosti. Za sodelovanje v družbi znanja oz. informacijski družbi jim primanjkuje tudi učnih navad in motivacije za učenje, kar pa mlajši kmetje že presegajo (Mohorčič Špolar, 2000). Nizka motivacija eden ključnih razvojnih problemov na podeželju (Lampič, 2005),

3.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ – KONCEPT IN NOSILCI

Razvoj v splošnem pomeni spreminjanje v bolj dovršeno obliko (SSKJ, 1994: IV/427). Ker se v nadaljevanju ukvarjamo z razvojem podeželja, se spremembe, usmerjene v večje materialno blagostanje in kakovost življenja, nanašajo na podeželski prostor, ljudi in njihov način življenja, pri čemer je ključno ovreči lažno predstavo o neomejenosti virov (prim. Radej, 2002).

Idejo trajnosti so vpeljali v samem začetku 19. stoletja gozdarji. Leopold Hufnagl je za Goteniško pogorje leta 1892 izdelal prvi gozdnogospodarski načrt ter v njem zapisal znamenito opombo: "Oddelka 38 in 39 naj se kot pragozd ohranita, zato je tu vsakršna raba prepovedana". Zaradi te odločitve leto 1892 štejemo za začetek aktivnega naravovarstva v Sloveniji (Hartman, 2000 cit. po Ferlin, 2004; CRP 2001-2003). Definiciji trajnosti »največja produkcija za največ ljudi za najdlje«, ki jo navaja Sörlin (Scott in Gough, 2004, cit. po Sachs, 1991) na okoljski konferenci ZN leta 1972 v Stockholmu »Le ena Zemlja«, je sledil sprejem definicije trajnostnega razvoja iz poročila norveške Brundtland-ine komisije Unicefa, ki se je v javnosti najbolje uveljavila. Kljub očitkom o njeni znanstveni nedoločenosti, je ogrozila ekonomsko filozofijo rasti, spodbudila tehnološko

prilagodljivost in podprta s teorijo kibernetike presegla tradicijo obvladovanja narave z linearnimi modeli (Sachs, 1991 v: Scott in Gough, 2004)¹.

Za znanstven izvor *koncepta trajnostnega razvoja* štejemo izid dela »Meje rasti« (Meadows, 1972). Dvajset let po tem je bil potrjen akcijski načrt uresničevanja koncepta trajnostnega razvoja z zapisom v Agendi 21 (Skrb za Zemljo, 1991; Tilbury s sod., 2002: 7), v katerem je poglavje št. 36 posvečeno izobraževanju za trajnostni razvoj. Evropska komisija se je že leta 1992 zavezala, da bo vzpostavila komunikacijo in implementirala Agendo 21 na lokalno raven, za kar so v Arlborgu 1994 zasnovali spremljanje lokalnega doseganja teh ciljev, leta 1999 pa seznam indikatorjev (Tilbury s sod., 2002), med katerimi so glavni: zadovoljstvo z lokalno skupnostjo, lokalni prispevek k podnebnim spremembam, lokalna mobilnost in javni prevoz, razpoložljivost lokalnih javnih zelenih površin in lokalnih storitev, kakovost zraka na prostem. Dodatni indikatorji lokalnega doseganja ciljev trajnostnega razvoja so po Tilbury: pot otrok v in iz šole, trajnostno upravljanje lokalne skupnosti in podjetij (% tistih, ki upoštevajo standarde), obremenjenost s hrupom, izdelki, ki spodbujajo trajnost;

Med ključne sodi nekaj poročil s konferenc (Tessaloniki 1997, Oslo 2002, Kiev 2003) in mednarodnih zavez (Agenda 21 za Baltiško morje 1998, svetovni forum v Dakarju 2000, svetovni forum v Göteborgu 2004), v katerih je izobraževanje prišlo med prioritete (Delors, 1996). Ekološko gibanje je kot eno prvih antimodernističnih uspelo zamajati dominantni diskurz znanosti in s pomočjo politično odmevnih sloganov povezati ekologijo z razvojem (Sachs, 1991 v: Scott in Gough, 2004).

Eden od ključnih pogojev za trajnostni razvoj je premik iz ekonomike (utemeljene na pomanjkanju) v družbenost (utemeljeno na sodelovanju) (prim. Radej, 2002). Ross (v Scott in Gough, 2004) pripisuje mit redkosti obdobju moderne in opozarja, da je posledično tudi

¹ Sachs izziva z vprašanjem, ali je teorijo regulacije mogoče ločiti od interesov po manipulaciji in ali sistemska teorija ne vodi v nadzor samonadzora. Če torej razumemo naravo kot samoregulacijski mehanizem, priznavamo, da želi človek z razumevanjem regulacijskih procesov nanje vplivati, jih usmerjati, ter tako pride v nasprotje sami sebi (Sachs, 1991 v: Scott in Gough, 2004). Ekologija redkih naravnih virov slej ko prej trči v »ekologijo« lokalnih skupnosti, ker se njihovo izkoriščanje naravnih virov zaradi izobraževanja spremeni (ibid: 49). Kulture, ki z naravo živijo, skrbno posegajo vanjo, ker bi sicer sprožile grob odziv (primer: premočna sečnja gozda v Alpah)

obilje le mit moderne. Skandinavci ugotavljajo, da so kampanje informiranja sicer dvignile raven razumevanja neugodnega stanja planeta, vendar se zato vedenje ljudi ni bistveno spremenilo (Palmberg, 2004).

Mnogi okoljsko izobraževanje nadomeščajo z izobraževanjem za trajnostni razvoj (prim. Strategija 2005). Po naši oceni gre za razvoj učenja »o« v učenje »iz, z in za« okolje. Britanci spremembo vedenja spodbujajo z marketingom, dialoškim iskanjem skupnega razumevanja procesov, z odpiranjem šolstva in univerzitetnim izobraževanjem bodočih izobražencev na tem področju, s spreminjanjem industrijske prakse in zbiranjem podatkov o sonaravnih rabah materialov, procesih delovanja (UNESCO, ...2006). Posebno pozornost posvečajo participativnim procesom oz. dialogu, problemski zasnovi učenja, opogumljanju in motivaciji ciljnih skupin, uveljavljanju celovitosti realnih vprašanj ter akcijski usmerjenosti učenja (Learning to change, 2004), kar omogoča presegati dominantne predpostavke, da:

- okoljski problemi izhajajo iz ignorance in so ločeni od ekonomske, politične in kulturne dinamike,
- je učenje enostaven in linearen proces prenosa znanja ter vedno pozitivno, ne glede na kontekst ali namen;
- so ključni koncepti in dejstva (ki ne vključujejo človekovih lastnosti, vzgoje);
- dodajanje obstoječemu znanju zadostuje (Sterling v: Scott in Gough, 2004)

Evropski svet poziva doseganju ciljev Lizbonskih sklepov do leta 2010 in se osredotoča na »trajnostni razvoj« in »povečanje števila in kakovosti zaposlitev«. V okviru slednjega sta v členu 39. omenjena vlaganje v človeške vire ter vloga izobraževanja in usposabljanja. V Sloveniji od leta 2001 deluje Mednarodni center za TR (International Centre for Sustainable Development), vključen tudi v TENVORS-evropske mreže VŽU za TR (Tenvors, ...2006). Ponuja tehnične skupine za posodabljanje tehnoloških procesov v industriji in energetiki ter opozarja na potrebo po spreminjanju miselnosti v institucijah, znanosti in politiki.

Mere trajnosti so zelo različne: ekonomisti iščejo tržno vrednost trajnosti, družboslovci trajnost merijo z ugotavljanjem vrednot, ekološka mera trajnosti pa je biotska pestrost (Seljak, 2001: 11). *Smisel in namen* trajnostnega razvoja je ustvarjanje dolgoročnih in

pestrih možnosti preživetja v času, ne pa premagovanje relativne redkosti, torej premoščanje temeljnega ekonomskega prepada. Usklajevanje interesov (potreb, želja, stilov) o strukturi in obsegu rabe dobrin se zagotavlja na *ravni* krajine (prim. Klooster 1999: 54) in kaže raven kultiviranja človekovega odnosa do narave (prim. Radej, 2003). Pravico in možnost dostopa posameznika do vseh dobrin in njihovih vlog (npr. gozda) lahko udejanjamo, če:

- se ljudje samoomejujejo (npr. na lokalno uporabo snovi in energije) in
- dobrina hkrati zadovoljuje več vlog/ potreb.

Slovenija je trajnostni razvoj uvrstila v ključni dokument (Proces priprave ..., 2004) hkrati pa ga dala oceniti z različnih vidikov. Analize kažejo (Wagner Ogorelec, 2004), da osnutek ne odgovarja kriterijem Strategije trajnostnega razvoja (ni uravnoteženosti gospodarskih, socialnih in ekoloških dimenzij razvoja), da načela trajnostnega razvoja v dokument sploh niso vključena (manjka celovita analiza ovir in spodbud za trajnostni razvoj), da izvorni koncept ni razumljen, saj se trajnost razume v smislu stalne rasti (in torej prevladuje gospodarski vidik razvoja, da ni upoštevana participatornost, da ni predvideno učinkovito izvajanje ter so mehanizmi spremljanja, poročanja in prilagajanja izrazito šibki) kar je v nasprotju s kontinuirano Strategijo trajnostnega razvoja EU. Med institucijami v Sloveniji se s trajnostnim razvojem ukvarjajo Svet za trajnostni razvoj (od leta 1997), Inštitut za trajnostni razvoj (od leta 1995) in fundacija Umanotera (od leta 1995). O trajnostnem razvoju so pisali tudi avtorji z Oddelka za agronomijo Biotehniške fakultete, vendar so definicije povzeli po že predstavljenih virih (Barbič in Udovč 2001; Barbič, 2005).

3.3 GOZD JE ZA SLOVENCE DEL PODEŽELJSKE IDENTITETE

Gozd je – vsaj v Sloveniji – ključni element trajnostnega razvoja. Njegova trajna in vseobsežna prisotnost ter dolgotrajna odvisnost večjega dela ljudi od njega je sooblikovala kulturo, ki ni presegala nosilne sposobnosti krajine (razen na Krasu), čeprav je (bila) preživetveno samooskrbna. Identiteto podeželja gozd sooblikuje:

- s prostorsko (vse)prisotnostjo, ki predstavlja kontrast in pozitivno konotacijo zlasti urbanemu življenjskemu stilu (gozd je iskan prostor za bivanje, za prosti čas),
- z drugačnim ritmom (naravnih) sprememb kot veljajo za človeka in družbo ter politiko,
- z izkušnjsko vpletenostjo generacij v odnose z njim, kar je dalo in daje kolektivni spomin, materialno in nematerialno dediščino, povezano z gozdom. V njej najdemo izzive domišljiji (pravlјice, bajeslovna bitja), a tudi negativne konotacije (strahove – npr. pred živalmi, pred izgubljenostjo v prostoru, ...) kar vse so (lahko) viri znanja o strukturi in delovanju naravnih sistemov in njihovih delov.

Gozd kultivira družbeno okolje. Hkrati ga »spravlja tudi v zadrego«, ker je zaradi varstva vrst in habitatov njegovo izkoriščanje omejeno. Socialne vloge gozda vključujejo vrednote posameznika in skupnosti (identiteto kraja, družbeno kohezijo). Gozd omogoča ljudem kakovostno življenje z:

- biološko pestrostjo in kakovostjo naravnih virov (npr. vode);
- potencialom za dohodek od lesa, od uslug (npr. od rekreacije) in z njima povezanih delovnih mest;
- vplivom na skupnost(i) npe. na interakcije in vezi med ljudmi, na kakovost življenjskega okolja v smislu atraktivnosti za poselitev, na prakse gospodarjenja z gozdom, ki vsebujejo samoorganizacijske in samoopredelitvene sposobnosti lokalne skupnosti;

- identiteto krajine (estetska kakovost, enkratnost slike, kulturne in zgodovinske asociacije in simboli identifikacije prostora) (Slee, 2003: 2-8);

Predvsem z ekonomskim motivom spodbujena vrednotenja vloge gozda za njegove obiskovalce so slednje strukturirala v »gozdno specifične« obiskovalce (pridejo zaradi gozda), »občasne« (gozd jih pritegne) in »pasivne« (pritegne jih krajina, ne pa gozd posebej). Ob tem so za odnos do gozda ključne še:

- zgodovina gozda (trajno prisoten ali nastajajoč),
- prostorska porazdelitev (Elands in Wiersum, 2003),
- prisotnost posebnih pogojev (npr. dogodek privatizacije, naravne katastrofe, meje, vseprisotnost gozda, zaradi česar je družbeno artikulirani pomen gozda – v nasprotju z morjem in gorami – podcenjen),

Odnos do dreves oziroma gozda ni vedno, vseeno pa je večinoma pozitiven: »prostor domišljije«, »jedro identitete«, »močni duhovni in čustveni učinki«, »skupna namenska dejavnost« (različni avtorji v Slee, 2003: 31). Prav sposobnost skupnosti, da vlaga čas in trud v gozd je z ekonomskega vidika tista, ki lahko nadomesti promocijske kampanje (npr. za varstvo) ter dokazuje tako simbolno »gozdno identiteto« kot tudi identiteto skupnosti (prim. sečnja v okolici gradu Snežnik, odziv na predvideno selitev bukve pred Opero itd.). Povezavo med gozdom in razvojem podeželja literatura opisuje kot:

1. premik poudarka iz komercialne rabe gozdov v druge ekonomske rabe gozda (prim. Mather, 2001 v Slee, 2003; Wiersum s sod., 2005),
2. razumevanje gozda kot »drugega stebra skupne kmetijske politike« (Lowe s sod., 2002; [EUROPA-Eurostat...](#), 2006),
3. preseganje teritorialnega in sektorskega pristopa k razvoju podeželja, v katerem je gozdarstvo za kmetijstvom prejelo le sekundarno vlogo z diversifikacijo dejavnosti na kmetijah in s pristopi od spodaj navzgor,
4. premik proizvodnje iz primarnega (in sekundarnega) v terciarni sektor, kar za podeželje pomeni primerjalno prednost zlasti v kontekstu izkušenske potrošnje (posebne lokacije, izolacija, estetika, stik z naravnim okoljem).

Socialno podjetništvo, ki pomeni primerjalno prednost tistih skupnosti, ki so artikulirale svoje potrebe in prešle iz nacionalnega financiranja v samostojno iskanje virov za svoj razvoj (LEADER, EUROVAST programi).

V Sloveniji je strategija ravnanja z gozdovi odvisna od kmetijske razvojne politike in državne demografske politike v državi (Piano, 2002: 23). Gozdarstvo je med splošna izhodišča Programa razvoja gozdov zapisalo dva temelja, ki neposredno izpostavljata pomen znanja in odnosa do gozda (»ustvarjalna sposobnost in znanje sta ključna dejavnika celovitega gospodarjenja z gozdovi in drugimi obnovljivimi naravnimi viri«; »kultura odnosa do gozda in ravnanja z njim postaja vse večja civilizacijska vrednota« (Piano, 2002: 18). Ključna pozornost velja vseeno zmanjšanemu poseku po letu 1990 (razlog Pianova vidi v nizki ceni lesa, posledično opuščanju sečnje v zasebnih gozdovih, v zanemarjanju nege mladih in srednjedobnih sestojev, a tudi v organizacijskih spremembah v gozdarstvu (!) (Piano, 2002: 22) in večnamenski rabi gozdov kot eni od ključnih značilnosti gozdarstva pri nas, »hkrati željenemu stanju in problemu« (Piano, 2002).

Mnogonamensko gospodarjenje pomeni optimiranje vlog gozda, torej sprotno usklajevanje konfliktnih interesov med tremi skupinami vlog, ki jih določa Zakon za gozdove (UL 67/02):

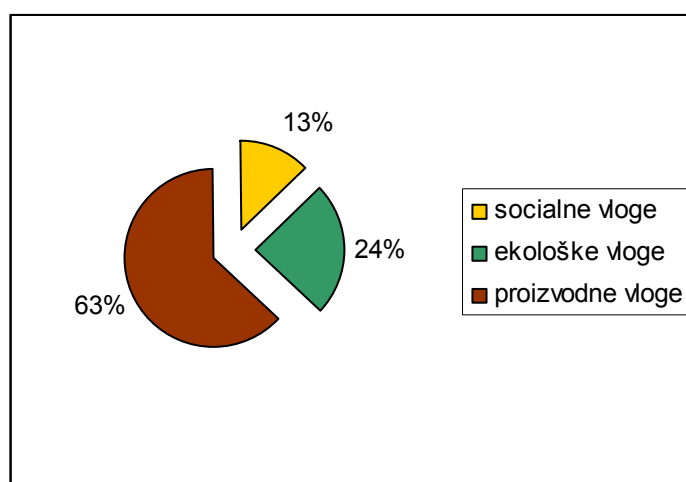
- ohranitvijo ekoloških vlog (varovanje gozdnih zemljišč in sestojev, biotopska, hidrološka in klimatska vloga gozda,
- zagotavljanjem socialnih (ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot, funkcija varovanja kulturne dediščine (UL 67/02); zaščitna, higiensko-zdravstvena, turistična, poučna, rekreacijska, estetska, raziskovalna in obrambna vloga gozda (UL 30/93) in
- izkoriščanjem proizvodnih vlog gozda (pridobivanje gozdnih dobrin, lesa, lovno-gospodarska vloga (UL 30/93).

Socialne vloge je moč še nadalje deliti (Slee, 2003), npr. glede na možnost trženja na:

- a) z rabo pogojene vloge (npr. potencial za naselitev–cena je odvisna od lege, potencial za rekreacijo in turizem–cena je odvisna od fizične infrastrukture, npr. dostopnosti s cesto in turističnih zmogljivosti) in

b) od rabe neodvisne vloge (krajina, pestrost, vezava ogljika, simbolna in kulturna vrednota).

Za dve tretjini ozemlja v Sloveniji so ekološke vloge gozda ključne, medtem ko naj bi socialno vlogo opravljala četrtina slovenskih gozdov (Celič, 2003 iz gozdno gospodarskih načrtov za obdobje 2001–2010) (Slika 1). Funkcije se med seboj lahko prekrivajo, ponekod pa so posebej poudarjene.

Slika 1: Površinski deleži skupin vlog gozda v Sloveniji iz gozdno gospodarskih načrtov za obdobje 2001–2010 (Celič, 2003)

Figure 1: Types of forest functions in shares of surface area from the forest management plans for 2001–2010 period (Celič, 2003)

Izjemno poudarjena je varovalna vloga na petini površine slovenskih gozdov, hidrološka na 16 %, dediščinsko–varstvena na 14 %, turistično–rekreacijska pa na 8 % površine gozda. V gozdove najintenzivneje posega infrastruktura, številčneje, a na manjši površini pa poselitev. Na tej podlagi je bil v kontekstu prostorskega razvoja zastavljena prednost lesno–proizvodni vlogi na rastiščih, kjer je ekonomska učinkovitost največja, na ostalih površinah pa vzdržni razvoj z uveljavljanjem varovalnih interesov (Piano, 2002). Tudi v Evropi je razmerje med ekonomsko učinkovitostjo in nematerialnimi vlogami, ki jih družbi nudi gozd, zaznamovano z osredotočanjem na večnamensko rabo gozda, prepoznanje nosilcev različnih vrednot (podjetja, gospodarstva, javni sektor, NVO) in prepoznanju ključne vloge različnih mrež za tvorbo in reprodukcijo vrednot (npr. povezave med posameznimi strujami znotraj gozdarstva, ki dajejo prioriteto bodisi ekološkim in socialnim bodisi proizvodnim vlogam gozdov).

3.3.1 Slovensko gozdarstvo za trajnostni razvoj podeželja

Temeljna načela slovenskega gozdarstva so že desetletja večnamenskost, sonaravnost in trajnost. Načelo trajnosti je v prvi polovici dvajsetega stoletja uveljavljala državna regulativa (Anko, 2000; Beguš, 2003), danes pa jo najdemo konkretizirano tudi v ključnih ciljih razvoja gozda in gozdarstva – prioriteto imajo ekološke in socialne vloge gozda (Veselič s sod., 2001): »ohranitev in vzdržen razvoj gozdov v smislu ... pestrosti ... varovanja redkih in ogroženih vrst, ... vzpostavljanje primernega življenjskega okolja za vse avtohtone vrste ... z namenom rabe gozdov za rekreacijo, turizem, vzgojo, pouk in raziskovanje«. Tretji ključni cilj je »ohranitev poseljenosti in kultiviranosti krajine ter izboljševanje kakovosti življenja na podeželju ...«, kar eksplicitno povezuje slovensko gozdarstvo tudi z družboslovjem, čeprav eksplicitno niso omenjene vse vloge gozda. Relativno zgodaj je bilo ugotovljeno, da so »za mnogonamensko gospodarjenje ključni visoko usposobljeni strokovni kadri« (Winkler, 1992).

V preteklosti so omejevali rabo lesa najprej gozdni in rudniški redi, nato avstroogrski zakoni (1852), ki jo je nasledila starojugoslovanska, po koncu II. svetovne vojne pa Zakon Federativne ljudske republike Jugoslavije (UL FLRJ 106/47), ki je razlastil večje gozdne posestnike, uvedel obvezno oddajo in za gospodarjenje z gozdovi pooblastil strokovno gozdarsko službo. Pri odločanju o izbiri dreves za posek je slovenski lastnik gozda smel (vsaj) sodelovati od leta 1965 dalje.

Posledic odvzema enega od osnovnih virov preživljanja podeželju ne poznamo (prim. »somewhat less free access« cit. po Beguš, 2003), govorita predvsem molk (o razvoju podeželja) in proces prilagajanja gozdarske službe novemu Zakonu o gozdovih (UL 67/02). Slednji je vrnil pravico in obveznost gospodarjenja z gozdom lastniku in enotno gozdarsko službo razdelil na:

- javno gozdarsko službo – Zavod za gozdove Slovenije,
- skupino koncesionarjev,
- Kmetijsko-gozdarsko zbornico gozdnih posestnikov in
- Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov.

Ciljna skupina (slovenske) gozdarske stroke predvsem gozdni posestniki. Z njimi se je pričela javna gozdarska služba načrtno sporazumevati, preučevati njihovo strukturo in izobraževalne potrebe ter se nanje tudi odzivati. Poleg lastnikov je šolska mladina tista ciljna javnost, ki je v Poročilu Zavoda za gozdove (2005) omejena kot najpomembnejša za popularizacijo zaradi potencialnega lastništva nad gozdovi v bodočnosti.

Ocene potreb po izobraževanju v gozdarstvu so v devetdesetih letih izhajale z zornega kota poklicnih prednosti za posameznika in so bile razmejene na formalna znanja, potrebna mlajšim naslednikom in neformalna, potrebna predvsem starejšim gospodarjem (Medved, 1998). Opredeljen je bil tudi namen izobraževanja lastnikov (večja varnost), ciljna javnost (»tisti, ki jih zanima«), nosilci izobraževanja (»tisti, ki poleg strokovnega znanja razpolagajo tudi s pedagoškimi/ andragoškimi znanji«) ter čas (»prosti čas«) in lokacija (»tam, kjer bi doseglo učinek«). Med identificiranimi problemi izstopajo problemi »odnosa« in »znanj, usposobljenosti« (ibid). Za (poklicno) izobraževanje pa niso motivirani vsi lastniki oziroma njihovi družinski člani – na novomeškem se jih za izobraževanje zanima več kot polovica, bolj čisti kmetje, manj ostarele kmetije, najmanj pa tisti, ki ne izhajajo s kmetij. Veliki posestniki so bolj izobraženi, imajo višjo raven znanja o gozdu in njegovem upravljanju, pri čemer za najboljši vir (poklicnega) znanja priznavajo Gozdarski šolski center, gozdarje in samoučenje, za najslabši vir znanja pa so bili opredeljeni sorodniki in znanci (Kotnik, 2005). Na Solčavskem je bil ugotovljen aktiven pristop večjih gozdnih posestnikov k gospodarjenju z gozdom in izobraževanju za njegovo izkoriščanje, hkrati pa so bili neformalni stiki prevladujoč mehanizem izmenjave informacij (Robek s sod., 2003).

Pilotno anketiranje gozdarskih praktikov različnih institucij je pokazalo, da med potrebami po izobraževanju prevladujeta temi »varovanje okolja« in »povezovanje lastnikov«, da lahko ločimo ciljni skupini »tradicionalni« (izbira izraza kaže na enačenje tradicionalnega s podeželskim in nerazlikovanje kmečkega in podeželskega) in »urbani« lastniki gozdov ter da se certificiranju ne pripisuje velikega pomena. Ista pilotna analiza je pokazala, da ponudniki izobraževanja slabo zadovoljujejo lokalne cilje, da med seboj slabo sodelujejo, imajo finančne težave, vendar menijo, da so zelo dobro prilagodili ponudbo uporabnikom, da so pedagoško odlični, da imajo med uporabniki ugled, da ponujajo sodobne teme in jih učinkovito tudi izvajajo (Robek in Myklestad, 2004).

Javna gozdarska služba naslavlja širšo javnost, vendar zlasti lastnikom in šolski mladini ponuja številne in raznolike organizirane dogodke (predavanja, demonstracije, delavnice, tečaje, ekskurzije, medijske nastope, tudi študijske krožke). Prevladujoča oblika stika javne gozdarske službe z lastnikom gozda je odkazilo. Gre za neposredni posamični stik, vendar so stiki tudi posredni in skupinski. Najučinkoviteje obveščanje poteka prek letakov, najboljši odziv pa Zavod za gozdove doživlja na tekmovanjih (prikaz varnega in pravilnega dela, opreme in zaščite) (Poročilo, 2005).

Za širšo, tim. laično javnost se slovensko gozdarstvo do sedemdesetih let ni zanimalo, stik je bil odvisen predvsem od konkretnih oseb in okoliščin (Beguš, 2003). Leta 1975 so se pričele diplomske in poddiplomske analize stikov z javnostjo (Lesnik, 2001). Njihovo skupno število se zdi v primerjavi s številom pretežno višješolskih, posvečenih gospodarjenju z zasebnimi gozdovi v obdobju 1991 do 2004, nastalimi večinoma pod mentorstvom prof. dr. Iztoka Winkler-ja (Studia Forestalia Slovenica 2005, Nr. 123) razmeroma majhno.

Zavod za gozdove je širši javnosti sčasoma omogočil paleto možnosti za informiranje in izobraževanje po neformalni in priložnostni poti – organiziral je sejme, tekmovanja, okrogle mize, posvete, vodenja po gozdnih učnih poteh, stike s tujino, Teden gozdov, dejavnosti za šolsko mladino v večjih in manjših skupinah, izdal je petnajst zgibank, zagotovil vzdrževanje gozdnih učnih poti in evropskih pešpoti ter druge popularizacijske dejavnosti v skupnem obsegu 219 dogodkov (Poročilo, 2005).

Vendar številke malo povedo o učinkih te dejavnosti. Po petih letih delovanja je Zavod za gozdove Slovenije pripravil Koncept izobraževanja lastnikov gozdov (Lesnik s sod., 1998), v njem izpostavil nujnost povezovanja (med Gozdarskim šolskim centrom, Kmetijsko gozdarsko zbornico in Gozdarskim inštitutom Slovenije) in pomen medijske pojavnosti javne gozdarske službe. Sistematično so bili analizirani deležniki javne gozdarske službe (vplivani in vplivajoči nanjo) (Lesnik, 2001) in izobraževalne potrebe gozdnih posestnikov (Kotnik, 2005; Robek s sod., 2003; Medved, 1994). Pripravljena je bila Strategija delovanja študijskih krožkov na Zavodu za gozdove Slovenije oziroma Osnutek navodil za delovanje študijskih krožkov v Zavodu za gozdove Slovenije (Poročilo, 2005), namenjena zaposlenim, delu z njegovimi deležniki in tudi delu z lastniki gozda.

V tem kontekstu je Zavod za gozdove sprva usposobil skupino mentorjev, ki jo sproti širi in je z njo izpeljal v letih 2000–2004 deset študijskih krožkov v osmih organizacijskih enotah oziroma desetih krajih. Od enajstih usposobljenih jih je redno aktivnih sedem. Najpogosteje se v krožkih ukvarjajo s temo turizma v gozdnem prostoru ter vključujejo elemente kulturne in naravne dediščine. Iniciativa in razvoj študijskih krožkov na Zavodu za gozdove so bili podrobno predstavljeni na gozdarskih študijskih dnevih (Bogataj, 2005a; Lesnik, 2005; Prah, 2005), medtem ko se je njihova popularizacija pričela s podelitvijo nagrade ob Tednu vseživljenjskega učenja leta 2004, nadaljevala na ljubljanskih gozdarskih študijskih dnevih leta 2005 in s prireditvijo Karavana študijskih krožkov istega leta v Logarski dolini.

Vendar je sodelovanje med gozdarsko službo in lastniki gozda lokalno potekalo že več desetletij in zlasti po letu 1993 prineslo za lastnike gozdov »nove obveznosti in odgovornosti za svoj gozd« (cit. Čoderl in Jamnik, 2005). Lastniki gozda so (postali) pomembni nosilci odločanja o prostoru in strateškem viru razvoja – gozdu, saj je kar dve tretjini gozdov v njihovi lasti (prim. Kotnik, 2005). Vendar je formalna usposobljenost kmečkih gospodarjev nizka (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2005) in narašča delež nekmečkih lastnikov (prim. Pecl s sod., 2003). Zlasti večji posestniki naj bi se iz gozdnih delavcev preobrazili v načrtovalce, administratorje in podjetnike, manjši in srednji pa naj bi se zaradi lažjega trženja gozdnih dobrin (in uslug/storitev) združevali. Zaradi nadaljnjega naraščanja njihovega števila po dedovanju, denacionalizaciji, in zaradi postopnega spreminjanja njihove strukture (vse več je žena, vse več jih živi v urbanem okolju in se ne ukvarja s kmetijstvom, vse manj je družinskih kmetij, ki posedujejo gozd, lastništvo je pogosto deljeno med solastnike ipd.) je vse manjši delež tistih, ki od gozda in z njim živijo. Vse pomembnejša je javnost, ki o gozdu/gozdarstvu so-odloča. Tisti, ki imajo gozd in z njim/ v njem tudi znajo/ hočejo/ morajo delati, so vse bolj izpostavljeni (fizičnemu, pogosto nevarnemu) delu, zato je sistemska skrb za lastnike gozda, kamor sodi tudi osveščanje, usposabljanje in izobraževanje, ključna, a je javne gozdarske institucije (ZGS in KGZ) še ne zagotavljajo uspešno. Prevzemanje osebne odgovornosti za varnost in znanje postaja zato še pomembnejše. Za redko poseljeno oddaljeno podeželje je vseživljenjsko učenje tako postalo ključno tako za posameznike kot za družine, lokalne skupnosti in stroko, če želi ohraniti kulturo dela v gozdu.

Izobraževanju, usposabljanju in participaciji posebno pozornost posvečajo na Švedskem, kjer lastniki gozda posedujejo 53 % prostora (v celi EU 54 %), le polovica jih živi na podeželju, pri čemer poseduje gozd le 30 % družinskih kmetij (Lidestav s sod., 2003 cit. po Lidestav in Wasterlund, 1998). Na Švedskem so srednji kmetje ohranili uveljavljeni profil povezovanja s kmetijstvom, osebnega dela v gozdu, pestrosti virov prihodka in povezanosti v Zvezo lastnikov (33 % s partnerjem, 34 % s sorodnikom), lastniki manjših posesti pa so pogosto upokojenci, ki so gozd podedovali ali celo kupili, imajo manj znanja ter bolj vrednotijo nedenarne lesne in nematerialne vloge gozda (Lidestav s sod., 2003), npr. ustvarjanje identitete (Bliss in Martin, 1989, cit. po Berlin s sod., 2003) zaradi česar so jih kategorizirali v skupine po njihovem povezovanju zaradi investicij, samozaposlitve, rekreacije in večnamenske rabe gozdov (Kuuluvainen s sod., 1996, cit po Berlin s sod., 2003) oziroma glede na pripravljenost za plačilo za odlog sečnje na proizvajalce hlodovine, večnamenske lastnike, rekreativce in pasivne lastnike (Kline s sod., 1999 v Berlin s sod., 2003). Na Švedskem so velike posesti nekajkrat večje od slovenskih »velikih« posesti. Posestniki za praktično delo najemajo delovno silo, vse več gozdnega dela za lastne potrebe (ogrevanje, tehnični les) pa opravijo sami. Večina jih je članov Zveze gozdnih posestnikov, vse manj jih živi na kmetiji, od gozda pa pričakujejo predvsem dohodek (Berlin s sod., 2003). Gozd jim predstavlja tudi rekreacijski prostor, kar še posebej velja za 60 % majhnih kmetov z 26 % zasebnih gozdov. Zveza išče nove strategije načrtovanja in dela, ker pričakuje osip članstva, zato se posveča ciljem in pričakovanjem članov, lastnikom izvaja administracijo, za nečlane pa gozd goji in namesto njih prevzema vlogo lesnega trgovca in lastnika tovarn. Metoda osveščanja in masovnega izobraževanja so predvsem tematske kampanje, medtem ko na Norveškem večjo pozornost posvečajo stalni dejavnosti nižje intenzivnosti. V obeh državah se sprašujejo, kako motivirati urbane prebivalce, kako pritegniti njihovo pozornost, jih aktivirati za delo v gozdu. Ena od rešitev je vzpostavitev stalne dvosmerne komunikacije pozitivnih sporočil, ki stik z gozdom obravnavajo kot pozitiven (npr. izzivalen, poln razburjenja, dogodkov ipd.) ne pa omejujoč in nevaren. Po zgledu proizvodnih podjetij je torej potrebno izdelati privlačen proizvod in z njim vzpostaviti »novo kulturo« razumevanja gozda.

Delo javne gozdarske službe z javnostjo torej še nikdar ni bilo toliko razvejano in pestro, hkrati pa še vedno vezano pretežno na ekonomsko obetavne gozdne posestnike in na

tehnološke in poklicne vsebine. Zavod za gozdove Slovenije je doslej ponujal predvsem svetovanje o tehnologiji pridobivanja in predelave lesa (Kotnik, 2005) ter se strokovno podkoval na področju komunikacijskih znanj in novih metod dela (Beguš, 2003). Poslanstvo gozdarja, ki se v javni gozdarski službi ukvarja s »pospeševalno« dejavnostjo, ni jasno opredeljeno. V preteklih desetletjih zasnovan hierarhični odnos gozdarske stroke do gozdnega posestnika kot prebivalca podeželja (najverjetneje) ni presežen, saj sistemska usmeritev v svetovanje ne vzpostavlja partnerstva med gozdarjem in lastnikom, ker svetovanje ne predstavlja odnosa enakosti (Bahovec, 2004: 202). Poleg tega so nelastniki gozda v raziskavah in strategijah Zavoda za gozdove zapostavljeni, čeprav so uporabniki njegovih drugih vlog n Počasno, a stabilno uveljavljanje študijskih krožkov na Zavodu za gozdove Slovenije obeta več kot je bilo predvideno ob začetnih iniciativah leta 1998. Izpeljane so bile teme, ki z gozdarstvom niso neposredno povezane, a so motivirale za sodelovanje različna okolja in v njih promovirale institucijo (pevski zbor z Mute, Toter v Radljah, Komunikacija v Radečah, Turizem ob panoramski poti na Solčavskem, »Branje na vlakih« v Železnikih itd.), pri čemer ni nepomembno, da večletno zaporedje krožkov vodijo terenski gozdarji–domačini, ki jih poleg dela z gozdom motivira tudi socio-kulturna animacija lokalnega okolja. Trend delovanja pospeševalna službe Zavoda za gozdove se preusmerja iz izobraževanja (tako je bil sprva razumljen pojem »pospeševanja«) v participacijo ter:

- postopno in stalno izobraževanje s poudarkom na varnosti dela v gozdu,
- verifikacijo z izkušnjami pridobljenih znanj s certifikati ter
- delovanje študijskih krožkov.

Le prva od usmeritev vsebuje vsebino ponudbe, v kateri izrazito manjka osveščanja za pomen drugih vlog gozda. Raziskovanje se preusmerja z analize lastniške strukture, preučevanja izobraževalnih potreb ter varnosti dela v gozdu (Medved, 1994; Medved in Košir, 1995), ekonomike gozdnega obrata (Šinko, 1994) na družinske kmetije z največjo gozdno posestjo (Robek s sod., 2003).

Čeprav je trajnost v Sloveniji temeljno, vodilno in uzakonjeno načelo gozdarstva, se zdi, da med teme izobraževanja ne vstopi in (še) ni predmet (eksplicitnega in načrtnega) stika gozdarstva z javnostjo. Temeljni diskurz gozdarske stroke je že privedel do identifikacije

vloge podjetij malih gozdnih posestnikov (Šinko in Papac, 2003). Slej ko prej bi torej pričakovali identifikacijo deležnikov za zagotavljanje trajnosti in poti za njeno uveljavljanje. Študijski krožki Zavoda za gozdove so primer dobre prakse na tem področju – vseeno sami promocijsko le stežka predrejo glasnost centralnih medijev in višjih organizacijskih ravni (regija, država), zato je toliko pomembneje vzdrževati njihovo ustvarjalnost, stalno in večplastno komunikacijo z najrazličnejšimi in spreminjajočimi se deležniki, visoko raven razgledanosti in tudi materialnega in energetskega samoomejevanja, ki so jo kljub implicitno vsebovani ideji trajnosti promovirali praktično vsi študijski krožki Zavoda za gozdove.

3.3.2 Skupnostno/ srenjsko gozdarstvo

Koncept skupnostnega gozdarstva sloni na spoznanju o netrajnosti razvoja zaradi prekomernega izkoriščanja naravnih virov. Pojem »skupnostno« je razumljen kot »prostorsko določeno«, torej fizično zamejeno, lahko tudi z mejo občine ter vsebuje tudi komponento vrednot, interesov in pripravljenosti za sodelovanje« (Egan s sod., 2002: 8). Skupnostno/ srenjsko gozdarstvo ima dve značilnosti:

- vključenost skupnosti v *odločanje* o gospodarjenju z (občinskim ali drugim javnim, lahko celo zasebnim) gozdom in
- *rabo* in upravljanje z gozdovi znotraj skupnosti; (prim. sinonim c. based f., c. forest management, c-based forest management);

Slovenija ima lastne izkušnje s srenjskim oziroma skupnostnim gozdarstvom: jusarski gozdovi, gmajne, vaške pašne skupnosti v osrednji Sloveniji, komunele v Istri (Bogataj, 1990), ki izvirajo iz časa naseljevanja slovenskega ozemlja in katerih temeljna skupna značilnost je bila omejevanje rabe redkih dobrin (npr. gozda na Krasu). Temu so bili namenjeni lokalni upravljalni sistemi za usklajevanje individualnih interesov (potreb, želja, življenjskih stilov) o strukturi in obsegu rabe dobrin na ravni krajine (prim. Klooster, 1999: 54). V Evropi je lokalne upravljalne sisteme večinoma zamenjala institucionalizirana državna centralizacija, ki ni upoštevala lokalnih znanj. Čeprav centralizirano upravljanje naravnih dobrin (še) prevladuje, se trend obrača. Nekateri iščejo vzore tam, kjer so lokalni sistemi upravljanja z gozdom še prisotni (India, Nepal, Mehika,

Tanzanija) (Egan s sod., 2002), drugi spodbujajo participativne pristope, ki naj dopolnijo centralne podatkovne baze, tematske karte in gospodarske načrte. Ker je ključno gonilo participacije želja/ volja domačinov za sodelovanje, npr. v skupnostnem gozdarstvu za nadzor nad rabami krajine in lokalnih gozdnih virov, je motiviranje za sodelovanje stična točka skupnostnega gozdarstva z (neformalnim) izobraževanjem (npr. za trajnostni razvoj). Izhodišče za vzgojo te želje, volje je pozitivno čustvovanje do lastne identitete, identitete prostora in procesov v njem. Bistvena je tudi opredelitev vira pobud in ponora koristi.

Primer: Za alpske doline je razlog (pobuda) za spremembe prihajala večinoma od zunaj, nanje lokalne skupnosti niso imele vpliva (Anko, 1998). Lokalno raven razvojne iniciative zapostavljajo – domačine poznamo najslabše, čeprav izvolijo lokalno vodstvo in določajo življenjski stil kraja. Četudi vse bolj redki, so kmetje stik s preteklostjo in shramba nekdanjih vrednot in znanj. Za vzpostavitev alternativnega stila življenja se bi morale skupine lokalnega prebivalstva povezovati, potrebna pa je tudi posebna trdnost, upornost, kar kar z uvodnim stavkom Zapiskov o Solčavi in njeni okolici izraža njen starosta Valent Vider: »...pribežališče šibkih, pa tudi takih, ki se niso hoteli ukloniti« (cit. Vider, 2004: 3).

Modeli skupnega lastništva so ocenjeni kot trajnostni (Merlo, 1992; Richter, 2001) in so bili za domačine kot lastnike tudi zakonsko podprti v letih 1923, 1952 (ibid.), vendar je oživitev skupnostnega gospodarjenja po njegovi prekinitvi izjemno težka (ibid.). Praktično je mogoča le, »kjer sta ostala ponos in spomin« (najverjetneje pa tudi nespremenjena socialna struktura z vrednotami vred), kar je skladno z ugotovitvami Gibson-a in Kontz-a 1998: podpora tim »skupnostnemu« v gospodarjenju z naravnimi viri sloni na predpostavki, da so za trajnostno gospodarjenje ključne vrednote skupnosti. Lahko so že same po sebi naravnane v trajnost ali pa jih je moč tako usmeriti z izobraževanjem. Homogenost vrednot je za trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri ključna. Vendar zaradi razlik v izobraženosti, informiranosti, zaslužkih in zaposlitvah vrednote večinoma niso homogene (Gibson in Kontz, 1998). Tako na primer lastnike v Veliki Britaniji zanima predvsem denarno vrednotenje koristi gozda–predvsem rekreacija, lov, lepota krajine, medtem ko na Švedskem za uresničevanje tovrstnega interesa skrbi Združenje lastnikov. Na Bavarskem deluje približno 179 zadrug za informiranje in izobraževanje, v Italiji pa je vzpostavljena zasebno–javna zveza Magnifica Comunita di Fiemme, v katero se je povezalo enajst alpskih občin z 20.000 prebivalci, od katerih je 18.800 stalno bivajočih

domačinov. Gozd je razdeljen na varovalni in proizvodni, pri čemer je proizvodni razdeljen na deset enot, za katere gozdarji, oblasti in lastniki pripravijo obvezujoče načrte. Prek poslancev odločajo o denarju in rabi krajine ter imajo les certificiran, morda ne glede na sonaravnost njegove pridelave ter večnamensko gospodarjenje z gozdom, ki bi upošteval tudi socialne vloge (npr. v Cortini 2/3 dohodka od njih). Ne-lesni proizvodi, lov in dostop v gozd je tu tradicionalno prost, zato je komercializacija lažja v skupnih kot v javnih ali zasebnih gozdovih. Za te gozdove javna sredstva niso na voljo, participativno odločanje omogoča upoštevanje socialnih vlog, obiskovalci pa upoštevajo omejitve, ki jih uveljavlja.

Spreminjanje strukture lastnikov in manjšanje odvisnosti od dohodka iz gozda zagotovo spreminja interese lastnikov gozda. Po drugi strani morebitno omejevanje lastništva zaradi ekosistemskega ali krajinskega gospodarjenja, zagotavljanja socialnih vlog gozda ali lova odpira vprašanje razmerja med individualnimi in skupnimi pravicami, ki so lahko tudi v nasprotju, npr. pravica (praviloma) podeželskega lastnika in pravica (praviloma) mestnega obiskovalca. Doslej so problematiko raziskovali le Švedi in Američani in pri tem identificirali sledeče konflikte v prostoru: preobljudenost, dolgoročno degradacijo in šibke iniciative za proizvode z dodano vrednostjo. Nacionalne zakonodaje tega področja ne urejajo, saj čakajo na decentralizirane pobude. Razdrobljeno lastništvo ne pomeni nujno fragmentirane pokrajine, število tistih, ki odločajo, pa je v tem primeru veliko. Prav zato so mehanizmi načrtnega usklajevanja morebitnih konfliktnih interesov za dolgoročno rabo naravnih virov oziroma trajnostni razvoj podeželja toliko bolj pomembni.

4 ŠTUDIJSKI KROŽKI KOT EDINA SKUPNOSTNA OBLIKA NEFORMALNEGA SAMOSTOJNEGA UČENJA V SLOVENIJI

4.1 KONCEPT NEFORMALNEGA UČENJA

Učenje kot osebno spreminjanje zaradi zunanjih vplivov, v ožjem smislu pa kot ponotranjenje teh sprememb (Krajnc, 2000) so teoretsko utemeljevali predvsem Jarvis (behavioristična, kognitivna, družbena, izkušnjska in eksistencialna teorija učenja (Jarvis, 1992, cit. po Jarvis, 2003), Kolb (1984) (izkušnjsko učenje), Benett (1986), Brow in Collins (1989) (situalizirana kognicija), Mezirow (1981) (transformativno učenje – skozi osebno refleksijo in načrtno delovanje zavzame učeči se nov pomen, zorni kot), Wenger (1998) (kaj si sposoben narediti ter s kom vzpostaviti odnos) in Coleman (1988) (o socialnem kapitalu).

Izobraževanje pa je proces načrtnega razvijanja posameznikovih znanj, sposobnosti in navad, ki se s starostjo spreminja – iz neselektivnega, zaupljivega ter razumevajočega v otroštvu, v učenje za neodvisnost in identiteto v mladosti ter končno selektivno, usmerjeno vase in skeptično učenje odraslega, ob zanj ustreznem času ter za individualno vzpostavljen smisel; njegovo učenje izhaja iz zagotovljenih virov, sam dozira odgovornost in motivacijo. Izkušnje in družbene vloge odraslega lahko spodbujajo ali pa zavirajo motivacijo. Starejši odrasli se uči ekstremno selektivno in ciljno (Illeris, 2003); *Izobraževanje odraslih* zato določajo

- starostna meja (odrasli se sistematičnega učenja ne udeležujejo množično),
- smisel učenja (ne le za dosego poklica),
- situacijski pristop z izvorom v izkušnji (ima jo in vzpostavlja učeči se sam, avtoritaren hierarhičen model učenja pa je prav zato neustrezen) (Lindeman, 1926).

Če je učenje zastavljeno konformistično, se učenec znani resnici/predmetu, disciplini približuje s pomočjo učitelja in neodvisnih virov, znanje gradi in zunanje preverja, po osvojitvi pa znanja ne ponavlja. V liberaliziranem konceptu je učenec neodvisen od učitelja, je samoiniciativen in v učenje vpne tako intelekt kot čustva, uči se z delovanjem, zato vsebino ponotranji in znanje ustvarja sam v interakciji z gradivom oziroma viri, za uspeh prevzema odgovornost, pri čemer je pomemben cilj učenja sprememba v njem

samem (Rogers, 1996). Za učenje sta ključna jezik in pomen – oblikujeta se v interakcijah, torej v skupnosti (sprva najožji–družini, kasneje lokalni skupnosti in drugih skupnostih, katerih del je posameznik) (Soetaert in Mottart, 1999, v Scott in Gough, 2004: 53). Kultura tako postane izobraževalno orodje (ibid.), oziroma vsaj učno okolje in stično območje med znanim in neznanim. Rezultat učenja ima po Argyris-u in Schön-u, 1996, cit. v Scott in Gough, 2004: 65) tri ravni – 1. popravek napake, 2. sprememba norme/vrednote ali 3. sprememba nazora/etosa. Za trajnostni razvoj je zlasti pomembno ločevati med učenjem kot individualnim procesom in učenjem kot dimenzijo odnosa (do soljudi ali naravnega okolja). V njem kontekst dodajamo in z »razumljeno spremembo« omogočamo progresivno družbeno akcijo (Lindeman, 1926, cit. v ibid.) izobraževanje odraslih tako postane »agitirajoč instrument za spreminjanje življenja«. Brookfield-ova definicija izobraževanja odraslih se bolj veže na demokracijo in se povezuje s Knowles – om, Illich – em (1976) in Freir – jem, ki je (najverjetneje pod vplivom Martina Bubra) vpeljal številne teoretske inovacije:

- prehod iz kurikulumu na dialoško učenje, torej sodelovalno akcijo, iz katere je bil kasneje izpeljan termin »socialni kapital«,
- prehod iz izobraževalnega izhodišča »oseba osebi« (učitelj učencu) na »ljudje ljudem«,
- razvoj smisla, osveščanje, ki bi imelo moč spreminjanja,
- poudarek neposredni izkušnji,
- poudarek metaforiki krščanstva (»izobraževalec je oseba, ki ima živeti v globoki zaznamovanosti Velike noči«)(<http://www.infed.org/thinkers/et-freir.htm>).

Na tej podlagi je potekala tudi »medkulturna izposoja« v letih 1890–1930, ko je nastalo mnogo institucij, inovativnih dejavnosti, izobraževalnih praks in organiziranega učenja v različnih družbenih skupinah, ki so jo vodile dominantne družbene skupine ali nasprotujoča si družbena gibanja (Hake, 2000). Novosti so se uveljavljale s programi družbenih reform in prispevkom mobilnih intelektualcev (akademiki, jezikoslovci, izobraževalci, pisatelji, sindikalisti, imigranti, popotniki, učitelji, internacionalisti), ki so novosti širili prek profesionalnih ustanov, periodike, konferenc itd. Proces učenja je bil

tako uporabljen v izobraževalnih sistemih, ki (tudi zaradi inercije) niso sledili družbeno ekonomskim spremembam, čeprav naj bi jih vodili, zato je svetovna banka (tudi »Learning to be«, 1972), vzpostavila kategorizacijo izobraževanja na: priložnostno, neformalno in formalno izobraževanje. Točne meje med formalnim, neformalnim in priložnostnim učenjem ni mogoče postaviti, zato se običajno opazuje dimenzije neformalnega ter njihovo povezavo z zgodovinskim, družbenim in politično-ekonomskim kontekstom ter teoretskimi izhodišči avtorja. V literaturi so pogosto pojmi eksplicitno ali implicitno ovrednoteni bodisi z moralnega vidika ali z vidika učinkovitosti (Colley s sod., 2003). Ker se tudi učenje in izobraževanje pogosto izmenjujeta, se je bilo treba osredotočiti na rabe in pomene. Ti se krepijo z vidika participacije, ostajajo prepleteni kontekstualno pogojeni (npr. mentorstvo, ki se pogosto povezuje z neformalnim učenjem, a to obstaja tudi v formalnem učenju). V kontekstih je ključna dimenzija moči in vpliva politike na mikro ali makro ravni. V ozadju je vpliv razsvetljenstva na sistematično in strukturirano dodajanje zapisanega in generaliziranega znanja, ki v nasprotju s kontekstualno pogojenim lokalnim znanjem, ki je manj vredno, ker se z njim generacijam ne omogoča izhajati iz višje ravni znanja od predhodnih. Scribner in Cole (1973) sta družbeno pogojeno učenje ponovno uveljavila, Sfardova (1998) je prevladujočo metaforo učenja kot zagotavljanja nečesa (pridobivanje veščin, znanja, vrednot, navad, razumevanja, vedenja) zamenjala z učenjem kot sodelovanjem oz. participacijo (Brown s sod., 1989, cit. po Jacobson, 1996; Engeström (ed), 2001)) oziroma oblikovanjem pripadnosti določenim praksam, normam, vrednotam in stališčem skupnosti. Opredelitev postane še kompleksnejša, če jo povežemo s pojmom »opolnomočenje«, saj je učenje pogosto pomagalo pri demarginalizaciji, npr. pri vzdrževanju privilegijev srednjega razreda, na kar je opozarjal tudi Bourdieu (1985). Evropska unija je vseživljenjsko učenje usmerila k formalizaciji neformalnega, Slovenija mu je v Resoluciji o nacionalnem programu dala prioriteto (Komisija evropske skupnosti, 2002; Resolucija o nacionalnem programu, 2004). Če učenje nima značilnosti formalnega (vnaprej določenega okvira, dolžine in vsebine, učitelja ter zunanje določenih ciljev, ki rezultat ovrednotijo z ocenami ali s krediti) je učenje neformalno (Eraut, 2000). Eraut pripisuje večino učenja neformalnim procesom in odreka bistvenost družbenega konteksta. Beckett in Hager (2002) pripisujeta tako paradigmo razumevanja učenja kartezijskemu dualističnemu razumevanju telesa in duha, ki daje duhu prednost, vendar je filozofsko in empirično mogoče učenje pripisati celoviti aktivnosti posameznika – razum, čustva,

vrednote in praktična dejavnost se prepletajo, zaradi česar je učenje ne le običajnejše temveč tudi bolj učinkovito. Ključni kriteriji za razločevanje med formalnim in neformalnim učenjem so:

- odnos študent – učitelj, lokacija, namen/aktivnost študenta oz. učitelja (prostovoljstvo), širina načrtovanja oz. namenskega strukturiranja, narava vrednotenja, zunanja determiniranost, namen doseči potrebe udeležencev, narava znanja, ali učenje zajame celotno osebo ali le duha, status znanja in učenja, izobraževanje, vključenost v tečaj, merljivost rezultatov, raven kolektivnosti/sodelovalnosti, merljivost rezultatov, namen učenja, pedagoški pristopi, mediacija
- kdo in kako, časovni okviri učenja, raven kontekstualne specifičnosti oziroma možnosti generaliziranja.

V šestdesetih letih je s konceptom vseživljenjskega učenja neformalno izobraževanje v Evropi postalo celo potencialno dominantni pristop bodočnosti, ker se bolje od formalnega prilagaja spremembam v družbi, ki terjajo ustvarjalnost, domišljijo in participacijo. Institucionaliziran, kronološko stopnjevan in hierarhično organiziran formalni izobraževalni sistem navedenih lastnosti ne spodbuja (http://www.infed.org/biblio/non_formal_paradigm.htm). Prav tu pride do izraza Illich-evo načelo kontraproduktivnosti (»nadaljanja institucionalizacija dovolj institucionaliziranega postane svoje lastno nasprotje, npr. šola začne poneumljati« (Illich, 1976). Preproste, pestre in poceni metodologije neformalnega učenja mnogo bolj omogočajo učinek kontekstualne pogojenosti učenja in realizacijo komunikativnega značaja učenja, npr. pogajanje kot preseganje reproduktivnega znanja z obnovo in reformulacijo znanega (Electronic, ...2006). Približanje učenja domu je šesto sporočilo Memoranduma o VŽU (Komisija evropske, 2002) in drugi cilj dokumenta Izobraževanje in usposabljanje do leta 2010. Omogoča učno ponudbo tudi za zapostavljene skupine, za jasno opredeljene namene in metodološko in organizacijsko prilagajanje različnim okoliščinam. Za neformalno učenje je značilno, da:

- upošteva učečega se,
- je prostor uravnovešanja interesov,

- tudi samo sproža uravnovešanje interesov, saj predstavlja ne le komplementarno, temveč tudi alternativno učno ponudbo (vpeljujemo za nove izzive nova orodja ali se ponje vračamo v preteklost?).

V neformalno učenja je v Sloveniji vključenih štirikrat več odraslih žensk kot v formalno in vsaj 25 % delovno aktivnih (Mohorčič Špolar, 2000). Razloga za to ne vemo.

Ključno jedro neformalnega učenja so bila v Evropi v 19. stoletju družbena gibanja. V Skandinaviji so se po letu 1945 institucionalizirala, torej prešla iz zasebnega v predvsem javno financiranje in državno politiko, ki je v sedemdesetih letih doživela svoj vrh. Ljudem s posebnimi potrebami, neizobraženim, večjim družinam in imigrantom so bile omogočene posebne spodbude in posledično doseganje enakih rezultatov. Participacija je bila visoka, institucije so se razvevale. Neformalno učenje je formalnega dopolnjevalo, kar so kasnejše reforme izobraževalnega sistema upoštevale (VOX, 2002). Razprava o osipu in prestrukturiranju družbe je pripeljala do vzpostavitve nacionalnega sistema dokumentiranja in priznavanja neformalnega in priložnostnega učenja. Članstvo v prostovoljskih ustanovah je na Švedskem med letoma 1968 in 1981 upadlo, nato pa stagniralo, kar je mogoče povezovati tudi z izgubljenim stikom med administracijo mreže krožkov in članstvom v teh ustanovah. Danes je po ocenah Rostila na Švedskem več tistih, ki svoj čas investirajo v priložnostno komunikacijo s sorodniki in prijatelji kot tistih, ki bi se (registrirano) prostovoljsko udeleževali v nevladnih ustanovah (Rostila, 2006).

V sedemdesetih letih so zahodne države neformalno učenje politično izrabile za pridobitev poceni tehnik, socialistične pa so z njim neposredno ali skrito pritiskale na ne-sodelujoče (posebni tečaji, masovno medijsko izobraževanje).

Mednarodna raziskava pismenosti (IALS–International Adult literacy survey) je podlaga za spremembe (Sorlie, 2005). Evropa je v neformalnem učenju pričela iskati odgovore na družbeno krizo, ki je ni obvladala niti popestritev formalnega izobraževalnega sistema z e-učenjem, tim. »odprtimi univerzami« niti z delom povezanimi izobraževalnimi programi. Liberalizem se od enakosti obrača k učinkovitosti.

Slovenska definicija neformalnega izobraževanja je »namerno, strukturirano, sosledično organizirano izobraževanje, ki ni namenjeno pridobivanju formalnega izkaza, temveč zadovoljitvi drugih, navadno neposrednih interesov, potreb odraslega (Jelenc, 1991, cit. po

Brookfield, 1990) (prim. Preglednica 1). Tudi izobraževanje za trajnostni razvoj vsebuje cilj, vlogo in značilnosti neformalnega učenja (Fien, 2004):

- opogumljanje posameznika za prevzemanje odgovornosti v skupnosti in za ustvarjalno sodelovanje v njej;
- doseganje višje ravni izobrazbe in dopolnjevanje šolskega sistema s širitvijo ponudbe in povezovanjem z lokalnimi investicijskimi programi in
- vključevanje ljudi s posebnimi potrebami;

Preglednica 1: Primerjava med formalnim in neformalnim učenjem (Rogers, 1996)

Table 1: Comparison between formal and non-formal learning (Rogers, 1996)

	FORMALNO	NEFORMALNO
Namen	dolgoročen, splošen	kratkoročen, specifičen
	izhajajoč iz priporočil	ne izhajajoč iz priporočil
Čas	dolg cikel, poln čas priprave	krajši, delen, ponavljajoč
Vsebina	standardizirana	individualizirana
	osredotočena na vhode	osredotočena na izhode
	akademska	praktična
	vhod določa udeležence	udeleženci določajo vhod
Izvajalci	institucije, neodvisne od okolja	okoljsko in skupnostno določeni
	strukturirani, učitelj, zahtevni viri	prilagodljivi, jedro je učenec, skromni z viri
Nadzor	zunanj, hierarhični	Samo-vodeni in demokratični
Komunikacija	kurikulum znan vnaprej	izpogajan kurikulum

Samostojno učenje sloni na teoriji motivacije in metakognitivnih procesov, filozofskem stališču konstruktivizma (samodeterminacije) in družbenem uporju na ekonomsko razumevanje ljudi kot delovne sile, ki se naj prilagaja spreminjajočemu se okolju (Krapp, 2000, 2002, cit. v Rehrl s sod., 2003). Temeljna značilnost samostojnega učenja je samostojno določanje zunanjih dejavnikov učenja: ciljev, časa, kraja, hitrosti, strategije učenja ter vrednotenja učinkov učnega procesa (Weinert, 1982, cit. po Rehrl s sod., 2003) oziroma širše vpliv svoje učenje. To je mogoče, če razpolagaš z izkušnjo avtonomije, pristojnosti in odnosa (Deci in Ryan, 1993 cit. po ibid.) ter jih lahko vzpostaviš. Raven samodoločitve ni nujno odvisna od motivacije, temveč bolj od subjektivno razumljene ravni nadzora ali možnosti izbire (Deci in Ryan, 2000 cit. po ibid.), zato so ključne integrirane vrednote, motivi, prepričanja in strukture znanja, k čemur sta teoretika Tough

(1979) in Knowles (1975) (Smith, 2002) usmerjala z modeli postopnega učenja, podobno kot so dnevniki, refleksije in učne pogodbe.

Samostojno učenje spodbuja avtonomijo, samozaupanje, odgovornost za rezultate učenja, razvoj kognitivnih in metakognitivnih veščin, refleksijo učnih strategij in dolgoročni prenos ključnih pristojnosti za soočanje z negotovostjo, odločanje v negotovih okoliščinah in sodelovanje na posameznika (Brown, 2001, cit. po Rehrl s sod., 2003). Neposreden stik je (še vedno) pomembnejši od navideznih skupnosti »na daljavo«, zato k infrastrukturi za samostojno učenje prištevamo tudi svetovalce s specializiranimi znanji, ob tem pa kompetence neodvisnega razmišljanja, komunikacije, vodenja skupinskega dela in reševanja problemov.

Priznavanje samostojnosti odraslemu je blizu razumevanja aktivnega državljanja. Za spodbujanje aktivnega državljanstva so ključni vzvodi: identiteta, odgovornost in učinkovitost. Za njihovo doseganje kaže po priporočilih mednarodne raziskave izobraževanja, usposabljanja in oblik učenja odraslih premakniti težišče izobraževanja iz učinkovitosti na odgovornost (torej na normativne diskusije) ter se bolj kot posredovanju obsežnih informacij posvetiti problematiziranju posameznih vsebin (ETGACE, ...2006).

Kooperativno učenje (Johnson et al. 1991) spoznamo po timskem delu, skupnem cilju ter učnem okolju, ki vsebuje pozitivno soodvisnost, individualno zanesljivost, osebno interakcijo, primerno uporabo sodelovalnih veščin (spodbuda zaupanju, odločanju, komunikaciji, vodenju in veščinam obvladovanja konflikta), skupinske dinamike (sodoločanje ciljev, redna evalvacija učinkov, identifikacija primerov dobrih rešitev/procesov/odločitev, ...). Skupnostno izobraževanje se nanaša tako na objekt izobraževanja (skupnost) kot na cilj spodbujanje njenega razvoja. Vzporednice ima v »Sozialpädagogik« v Nemčiji, »animation« v Franciji, in »travail socio-culturel« v Belgiji, »educacion popular« v Latinski Ameriki in »la vie associativ« v francoski tradiciji. Britanci ga opredeljujejo kot proces omogočanja, usposabljanja, spoštovanja in kolektivnega ozaveščanja znotraj skupnosti in zanjo (Community education, 2000). Teoretiki Rousseau, Dewey, Lindeman in Freire, Brookfield, na Škotskem Mc Connell, ki so proces razvoja v bistvu poistovetili z izobraževalnim procesom (Faundez, 1988, cit. po Mc Givney in Murray, 1991 na: <http://www.infed.org/thinkers/et-freir.htm>). Za učinkovito pripisovanje pomena – interpretacijo novih vsebin, zornih kotov itd. je skupnost in njeno

izražanje v odnosih, pomenih, navadah, vrednotah, bistvena (Schutz, 1971, cit. po Elands in Wiersum, 2003).

Osnovni nosilec družbenosti je oseba. Posameznik postane oseba šele s participacijo v odnosu, ki ga izpolnjuje in v katerem sprejete dražljaje preoblikuje v med seboj povezane simbole. Proces simbolizacije je ozko povezan s čustvi (Prvi študijski ..., 2006). Zato so za skupnostno izobraževanje ključni:

- vodje z entuziazmom (ki da pozitiven naboj, neposredne povezave in bogat vir izkušenj) in iz po možnosti iz istega družbenega razreda kot udeleženci skupnostnega učenja (ali vsaj brez filtra srednjega družbenega razreda za potrebe udeležencev (Benn, 2000), kar je v institucionaliziranem, na kvalifikacijah in ideologiji zasnovanem sistemu pogosto težko),
- znanje in spretnosti (v komunikaciji, vodenju skupine, dokumentacije in navezavi na vire informiranja),
- materiali, gradiva in
- pogosto utrjevanje.

4.2 OPREDELITEV ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

Študijski krožki so splošno izobraževalna oblika prostovoljnega skupn(ostn)ega učenja odraslih z nehierarhičnim, akcijsko usmerjenim modelom delovanja pod strokovno pomočjo mentorja, ki se usposobi na Andragoškem centru Slovenije. Pričneta in ženeta ga potreba in zanimanje posameznika, poteka ob sodelovanju in partnerstvu, vzajemno izmenjanih ciljih in stališčih. Osebne izkušnje sodelujočih omogočajo široko perspektivo zornih kotov za akcijsko delovanje (SCRS, 2000: 14), zato je študijski krožek delovno (ne kapitalsko) intenzivna dejavnost.

Študijski krožek imenujemo tudi skupino 7 - 12 ljudi, ki se 5 - 10 krat srečajo, da bi se učili, skupno pa opravijo vsaj 25 ur (SCRS, 2000; Vuxenskolan, 2001; Odredba, 2005). Predstavlja organizirano infrastrukturo za samostojno učenje odraslih, za katero je tipičen proces prostovoljnega ustvarjalnega in demokratičnega sodelovanja ob spoštljivi produktivni diskusiji. Njen namen je identifikacija polj strinjanja in polj skupne skrbi za

skupno dobro. Prične se s socio-kulturno animacijo in konča z akcijo, ki prispeva k razvoju lokalne skupnosti. Tipični elementi srečanja so: pozdrav, pravila, razprava, povzetek in načrt nadaljevanja, evalvacija.

Čeprav lahko vsebuje posamezne elemente, študijski krožek ni:

- sredstvo za reševanje konfliktov,
- mediacija (posredovanje zunanjega za doseg soglasja),
- fokusna skupina (za zbiranje ali test informacije; poučevanje),
- moderacija z vnaprej določenim rezultatom (npr. komisije) ali
- javno zaslišanje ali shod (za predstavitev dejstev, dilem ipd.).

Za krožek je značilna osebna komunikacija. Stik med posamezniki izpostavlja izbiro bolj od nadzora (Deci s sod., 1993), omogoča izrabo notranjih virov in išče take družbene okoliščine, ki spodbujajo samostojno učenje. Sodelujoči vzpostavijo stik na ravni vsebine, odnosov ali vrednot, zato sta potrebna empatija in čas za podoživljanje, ustvarjanje notranjih slik, občutkov, ki jih posamezniki zaznavajo selektivno, skladno z njihovimi izkušnjami, ki delujejo kot fiziološki in psihološki filter. Ob stiku med ljudmi se čustveni položaj odnosa izraža z vsemi čuti, zlasti pa z govorico telesa. Iz stika izhaja komunikacija. Ta ni vedno neposredna in prav tako kot posameznikovo vzpostavljanje stika potrebuje čas. Kot vsi procesi je tudi komunikacija počasna in draga, lahko tudi dolgočasna, zanjo pa so ključni notranji viri t.j. pozitivna stanja moči in sposobnosti iz izvernih situacij (zato so pomembni lepi spomini oziroma odsotnost negativnih izkušenj). Če naj komunikacija privede tudi do konkretnih zaključkov (npr. komunikacija predstavnikov določenih skupin), njeno učinkovitost zavirajo nezanimanje, nekulturnost, neizpolnjena pričakovanja (lahko na obeh straneh) in podobno.

Študijski krožki so oblika sodelovalnega učenja (doživljanja, povzemanja), za katerega so ključne: sestava skupine (pogosto strukturno heterogene in interesno homogene), pozitivna soodvisnost, posameznikova odgovornost, socialne spretnosti, sodelovalne veščine (komunikacija, spoštovanje različnosti in dogovorov), strukturiranje (poteka dela, skupinskih interakcij), skupinska refleksija (analiza procesa).

Temeljna načela študijskih krožkov se večinoma nanašajo na način njihovega delovanja:

- enakost in demokracija (načelo se nanaša na odnose v skupini)

- izkušnje in sodelovanje
- svoboda oblikovanja ciljev
- kontinuiranost, načrtovanje in aktivno sodelovanje
- učno gradivo (načelo se nanaša na materialne pogoje),
- prepletanje prostovoljstva in državno financirane dejavnosti (za učna gradiva, vabljeni strokovnjaki, itd.);
- sprememba in akcija

Delovanje študijskih krožkov po mnenju mentorjev sprožajo a) osebni in b) družbeni motivi:

Ad a)

- Radovednost
- Varno okolje za izpostavljanje problemov in kazanje sposobnosti
- Osebni pogum posameznikov

Ad b)

- Iskanje vezi (ker druženja primanjkuje)
- Krepitev izginjajočih pozitivnih vrednot in ustvarjanje novih
- Sinergija
- Želja po sooblikovanju posameznikovega okolja.

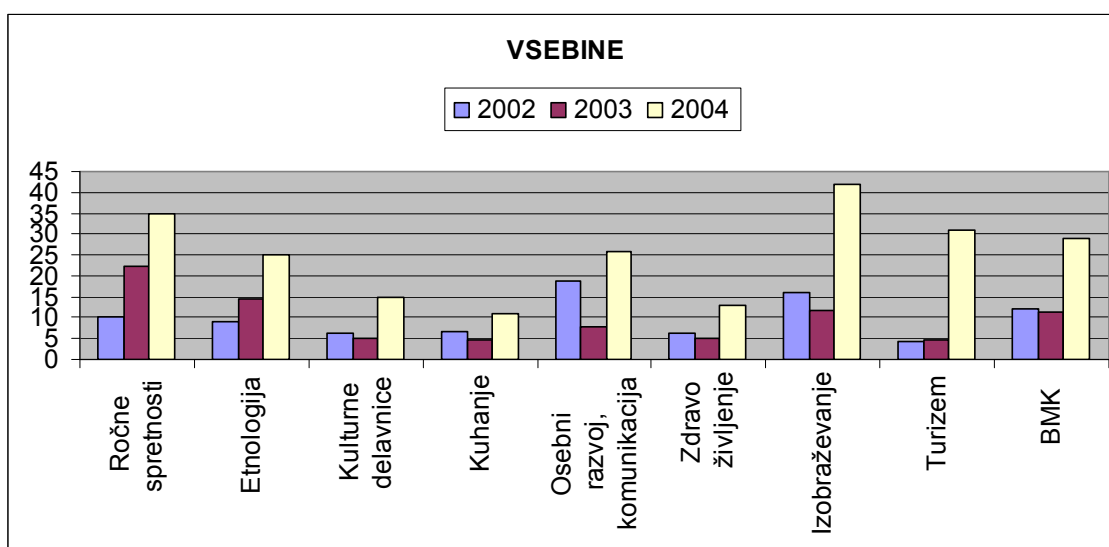
Izvor študijskih krožkov v Skandinaviji je ponudba učenja kmečkim družinam, katerih otroci niso mogli obiskovati šole, ker so morali delati na kmetijah. Podobno je do prenosa pristojnosti za izobraževanje na občine pred letom 1957 prišlo zaradi zagotavljanja večje dostopnosti srednješolskega izobraževanja (Veeman, 2004: 155).

Študijski krožki so se v Sloveniji pričeli v osemdesetih letih na Univerzi za tretje življenjsko obdobje (Findeisen, 2005; Krajnc, 2005; Mijoč, 2005), ob osamosvojitvi pa so se z jasnimi načeli delovanja in kriteriji za pridobivanje državnih sredstev uveljavili v obliki projekta na Andragoškem centru Slovenije, ki jih je razvojno umestil, zasnoval njihovo vrednotenje in strokovno spremljal, širil in vrednotil.

Desetletni razvoj opisuje s kvantitativnega vidika Bogatajeva (2005a), ki je njihovo ključno vlogo pripisala kvalitativnim značilnostim študijskih krožkov:

- dostopnosti učenja,
- svobodi izbire vsebine, ritma, zahtevnosti, kraja in časa učenja,
- odnosom demokratične izmenjave v majhni skupini,
- aktivni participaciji v učenju in razvoju kraja in
- prevladovanju domoznanskih vsebin ob hkratni možnosti holističnega razumevanja globalne ravni (prim. Rosling, 2004).

Ker je izbira vsebine učenja v študijskem krožku svobodna, lahko iz nje sklepamo na izvirno zanimanje za vsebine med odraslimi. Grupiranje vsebin študijskih krožkov je težavno. Zaradi identifikacije trendov ohranjamo prvotno shemo (Černoša, 1997) na osem tipov vsebin, ki so zastopane v več kot 5 % krožkov. Dodani so jim bralni krožki in tisti, ki so »redki« (ekologija, računalništvo, ekonomija, šport, tuji jeziki).

Slika 2: Vsebina slovenskih študijskih krožkov, ki presegajo 4-odstotno zastopanost v obdobju 2002 – 2004

Figure 2: Slovenian study circle topics which exceed 4-percent share in the period 2002 - 2004

Vse več študijskih krožkov se ukvarja z izobraževanjem in vzgojo. Ker je konkretni lokalni problem pogosto temeljni motiv in akcijski cilj hkrati (prim. Fien, 2004), so študijski krožki primerni kot oblika izobraževanja za trajnostni razvoj.

»Okoljske« vsebine najdemo v kategorijah »izobraževanje« in »turizem«, posamično pa praktično v vsaki kategoriji. Vendar je metodologija grupiranja vsebin študijskih krožkov nedorečena, zato preohlapna za resnejše zaključke. Primer bralnega krožka, ki je za akcijo »branje na vlakih« leta 2004 organiziral dogodek ob gozdni železnici z izborom odlomkov o gozdu, drevesih in gozdnati krajini, opozarja na prožnost oblike dela in njen močan ustvarjalni naboj (Bogataj, 2004).

S pedagoškega vidika študijski krožki slonijo na izkušenjskem in transformativnem učenju ter uporabljajo zlasti metodi dialoga in diskusije. Tako spodbujajo potrebe, njihovo izražanje in njihovo uresničevanje, kar prispeva k demokratizaciji, hkrati pa prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti, ki je tudi nujen pogoj za predstavniško demokracijo. Z izobraževanjem v okolju, skozi okolje (ki temelji na osebnih vrednotah, sodelovanju) in iz okolja vpliva na politiko oziroma porazdelitev moči (Huckle, 1986, cit. po Fien, 2004)

Majhna učeča se skupina daje s svojo socialno zasnovanostjo prenosa znanja, dejstev in vrednot hkrati posameznikom referenčno točko za svobodno soočanje s konfliktnimi stanji. (Referenčna točka je sicer zamenljiva, a nihče ni brez nje (Fien, 2004)).

Posamezni študijski krožki so v okolju torej pretežno interno zasnovani. Vendar prihaja hkrati tudi do njihovega srečevanja (npr. na izobraževanjih mentorjev na Adnragoškem centru Slovenije), povezovanja, mreženja. Pri obeh – pri internem in eksternem toku se sprošča pretežno nematerialni tok informacij, znanja, spretnosti, uporabne v vsakdanjem življenju, spodbuja se kognitivno mišljenje in nehierarhična komunikacija. V času nastaja zaupanje med udeleženci in z okoljem in povezava med preteklostjo in prihodnostjo.

In še na nekaj moramo biti pozorni – na to, da učenje vodi v znanje. Kljub starodavnemu spoštovanju znanja pa po spoznanju o potrebnosti učinkovite rabe virov danes ni vsako znanje enako pomembno (Sörlin in Sverker, 2004), a tudi cenjeno ne vsako enako. Posebej zanimivo je ilustriral neugodno razmerje med stanjem znanja in potrebami za trajnostni (globalni) razvoj Rosling (2004), ki je opozoril:

- da celo izobraženci nimajo zadostnega znanja o globalni ravni, ker v globalizirani ekonomiji izobraževalni sistemi še vedno delujejo nacionalno,
- da je znanje spremenljivo, zaradi česar se kaže bolj kot na podatke osredotočiti na spretnosti njihovega iskanja, izbora in njegove kontekstualne uporabe ter

- da je pomen verodostojnosti šole in učiteljev ključen, ob tem pa možnosti prenašanja vrednot omejene, zaradi česar naj bi bilo odločanje v bistvu pogajalski proces (Rosling, 2004).

4.3 ZNAČILNOSTI MENTORJEV IN UDELEŽENCEV ŠTUDIJSKIH KROŽKOV

Za lokalnega animatorja ni primeren kdorkoli – poleg temeljnih andragoških znanj mora imeti nagnjenost za to delo, biti mora samoiniciativen in vztrajen, prodoren in potrpežljiv. Organizatorji samostojnega neformalnega učenja so tisti, ki »želijo storiti nekaj za družbo, prispevati k razvoju, spreminjati, biti aktivni subjekti za pozitivne spremembe na lokalni ravni, prostovoljno povezovati ljudi z institucijami ter imajo zato občutek, da res vplivajo na družbo, hkrati pa niso v primežu interesov kot lokalne oblasti ter jim ni potrebno poznati džungle pravil ter birokratskega žargona itd.« (Zaleski, 2001).

Za kadre študijskih krožkov – vodje in mentorje je ključno, da so:

- nevtralni,
- skrbijo za načela delovanja,
- omogočajo učenje in delo posamezniku,
- omogočajo skupini identifikacijo skupnih polj,
- omogočajo vnašanje novih virov in vsebin ter
- znajo povzemati razpravo v skupne zaključke in dileme.

Zato morajo biti samozavestni, zavzeti za delo z ljudmi, radovedni in pogumni za vstopanje v izzive, pripadni etiki skupnosti (tudi demokracije) in sposobni navdušujočega izkušenjskega učenja, delovanja v smislu pristne skupnosti (prim. Bahovec, 2004) ter tudi razvijanja prostorske identitete, povezane z osebno poklicanostjo za akcijo za konkretne spremembe v okolju.

Mentor je hkrati organizator - pozna ustanovo, upravlja s sredstvi, skrbi za dokumentacijo, servisira krožek, npr. z gradivi, dogovori s povabljenimi in ima vlogo animatorja ter voditelja prvega srečanja, pogosto sam predlaga vsebine in tudi sicer večinoma dejavno sodeluje v krožku. Posebno usposabljanje naj bi usposobilo voditelja krožkov za

»postavljanje ciljev«, spodbujanje udeležencev, da ga dosežejo in vodenje participativnega učnega procesa. Nikoli bi naj ne bi ravnali avtoritativno, kar dosežejo s pravim načinom spraševanja, poudarjanjem dialoga kot oblike dela, humorja kot njegove sestavine in sodelovanja namesto tekmovanja ob jasnih identifikacijah različnih možnosti iskanja skupnih pogledov, razlag, zaključkov, ob razvoju timskega vzdušja in spodbujanju samozavesti udeležencev. Učno gradivo za mentorje (Vuxenskolan, 2001) izpostavlja odgovornost mentorja za atmosfero sprejetosti, varnosti in sproščenost v krožku, za razumevanje vsakega udeleženca kot vira, za pravilo, da so odločitve skupine in soglasne in da se delo med udeležence porazdeli;

Ta pravila in značilnosti veljajo tudi za slovenske študijske krožke.

V Sloveniji je bilo učenje zgodovinsko gledano vedno način prilagajanja, tudi preživetja in celo oblika upora (npr. tihotapljenje knjig, uporaba narečij le v zaupljivih krogih, skupnostne iniciative z neformalno izmenjavo informacij zaradi redukcije tveganj) (prim. Gougoulakis in Bogataj, 2006). Danes organizirano neformalno učenje razumemo bliže skandinavskim vzorom - kot različne možnosti individualnega in skupinskega učenja, kjer se posameznik lahko načrtno in sistematično uči, jih (pretežno) vzdržuje država, in so po ciljih, metodah in organizaciji prilagodljive lokalnim, znotraj njih pa individualnim potrebam. Posameznikovi interesi se zlasti pri kmetih in izkušenih industrijskih delavcih ne ujemajo s ponudbo formalnega usposabljanja, hkrati pa država ne more zagotoviti enakih možnosti dostopa do učenja v mestu in na deželi (prim. Veeman, 2004: 154). Zato so neformalne, toda organizirane oblike samostojnega učenja v Sloveniji aktualne. Sistematičen razvoj in spremljanje učenja odraslih poteka v treh oblikah organiziranega samostojnega učenja:

1. *Središča za samostojno učenje* (n=34) so vzpostavljena predvsem v knjižnicah in na ljudskih univerzah; ponujajo učna gradiva skupaj s tehnologijo in strokovno podporo za samostojno učenje. Njihova uporaba je brezplačna, letno se v njih uči med 5000 in 6000 udeležencev, predvsem jezike in računalništvo. Število ur narašča, vendar bolj na račun stalnosti udeležencev kot njihovega števila, kar Andragoški center ocenjuje kot pozitivno smer razvoja.

2. *Borze znanja*, prav tako v knjižnicah in ljudskih univerzah omogočajo članom – okoli 1000 jih je letno - izmenjavo redkih in težko dostopnih znanj, pri čemer je vloga borze brezplačna povezava med ponudniki in iskalci znanja;

3. *Študijski krožki*, v katerih letno sodeluje okoli 3000 ljudi, so edina skupinska oblika neformalnega učenja in so podrobneje predstavljeni v nadaljevanju.

Gozd ostaja v ozadju, čeprav so bila Scheyerjeva »potujoča predavanja« podlaga za prvo gozdarsko knjižico (Scheyer, 1869) in tudi Ressel na primeru načrta ogozdovanja Krasa govori o osveščanju (Načrt ponovne ..., 1993). Ker so tako v gojenju gozda kot pri učenju rezultati vidni šele čez desetletje ali več časa, je današnje stanje posledica vlaganj pred desetletji, današnje vlaganje pa bo vidno šele čez deset let. Ponudba vodilnih avtoritet in individualno povpraševanje, izhajajoče iz potreb, v gozdarstvu nista povezana. Posameznik tudi na podeželju vse bolj postaja akter, njegova skupnost pa pomembno vpliva na kontekstualizirano in ponotranjeno znanje oz. funkcionalno pismenost. Zlasti učenje odraslih, ki se zaradi šolanja ne preselijo v večje kraje in jim na različne načine skušamo dvigniti raven funkcionalne pismenosti, vsebuje diskurz družbene skupine in njenega kulturnega kapitala (Veeman, 2004: 46), zato ponudba tehničnega učenja ob dekodiranju ali pisanju besedil in računov, ni zadostna, ker tudi ne omogoča črpanja moči za socializacijo (Bourdieu, 1973; Hake, 2000). Za zasnovo učenja na podeželju je pomemben signal ugotovitev, da so študentje iz kmečkih družin med najbolj učinkovitimi – kar je po besedah avtorjev presenetljivo in v nasprotju s pozitivno zvezo med izobrazbo očeta in učinkovitostjo študija (Bevc, 2002: 7). Na pismenost ključno vplivajo predvsem štirje dejavniki (izobrazba anketiranca, starost, izobrazba staršev in zaposlitveni položaj) (Možina, 2000). Učna ponudba na bi bila uglašena z značilnostmi družbenih skupin (skupin primerljivega habitusa - mentalna ali kognitivna struktura, ki izhaja tudi iz stila interakcije) in njihovimi polji udejstvovanja. Zaradi strukturnih sprememb v družbi, novih načinov komunikacije in izrabe časa je očitna potreba po nenehnem in vseprisotnem ponovnem učenju in učenju novih stvari (Gougoulakis in Bogataj, 2006). Gozdarstvo v preteklem desetletju temu ni posvečalo pozornosti, celo na ravni kmetijsko-gozdarskega sektorja ni veliko literature o vprašanih preobrazbe agrarne družbe v informacijsko. Strategiji razvoja podeželja ugotavljajo slabo izobrazbeno stanje kmečkih gospodarjev (Korošec, 2002) in spreminjanje položaja žensk (Černič-Istenič s sod., 2003), geografi pa

izpostavljajo tudi slabo sodelovanje na različnih ravneh (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2005; Lampič, 2005; Klemenčič s sod., 2005).

Na podeželju je spodbujanje učnih rezultatov lažje kot v mestu prav zaradi ohranjenega pomena skupnosti in kulturne tradicije (Atkin, 2000). Najverjetneje gre pri širjenju možnosti za učenje hkrati tudi za uveljavljanje vrednot, ki jih potrebuje na tržni ekonomiji zasnovana administracija, za svoje delo bralno in računsko opismenjena (prim. Veeman, 2004: 37). Agrarna družba teh oblik pismenosti ne potrebuje, hkrati pa je prej omenjeni podrejena, zato se ji mora prilagoditi z osvojitvijo njenih veščin. Domačo delovno silo (npr. za sečnjo) izpodriva tehnologija, poklicno nemotivirani prebivalci pa z opuščanjem dela in vse nižjim zaslužkom od njega za (poklicno) učenje niso motivirani. Dodatni demotivirajoč dejavnik je (običajno) fizična oddaljenost možnosti in višina stroškov izobraževanja – višja je od neposrednih koristi od njega (npr. za kmetovanje, gospodarjenje z gozdom, razen za preobrazbo v podjetje, kjer je potrebno spremljati vse bolj elektronsko posredovana navodila o uporabi tehnike, kemije in ekonomije, ter vlagati prošnje za subvencije). Pomemben motiv učenja na podeželju je torej zadovoljitev potreb, npr. potrebe po višji dokumentacijski ali računalniški pismenosti, potreba po druženju, tudi učenje za vodenje po gozdu. Za nekatere ciljne skupine, npr. ljudi s posebnimi potrebami je pridobivanje samozaupanja skozi socialne stike lahko celo bolj pomembno od pridobivanja znanja (prim. Veeman, 2004: 129), medtem ko moškim motiv druženja ni bistven, bolj jih pritegnejo nove poklicne možnosti, veščine, nove priložnosti (McGivney, 2004; Veeman, 2004). Vloge načrtnega samostojnega individualnega ali skupnostnega učenja na podeželju so torej raznolike:

- ustvarja predpogoje (odnos do učenja) za pridobitev dohodka (iz subvencij, iz storitev/dopolnilnih dejavnosti);
- omogoča dvigovanje ravni bralnih in pisnih spretnosti (primer: Ponikva pri Žalcu);
- povezuje;
- ohranja prakso opravil agrarne družbe in ji išče nove vloge;
- omogoča medgeneracijski prenos ne le informacij in znanj, temveč tudi vrednot (McKeown, 2002);
- zapolni čas in da smisel;

Na razpršeno poseljenem podeželju so dostopne in upoštevajo način delovanja (izginjajočega dela) družbe na podeželju. Po svoje to družbo tudi ohranjajo, spremljajo in posodablajo ter promovirajo njene vrednote, spretnosti, znanja ter jo usposablajo za pokrivanje podjetniških niš (npr. študijski krožek Šintli), trženje nematerialnih vlog gozda (študijska krožka Učna pot Menišija, turistično-učno-zgodovinsko-naravoslovna pot Svibno) in utrjevanje lastništva nad gozdom kot vrednote (branje ob gozdni železnici na Blegošu).

4.4 DETERMINANTE RAZVOJA ŠTUDIJSKIH KROŽKOV V SLOVENIJI

V letu osamosvojitve je družbeni konsenz o demokratizaciji družbe med drugim sprožil tudi ustanovitev Andragoškega centra Slovenije. Ta je v prvem obdobju svojega delovanja razvil nove programe izobraževanja, med katerimi so bili tudi študijski krožki. Njihova vloga za demokratizacijo družbe v Illichevem smislu de-institucionalizacije učenja je približala učenje ljudem in opozorila na (vsaj učno) avtonomijo odraslega (prim. Ivančič, 2003).

Drugo desetletje razvoja študijskih krožkov je izpostavilo pomen nekaterih vsebin (dediščina, branje), ciljnih skupin (npr. gozdnih posestnikov) ter aktivnega sodelovanja v lokalnem razvoju. Študijske krožke tako lahko zelo konkretno in s kvantitativnimi evalvacijami podprto povežemo s teorijami razvoja (prim. Kranjc, 2000), predvsem pa s konceptom »oblikovanja ljudi«, izvirajočim v Skandinaviji (npr. 1842 na Švedskem za diseminacijo informacij in znanja za neprivilegirane – (Folkbildning, 2003), ki je v 20. stoletju popularnost dosegel prav v obliki študijskih krožkov kot oblike diskusije in izmenjave znanja. Po naši oceni so za uveljavitev študijskih krožkov ključni:

- visoka motivacija njihovih udeležencev za udeležbo,
- njihovi trajni učinki (v letu 2003/2004 so mentorji slovenskih študijskih krožkov za trajne učinke opredelili predvsem večjo socialno povezanost in motivacijo za nadaljnje učenje (43 % vseh krožkov), 31 % vseh vprašanih je menilo, da so s pomočjo krožka spremenili odnos do določene stvari in 24 %, da so pridobili novo znanje.

- pretežno državno financiranje (za krožek približno 3 EUR/ uro na Švedskem, 30 EUR/ uro v Sloveniji, kjer je normiran obseg denarja, namenjen za posamezni krožek izračunan na podlagi plače učitelja za 25 ur njegovega dela in
- njihova vloga za preseganje družbene izolacije in odkrivanje lastnih virov.

Proces naj bi izhajal iz samoiniciative, vendar je jasno, da je močno odvisen tudi od (pretežno državnega) financiranja (Bogataj, 2005b; Folkbildning, 2003).

Študijski krožki so primerna oblika preseganja nepovezanosti in nekomunikacije, ker nudijo varnost recipročnega zaupanja v majhni skupini (prim. Wuthnov, 1996), dajejo možnost aktivne participacije ter s heterogenostjo udeležencev omogočajo kroženje znanja in izkušenj ter nastanka ustvarjalnega naboja. Izkušnje in znanja posameznika, ki formalno niso priznane, tako pridobijo pomen. Postavljanje pravil igre »od znotraj« zmanjšuje transakcijske stroške in večja učinkovitost upravljanja z viri (prim. Ostrom, 1990). Privlačnost te oblike učenja zagotovo izvira iz pozitivne klime, ki omogoča (posamično) vključevanje tistih, ki za učenje niso motivirani. Prilagodljivost potrebam udeležencev pa omogoča učenje tudi tistim, ki jim je učenje preprečeno zaradi situacijskih ovir (cena, oddaljenost, druge obveznosti). Študijski krožki so prilagodljivi, idealno povezujejo vsebino in manjkajočo družabnost, so materialno nezahtevni in za posameznika spodbudni. (Zaenkrat nevede) udeležajo načela trajnostnega razvoja (uravnoveženost ekonomskih, ekoloških in družbenih dejavnikov) in dajejo samozavest, razgledanost, informiranost o možnostih za preseganja stanja, kar je izhodišče za nove ideje, iniciative za razvoj.

Vsebujejo sestavino skupno(stn)ega, ki je blizu pojma »javnega«. Ni torej presenečenje, da prihaja do vse večjega uveljavljanja študijskih krožkov v javnih institucijah.

Odnos vključuje *tudi čustveno razsežnost*, zavezanost deljenih/deleženih vrednot, norm in pomenov, zgodovini in identiteti (s *skupno besedo – kulturi*), ki se izraža v pojmu »mi«. Skupnosti označuje relativno visoka raven odzivnosti, razumevanja. Družbene entitete, ki zatirajo svoje člane ali so pozorne le do potreb podskupin ali se odzivajo na napačne potrebe, niso pristne (Bahovec, 2004). Skupnost pooseblja skupno voljo nasproti parcialni volji.

Skupnost potrebuje:

- kondenzacijsko jedro/središče,
- vir zaupanja, naravno, notranjo, osebno povezanost, ki je širša od izpolnjevanja vlog in terja osebni vidik odnosa, ki je odnos do drugega kot celovite osebe,
- dejavno participacijo,
- odnos do tretjega in do okolja,
- spomin, vizijo, skupno zgodbo.

Skupni dogodki vodijo v širjenje kontekstov, vzpostavljanje novih mostov in slabitev vse homogenejših mrež. Toda, če mostovi niso vzpodbujeni s konteksti, se hitro razgradijo. Da vključevanje čustev (npr. ob simboličnih kolektivnih dogodkih) ni nujno ločeno od znanja, je izpostavil že Condorcet (Findeisen, 2001).

Sistem formalnega šolanja pripravlja posameznike za branje, pisanje, računanje kot (funkcionalno) pismenost za sodelovanje v sodobni (urbani) družbi. Koncept trajnostnega razvoja daje izkušnjam in neformalnemu učenju večjo težo. Družbeni sistem teži k svoji lastni ohranitvi, ogiba se spremembam in namesto uveljavljanja trajnostnega razvoja in neformalnega učenja v njih išče dopolnila in nadomestke formalnemu šolanju (sistem priznavanja neformalno pridobljenih znanj, podpora poklicnemu šolanju in podjetništvu, statistike strukture ljudi po ravneh izobrazbe vse bolj zamenjuje merjenje aktivne udeležbe v učnih aktivnostih). Anketirani si želijo predvsem višje osebne kulture sokrajanov, manjšega obremenjevanja okolja in šele na tretjem mestu boljših možnosti za pridobivanje dohodka. Zajeli smo torej predvsem zaposleni del populacije, ki si prizadeva za višjo raven kakovosti bivanja in ne za premostitev eksistenčnih problemov. Pri odraslih se poudarek torej daje osamosvajanju in samostojnem učenju posameznika. V Evropi (E25) je bilo leta 2003 42 % ljudi med 25 in 64 letom učno dejavnih. Sodelovali so vsaj v eni obliki izobraževanja, usposabljanja ali organiziranega učenja (4 % v formalnem, 17 % v neformalnem in približno 30 % v priložnostnem). Vsaj 10 % jih je sodelovalo v več oblikah, vendar 58 % v nobeni. Med državami so razlike velike, struktura udeležencev pa kaže, da so posebej slabo zastopani nezaposleni (tudi v neformalnem) in niže formalno izobraženi (EUROPA-Eurostat, ...2006). V Sloveniji je raziskava izobraževalne udeležbe med 16. in 65. letom za leto 2004 pokazala 37 % izobraževalno dejavnih ljudi, torej petino več kot leta 1987 (27,6 %) in 5 % več kot 1998 (31,1 %), vendar še vedno daleč pod ciljem

50 %. Ker bo Slovenija »učeča se dežela« postala šele po vključitvi polovice prebivalstva v učno ponudbo, je cilj še daleč, prav tako modeli (Švedska 53 %, Danska 56 % in Finska 57 %).

Med najbolj aktivnimi, običajno starimi 20 - 49 let so predvsem kmetje, zasebniki in samostojni podjetniki, najmanj pa so dejavni upokojenci in gospodinje. Le 8 % te udeležbe predstavlja formalno šolanje, približno tretjino pa priložnostno. Breme učenja se s podjetij prenaša na posameznika (Mohorčič Špolar s sod., 2005) pri čemer so možnosti za realizacijo posameznikovih iniciativ na podeželju manjše kot v mestu. Prevladuje torej liberalističen model države.

Posameznik je celovit, zato njegovo naslavljanje le z enega zornega kota hitro pripelje do prevelike poenostavitve, mono-funkcionalnega cilja in posledično kratkoročne politike. Pobuda za nenehno učenje, učenje novih vsebin in povezovanje namesto samozadostnosti je zahtevna, ker je učenje trud, dodajanje »vrednosti« z inovativnostjo in prilagajanjem. Ti procesi ne morejo biti spodbujeni samo z denarjem, denar jih ne more vzdrževati, čeprav je zanje potreben. Posameznik je lahko hkrati prejemnik in vir znanja, izkušenj.

Skupnost predstavlja mreža (odnosov) posameznikov, ki se prepletajo in medsebojno krepijo. Z vidika spolov se lahko prevladovanje moškega zanimanja za poklicno uveljavljanje dopolnjuje z ženskim zanimanjem za splošno izobraževanje (McGivney, 2004; Skaalvik in Findbak, 2001).

5 SOCIALNI KAPITAL

5.1 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Po teoriji družbene izmenjave so ljudje odvisni od drugih za večino stvari, ki jih pričakujejo od življenja (Flap H., Volker B. (ur.), 2004). To vodi v (ne-ekonomsko) družbeno izmenjavo med ljudmi. Posameznik se s stiki umešča v skupnost, si podaljšuje senco v prihodnost, si tvori alternative in nadaljuje prej vzpostavljene odnose. Investicije posameznika v socialni kapital so relacijsko specifične in pogojene tudi s časom (zgodnejše so trdnjše). Mrežna struktura odnosov lahko izmenjavo omejuje, vendar po teoriji socialnega kapitala tudi spodbujajo k oblikovanju življenjskih ciljev, smisla, blaginje, itd. Teorija socialnega kapitala, ki so jo razvijali različni avtorji, med njimi najvidnejši Bourdieu (1985), Coleman (1988), Putnam (1995) in Lin s sodelavci (2001), v Sloveniji pa predvsem Adam s sodelavci (2001, 2005), je tako eden ključnih stebrov za preučevanje izobraževalne udeležbe in motivacije. Ob mnogih definicijah, o katerih zaradi kontekstualne pogojenosti socialnega kapitala še ni konsenza, prevladujejo tri temeljna razumevanja socialnega kapitala. Bourdieu (1985) ga opredeli kot skupek akterjevih dejanskih in potencialnih resursov, ki se navezujejo na lastništvo trajnih omrežij bolj ali manj institucionaliziranih odnosov vzajemnega poznanstva in prepoznavanja oz. s članstva v skupinah. Tvorijo ga socialne obligacije ali poznanstva, institucionalizirana, npr. v obliki častnega naslova. Pod določenimi pogoji ga je mogoče spremeniti v ekonomskega. Socialni kapital je kolektivno lastništvo, vendar odnosi lahko obstajajo samo v materialnih in/ali simboličnih izmenjavah, praksa jih pomaga ohranjati. Omrežje poznanstva posamezniku ni prirojeno in tudi ni pridobljeno enkrat za vselej – posameznik ga ohranja s trdom.

Coleman (1988) opredeljuje socialni kapital z njegovo funkcijo, najde ga v strukturi odnosov med posamezniki in med skupinami, ki delujejo kot sistem ali organizacija (npr. za spodbujanje proizvodnje). Nastaja z recipročnimi menjavami skozi medosebne odnose in pospešuje akterjevo delovanje, nastaja namerno in se ohranja, če prinaša koristi. Oblike socialnega kapitala so po Colemanu 1.) obveznosti, pričakovanja in zanesljivost struktur; 2.) informacijski kanali in 3.) norme ter učinkovite sankcije. Coleman torej pričakuje

učinke predvsem za skupine. Družbam, v katerih ne obstajajo norme, ki bi zmanjševale negativne in povečevale pozitivne učinke, po mnenju Colemana primanjkuje zaključkov v družbeni strukturi, ti pa so pomemben element zanesljivosti družbenih struktur in norm. Morebitno neprimerno vedenje posameznikov v takih družbah ni sankcionirano.

Putnam (1995) socialni kapital razume kot »obliko in družbeno organizacijo, npr. zaupanje, norme in omrežja, ki (lahko) izboljšajo učinkovitost družbe z olajševanjem koordiniranih delovanj«. Po njem socialni kapital nastaja skozi aktivno participacijo posameznikov v različnih asociacijah. Obstajata dva tipa socialnega kapitala:

- *premostitveni*, ki se nanaša na odnose med posamezniki in/ali skupinami vertikalno ter ustvarjajo splošno zaupanje ter
- *povezovalni*, ki se nanaša na horizontalne odnose, npr. med demografsko podobnimi skupinami ljudi.

Linova teorija o socialnem kapitalu sloni na predpostavki o mikro-, mezo- in makro-strukturi družbe (Lin, 2001) ter ločuje:

- *instrumentalno delovanje* (z namenom doseganja določenega cilja (npr. iskanje službe) se povezujejo posamezniki z različnimi lastnostmi in življenjskimi stili (heterofilija) in
- *ekspresivno delovanje*, po katerem se posamezniki povezujejo z internim namenom (npr. zasebni pogovori s prijateljico) ter drug drugega poiščejo po podobnosti osebnostnih značilnosti in življenjskega stila (homofilija).

Po Adamu in sodelavcih, kaže socialni kapital obravnavati v povezavi s človeškim kapitalom, saj je poudarek na kvaliteti, intenziteti in na kultiviranju medosebnih odnosov, s pomočjo katerih znanje, intelektualni in kulturni kapital krožijo in se s tem tudi ohranjajo, zato socialni kapital deluje kot katalizator za mobilizacijo drugih vrst kapitala.

Za potrebe raziskave uporabljamo Putnamove opredelitve in njihovo povezavo z novejšimi razumevanji socialnega kapitala.

Merjenje socialnega kapitala lahko poteka na različnih ravneh družbe: na mikro-, mezo- in makro-nivoju (Rostila, 2006). Mikronivo se nanaša na horizontalne vezi med posamezniki in skupinami - druženje povečuje zaloge socialnega kapitala vpletenih posameznikov, vendar veliko socialnega kapitala na mikroravni še ne pomeni nujno visokega splošnega

zaupanja v ljudi in v institucije. Na mezoravni je indikator socialnega kapitala zaupanje v znane in neznane ljudi – merimo ga, npr. s participacijo v društvih ter v političnih in kulturnih združenjih, obiskovanju cerkvenih obredov itd.. *Makro*-raven se nanaša na zaupanje v državo, njene institucije in avtoritete – merimo jo z aktivno udeležbo posameznika v javnih zadevah (npr. z glasovanjem na referendumih, udeležbo na demonstracijah, referendumih, s poskusom vpliva na javno in državno sfero, npr. preko pomembne osebe na neko javno zadevo ali pisanje pisma bralcev za časopis (Rostila, 2006), ki hkrati kaže zaupanje posameznika državi in njenim institucijam, da bo njegovo mnenje upoštevano oz. vzeto na znanje. Nieminen s sod. (2004) ločijo tri dimenzije socialnega kapitala:

- družbeno participacijo (s pomočjo vprašanj o dejavnosti respondenta v klubih, obiskovanju kina, gledališča itd., o religiozni aktivnosti, športni aktivnosti, obiskovanju restavracij, plesa, o hobijih (ročne spretnosti, petje v zboru), obiskovanju prijateljev in družine, pogovarjanju po telefonu itd.),
- podporo (s pomočjo vprašanj o številu ljudi, na katere se respondent lahko zanes; skrbi drugih ljudi zanj in pridobivanju praktične pomoči od drugih);
- zaupanje (s pomočjo vprašanj o kvaliteti življenja, občutku varnosti v soseski, strahu po 10. uri zvečer, splošnem strahu, presenečenjem nad vedenjem poznanih ljudi in razočaranostjo nad poznanimi ljudmi.

5.2 SOCIALNI KAPITAL SLOVENSКИH ŠTUDIJSКИH KROŽKOV

Študijskih krožkov do leta 2004 nismo povezovali s socialnim kapitalom. Opazovanja so pokazala veliko stopnjo recipročnega delovanja, ki je glede na temeljna načela delovanja študijskih krožkov tudi pričakovano. Na podeželju kot okolju z omejeno ponudbo učenja (ponekod tudi druženja) je skupnostno učenje le del skupnostnega delovanja, izvirajočega iz nekdanje preživetvene soodvisnosti. Za prihodnost je zato lahko ključen element razvoja, ker omogoča samoiniciativnost s pomočjo brezplačnih javnih virov znanja (knjižnice, središča za samostojno učenje, spletni viri, mediji). Vloga izobraževanja odraslih je predvsem spodbuda posamezniku na poti do (njegovega) cilja in ponudba konkretnih programov in projektov.

Na podlagi preliminarne analize (Černoša, 1998; Bogataj, 1999) smo predpostavljali, da utilitaristični motivi pri učenju v študijskih krožkih ne prevladujejo. Ugotovljenih je bila vrsta motivov za sodelovanje v krožku oziroma ovir za udeležbo v izobraževanju, ki so razumske, predvsem pa čustvene narave. Na osebni ravni so ovire, npr. strah pred izobraževanjem, nedostopnost izobraževalne ponudbe, neprepoznavanje vloge vseživljenjskega učenja, na družbeni ravni pa so ovire pomanjkanje neutilitarističnega druženja oziroma tim. pristne skupnosti. Podobno ugotavljajo sociologi kot prevladujoči razlog za uporabo spleta: stik z ljudmi, pisanje in igranje igrice (Vehovar s sod., 2002).

Kljub nedorečeni definiciji socialnega kapitala lahko njegove učinke opredelimo kot:

- mreže (kot viri in norme recipročnega delovanja npr. izmenjave informacij in znanja),
- kultura (npr. oblikovanje vrednot, zaupanja, toleranc kot pasivnega sprejemanja, spoštovanja, aktivnega udejstvovanja pri povezovanju ljudi).
- udeležba v civilno-družbenih iniciativah (participacija).

Odnosi v študijskih krožkih so dejansko ključni del procesa skupnostnega učenja. Ohranjajo se z aktivnim sodelovanjem vsakega udeleženca in omogočajo sproščanje človeških virov ter mobilizacijo, kroženje, informacij, znanja, spretnosti in tudi vrednot. Odnosi se vzpostavljajo na več ravneh – horizontalno (v skupini, med podobnimi) in vertikalno (z viri znanja, ob stikih krožka z okolico). Nekaterim je motiv vključitev v družbeno okolje (ekspresivni motiv), drugim zadovoljevanje določenega interesa, npr. po določenem znanju, po napredku zase ali za kraj (instrumentalni motiv). Vložek časa in volje posameznika v odnose zaradi pričakovanih koristi je le eden od možnih motivov za aktiviranje posameznika, npr. za udeležbo v študijskem krožku. Ob opazovanju z udeležbo so se potrdile vse tri oblike socialnega kapitala – v krožku tako nastajajo in se tudi ohranjajo medsebojne 1.) obveznosti in pričakovanja 2.) informacijski kanali in 3.) norme ter učinkovite sankcije. Lahko tudi potrdimo ugotovitve iz literature (Coleman, 1993; Scheepers s sod., 2002), da krožki zamegljujejo mejo med izobraževalnimi ustanovami in okoliškimi skupnostmi, med učitelji in učenci, delom in prostim časom. Povezujejo vse, ki delajo z ljudmi - učitelje, starše, izobraževalce odraslih, vodje iger, lokalne aktiviste, prostovoljce, itd., kar je v okoliščinah prevladujoče individualizacije ob visoki materialni

blaginji še posebej pomembno. Razvijajo partnerstvo in solidarnost, ne paternalizma in manipulacije. To pa je tudi bistvo koncepta vseživljenjskega učenja, ki zahteva odzivanje na spreminjajoče se potrebe skupnosti, participacijo brez meja med učenjem in življenjem ter demokratične oblike dostopa, kontrole in prevzemanja odgovornosti za rezultate izobraževanja.

Skupnostno izobraževanje in študijske krožke kot praktični slovenski primer zato lahko razumemo kot pripravljenost za (stalno, nenehno, trajno) vedno vnovično pogajanje odnosa med »mi« in »vi«, ki zahteva odprt dialog, participatorna načela in demokratične recipročne (!) kakovostne odnose med izobraževalci in njihovimi učenci/ udeleženci. Študijski krožki so razpršeni žepi socialnega kapitala, predvsem horizontalnega oziroma ekspresivnega, vendar vsaj v petini primerov tudi vertikalnega ter instrumentalnega. Pogojeni so kontekstualno, kar pomeni, da so njihovo trajanje, domet in tudi odziv ljudi odvisni od okolja. Ministrstvo za šolstvo in šport s svojimi sredstvi le omogoča njihov začetek in sistematično spremljanje. Z vidika podeželja je ključno, da omogočajo ohranjanje obstoječih vezi, preseganje v preteklosti porušenih z osebnim srečevanjem na razmeroma nevtralnem področju učenja. Ni slučaj, da se jih skoraj dve tretjini ukvarja z identiteto – ta je v formalnem šolanju razmeroma prezrta. Tudi ni slučaj, da so lahko izobraževalno neučinkoviti – v Sloveniji vendarle imajo predvsem vlogo spodbujanja k participaciji, k učenju, k vzpostavljanju vezi med ljudmi (prim. Bogataj, 2004). Ker je v študijskih krožkih čas za učenje hkrati tudi čas za izgradnjo socialnega kapitala, si ta dva učinka nista v konkurenci kot ugotavljajo nekateri tuji avtorji za razmerje med časom za izobraževanje in časom za izgradnjo socialnega kapitala (Preston, 2004: 122). Njihova moč je hkrati njihova šibkost – uravnotežanje posameznikovih in skupnih koristi. Zaradi neenakosti posameznih udeležencev v študijskem krožku lahko prihaja tudi do medsebojne tekmovalnosti, izločanja, konfliktov, npr. med visokim kulturnim kapitalom in visokim političnim (prim. Mihaylova, 2004: 101), o se čemer Fine in Green (2000) (cit. po Preston, 2004: 157) opredeljujeta: "skupnost in povezovalno življenje sta lahko trans-zgodovinski davek in ne družbeni proces ", zaradi česar kulturnih posebnosti ne moremo menjavati s profesionalno podporo ...« (Fine in Green, 2000, cit. po Preston, 2004: 157). »V nekdanjih komunističnih državah zaupanje v državo obstaja le, če lahko pridobimo osebne koristi»

(Mihaylova, 2004:61) ali če zmanjka priložnostnih informacij (primer Bosne) (Mihaylova, 2004: 67).

Študijski krožki torej omogočajo individualno iskanje možnosti ter hkratno brušenje idej v majhni (torej varni) skupini. Omogočajo ponovno učenje, učenje novih stvari in učenje ves čas skozi vse življenje, v vseh življenjskih okoliščinah. So torej prilagodljivi, osnovani na osebnem stiku (tudi če je virtualen), priložnostih/dostopu, sposobnostih in pripravljenosti posameznika za učenje. Zato omogočajo preseganje marginalizacije (prostorske, ideološke, izobrazbene) in vzpostavljanje identitete za tiste, ki so jo izgubili ali celo ne imeli. Švedi interpretirajo spremembe v študijskih krožkih kot preobrazbo lokalne prostorske identitete v kombinacijo značilnosti in življenjskih stilov (prim. Larsson, 2001), pri čemer je prilagodljivost študijskih krožkov ključnega pomena.

V Sloveniji se na ponudbo študijskih krožkov dejansko odzivajo ranljivejše skupine ljudi kot nedvomen predstavnik obrobnih družbenih skupin v približnem obsegu 20 - 25 % študijskih krožkov (ljudje s posebnimi potrebami, zaporniki, rekonvalescenti). Na Švedskem ena od večjih zvez prav tako ugotavlja 20 % odziv imigrantov, upokojencev, rekonvalescentov (Vuxenskolan, 2001).

Študijski krožki med seboj le redko sodelujejo kot celota – navsezadnje z različnimi motivi obravnavajo različne vsebine. Občasno se nekateri med seboj obiščejo ali posamezniki iz enega krožka pridejo na zaključne prireditve drugega, vendar so stik med krožki predvsem mentorji. Poleg poskusne spletne strani in poskusa vzpostavitve »obalne Zveze« študijskih krožkov so edini način sistematičnega povezovanja med mentorji študijskih krožkov redna izobraževalna srečanja, ki jih vsaj dvakrat letno organizira Andragoški center Slovenije, pogosto tudi izven Ljubljane (Haloze, Kočevje, Fiesa). Leta 2003 so bile poleg tega organizirane regionalne Karavane študijskih krožkov, leta 2004 nacionalna akcija »branje na vlakih«, leta 2005 pa Karavana študijskih krožkov Zavoda za gozdove v Logarski dolini.

5.3 SOCIALNI KAPITAL KOT DEJAVNIK TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

Zaupanje niža transakcijske stroške, zato pripomore k ekonomski rasti (Stulohofer, 2001: 61, cit. po Mihaylova, 2004). Nasprotno pa nezaupanje lahko vodi v "neparticipacijo ... toda ne kot ... pomanjkljivost družbenega razreda ali skupnosti, ampak kot premišljeno ali nezavedno strategijo drugih skupnosti ali družbenih razredov" (prim. Preston, 2004: 156; Mori, 2005: 15). Lokalne in regionalne kontekstualne posebnosti in mreže so lahko vir neenakosti v »podeželskem post-socializmu« (Mihaylova 2004: 48). Opazovanja z udeležbo ne nasprotujejo tem ugotovitvam. Kaj omejuje razvoj socialnega kapitala?

- Pomanjkanje časa zaradi dolgega delovnega dne in morebitne mobilnosti zaradi njega,
- Nizka raven razgledanosti ali celo hoténo zapiranje vase zaradi individualizma, zahtevnih izobraževalnih ciljev ali uporabe učenja kot okolja za rekonstrukcijo družbenega konteksta/interakcij, zaradi česar posameznik ne potrebuje drugih oblik mreženja in se vedé izloča iz skupnosti (prim. Preston, 2004: 123, 139, 147).

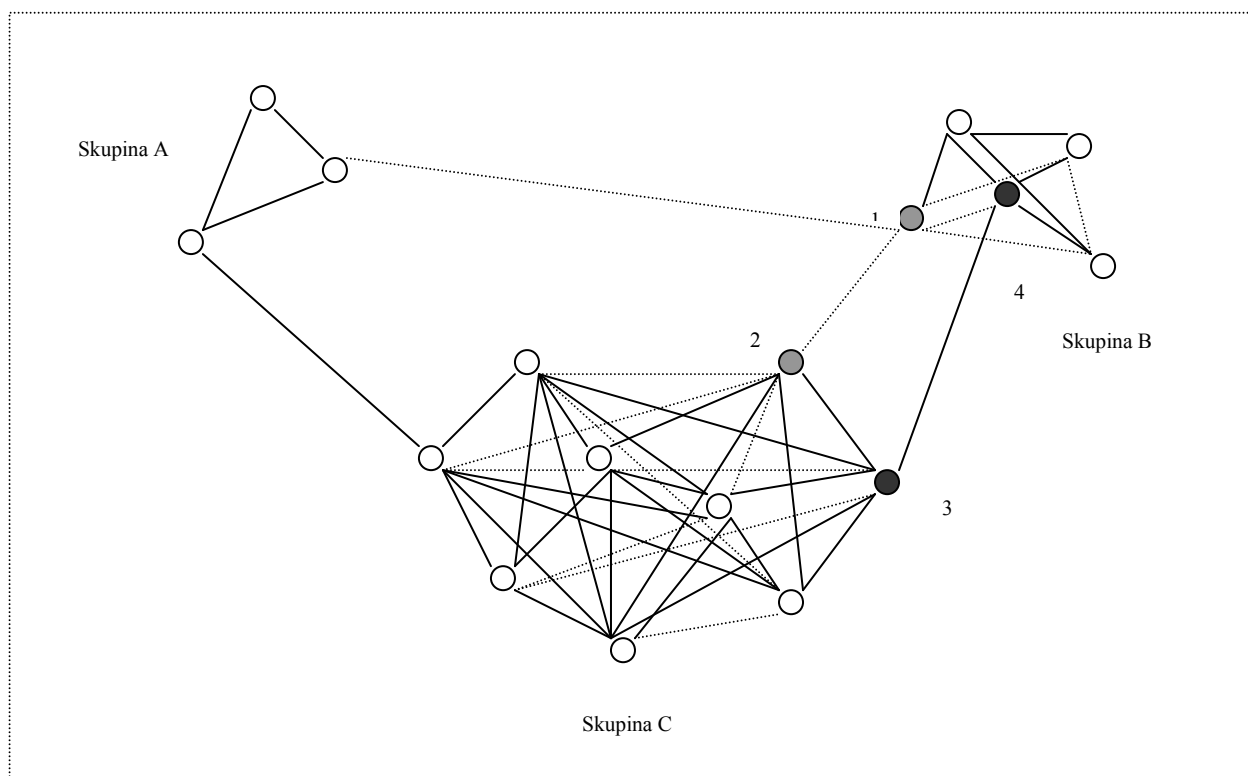
Povezovanje med ljudmi z učenjem je močno prepleteno z značilnostmi kulture, zlasti recipročno delovanje zahteva posebno konfiguracijo izobraževalnih in osebnih značilnosti (Preston, 2004: 128). S tega zornega kota je vprašanje razmerja med spoli v krožkih prevladujejo ženske – posrednik učinka družbenih mrež na participacijo v izobraževanju (Preston, 2004: 124). Posamezniku družbene mreže dajejo podporo, občutek sprejetosti, česar ne navaja le literatura (prim. Mihaylova, 2004: 113), temveč obilno potrjujejo tudi domače izkušnje iz komunikacije z mentorji.

Na Švedskem so študijski krožki pomembni nosilci socialnega kapitala družbena gibanja (Rothstein, 2002). Študijski krožki so bili prevladujoča oblika dela družbenih gibanj v različnih zvezah (Rothstein, 2002: 300), ki so bile državno financirane in so se razmahnile po velikosti, obsegu aktivnosti in finančnih virih zlasti po vojni. Upadla je udeležba v svobodnih cerkvah, sindikatih in gibanju zmernosti, narasla pa v športu, upokojenskih in okoljskih ustanovah. Zvišala se je stalnost udeležbe - isti ljudje so obiskovali vse več ustanov, udeležba v študijskih krožkih je na primer iz 15 % leta 1960 narasla na 40 % leta 1975, v devetdesetih letih pa močno upadla, zlasti bolje izobraženi srednji razred se je

začel bolj individualistično udeleževati. To najverjetneje ni pomenilo, da se nagibajo k neoliberalizmu (zanimanje za večje razlike v plačah, obsojanje manj izobraženih in manjše zaupanje do njih, ...), temveč, da je nastopil solidarističen individualizem. Solidarizem ne pomeni nujno kolektivism, pomeni podporo drugačnemu življenjskemu stilu, vrednotam ob hkratnem pričakovanju, da se tudi lastni stil in vrednote spoštujejo, zato zaupanje ostaja. Individualna avtonomija in družbena odgovornost sta dejansko združljivi.

Manjša participacija v prostovoljskih ustanovah in večji poudarek krajšim, občasnejšim oblikam sožitja (klub, akcijske skupine) naj bi ne bil posledica zmanjšane interesa, temveč večjega priznavanja avtonomije, torej spremenjene organizacija življenja in ne potrebe ali želje po prostovoljstvu. Zaostajanje produkcijske organiziranosti za priločasno ob hkratnem uveljavljanju nehierarhičnih zasnov organiziranosti z večjo gostoto in pestrostjo organizacij, kaže preobrazbo kolektivnih masovnih gibanj v organiziran individualizem v Skandinaviji, ki se nanaša bolj na življenjski stil kot pa na organizirano ideološko dejavnost. Povezavo med življenjskim stilom in s socialnim kapitalom je nakazala Mihaylova s citatom dokumenta UNDP (2002): "življenjski stil je bolj simptom kot razlog za raven socialnega kapitala" (Mihaylova, 2004:118).

Metakurikulum - izkustveno razumevanje pojma »enakosti«, »nehierarhičnosti« - je za demokracijo vsekakor izziv. Z izobraževalnega vidika je ta oblika po vsebinah, udeležencih, lokacijah izvedbe in ritmih učenja v primerjavi z drugimi daleč najbolj pestra, a (vsaj na Švedskem) pogosto razumljena kot staromodna in neučinkovita, plačljiv servis za manj zahtevno javnost (Bron, 2003). Larsson (2001) krožke interpretira kot dostop do kulture in restravracijsko polje skupnega, manj pa kot akcijsko komponento demokracije. Za slovenske krožke lahko trdimo, da restavrirajo polje skupnega, hkrati pa se od švedskih razlikujejo prav po akcijski komponenti – obvezani so izpeljati akcijski cilj (prim. Krajnc, 2005). Z vidika pridobivanja strukturnih položajev so učinkoviti le tisti krožki, katerih notranja struktura je heterogena in katerih člani so družbeno dejavni. Splošni učinek na povezanost med ljudmi ob večji osebni samozavesti nedvomno omogoča posameznikom in skupinam tekmovalne prednosti v zasledovanju svojih ciljev, vendar pa je pri opredeljevanju vlog krožkov na obseg in porazdelitev socialnega kapitala potrebno upoštevati tudi, da posameznik s prehajanjem v različna okolja tudi zamenja kontekst in selekcioniira prenašanje informacij.

Slika 3: Prikaz socialnega omrežja (prirejeno po Burt, 2001: 33, cit. po Flap H., Volker B. (ur.), 2004: 16)
 Figure 3: Presentation of social network (after Burt, 2001:33, cit. after Flap H., Volker B. (ur.), 2004:16)

Na sliki je prikazana shema socialnega omrežja v obliki treh različno velikih skupin. Krožci predstavljajo posameznike, črte pa vezi med njimi (črtkane črte ponazarjajo šibke vezi, polne črte pa ponazarjajo močne vezi). Skupina A nima jedrnega akterja, skupini B in C pa ga imata. Oseba 4 je jedrni akter skupine B in je z močno vezjo povezan z jedrnim akterjem skupine C. Ker Burt poudarja pomen močnih vezi (»boljše gre tistim, ki so povezani z močnimi vezmi«), šibke vezi pa imenuje »strukturne luknje«, to pomeni, da je oseba 4 v tekmovalni prednosti glede na druge člane njegove skupine, saj mu je dosegljiv kapital (npr. socialni) obeh skupin. Oseba 4 je poleg tega najverjetneje iz primerljive družbene skupine kot oseba 3 iz skupine C. Obratno Flap (2002, 2004) kot predstavnik strukturalističnega pristopa poudarja pomen šibkih vezi, po katerih prejmemo več novih informacij (ker so izven »kroga znanega socialnega omrežja«). Za osebo 4 je lega v družbeni strukturi ugodna tudi po tej teoriji, saj je s šibko vezjo povezana z osebo 1 skupine B (prek nje pa po šibki vezi oz. strukturni luknji prav tako s skupino C).

Andragoški center Slovenije v vlogi koordinatorja načrtno povezuje študijske krožke oz. njihove mentorje, torej načrtno tvori šibke vezi, strukturne luknje, most med različnimi, čeprav informacije po njih potujejo počasneje kot po močnih vezeh, po katerih potujejo predvsem informacije, ki jih večinoma že poznamo (Flap, 2002). Burt poudarja pomen močnih vezi, Granovetter (1973) in Flap (2002) pa pomen šibkih vezi. Zato moramo razlikovati vezi v krožku, kjer gre večinoma za homofilijo in vezi med mentorji, kjer je bolj zastopana heterofilija. Doseg krožka lahko merimo z vertikalnim strukturnim položajem člana skupine, ki se v hierarhiji nahaja najvišje (Vidovič, 2004). Ker so udeleženci študijskih krožkov ljudje z različnih hierarhičnih položajev v družbi in imajo različne zaloge socialnega kapitala, je uspešnost študijskega krožka večja, če je socialnega kapitala skupine več kot vsote količin socialnega kapitala njegovih članov. Tak krožek aktivira več resursov preko svojih vezi z drugimi posamezniki, ki pripadajo nekim drugim družbenim skupinam in ima posledično večji potencial za razvoj.

Primer: ob pripravah na študijski obisk izbranih mentorjev na Norveško je vsak od mentorjev prek svoje socialne mreže pridobil številne informacije, tudi darila za obiskane ustanove ter celo Slovence, živeče na Norveškem, ki smo jih nato obiskali oziroma povabili na našo predstavitev. Pri tem se je splet (Med.Over.Net, ..., 2006) pokazal kot odlično orodje mreženja. Institucija ali posameznik, bodisi mentor, bodisi vodja projekta ne bi ne znal ne zmoget preseči skupnega učinka socialne mreže skupine enajstih ljudi (prim. Bogataj, 2005b). Na ta način lahko prostorsko določene lokalne skupnosti prek svojih članov, ki so tem skupnostim pripadni in so hkrati vpeti v druge skupnosti (npr. študentje), širijo svoj socialni kapital. V mestnem okolju je gostota teh vezi večja, zato prihaja do prekrivanja ali celo preobremenjenosti s stiki in izmenjavo, zaradi česar funkcionalnost teh vezi upade. Obratno pa je na podeželju, zlasti v manjših krajih ponudba tako siromašna, da je mrežni prenos informacij lahko celo edini vir za tiste, ki niso vpeti v druge skupnosti (torej ranljivejše skupine prebivalstva).

Preoblikovanje družbe v serijo servisov in nizka politična moč majhnega/ lokalnega sta v evropskem prostoru na prehodu v drugo tisočletje značilnosti, ki veljata tudi izobraževanje. Mnogi mednarodni dokumenti in nacionalne strategije vsaj polji neformalnega in pestrega že uvrščajo med prioritete (Komisija evropske skupnosti, 2000, Konvencija o biološki raznovrstnosti 1996), a se soočajo s težavami, kako jih dejansko tudi upoštevati, pri čemer

je na drugi strani nosilec odločanja, cilj politik in ukrepov – posameznik. To še posebej velja za izobraževanje. Zaradi družbene organizacije ta posameznik obenem vse manj sam vpliva na svoje okoliščine. Študijski krožki omogočajo posamezniku po eni strani obvladovanje okoliščin, pozitivno povratno informacijo (s tem večjo samozavest) in brušenje lastne drže v smeri aktivnega državljana. S tvorbo socialne mreže krožki presegajo doseg posameznikov in postanejo nova entiteta, celo (lahko) mediacijsko telo. Delujejo na mikro ravni (lokalno), vendar njihovo število raste. Vstop Slovenije v EU na to ni vplival, ker so ključne potisne moči krožkov na nacionalni in lokalni ravni: na nacionalni ravni sta to financer (MŠŠ) in koordinator (ACS), na lokalni pa vrsta mentorjev in sponzorjev, ki delujejo kot kulturni mediatorji (Hake, 2000). Slednji so (lahko) del lokalnih elit, vsi pa naj bi se z elitami povezovali ter tako krožke povezovali z razvojem.

Med starimi in novimi članicami EU v tem smislu nedvomno je razlika - vloga švedskih in slovenskih krožkov je različna. Ne le zaradi njihovega števila in uveljavljenosti, ki sta povsem različni, temveč tudi zaradi relativne ne-institucionaliziranosti v Sloveniji, zaradi katere je bistveno več odvisno od članov in mentorja samega. Lahko rečemo, da doslej pridružitve Slovenije v EU na krožke ni vplivala. Sredstva evropskih strukturnih skladov so omogočila posodobitev gradiva za usposabljanje mentorjev, izid Zbornika in k javnemu prepoznavanju manj opaženih v družbi (npr. nagrade ob tednu vseživljenskega učenja), kar uravnoteža asimetrično strukturo družbe in s šibkimi vezmi povezuje posameznike in skupine med seboj.

6 RAZISKOVALNE METODE

6.1 KONCEPTUALNI OKVIR IN PREDPOSTAVKE

Ob predpostavkah, da je mogoče izmed udeležencev krožkov izdvojiti skupino, ki je po svojem vsakodnevem ravnanju/življenjskem stilu »nosilec trajnostnega razvoja« in da je socialni kapital za trajnostni razvoj ključen, smo iskali značilnosti udeležencev slovenskih študijskih krožkov. Posebej pozorno smo preučili študijske krožke Zavoda za gozdove, ker je »trajnost« temeljno načelo slovenskega gospodarjenja z gozdom. Zanimali so nas argumenti posameznikov za (morebitno) sonaravno ravnanje, stališča do trajnostnega gospodarjenja z gozdom v Sloveniji ter pripravljenost na javno izražanje teh stališč ter njihovo argumentirano soočanje z okoljem. Zanimala nas je raven pristojnosti teh posameznikov in študijskih krožkov – formalna ali neformalna – saj je od nje odvisen potencial za uveljavitev njihovega zgleda in stališč. Zanimalo nas je, ali je udeležence študijskih krožkov mogoče razdeliti v trajnostno naravnane in trajnosti odtujene ter – v primeru, da je delitev mogoča - katere značilnosti odločajo o umestitvi posameznika v posamezno kategorijo. Ker življenjski stil izhaja iz notranjih motivov in vrednot ter se uveljavlja (tudi) z izobraževanjem, smo iskali oblike, motive in pogostost stika z gozdom in načine učenja o njem, s čimer smo opredelili potencial študijskih krožkov za izobraževanje o gozdu. Ugotoviti smo hoteli tudi porazdelitev krožkov po Sloveniji ter trende njihovega števila, razvoja vsebin, strukture izvajalcev in udeležencev. Analiza naj bi vsaj nakazala tudi kazalce kakovosti študijskih krožkov.

Podatke smo zbirali s triangulacijo metod in vrst podatkov. Oprli smo se na osebne terenske izkušnje tako v operativnem delu z gozdom kot v vrednotenju učenja odraslih. Naše hipoteze se nanašajo na lokalno in na nacionalno raven. Preučevali smo jih s kvantitativnimi in kvalitativnimi metodami. S kvalitativnimi metodami smo raziskovali vtise, kontekste, okoliščine in časovni razvoj študijskih krožkov, ki so omogočili odločanje za indikatorje. Kvalitativne analize so obsegale metodo opazovanja z udeležbo v študijskih krožkih po vsej Sloveniji v obdobju 1998 – 2004, intervjuje obiskanih mentorjev, pregled seminarskih nalog, analizo pisnih akcijskih ciljev študijskih krožkov. Kvantitativna raziskava je bila izpeljana z anketiranjem udeležencev obiskanih študijskih krožkov in z

anketo vseh sodelujočih leta 2003. Rezultati slednje so bili statistično analizirani z opisnimi statistikami, frekvenčnimi porazdelitvami, z neparametričnimi testi odvisnosti med znaki in dvostopenjsko analizo gruč.

6.1.1 Neposredni stik (opazovanje z udeležbo)

Delovanje študijskih krožkov smo opazovali tako, da smo študijske krožke obiskali in opazovali v vseh fazah njihovega dela (temeljno usposabljanje mentorjev, potek študijskega krožka, zaključne prireditve študijskih krožkov, izpopolnjevanje mentorjev). Svetovalno-evalvacijske obiske smo izpeljali vedno na podlagi povabila in vnaprejšnjega dogovora za čas obiska. Poleg sodelužbe v poteku krožka smo vedno izpeljali anketiranje udeležencev z anketim obrazcem ACSŠK/4 in voden razgovor z mentorjem po obrazcu ACSŠK/10. V letu 2001 smo tako dokumentirali štiri obiske in anketirali 35 udeležencev študijskih krožkov, v letu 2002 pa smo tako izpeljali devet obiskov in skupno anketirali 90 udeležencev. Arhiv opisane dokumentacije je shranjen na Andragoškem centru Slovenije. V letih 2003 in 2004 posameznih krožkov nismo obiskovali, ker smo se osredotočili na anketiranje, opisano v nadaljevanju in izpeljavo promocijskih prireditev.

Opazovali smo strukturalne lastnosti (strukturo skupine po spolu, starosti in aktivnosti, porazdelitev vlog v krožku, vlogo in položaj mentorja) ter odnose v skupini, skladnost z načeli študijskih krožkov, kontekstualno umestitev vsebine in skupine v lokalni prostor in čas. Nekateri pogovori z mentorji so bili posneti na avdiokasete (Velenje, 1999, Radlje ob Dravi, 2001).

Pomemben vir opazovanja so tudi redni stiki z mentorji (avtorica disertacije je bila koordinatorica projekta »Študijski krožki« od leta 1998 dalje) po telefonu in e-pošti, vendar ta dokumentacija ni sistematično arhivirana, temveč obstajajo le priložnostni dopisi in elektronski arhiv.

Zaključne prireditve smo obiskali le priložnostno, vendar smo se jih udeležili vsaj pet na leto in jih nismo nikjer opisovali ali drugače dokumentirali. Arhivirana pa so vsa vabila, ki smo jih prejeli. Delovanje krožkov dokumentirajo tudi obsežni letni klipingi in bogat fotoarhiv, ki ga hrani Andragoški center Slovenije.

Promocijske prireditve študijskih krožkov običajno potekajo na lokalni ravni, leta 2003 pa so bile organizirane tudi štiri regionalne promocijske prireditve, imenovane Karavana študijskih krožkov (Kranj, Remšnik, Prem in Gornja Radgona). Leta 2004 je bila organizirana še nacionalna prireditev v Ljubljani, poimenovana s sloganom »V Nami niste sami, knjige so z vami«. Dogajanje vseh Karavan in nacionalne prireditve je dokumentirano na videokasetah, slike pa so zbrane zgoščenkah.

Pod okriljem temeljnih usposabljanj, ki so bila organizirana vsaj enkrat letno in vsaj dveh letnih izpopolnjevanj letno, kamor so bili mentorji povabljeni brezplačno, vodili pa so jih ugledni slovenski in tuji strokovnjaki, je zbrano tudi bogato gradivo:

- seminarske naloge, ki smo jih pregledovali in nanje pripravili pisne ocene
- arhiv vabil, urnikov in list prisotnosti za vsa izpopolnjevanja, kjer se je vedno razvil zaključni z razgovor o praktičnih težavah mentorjev in možnosti njihovega preseganja, ki ga je vodila avtorica disertacije. Mentorji so izpostavljali predvsem težave pri obsegu in ritmu financiranja, vendar teh razgovorov nismo posebej dokumentirali npr. z zapisniki.

Ključno dokumentacijo o značilnostih študijskih krožkov predstavlja dvainštirideset zaprtih in odprtih vprašanj obrazca ACSŠK/8, ki smo jih večinoma prevzeli iz projekta »študijski krožki«, delno pa tudi sami sooblikovali. Kot ključne za kvantitativno spremljanje projekta študijskih krožkov te obrazce za letno poročilo o delovanju študijskega krožka podrobneje predstavljamo v posebnem poglavju v nadaljevanju.

Ob opazovanju konteksta, strukture in delovanja krožka, načina delovanja posameznikov in načel študijskega krožka, smo se osredotočili na proces komunikacije, na značilnosti podeželja ter na odnos posameznih krožkov do narave. Izmed krožkov, ki so se neposredno ukvarjali z gozdom, smo izbrali za podrobnejšo analizo dva, in sicer po sledečih kriterijih:

- Udeleženci obeh krožkov so gozdni posestniki;
- Udeleženci obeh krožkov prihajajo iz revirja, kjer prevladuje zasebna gozdna posest;
- Mentorja obeh krožkov sta revirna gozdarja Zavoda za gozdove - en moški in ena ženska;
- Mentorja obeh krožkov delujeta v revirjih, kjer je sodelovanje med gozdarsko službo in zasebnimi lastniki uveljavljeno.

6.1.2 Analiza letnih poročil o delovanju študijskih krožkov

Delovanje krožkov smo spremljali z letno nacionalno evalvacijo pisnih poročil posameznih krožkov na obrazcu ACSŠK/8. V obravnavanem obdobju so bila vprašanja tega obrazca grupirana v naslednja poglavja:

- evidenčni podatki,
- vloga v lokalnem okolju (npr. raven učinkov, podatki o mentorju (spol, starost, zaposlitev, sodelovanje v lokalni/regionalni/nacionalnih projektih, področje zaželenega izpopolnjevanja)),
- podatki o udeležencih (struktura po spolu, starosti, zaposlitvi, motivi za vključitev v krožek, način animacije pred vključitvijo v študijski krožek),
- podatki o delovanju krožka (izobraževalni in akcijski cilji, obstoj konfliktov in načina njihovega preseganja, opis učinkov in želje po nadaljevanju, seznam objav, kazalci kakovosti, stroški študijskega krožka).

Vsak krožek je ob zaključku svojega delovanja sam izpolnil opisani vprašalnik in ga poslal na Andragoški center Slovenije. Večinoma so obrazce izpolnjevali mentorji. Rok oddaje je bil vsako leto 1. juli. Prek poletja so se na Andragoškem centru izdelali zbirniki odgovorov in poleg posnetka stanja za posamezno leto tudi identifikacija trendov izbranih ključnih znakov npr. števila krožkov, števila udeležencev, strukture izvajalcev ipd. Arhiv izpolnjenih obrazcev je shranjen na Andragoškem centru Slovenije, obstajajo pa tudi baze podatkov o študijskih krožkih za posamezno leto, o izvajalcih in mentorjih ter njihovi vključitvi v izpopolnjevanje.

Tako je dokumentirana dejavnost študijskih krožkov in njihovih udeležencev, posredno pa tudi okolij, kjer krožki delujejo. Z opazovanji smo spoznali kontekst njihovega delovanja in nekatera stališča do učenja, do gozda in do trajnostnega razvoja. Ker teoretske spremenljivke za »sonaravno ravnanje« posameznika oziroma majhne skupine doslej niso bile identificirane, smo skušali kazalnike zgraditi na podlagi izkustvenih znakov/spremenljivk o življenjskem stilu (Hafner-Fink, 2003), ki so večinoma kvalitativne (nominalne oz. kategorične). Pripravili smo seznam možnih vprašanj, jih po preizkusu na testnem vzorcu korigirali in vključili v poseben anketni vprašalnik, ki ga opisujemo v nadaljevanju.

6.1.3 Anketiranje udeležencev krožkov

Na priložnostnem vzorcu 354 enot smo z merskim instrumentom – vprašalnikom opazovali posameznike. Pilotno smo vprašalnik testirali maja 2003 na 9 ljudeh različnih starosti, spolov, strok in poklicnih položajev.

Pošiljka je bila razposlana vsem izvajalcem krožkov - ustanovam oziroma njihovim mentorjem, ki so vprašalnike posredovali udeležencem krožkov in je vsebovala spremno pismo, navodila za izpolnjevanje vprašalnika in vprašalnik. Navodilo (priloga B) je bilo kratko in jasno, spremno pismo (priloga C) pa motivirajoče in podprto z imeni, ki so dala vprašanjem težo. Anketni vprašalnik je bil anonimen, obsežen in razdeljen v smiselna poglavja s premišljeno strukturo in zaporedjem vprašanj (priloga D). Vseboval je preprosta kratka nevtralna vprašanja, omejena na eno sporočilo, brez nedefiniranih pojmov (dobro, slabo, ..), čustvenih in moralnih vprašanj (naj bi, ...), le izjemoma so se anketiranci odločili za možnost »ne vem, drugo«. Vprašanja so bila grupirana v osem poglavij, ki so vsebovala štiri tipe vprašanj:

- splošna (za kategoriziranje npr. krajev, demografskih kazalcev...),
- zaprta (za izbiro odgovorov),
- intenzitetna (za izražanje moči odnosa; stopnjevano po Likertovi skali petih stopenj);
- odprta vprašanja (za pridobivanje informacij ter tipanje občutkov).

Vprašanja so upoštevala dinamiko reševanja, zato so bila lažja vprašanja v začetku, podobna so bila grupirana v poglavja, odprta vprašanja so motivirala k nadaljevanju, splošna vprašanja pa so bila umeščena v zaključek.

Zbiranje in priprava podatkov

Končno oblikovanje, razmnoževanje, odpošiljanje vprašalnika s spremnimi besedili so bili izvedeni na Andragoškem centru Slovenije 17. junija 2003. Povratno je bil zbran v štirinajstih dneh v obsegu 379 izpolnjenih vprašalnikov, kar pomeni prek 70 % odziv, od tega do 1. julija 95 %, ostalih 5 % pa brez dodatnih posredovanj do sredine septembra 2003.

Podatki so vez med teoretskim konceptom in dejanskim stanjem, zato smo njihovi kakovosti posvetili posebno pozornost. Vnos podatkov je potekal od julija 2003 do 10. avgusta 2003 s pomočjo programa Epi Data (<http://www.epidata.dk>). Sledila je faza čiščenja podatkov, ki je trajala do oktobra 2003 in je bila sestavljena iz različnih podfaz: ponovni vnos, logične kontrole, vezana vprašanja, rekodiranje neodgovorjenih vprašanjih. Osnovni bazi podatkov smo v letu 2004 dodali podatke o statističnih regijah, številu prebivalcev za posamezni kraj ter podatke o gozdu. Tedaj smo tudi kategorizirali odprta vprašanja.

Analiza podatkov

Osnovna analiza opisnih statistik, frekvenčnih porazdelitev posameznih znakov in križnih tabel (decembra 2003) se je nadaljevala z neparametričnimi testi odvisnosti med znaki (kontingenčni koeficient, Pearsonov korelacijski koeficient, Spearmanov koeficient). Ker nismo izpeljali javnomnenjskega reprezentativnega anketiranja, ugotovitev ni moč splošiti na vse krožke oziroma Slovenijo.

Podrobna analiza je obsegala grupiranje podatkov po novi metodi za analize gruč (dvostopenjska analiza gruč), ki za kriterij grupiranja uporablja bližino med posameznima enotama. Zaporedno sestavljanje posameznih zapisov najprej določi jedra skupin in oblikuje osnutek drevesa gruč oz. CFT (= Cluster Feature Tree). Število centrov lahko izbere avtomatično s pomočjo Bayesovega informacijskega kriterija (BIC), lahko pa mu vnaprej določimo število skupin (AIC kriterij). Jedrom skupin nato metoda prireja posamezne zapise glede na bližino njihovega centra. Išče namreč največjo razdaljo med dvema najbližjima skupinama v vsaki hierarhični fazi. Za mero razdalje uporablja Log Likelihood razdaljo, ker so spremenljivke tako nominalne kot ordinalne. Metodo smo uporabili, ker omogoča obdelavo velikih podatkovnih baz ter hkratno analizo numeričnih in kategoričnih podatkov.

Izgradnja drevesa gruč (Cluster Feature Tree)

CFT ima več ravni kolenc (nodes). Novi zapisi vstopajo prek listov, kolenca brez listov pa služijo za usmerjanje v pravo kolenco z listom. Vsak vstop je določen z drevesom gruč.

Drevo gruč je opisano s številom zapisov, povprečjem in varianco za vsako numerično spremenljivko in številom za kategorične spremenljivke. Če je zapis znotraj razdalje najbližjega vhoda, ga ta vhod absorbira, pri čemer se listni vhod določi ponovno. Če prostora za vzpostavitev novega listnega vhoda v listnem kolencu ni, se kolence razdruži v dve, njegovo vsebino pa se razdeli med obe, pri čemer se najbolj oddaljena zapisa uporablja kot semeni. V primeru, da CFT zraste prek dovoljene največje velikosti, se izgradi ponovno in sicer z večanjem kriterijske razdalje.

Izgradnja CFT je lahko odvisna od vnosa podatkov, zato je priporočljivo uporabljati naključni vnos. Tisti, ki ne sodijo v nobeno od skupin, jih razumemo kot ekstreme, če jih je manj od 25 % velikosti največjega listnega vhoda.

Razlike med segmenti so relativne, torej glede na povprečje za skupino. Segmenti niso enoznačni, v njem so tudi drugače misleči. Legitimnost mere χ^2 je vprašljiva, ker ne gre niti za popis niti za vzorec, vendar o jakosti povezave pričata Pearsonov in Spearmanov koeficient. Z grupiranjem pa dobimo usmeritev za posamezne segmente (z vidika gozdarstva, izobraževanja, socialnega kapitala). Grupiranje je (lahko) vhod v logistično regresijo.

Primer interpretacije – vprašanje številka 43a (glej prilogo D)

Segment: Pri odločanju pomislim na »skupno dobro«	1	2	3	5	Skupaj (%)
1 nikoli	11	2	3	17	8
2 včasih	25	67	59	75	59
3 vedno	21	18	34	7	22
Ni odgovora	43	12	4	1	10
Skupaj (%)	100	100	100	100	100

Opomba: segment 4 je bil iz analize izločen, ker je vseboval 8 enot.

Iz zgornje preglednice je razviden nadpovprečni delež manjkajočih odgovorov (v bazi podatkov označenih z oznako 999) v segmentu z delovno oznako »1«, kar je dodatno označeno s krepkim tiskom. S terminom *povprečni* ni mišljena aritmetična sredina, temveč delež na ravni vzorca (skupaj %). Cifre zadnjega stolpca predstavljajo deleže na ravni vzorca, npr. manjkajočih vrednosti je v vzorcu 10 %. V segmentu z oznako »1« je

omenjeni delež veliko višji (nadpovprečen) in znaša 43 %. Pregled tabel za vsa vprašanja nam označi posamezne segmente.

Segmentaciji je zato sledilo poimenovanje segmentov s tipično značilnostjo ter identifikacija ključnih vprašanj za opredelitev segmenta številka 3 oz. skupine »krožkarji z znaki sonaravnosti«. Obdelavo podatkov smo zaključili z določitvijo razlagalnega oziroma napovedovalnega modela z logistično regresijo.

Oblikovanje modela

Miselna in materialna konstrukcija za povzetek bistvenih značilnosti pojava, poenostavitev razlage pojava ne glede na cilje raziskave se je osredotočila na odnos med večdimenzionalno spremenljivko »krožkarji z znaki sonaravnosti« in kriterialnimi štirimi spremenljivkami, ki jih je potrdil tudi korelativni odnos.

Z določitvijo manjšega števila linearnih kombinacij merjenih spremenljivk pojasnimo kar se da velik del razpršenosti podatkov. To nam omogoča binarni ali logistični regresijski model za glavne dejavnike - pojasnjevalne spremenljivke za izbrani segment. Te medsebojno niso močno povezane. Tako lahko ugotovimo jakost zveze (koeficient), njeno smer (predznak koeficienta) in napovedovalni potencial (delež pojasnjene variabilnosti odvisne spremenljivke z neodvisnimi spremenljivkami) modela oziroma delež pravilno razvrščenih enot.

Najprej smo z metodo Enter ugotovili, katera od neodvisnih spremenljivk, oblikovanih iz posameznih vprašanj, je ključna oziroma v delnih modelih pojasnjuje največ variabilnosti odvisne spremenljivke. Tako je nastal seznam spremenljivk. Sledila je logistična regresija po metodi Backward s (prej) izbranimi spremenljivkami in testiranje značilnih spremenljivk z izbranim segmentom po metodi križnih tabel. Izbrane spremenljivke, ki so v navzkrižnih primerjavah značilne in hkrati k njihovi značilnosti ne prispevajo manjkajoči podatki so sestavina napovedovalnega modela. Rezultat je podan v obliki tabele spremenljivk v enačbi za logistično regresijo oziroma zadnjem koraku njenega izračuna. Tabela 24 na strani 127 vsebuje ključne parametre enačbe, njihovo značilnost in koeficiente EXP(B).

7 REZULTATI

7.1 OPAZOVANJE Z UDELEŽBO

Iz pregleda seminarских nalog ob temeljnem usposabljanju mentorjev študijskih krožkov je moč ugotoviti, da so mentorji ne le nadpovprečno izobraženi v svojih okoljih (vsaj višja izobrazba je bilo skoraj deset let tudi pogoj za prijavo v temeljno usposabljanje), ampak tudi nadpovprečno zavzeti za spremembe v svojem okolju. Včasih imajo težavo v izbiri in opisu lokalnega okolja, saj jim je lažje opisati manjše kraje, ki so prostorsko in družbeno zaključene enote (npr. vas) kot pa kraje, kjer želijo delovati (npr. strokovno okolje, mestno naselje). Skoraj brez izjeme se za temeljno usposabljanje odločijo sami, večinoma so tudi zelo komunikativni. Udeleženci usposabljanja so si zelo različni, morda se nakazujeta tri manjše tipične skupine mentorjev: upokojene učiteljice, mlajši udeleženci in moški. Nekdanje učiteljice težko osvojijo nehierarhično zasnovo študijskih krožkov, ker so izjemno sugestivne, vodilne in podkovane vsebinsko in didaktično, zato redko organizirajo krožke, za katere niso tudi vsebinske vodje. Mlajši udeleženci so še študentje ali zaposleni manj od pet let – imajo pogosto andragoško izobrazbo, prožno uporabljajo informacijsko komunikacijsko tehnologijo in iščejo možnosti za uveljavitev tudi prek študijskih krožkov na takorekoč kateremkoli področju. Moški mentorji so inovativni, premočrtni in pogosto zelo dobro povezani z nosilci odločanja v svojih okoljih.

Obiski študijskih krožkov so pokazali, da so lokalna okolja med seboj zelo različna (različna je raven izobraževalne ponudbe za odrasle, različen je kulturni kontekst, tudi tradicije gospodarjenja z gozdom se razlikujejo). Kraji ob mejah niso enaki krajem v notranjosti. Vzdušje obmejnih krajev se razlikuje glede na mejo npr. ob meji z Italijo je poleg ekonomske stiske očitna tudi izkušnja zgodovinske izkušnje pritiskov »velikega« sosedu, ob avstrijski meji prevladujejo velike, pogosto samooskrbne kmetije, ob meji s Hrvaško pa drobna posest brez zgodovinske izkušnje premikanja meja in sprememb uradnega jezika (nemški, italijanski, angleški, slovenski). Razlika je med kraji, ki imajo v bližini mesto in tistimi, ki bogatejšega vira dohodka in vzora drugačnega načina življenja nimajo. Imamo vtis, da se pri tem ločita vsaj dva tipa mest – veliki centri in majhna turistična mesta (Bled, Portorož). Pritisk druge vojne je v velikih mestih manj zaznati.

Večji del konteksta in procesa v krožkih je očem skrit in se začne nakazovati šele po vzpostavitvi vzajemnega zaupanja in po dolgoročnejšem vzdrževanju stika med Andragoškim centrom Slovenije (v njegovem imenu avtorice raziskave) in mentorjem. Ti stiki so lokalnemu okolju prinašali koristi (npr. informacije o pridobitvi sredstev, znanje, stik s širšim okoljem). Obiskanim krožkom smo pogosto predstavljali predstavnika ljubljanskih institucij, o katerih krožkarji niso vedeli veliko in jih je presenečal kljub dejstvu, da smo vedno prišli na njihovo povabilo. Mentor je bil izrazit mediator, po njegovem vedenju so udeleženci ravnali raven svoje zaupljivosti. Dva ekstremna primera ilustrirata odnos med udeleženci krožkov in »vodstvom iz Ljubljane«:

1. v študijskem krožku, ki je potekal na nekaj zaprtem kočevskem območju je v nasprotju s pravili delovanja krožkov eden od udeležencev zavračal dejavno sodelovanje, a vedno prisostvoval srečanjem, kar so mentor in udeleženci dopuščali in neuspešno skušali spreminjati. Na zaključku delovanja krožka je čustveno izjavil, da očitno tu res gre za to, kar je bilo povedano v začetku, namreč željo, da »mislimo sami« in da nam niste prišli povedat, kaj naj delamo«.

2. v študijskem krožku v Zasavju je skupina moških ob iskanju razvojnih priložnosti ugotovila svoje primanjkljaje (npr. nizko izobrazbo, neuposobljenost za uporabo računalnika) bo omejeni dejanski učinkovitosti (plačanih) služb, ki so namenjene razvoju. Jok starejšega moškega, ki tudi po upoštevanju usmeritev strokovnih služb in prejemu nepovratnih sredstev ne dosega pričakovanega tržnega učinka, je predstavljal izraz zaupanja skupini in tudi nam samim, hkrati pa prošnjo po pomoči za preseganje hude stiske.

Opazovanje srečanj študijskih krožkov in pogovori z udeleženci so pokazali, da je na podeželju prisoten splošen strah, nezaupanje, zlasti med starejšimi generacijami. Izvori so izkušnje, pretežno politične narave (pritisk zaradi spreminjanja meja, zaradi odvzema lastništva ipd.). Kaže izpostaviti, da se študijski krožki med seboj močno razlikujejo, nekateri zavračajo izpolnjevanje dokumentacije in sodelovanje na razpisih za pridobitev proračunskih sredstev. Najverjetneje je razlog v nerednosti in nizkem obsegu sredstev glede na vloženo delo (prijava na razpis, obseg in roki za zahtevano dokumentacijo) in tudi v želji po ohranitvi neodvisnosti.

Zaključne prireditve na lokalni, regionalni in nacionalni ravni so pokazale, da je ključna sestavina krožkov kultura oziroma dediščina. Ne izraža se samo v izboru vsebin, tem krožkov (kjer eksplicitno prevladuje), temveč tudi v načinu delovanja posameznega okolja. Podeželsko in mestno okolje se v svojem odnosu do narave razlikujeta, vendar delitev ni »črno-bela«. Paleta odnosov je široka – od nezanimanja do profesionalno-ljubiteljskega zanimanja, vendar praktično nihče svojega osebnega odnosa do narave, npr. gozda ne povezuje s pojmom trajnostni razvoj, ki ga poznamo predvsem iz strateških dokumentov nacionalne in mednarodne ravni.

Vse oblike opazovanja z udeležbo, morda najbolj redna komunikacija in srečanja na izpopolnjevanjih so pokazala, da so mentorji ključni ne le za delovanje krožkov, temveč za aktivnost lokalnega okolja, npr. dejavno participacijo v lokalnem dogajanju. To so ljudje posebnih danosti in izkušenj, med njimi prevladujejo ženske. Njihovo starostno in poklicno strukturo podrobneje prikazujemo v nadaljevanju, izpostaviti velja predvsem njihovo zavzetost, prostovoljsko udejstvovanje in žar, s katerim delujejo. Iznajdljivo izbirajo sodelujoče in oblike akcijskih ciljev. Zaznati je bilo razliko med poklicnimi izobraževalci odraslih, ki so kot socio-kulturni animatorji prinašalci novosti, a doživljajo zadnjih pet let preobrazbo izobraževanja odraslih v tržne ponudnike izobraževalnih uslug in tistimi, ki so svojo siceršnjo dejavnost uokvirili pod okrilje študijskih krožkov npr. predstavniki različnih društev.

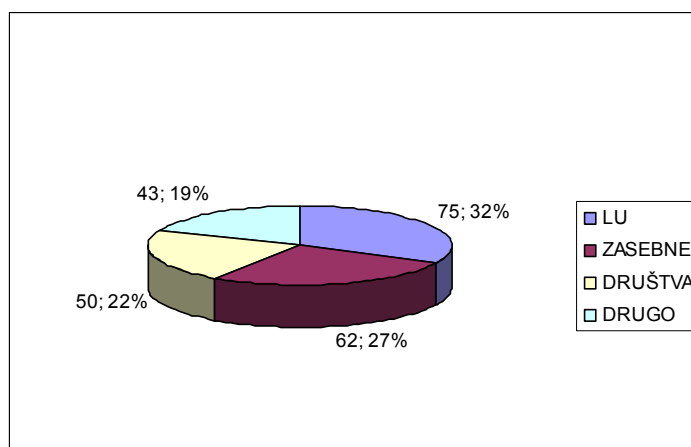
Gozdarska stroka kljub optimalni umeščenosti na podeželje ne realizira svojega poslanstva na polju dela z ljudmi kot bi ga lahko in bi bilo z vidika potreb mogoče. Zdi se, da v strokovni komunikaciji prevladujejo ekonomski in/ ali tehnološki argumenti ter da so družboslovna znanja zapostavljena. Gozdarstvo svoje trajnostne naravnosti ne uveljavlja in se na hitre spremembe v družbi odziva z ritmom in dinamiko sprememb v gozdu. Participativne pristope zaznava kot pomembne, vendar jih prakticira neprofesionalno, obotavljivo in v majhnem obsegu.

V opazovanih skupinah so bila načela študijskih krožkov optimalno zadovoljena. Mentor ni prevzemal vloge učitelja, uspelo mu je odzivanje na potrebe sodelujočih in aktiviranje udeležencev, hkrati pa je našel pestre vire znanja in organizacijske prijeme, ki so udeležence pritegnili. Pogosto so se za sodelovanje zanimali celo novi ali pa so imeli isti že pobude za nadaljevanje bodisi iste bodisi nove vsebine. Ključna omejitev za razrast

študijskih krožkov po vtisu opazovanj z udeležbo niso niti kadri niti motivacija udeležencev, temveč organizacija in financiranje projekta, ki se je razrasel v gibanje in terja nove oblike koordinacije oz. vodenja. Medsebojno oplajanje raziskovalnega dela in neposrednega stika z lokalnimi okolji, ki terjajo uporabne rezultate, je nujno, a tudi zahtevno.

7.2 REZULTATI ANALIZE LETNIH POROČIL ŠTUDIJSKIH KROŽKOV - STANJE IN DESETLETNI TRENDI

Matične ustanove študijskih krožkov so bile od nekdaj zelo različne. Študijske krožke so od nekdaj organizirale predvsem ljudske univerze (LU), zasebne izobraževalne ustanove kot tržni ponudniki učenja in nevladne ustanove (npr. društva, zveze). Danes se tim. druge ustanove, kamor sodijo tudi javni zavodi (npr. knjižnice, muzeji, Zavod za gozdove in drugi) (Slika 4), vse bolj uveljavljajo.

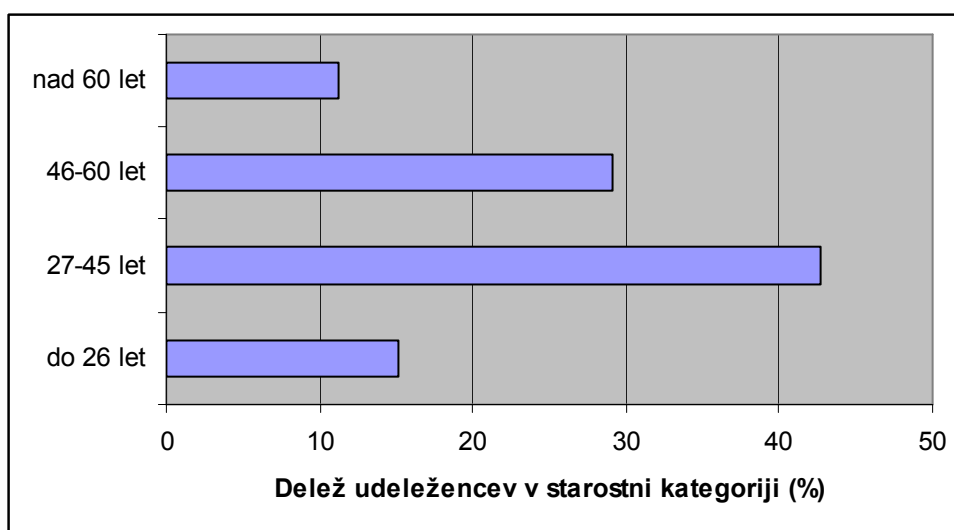
Slika 4: Struktura izvajalcev študijskih krožkov v letu 2003 - 2004 (Bogataj, 2005 b)

Figure 4: Structure of organisations who offer study circles in 2003-2004 (Bogataj, 2005 b)

Usmerjanje izvajalcev v ponudbo tudi izven kraja sedeža ustanove je privedlo do visokih 37 % ustanov, ki so leta 2003 - 2004 ponudile krožke v bližnjih krajih. Istega leta so študijski krožki trajali več kakor predvideva normirani obseg t.j. 25 ur. V povprečno 3,6 meseca je bilo izpeljanih povprečno 35 ur, pri čemer je 7 % krožkov opravilo normirani obseg ur, vsi ostali pa so normo presegli (38 % za 10 ur, 13 % za 20 ur, 20 % za 30 ur in 13 % celo za več kot 30 ur). Za 8 % krožkov ni bilo podatka o trajanju krožka (zaradi polletnega zamika razpisa za sofinanciranje in prenosa dokumentacije na Ministrstvo za

šolstvo in šport kot sofinancerja je bila na voljo okrnjena in z zamikom pridobljena dokumentacija).

Struktura sodelujočih je po spolu zelo neenakomerna - študijske krožke vodijo in obiskujejo predvsem ženske v približnem deležu 75 %. Prevladujejo zaposleni (> 40 %), četrtna je upokojencev, 35 % predstavljajo brezposelni, kmetje, gospodinje in študentje (Slika 5).

Slika 5: Starostna struktura udeležencev študijskih krožkov leta 2000 - 2001 (n=1458)

Figure 5: Study circle participants structure by age in the year 2000 - 2001 (n=1458)

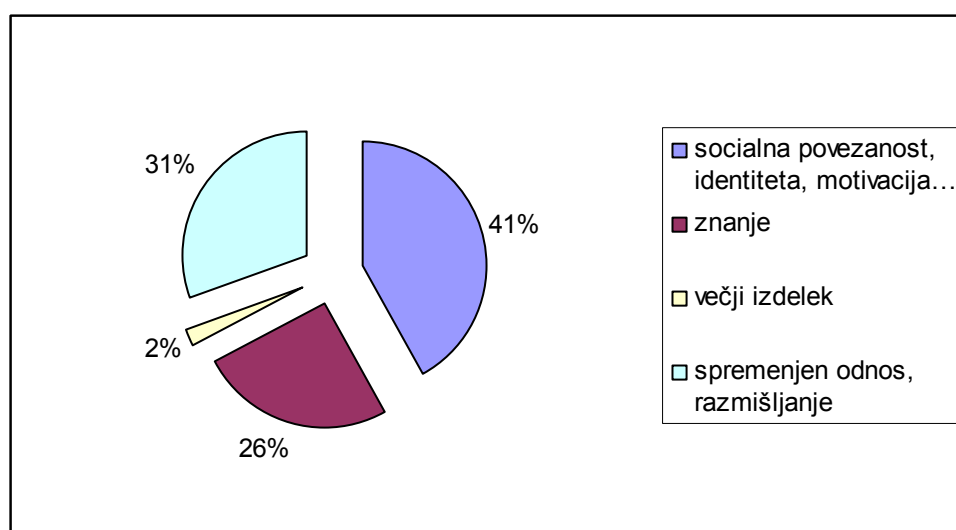
Prevladujejo srednješolsko izobraženi, ki jim sledijo visoko, višje ter poklicno izobraženi ter tisti z osnovno šolo. Krožke obiskuje približno 2 % tistih, ki imajo magisterij ali doktorat.

Vsebinska kategorizacija krožkov je iz več razlogov obremenjena z veliko mero subjektivnosti. Prevladujejo tim. ročne spretnosti, etnologija in osebnostni razvoj, vendar je zadnje leto zrasel delež krožkov, ki jih je veselilo učenje kot tako, ne glede na izbrano vsebino. Vse večji je tudi delež tistih, katerih vsebino smo uvrstili v kategorijo »turizem«. Neposredno z gozdom se je ukvarjal le redkokateri krožek, dokler med izvajalce ni vstopil Zavod za gozdove. Redna dokumentacija Andragoškega centra Slovenije za leto 2003/4 kaže, da je 17,5 % krožkov od skupno 326 obravnavalo naravo, od tega 6 oz. 1,2 % gozd oziroma drevesa, hkrati pa je 12 % akcijskih ciljev študijskih krožkov potekalo v naravi (npr. v obliki ekskurzij, oblikovanja učnih poti, hoje po poteh lokalno poznanih literatov ipd.).

Učinke študijskih krožkov smo dokumentirali na vsaj treh ravneh:

- osebna raven,
- raven skupine,
- raven skupnosti.

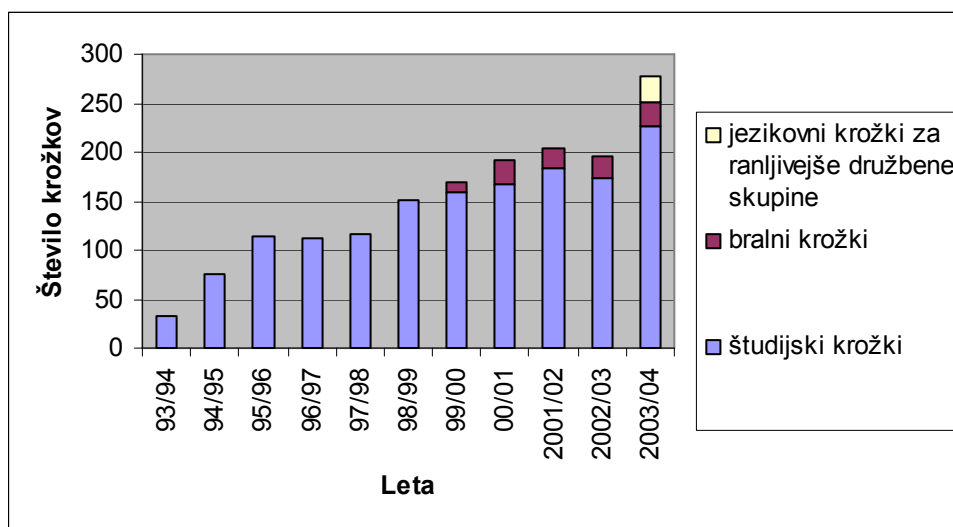
Iz rednih letnih poročil smo leta 2003/2004 identificirali naslednje dolgoročne učinke študijskih krožkov (Slika 6).

Slika 6: Dolgoročni učinki učenja v študijskih krožkih v letu 2003 - 2004 (Bogataj, 2005 a)
 Figure 6: Long-term results of learning in study cycles in the year 2003 - 2004 (Bogataj, 2005 a)

Iz ankete, ki jo podrobneje predstavljamo v nadaljevanju, smo ugotovili, da je 18 % anketiranih učinek krožka posredno ali neposredno povezala z zaposlitvijo posameznika. To sicer ne pomeni, da so zaradi udeležbe v študijskem krožku dobili službo, ampak, da je udeležba v krožku učinkovala na posameznika v tej smeri (opogumljanje, znanje in spretnosti, npr. pisanja vlog, komunikacije ob zaposlitvenem razgovoru in podobno).

Število študijskih krožkov stabilno narašča (Slika 7). Trend ima številne vzroke in vzvode, ki jih še ne poznamo.

Slika 7: Število študijskih krožkov v obdobju 1993 - 2004

Figure 7: Study circles number in the period 1993 - 2004

Kakovost študijskih krožkov je redno letno ovrednotena na podlagi osmih kazalcev kakovosti. Žal od leta 1999 izjemno kakovostni niso več nagrajeni ali kako drugače stimulirani, le njihov seznam je javno objavljen v biltenu Andragoškega centra Slovenije-Novičkah. Ob Tednu vseživljenjskega učenja so bili v največjem obsegu nagrajeni leta 2004, a tudi sicer so bili nagrajeni predvsem kot skupine (46 % vseh nagrad ob Tednu vseživljenjskega učenja) in za učne dosežke drugih (24 % nagrad ob Tednu vseživljenjskega učenja) (Preglednica 2). Prav to je ena od posebnosti študijskih krožkov tudi po oceni ACS in posebna vrednost v kontekstu izobraževanja odraslih.

Preglednica 2: Dobitniki priznanj med skupnimi dobitniki priznanj ob Tednu vseživljenjskega učenja

Table 2: Award winners among all Lifelong learning week award winners

Leto/ Nagrada	Posameznikom...* (n=25)	Skupini...* (n=26)	Posameznikom, skupinam, skupnostim ...** (n=49)
1997	/ od 2	2 od 5	2 od 8
1998	/ od 2	1 od 3	1 od 4
1999	/ od 3	2 od 3	/ od 5
2000	1 od 5	2 od 4	2 od 5
2001	1 od 5	1 od 4	1 od 5
2002	/ od 2	1 od 3	2 od 9
2003	/ od 4	/ od 1	2 od 8
2004	/ od 2	3 od 3	2 od 5
SKUPAJ	2 oz. 8 %	12 oz 46 %	12 oz. 24 %

*... za izjemne učne dosežke pri učenju in bogatitvi *lastnega* znanja

**... izjemne strokovne ali promocijske dosežke pri bogatitvi znanja *drugih*

7.2.1 Študijski krožki Zavoda za gozdove

Pod okriljem Zavoda za gozdove se novi mentorji usposabljaajo pet let, največ v letih 1999 in 2004. Trije od skupno petindvajsetih udeležencev usposabljanja niso zaposleni na Zavodu za gozdove, dva sta bila, a nista več. Potrdilo o usposobljenosti je pridobil en vodja in dvaindvajset mentorjev študijskih krožkov, med njimi pet žensk. Za seminarske naloge so izbirali zelo različne vsebine (učne poti, ohranjanje zdrave pitne vode, lokalno posebnost, ki je povezana z gozdom ter jo bi bilo moč tudi tržiti, fotolov, zdravilne rastline). Mnogi doslej krožka niso izvedli, redno aktivnih je sedem mentorjev. Glede na zahtevnost vodenja študijskega krožka in nedorečeno interno vlogo te dejavnosti Zavoda za gozdove je tak delež pričakovan, vseeno pa teža dela (in rezultatov) leži na manjšini.

Dva mentorja sta prevzela vlogo predavatelja-praktika na usposabljanjih novincev (inž. Čoderlova in inž. Prah). Eno od usposabljanj je bilo organizirano tudi z gozdarsko vsebino - leta 2004 so ga omogočili gozdarji Območne enote Kočevje. Začetno pobudo za redna srečanja je dal Andragoški center, da bi ovrednotili dotedanje delo in sprožili sistemsko financiranje mentorjev (Gozdarski inštitut decembra 2000, Svibno septembra 2001, Kočevska reka novembra 2002). Ta so se nadaljevala na pobudo Gozdarskega inštituta (leta 2004 na Lisci in v Ratečah) in dosegla vrhunec z nagrado ob Tednu vseživljenjskega učenja leta 2004 in Karavano študijskih krožkov v Logarski dolini leta 2005. Objektivno spremljanje krožkov Zavoda za gozdove sicer ni mogoče, ker svoje krožke Zavod za gozdove financira sam in (zaenkrat) ne posreduje dokumentacije v enotno nacionalno bazo podatkov. Vir podatkov o krožkih Zavoda za gozdove so zato njegove predstavitve (Lesnik, 2005) in zgoščenka s Karavane študijskih krožkov 2005, ki kaže, da so krožki v zadnjih dveh letih večinoma neposredno obravnavali gozd.

Noben od krožkov ni bil organiziran v Ljubljani (Preglednica 3). Deset krajev, kjer so potekali, je bilo v povprečju manjših kot to velja za ostale slovenske krožke. Akcijski cilji krožkov Zavoda za gozdove še posebej izstopali. Izšle so brošure - brez izjeme opremljene z znakom Andragoškega centra ali prepoznavnim znakom za študijske krožke - zgoščenke, vzpostavljena je bila gozdna učna pot, nastala so društva. Svetovalno-evalvacijski obiski, ki so obsegali tudi anketiranje udeležencev, so pokazali njihovo izjemno zadovoljstvo z obliko, mentorjem, vsebino in promocijo ter so brez izjeme izrazili željo po nadaljevanju delovanja študijskega krožka.

Preglednica 3: Študijski krožki, ki so jih izpeljali mentorji Zavoda za gozdove Slovenije
Table 3: Study circles organised by mentors of Slovenian Forestry Service

Leto	Naslov ŠK	Mentor
2000/ 2001 n=4	Svibno	Jože Prah
	Naravoslovna pot Menišija	Borut Debevec
	Naravoslovna pot pri Žouknu	Andrej Andoljšek
	Šintli	Jerneja Čoderl
2001/ 2002 n=3	Kulturna dediščina Sorice	Boštjan Škrlep
	Sopota	Tatjana Potrpin
	Steze	Jerneja Čoderl
2002/ 2003 n=4	Stavbna dediščina Sorice	Boštjan Škrlep
	Sopota	Tatjana Potrpin
	Svibno	Jože Prah
	Vzgoja in nega visokodebelnih sadovnjakov	Janez Logar
2003/ 2004 n=6	Gozdarstvo in turizem ob panoramski cesti	Alojz Lipnik s sod.
	Od vznika do evra	Jože Prah
	Sopota	Jože Prah
	Svibno	Jože Prah
	Kar dam, to dobim (vsebinska je "komunikacija")	Darja Kramžar
	Toter	Jerneja Čoderl

Skupno število udeležencev študijskih krožkov ocenjujemo na približno sedemdeset do devetdeset, posredno pa so študijski krožki Zavoda za gozdove s svojimi prireditvami naslovili vsaj tri- do štirikrat toliko ljudi. V nadaljevanju podajamo dva primera študijskih krožkov Zavoda za gozdove.

»Šintli«, Radlje, Jerneja Čoderl, univ. dipl. inž., 2001

V študijskem krožku so se zbrali predvsem moški – od otrok do starost. Med njimi so bili takoimenovani »veliki« gozdni posestniki in tudi predstavniki ostalih »kategorij« gozdnih posestnikov. Osredotočili so se na identifikacijo »šintlarce« v gozdu, njen posek, krojenje, izdelavo šintlov in njihovo polaganje. Njihov cilj je bil obnoviti, izpopolniti in osvojiti to specialistično znanje, pri čemer je bila pobudnica mentorica, ki je učni proces idealno vpela v lokalno okolje z izbiro teme in udeležencev. Slednji so se srečevali na različnih lokacijah ter znanje in spretnosti medgeneracijsko podajali, brusili in preskušali, kar je predstavljalo potrditev identitete tako starejšim, ki so z znanjem in spretnostmi razpolagali, kot tudi mlajšim, ki so v osvojitvi teh znanj in spretnosti videli možnosti dopolnilnega zaslužka. Nekateri člani so se z vsebino in njenim kontekstom le informativno seznanili, vsem pa je študijski krožek predstavljal pozitivno okolje učenja in druženja. Rezultate je krožek predstavil na občini, a tudi širše, npr. novincem mentorjem.

Študijski krožek je v okolju, kjer je načrtno delo z lastniki gozda uveljavljeno, dosegel vse načrtovane izobraževalne in akcijske cilje, svoje dosežke in potencial javno predstavil ter

za seboj pustil trajne rezultate - v obliki novih znanj domačinov in priložnostni publikaciji »Kozjaški šintli«, ki predstavlja tudi materialni rezultat zbranega znanja in spretnosti. Novih izzivov se je mentorica lotila v drugih bližnjih krajih (Muta, Sv. Anton) in z drugimi vsebinami (petje, toter), a še dalje pod okriljem Zavoda za gozdove Slovenije.

»Svibno«, Svibno, Jože Prah, dipl. inž., 2004

Predstavlja serijo krožkov, v katerih so se zbirali Svibanci, sprva zaradi zbiranja podatkov o svojem kraju ob njegovi visoki obletnici in ureditvi Turistično-zgodovinsko-gozdne učne poti, nazadnje pa ob izključno gozdarski temi z naslovom »Od vznika do evra«. V slednjem so se zbrali predvsem moški, ki pa so si bili starostno in statusno zelo podobni - polkmetje in kmetje, mlajši in formalno nižje izobraženi, tim. »mali« gozdni posestniki, ki so pri delu z gozdom večinoma samo-oskrbni. Obravnavali so trženje lesa v širokem kontekstu – gozd kot ekosistem, komunikacijske veščine ipd. Mentorju je kot pobudniku uspelo vzpostaviti primeren proces in klimo dejavnega sodelovanja, ob katerem so prišle na dan ključne in objektivno težko premostljive ovire te ciljne skupine za njen razvoj (desetletja omejevanj in neenakosti glede na možnosti urbanega prebivalstva). Prav njihovo identifikacijo ocenjujemo kot enega najvidnejših uspehov krožka, ki je tako dokazal, da identifikacija problemov, njihova artikulacija in javna predstavitev ni domena izobraženih večinoma ljubljanskih strokovnjakov, temveč, da je celo majhna skupina kot je študijski krožek, sposobna in pripravljena za komunikacijo s širšim okoljem. Čeprav so morali pri tem udeleženci skozi težak učni proces preseganja lastnih negativnih izkušenj, je očitno, da je omenjena skupnost zrela, močna ter vztrajna. Prav ta sposobnost, znanje, pogum, ki izhajajo iz poštenja in truda posameznikov, povezanih med seboj, so »rastoča delnica«, ki kraju vrača smisel in identiteto.

Študijski krožek je v okolju, kjer se načrtno delo z gozdnimi posestniki šele prebujajo, presegel svoje okvire s številnimi povezavami na občinski in nacionalni ravni ter odmevnimi lokacijami in oblikami javnih predstavitev (TV Velenje, TV Pika, Teden gozdov, razstava z otvoritveno slovesnostjo na Gozdarskem inštitutu, Radgonski kmetijski sejem, številne pisne objave).

Oba predstavljena študijska krožka smo tudi obiskali in pridobili stališča udeležencev krožka z anketiranjem vseh udeležencev. Njihov motiv in cilj za udeležbo v krožku je bil program dela in želja, da se nekaj stori v svojem okolju. Udeleženci so pridobili več kot so pričakovali, vseč jim je bilo predvsem to, da so izpeljali konkretne akcije in da so na delovanje krožka vplivali s pogovorom in skupnim določanjem ciljev in poti dela. Vsi bi želeli nadaljevati, kar jim je bilo kasneje tudi omogočeno. Na vprašanje »Ali menite, da se način dela v študijskem krožku, v katerega ste vključeni, v čem razlikuje od načina dela v drugem izobraževanju, v katerega ste bili doslej vključeni?« pa so enotno odgovorili: »da« ter odgovor utemeljili s sledečimi pojasnili: »ker je učenje neobvezno in zanimivo, ker ni prisile, ker v bistvu naredimo kaj za svoj kraj, ker sodelujemo ne glede na razlike med generacijami, ker smo sproščeni«.

7.3 REZULTATI ANKETIRANJA UDELEŽENCEV ŠTUDIJSKIH KROŽKOV

Z anketiranjem udeležencev študijskih krožkov smo ugotavljali značilnosti anketiranih, predvsem njihovo medsebojno povezanost, njihov odnos do kraja, do gozda, do razvoja in do podeželja. Skladno s hipotezami smo iskali tiste značilnosti udeležencev študijskih krožkov, ki lahko izražajo sonaravno ravnanje kot zunanjo manifestacijo določenih stališč, vrednot, ki predstavljajo temelj trajnostnega razvoja podeželja in s trajnostnim razvojem skladen odnos do gozda.

7.3.1 Opis vzorca in izbranih značilnosti življenjskega stila anketiranih

Vzorec predstavljajo predvsem ženske (77, 5 %). Od 354 anketiranih jih je večina stara 47 let (ekstrema sta 13 in 84 let, percentila sta 38 in 75 let). Šolanje anketiranih je trajalo 2-21 let (večina 14 let, percentila sta pri 12 in 16 letih). Desetina jih ima osnovno šolo, 5 % se jih je šolalo več kot 18 let. Večina (44 %) jih živi skupaj s tremi ali štirimi osebami, 14 % s petimi, 12 % z dvema in po 8 % z eno oziroma šestimi osebami. 38 % jih preživlja dva otroka, 19 % enega, 12 % tri in 1 % štiri otroke. Dobra četrtina anketiranih (26 %) ne preživlja otrok. Po njihovi oceni petini ni pri njihovi eksistenčni osamosvojitvi pomagal nihče. Ob vprašanju o poklicni identiteti se je izkazalo, da imajo nekateri več poklicnih identitet (26 % dve, 19 % pa tri ali celo več). Večina (79 %) jih ni lastnikov ali najemnikov gozda. V vzorcu je 54 lastnikov gozda (16 %) in vsaj 18 % mentorjev študijskih krožkov –

vprašanje o mentorstvu je bilo zastavljeno preohlapno, zato smo identificirali tiste, ki »imajo potrdilo in so vodili študijske krožke v svojem kraju«.

Infrastruktura ponudba je v krajih anketirancev najboljša za zdravstvo, kulturo ter rekreacijo (deleži krajev s to oskrbo/ponudbo se gibljejo okoli 80 %). Izobraževalna ponudba je prisotna v 68 % analiziranih krajev. V dobri desetini krajev so študijski krožki edino organizirano učenje za odrasle, v četrtini krajev še niso znani.

Za razumevanje vloge gozda za trajnostni razvoj podeželja je poleg infrastrukturnih značilnosti krajev in demografskih značilnosti njihovih prebivalcev pomembno, na kakšen način je nekdo povezan s svojim krajem – kako dolgo in kako stalno je v stiku z njim, je domačin ali priseljenec, se čuti pripadnega prostoru ali ne. V zadnjih desetih letih so se prebivalci krajev, od koder prihajajo anketirani, pogosto selili, saj le v 22 % krajev ni bilo večjih migracij (Preglednica 4).

Preglednica 4: Kako so anketirani ocenili migracije v/ iz domačega kraja v zadnjih desetih letih
 Table 4: How do the interviewees estimate the last decade migration rate for their living-place

Prevladuje ...	Število	Delež (%)	Veljavnih (%)
... priseljevanje v kraj	124	35	35.7
... odseljevanje iz kraja	37	10.5	10.7
... priseljenih v kraj enako kot odseljenih	105	29.7	30.3
ni bilo selitev	81	22.9	23.3
ni podatka	7	2	0
SKUPAJ	354	100	100

Približno polovica anketiranih je vsaj deset let odraščala drugje kakor v kraju, na katerega se nanašajo odgovori (51 %). Anketirani so se večinoma opredelili kot podeželani (44 %), čemur velja dodati 25 % tistih, ki ne razlikuje med mestom in podeželjem oziroma se čuti pripadnega obojemu. Večina jih je svojo odločitev tudi utemeljila, in sicer z različnimi argumenti, včasih tudi z negacijo in /ali lastništvom.

Argumente je bilo moč združiti v sledeče skupine:

- trajanje osebnega stika z okoljem,
- fizične značilnosti kraja bivanja,

- močna pripadnost (kraju, tipičnemu poklicu ali izbranemu tipu okolja npr. »sem kmet«, »sem Podgorc«, »sem Ljubljančan«,
- z značilnostmi lastnega vedenja, npr. »Practiciram način življenja mesta in podeželja, sem odprt in željan znanja, se tam bolje znajdem, ne prebivam v Ljubljanski kotlini, nimam obdelovalne zemlje,«
- s čustvenim odnosom do značilnosti izbranega tipa okolja (»uživam, ... cenim, ...iščem ..., se slabo počutim,).

Ker podeželje poleg narave opredeljujejo njegovi ljudje, trajnostni razvoj pa je odvisen od njihovega ravnanja, nas je zanimalo vsakodnevno ravnanje teh ljudi. Tisti, ki so se opredelili za »prebivalce podeželja« pogosteje kot tisti, ki so se opredelili za »prebivalce mesta«, ocenijo svoje vsakdanje ravnanje z vidika posledic za skupno dobro ($\alpha=0.01$, $df=4$). Pogosteje tudi ocenijo svoje vsakdanje ravnanje z vidika trajnosti ($\alpha=0.02$, $df=4$). Vendar je zveza med identiteto in samo-oceno svojega vsakdanjega ravnanja zelo šibka. Pearsonov korelacijski koeficient je za povezavo med identiteto in vsakdanjim ravnanjem z vidika posledic za skupno dobro – 0.02, Spearmanov pa -0.03. Pearsonov korelacijski koeficient za povezavo med identiteto in vsakdanjim ravnanjem z vidika trajnosti je -0.07, Spearmanov pa -0.08. Brezplačna pomoč sokrajanom je v mestu bistveno in značilno manj pogosta kot na podeželju (Preglednica 5) (Pearsonov $\chi^2=0.027$).

Preglednica 5: Križna tabela za razmerje med identiteto in obsegom brezplačne pomoči krajanom
Table 5: Cross-table between identity and quantity of unpaid help to the local people

Kdo sem?		Pomaga brezplačno				SKUPAJ
		Nikoli	Priložnostno	Mesečno	Pogosteje	
	Podeželan	23,50 %	47,40 %	41,20 %	51,20 %	45,70 %
	Meščan	58,80 %	29,40 %	27,50 %	14,00 %	28,60 %
	Oboje	17,60 %	23,20 %	31,40 %	34,90 %	25,70 %
SKUPAJ		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

7.3.2 Organizirano sodelovanje anketiranih kot indikator socialnega kapitala

Skoraj tretjina anketiranih sodeluje v dveh v društvih (28 %), petina v treh (19 %), dobra desetina v dveh (15 %) in le desetina (11 %) v nobenem. Prevladujejo gasilska društva, pevski zbori, skupine samopomoči in planinstvo (Preglednica 6).

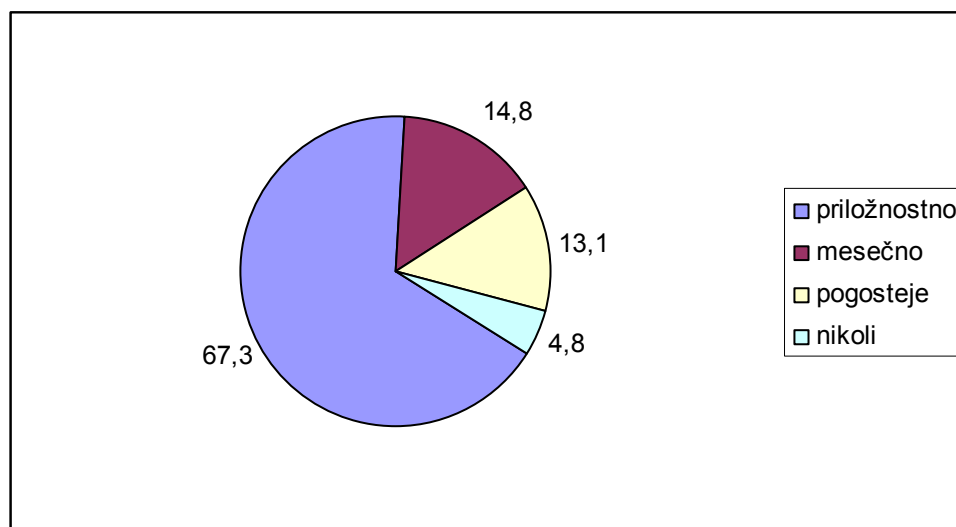
Preglednica 6: Deleži anketiranih v različnih oblikah organiziranega skupinskega delovanja
 Table 6: Share of interviewees in different forms of organised common action

% odgovorov	Oblika organiziranega sodelovanja
>80	gasilci (87 %)
71-80	pevski zbor (77 %), humanitarne skupine (70 %)
61-70	študijski krožki (68 %)*, cerkvene skupnosti (67 %), planinci (66 %), lovci (63 %), politične stranke (65 %)
41-50	gledališko-dramske skupine (50 %), Zveze (prijateljev mladine, podeželske mladine), taborniki/skavti (45 %)
31-40	društvo podeželskih žena (36 %), drugo (33%)

*Anketo so izpolnjevali le dejavni v študijskih krožkih, možnih je bilo več odgovorov – če anketirani sodeluje v več oblikah.

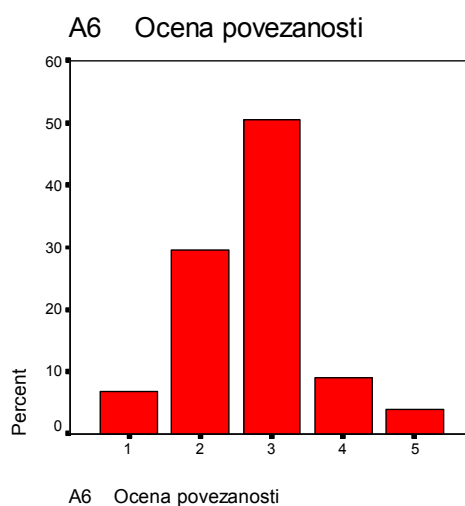
Anketirani so v kategoriji »drugo« poimensko imenovali skupno 232 društev, ki smo jih zato ilustrativno zgostili v naslednje skupine: *kulturna* (klub literatov, godba, šahovsko društvo, zgodovinsko društvo, društvo keramikov, izobraževalna predavanja v knjižnici), *turistično-okoljska* (društva PIŠKOTEK, STONOGA, gobarsko, vinogradniško, hortikulturno, kinološko; ribiška družina), *rekreativna* (smučarsko, »paintball«, atletsko društvo), oblikovana po ciljni skupini (medgeneracijsko društvo, društvo upokojencev), *razvojna* (TIC, razvojne agencije) in druga oz. tista, katerih dejavnosti navedeno ime ne razkriva (prekomejno, center za mlade). Med naštetimi oblikami nobena ne izstopa po pobudah za razvoj, da bi jo lahko imenovali »motor«. Le turistično-okoljska in razvojna lahko neposredno povezujemo z »razumevanjem pomena gozda«, medtem ko ostala kažejo raven socialnega kapitala kot razvojni potencial našega podeželja.

Anketirani sokrajane razmeroma dobro poznajo (43 % jih pozna več kot pol, 38 % manj kot pol). Po drugi strani skoraj petina anketiranih (18 %) večine ljudi v svojem kraju/naselju/ soseski ne pozna. Če anketirani pozna več ljudi, meni, da so njegova stališča o posegih v gozd bolj upoštevana, vendar je zveza zelo šibka ($\alpha=0.04$, $df=4$, P in S 0.15). Poznavanje ljudi v kraju je povezano tudi s pogostostjo medsebojne pomoči ($\alpha=0$ $df=9$ P 0.25; S 0.223). Brezplačna in prostovoljna pomoč sokrajanom je za tiste, ki so se opredelili za »prebivalce mesta«, predvsem priložnostna, »če pač tako nanese«.

Slika 8: Pogostost brezplačne in prostovoljne pomoči sokrajanom
Figure 8: Frequency of unpaid and voluntary help to the local people

Povezanost med prebivalci kraja kaže desno asimetrično porazdelitev. Oceno zadostno je povezanosti v kraju prisodila skoraj tretjina anketiranih (29 %) in oceno prav dobro manj kot desetina (9 %) (Slika 9). Anketirani s povezanostjo med ljudmi niso zadovoljni - 7 % je povezanost ocenilo z najnižjo od petih ocen in le 4 % z najvišjo.

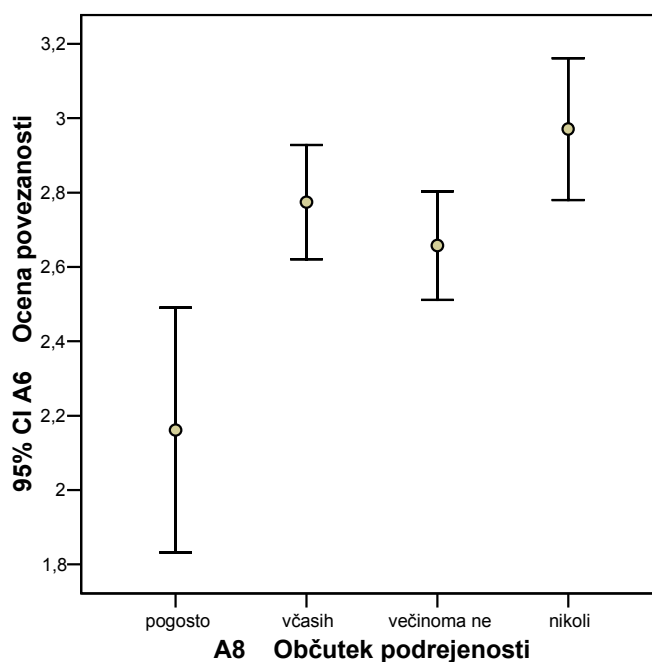

Slika 9: Jakost povezanosti med ljudmi v kraju po ocenah intervjuvancev
Figure 9: Strength of ties among participants at the home-place according to the grading of interviewees

Anketirani iz istega kraja ne ocenjujejo medsebojne povezanosti enako. Prevladuje ocena 3, v štirih krajih je prevladovala enotna ocena 5 (Lesce, Podkum, Ptuj, Vrbnje pri Radovljici). Bolj povezani občutijo tudi višje zadovoljstvo s krajem ($\alpha=0$, $df=16$), Gamma

0.36, Spearman 0.26, Pearson 0.27). Povezanost med ljudmi je po oceni anketiranih višja v krajih, kjer

- so anketirani bolj društveno dejavni ($\alpha=0.044$),
- poznajo več ljudi v kraju ($\alpha=0.031$),
- ob svojem sprotnem ravnanju bolj pomislijo na skupno dobro ($\alpha=0.003$),
- ob svojem sprotnem ravnanju na trajnost ($\alpha=0.001$),
- ob svojem sprotnem ravnanju pomislijo na njegove posledice ($\alpha=0.002$),
- se sporazumevajo z generacijami ($\alpha=0.001$),
- bolj seznanjeni z načrti za razvoj kraja ($\alpha=0.000$),
- soglašajo, da so z gozdom pretekle generacije gospodarile tako, da so nam danes v enaki meri kot njim na voljo vse značilnosti in koristi gozda« ($\alpha=0.000$),
- občudujejo gozd ($\alpha=0.023$),
- gozd poznajo ($\alpha=0.005$, $df=16$), saj je povezava med njihovo medsebojno povezanostjo in njihovim poznavanjem gozda pozitivna in srednje močna (0.15, 0.10, 0.13),
- izdelujejo izdelke doma ($\alpha=0.01$, $df=12$), povezava med njihovo medsebojno povezanostjo in izdelovanjem izdelkov pozitivna in šibka (0.04, 0.03, 0.01),
- se čutijo ljudje podrejeni, manjvredni glede na ljudi v drugih krajih ($\alpha=0.00$, $df=12$), Pearsonov $\chi^2=0$; 0.19, Spearman 0.17) (Slika 10, Preglednica 7, Preglednica 8).
- Tisti s pogostejšim občutkom podrejenosti si želijo imeti gozd (adj. resid. 2,5).

Slika 10: Razmerje med občutkom podrejenosti in oceno povezanosti v kraju

Figure 10: Relationship between the feeling of being suppressed and estimation of social ties among people

Preglednica 7: Križna tabela o razmerju med občutkom podrejenosti in oceno povezanosti v kraju

Table 7: Cross-table about the relation between »feelings of being of less value« and »estimation of social ties among people«

		Občutek podrejenosti				Skupaj
		Pogosto	Včasih	Večinoma ne	Nikoli	
Ocena povezanosti v kraju	1	22,60 %	2,90 %	8,30 %	4,90 %	7,00 %
	2	45,20 %	32,40 %	26,90 %	24,30 %	29,40 %
	3	29,00 %	52,00 %	55,60 %	49,50 %	50,30 %
	4	0,00 %	9,80 %	9,30 %	11,70 %	9,30 %
	5	3,20 %	2,90 %	0,00 %	9,70 %	4,10 %
	SKUPAJ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Preglednica 8: Analiza variance za znaka »ocena medsebojne povezanosti« - »občutek podrejenosti«

Table 8: ANOVA for variables »estimation of ties among people« and »feeling of being of less value«

	Vsota kvadratov	Stopinje prostosti	Vsota kvadratov	F	Sig.
Med skupinami	16,73	3	5,577	7,731	0
V skupini	245,244	340	0,721		
Skupaj	261,974	343			

Za socialni kapital, izražen z medsebojno povezanostjo, je sporazumevanje pomembno. Sporazumevanje anketiranih s starejšimi generacijami je prekinjeno le za 1 % vprašanih (n=4). Redno se s starejšimi generacijami sporazumeva 67 % anketiranih, priložnostno, površno pa 30 %. Krajan se pogosto počutijo podrejene glede na ljudi v drugih krajih – tako čuti 38 % ljudi, od tega 9 % pogosto, medtem ko 30 % anketiranih tega občutka nima nikoli. Pripisujejo ga različnim razlogom, zlasti posebnosti domačinov. Vendar kaže poudariti, da se je dve tretjini anketiranih odgovoru izognilo.

Anketiranci najpogosteje preživljajo prosti čas na izletu v naravo (50 %), doma (41 %) in na ogledih mest (4 %). O njihovem zanimanju in vpletenosti v razvoj domačega kraja v nadaljevanju.

7.3.3 Odnos do razvoja kraja

Da bi ugotovili potencial anketiranih za trajnostni razvoj podeželja, smo morali ugotoviti odnos do razvoja kraja. Najprej smo povprašali o koristih od njega in ugotovili, da imajo po mnenju anketiranih največ koristi od kraja krajan, in to tudi v primeru, če delajo izven njega. Povprašali smo tudi, ali so seznanjeni z načrti za razvoj: 64,1 % anketiranih načrte za svoj kraj pozna, 35,9 % pa ne. Odnos do razvoja kraja se kaže tudi z usmerjenostjo v prihodnost: petina o prihodnosti ni razmišljala z vidika »prihodnost kraja« in le trem je za razvoj vseeno (n=3, oz <1 %). Skrb prevladuje nad brezskrbnostjo, pri čemer jih od slabe polovice zaskrbljenih dobra desetina zelo zaskrbljenih (43,7 % > 34,9 %). Nominalno je zelo zaskrbljenih 46. Prihajajo iz Ilirske Bistrice, Lendave, Ptuja, Trbovelj in Postojne. Vzroki za skrb so različni:

- gospodarski (stagnacija, brezcilnost razvoja, pomanjkanje delovnih mest, ...)
- družbeni (staranje prebivalstva, vandalizem, nizka lokalna pripadnost, neinicijativnost, pomanjkanje naslednikov na kmetijah, nizka rodnost, visok delež Neslovencev)
- okoljski (onesnaževanje zaradi velike gostote prometa in industrije, gradnje, smetišča): večine ta prihodnost ne skrbi, 13 % pa jih je za prihodnost kraja zelo zaskrbljenih.

S skrbjo so povezane želje in morda ideje za spremembe. Za svoje gospodinjstvo anketirani v petih letih želijo:

- zmanjšati obremenitve okolja z odpadki in odplakami (56 % nujno, 30 % potrebno),
- sodelovati v organiziranih oblikah druženja (18 % nujno, 62 % potrebno),
- bolje spoznati sosede, prijatelje, znance, sorodnike (12 % nujno, 59 % potrebno).

Anketirani si želijo predvsem višje osebne kulture ljudi, manjšega obremenjevanja okolja in šele na tretjem mestu boljše možnosti za pridobivanje dohodka. Potreba po povezovanju je večja od potrebe po izobraževanju, obe pa nadvladujeta potrebi po organizirani družabnosti in boljši cestni in telekomunikacijski infrastrukturi opremljenosti.

Kot že rečeno anketirani svoje vsakdanje ravnanje ocenjujejo tudi z vidika vpliva na skupno dobro (»vedno« 32 %), z vidika trajnosti posledic za krajane (»vedno« 18 %) in z vidika posledic za naravno okolje (»vedno« 44 %). Omejitve rabe energije v prihodnjih petih letih redkeje želijo tisti, ki nikoli ne pomislijo na skupno dobro (Preglednica 9).

Preglednica 9: Križna tabela o razmerju med trditvama »v prihodnjih petih letih je v mojem gospodinjstvu potrebno zmanjšati porabo neobnovljivih virov energije za ogrevanje« in »svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro« ($\chi^2 = 0.004$)

Table 9: Cross-table about relation between statements »in my household in five years it is necessary to lower usage of non-renewable sources of energy for heating« and »I care for common good in everything I daily do«

		V prihodnjih petih letih je v mojem gospodinjstvu potrebno zmanjšati porabo neobnovljivih virov energije za ogrevanje			Skupaj
		Nepotrebno	Potrebno	Nujno	
Svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika „vpliva na skupno dobro“	Nikoli	7,10 %	15,00 %	4,60 %	10,00 %
	Včasih	78,60 %	66,90 %	61,50 %	65,90 %
	Vedno	14,30 %	18,10 %	33,90 %	24,10 %
	SKUPAJ	100,00 %	100,00%	100,00%	100,00%

Slednji tudi knjig ne razumejo za vir informacij o gozdu v nasprotju s tistimi, ki vedno pomislijo na skupno dobro in iščejo informacije o gozdu tudi v knjigah (Preglednica 10).

Preglednica 10: Križna tabela o razmerju med trditvama »svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro« in »v zadnjem letu sem informacije o gozdu pridobival z branjem knjig« ($\chi^2 = 0.004$)

Table 10: Cross table about the relation between statements »I care for common good in everything I daily do« and »during the last year I gathered information about forest by reading books«

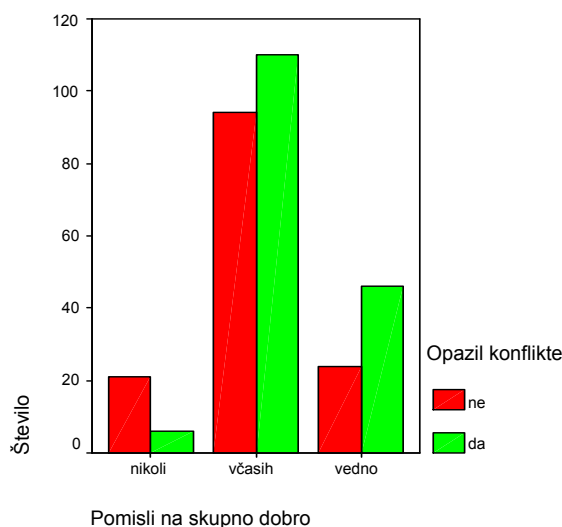
		V zadnjem letu sem informacije o gozdu pridobival z branjem knjig			Skupaj
		Nepomembno	Malo pomembno	Ključno	
Svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika ..vpliva na skupno dobro	Nikoli	35,30 %	6,80 %	4,80 %	9,40 %
	Včasih	52,90 %	74,60 %	60,30 %	65,50 %
	Vedno	11,80 %	18,60 %	34,90 %	25,20 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Očitno gre za znak, ki ga lahko razumemo tudi kot razločevalnico med dvema tipoma ravnanja (pomisli na skupno dobro – ne pomisli na skupno dobro) in je hkrati povezan z odnosom do gozda. Kdor namreč ob svojem vsakodnevem ravnanju ne pomisli na skupno dobro, običajno ne zazna konfliktov v zvezi z gozdom ($\alpha=0.001$, $df=2$, $P 0.20$, $S 0.19$) (Preglednica 11, Slika 11).

Preglednica 11: Križna tabela med trditvama »svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro« in »pozna konflikte v zvezi z gozdom v Sloveniji« ($\chi^2 = 0.001$)

Table 11: Cross table between statements »I care for the common good in everything I daily do« and »knows about the conflicts connected with Slovenian forests«

		Ali poznate konflikte v zvezi z gozdom v Sloveniji?		Skupaj
		Ne	Da	
Svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika ..vpliva na skupno dobro	Nikoli	15,10 %	3,70 %	9,00 %
	Včasih	67,60 %	67,90 %	67,80 %
	Vedno	17,30 %	28,40 %	23,30 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %

Slika 11: Število odgovorov na vprašanji »Ali svoje vsakdanje ravnanje ocenim z vidika njegovega vpliva na skupno dobro?« in »Ali poznate konflikte v zvezi z gozdom v Sloveniji?«

Figure 11: Number of answers to the questions »Do You care for the common good by daily work?« and »Do You know about the conflicts connected with Slovenian forests?«

Anketirani so glede na odnos do dolgoročnih posledic vsakdanjega ravnanja in njegovega vpliva na skupno dobro heterogeni. V kategoriji »nikoli ne presojujejo svojega vsakdanjega ravnanja z vidika njegovega vpliva na skupno dobro (npr. sokrajanov)« je statistično značilno več krožkarjev, ki se v anketi opredeljujejo za meščane kot tistih, ki se opredeljujejo za podeželane ter tistih, ki svojo identiteto delijo tako mestom in podeželjem. (Preglednica 12, Preglednica 13).

Preglednica 12: Primerjava samo-ocene vsakdanjega ravnanja z vidika posledic za skupno dobro med krožkarji, ki se počutijo »podeželane« in krožkarji, ki se počutijo »meščane« ($\chi^2 = 0.012$)

Table 12: Comparison of study circle participants who feel themselves as »rural« or »urban« in self-estimation on the common good point of view of their daily lives actions ($\chi^2 = 0.012$)

		Ali svoje vsakdanje ravnanje kdaj ocenite z vidika posledic na skupno dobro (npr. krajanov)?			Skupaj
		Nikoli	Včasih	Vedno	
Kdo sem	Podeželan	32,10 %	46,30 %	52,60 %	46,60 %
	Meščan	53,60 %	26,80 %	18,40 %	27,20 %
	Oboje	14,30 %	26,80 %	28,90 %	26,20 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Preglednica 13: Primerjava krožkarjev, ki se čutijo podeželane in krožkarjev, ki se čutijo meščane v odgovoru na vprašanje »Ali svoje vsakdanje ravnanje kdaj ocenite z vidika trajnosti (npr. posledic za sokrajane)« ($\chi^2 = 0.022$)

Table 13: Comparison of study circle participants who feel themselves as »rural« or »urban« in answering the question »Do You value things that You daily do from the sustainability point of view?« ($\chi^2 = 0.022$)

		Ali svoje vsakdanje ravnanje kdaj ocenite z vidika trajnosti (npr. posledic za sokrajane)?			Skupaj
		Nikoli	Včasih	Vedno	
Kdo sem	Podeželan	28,10 %	44,40 %	51,60 %	44,20 %
	Meščan	53,10 %	26,20 %	26,60 %	29,30 %
	Oboje	18,80 %	29,40 %	21,90 %	26,50 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Naša raziskava predpostavlja, da posameznikova misel na skupno dobro in na trajne posledice svojega vsakdanjega ravnanja predstavlja dolgoročno odgovornost (tudi sonaravno ravnanje), saj upošteva tako naravno okolje kot družbo. Anketa je pokazala, da je med anketiranimi, ki se opredeljujejo za prebivalce podeželja več takih s sonaravnim ravnanjem kot med anketiranimi, ki se opredeljujejo za prebivalce mesta.

Ko smo od anketiranih izvedeli, kdo ima od kraja po njihovem mnenju koristi in ali je za kraj sploh komu mar, smo izvedeli tudi, da anketirani načrte za kraj poznajo in imajo celo ideje za spremembe - anketirani moški celo več kot anketirane ženske. Odprto je ostalo še vprašanje, kdo so pobudniki in nosilci razvoja. Iskanje pobudnikov za razvoj je identificiralo tri skupine, ki jih podajamo po zaporednem redu pomena: zavzeti posamezniki (70 %), izvoljeni predstavniki (55 %) in javni uslužbenci. Podatki potrjujejo terenska opazovanja, ob katerih se je porodil dvom v učinkovitost javnih služb in njihove zveze z razvojem. V odprtem vprašanju, na katerega so odgovorili le redki, so anketiranci za »motorje razvoja« izpostavili politične stranke, gasilce in cerkev, ki jim sledijo kulturna društva in študijski krožki.

Nosilci razvoja so torej:

1. institucije (ki zaposlujejo zadovoljne in ambiciozne ljudi):

- upravne,
- nevladne, npr. upokojenske ali turistične,

- javne, npr. muzej, šola,

- medije, npr. radio,

2. infrastruktura (prometne povezave, privlačne točke – kultura, urejenost kraja) in

3. posamezniki (osebno zavzeti posamezniki, izvoljeni predstavniki in javni uslužbenci).

Značilnosti tistih, ki si za razvoj kraja najbolj prizadevajo, je moč grupirati v:

a) strukturne

b) kakovostne značilnosti.

Med strukturnimi značilnostmi ljudi, ki si za razvoj kraja prizadevajo so:

- spol: tretjina moških in petina žensk (možnih je bilo več odgovorov),

- starost (55 % stari med 45-64 let in 32 % 25-44 let),

- izvor (80 % domačini in 10 % priseljeni),

- kraj bivanja (93 % domačini),

- izobrazba (v 48 % srednje in višje-šolani, ostali deleži so višji za bolj šolane) in

- zaposlitev (63 % zaposleni, 16 % kombinacija zaposlitev in 13 % upokojeanci, zlasti mlajši. Kmetje in gospodinje so zastopani s po 5 %).

Med kakovostnimi lastnostmi posameznikov so anketirani izpostavili kot »motorje« posameznike, ki so bodisi izvoljeni (župan, predsednik krajevne skupnosti) ali pa so prostovoljci s posebno kombinacijo naslednjih pozitivnih osebnostnih lastnosti: sprožajo pobude, imajo veliko energije, jim ni vseeno, so vztrajni, delavni in prizadevni, neumorni, zavzeti, redoljubni, se radi razdajajo in so nesebični, so kraju pripadni, razgledani, izobraženi in osveščeni, inovativni, aktivni, ambiciozni in odgovorni, iščejo koristi za kraj in ne zase, imajo posluš z težave ljudi, sprejemajo pobude drugih in radi pomagajo, so strpni, imajo smisel za posredovanje idej in so komunikativni, pogosto vsestranski, iznajdljivi, optimistični, sposobni in prepričljivi organizatorji, so ugledni, pokončni, pošteni, družabni, imajo precej prostega časa, izpostavljajo ključne probleme, so sposobni individualnega in timskega dela.

Nekateri pravijo, da »motorja« kraj nima (9 %), da pobude so, vendar ni nihče pripravljen delati, da so motorji priseljenci, ker vidijo stvari »od zunaj« in niso obremenjeni z zamerami, da k razvoju prispeva kombinacija dejavnikov. Drugi pred razvojem navajajo eksistenčne probleme: lakoto, osamljenost in brezizhodnost kmečkega dela

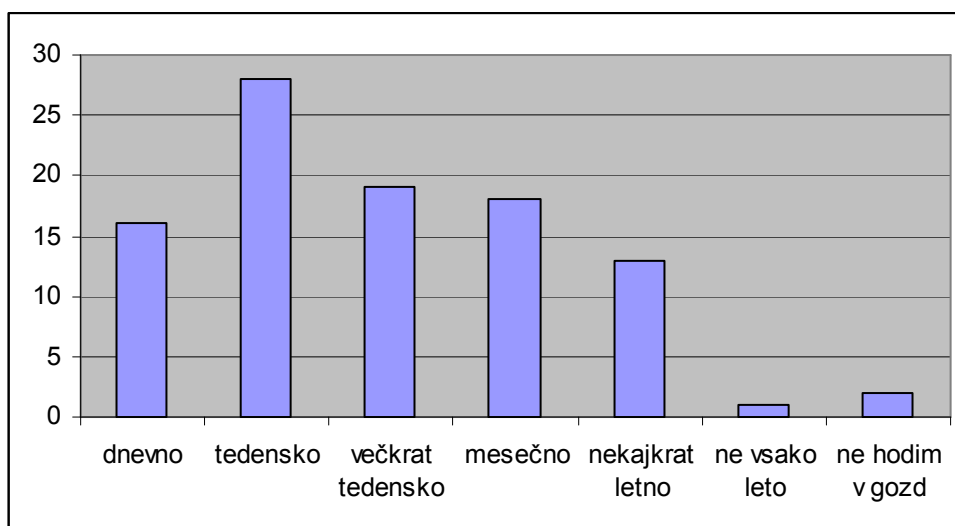
7.3.4 Stik z gozdom

Stik z gozdom je lahko neposreden ali posreden. Neposredni stik poteka z zaznavanjem prek različnih čutil (pogled, vonj, otip npr. ob delu v gozdu). Posredni stik omogočajo različni viri – mediji (posameznikova socialna mreža, šola, RTV, knjige itd.). Zanimalo nas je, kakšen stik z gozdom imajo anketirani, kako pogost je in kakšen je razlog za stik z gozdom, kakšne odzive izzove (pozitivne ali negativne) in zakaj. Anketirance smo vprašali, ali je potrebno za gozd skrbeti (in če, zakaj), ali si želijo imeti svoj gozd in kakšne občutke zbujajo v njih drugi obiskovalci gozda. Za trajnostni razvoj podeželja je poleg odnosa do gozda pomemben tudi odnos do zemlje. Podrobnosti in razlik med odnosoma do zemlje in gozda nismo raziskovali, smo pa povprašali, ali anketirani obdelujejo zemljo in če, na kakšen način ter ali sami izdelujejo izdelke za domačo rabo (predelava hrane, manjši uporabni, npr. darilni izdelki ipd.). Povezave med odgovori na ta vprašanja in nekaterimi prej zbranimi ugotovitvami dajejo bolj podrobno sliko odnosa anketiranih do gozda.

Neposredni stik z gozdom v Sloveniji glede na veliko gozdno površini ni težak - večina anketiranih (70 %) vidi (in gleda) gozd skozi okno prostora, v katerem preživijo večji del dneva. Le 16 % anketiranih tega gozda ni občudovala. Od treh četrtin, ki so ta gozd občudovale (74 %), jih je kar 66 % to delala pogosto. Razloge za občudovanje lahko ilustrativno grupiramo v:

- Osebni (pozitivni) odnos do gozda (me privlači, pomirja, sprošča, me zanima, je vez z naravo, ljubim naravo, ...),
- Značilnosti gozda (»ker je naš«, ker je edino lepo v okolici, ker se spreminja v času....),
- Drugo (ne znam razložiti, zaradi njegove vloge in pomena, živim z njim od rojstva,...).

Neposredni stik z gozdom izraža tudi pogostost obiska v gozdu: več kot četrtnina anketiranih tedensko obišče gozd, nadaljnja petina večkrat tedensko in 16 % celo dnevno (Slika 12).

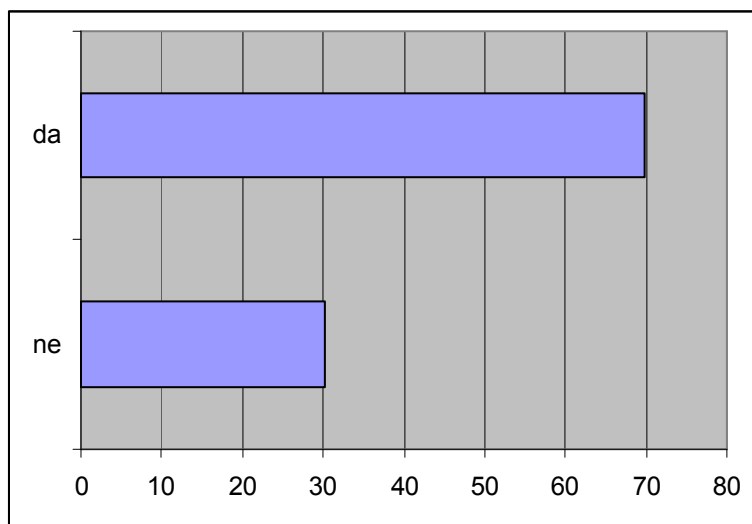
Slika 12: Pogostnost obiskovanja v gozdu

Figure 12: Forest visit frequency

Obiskovanje gozda je v različnih delih Slovenije različno pogosto – dnevni in tedenski obisk sta največja na Kočevskem, tedenski tudi na Notranjskem. Mesečni in letni obisk izstopata na Postojnskem, letni tudi na Celjskem, vendar so vzorci po statističnih regijah nereprezentativni in dosegajo 5 % le v celjski, novomeški in ljubljanski regiji.

Prevladujoč motiv za obisk gozda je sprostitev (z blagodejno in privlačno estetiko vizualnega, slušnega in čutnega vtisa, z gibanjem v naravnem okolju, opazovanjem sprememb v naravi in umirjanjem misli, nabiranjem pozitivne energije). Manj pogosti motivi za obisk gozda so: delo v gozdu (priprava drv, opravljanje službenih dolžnosti), neposredna bližina gozda (pot skozenj do doma) ter lastništvo. Iz tega sklepamo, da dober stik anketiranih z gozdom izvira predvsem iz post-materialističnih potreb ljudi. Za razvoj podeželja ima to resne implikacije – podeželje postaja predvsem prostor kakovostnega preživljanja prostega časa in le v manjši meri okolje za neposredni stik z gozdom zaradi dela oz. preživetja. Za razvoj po trajnostnih načelih je pomembno vprašanje, kakšne so posledice: upadanja dohodka in izkušenj, ki izvirajo iz dela v gozdu, posledice sproščanja

prebivalstva v gozdu. Očitno je ena od posledic potreba, da se za gozd bolj skrbi. Velika večina anketiranih namreč meni, da je za gozd v kraju potrebno bolj skrbeti (Slika 13).

Slika 13: Deleži odgovorov na vprašanje »Ali je za gozd potrebno bolj skrbeti ?«

Figure 13: Shares of answers to the question »Do we have to care more for the forest?«

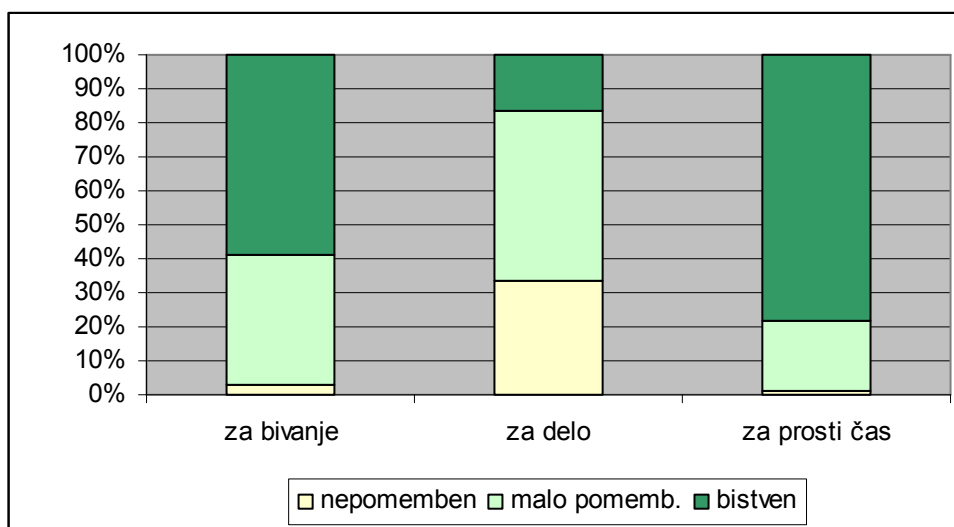
Anketirani naslavljajo skrb za gozd predvsem na:

- »gozdni red« (čistiti podrast in veje, pogozdovati, obžeti mladje, odstraniti izravana in stara drevesa, odstranjevati robide in travinje, nadomeščati obolela drevesa, vzdrževati poti in cest, urediti sprehajalne poti, koše, zanemarjene table, preprečevati zaraščanje, onemogočati črne gradnje, bolje načrtovati in strokovno utemeljiti posege, nadzirati posege, uvesti redarsko službo in takso, preprečiti pijančevanje, težko dostopni kraji zaradi ujm),
- »divja odlagališča« (sanacija odlagališč, preprečevanje golosekov, kosovni odpadki in ostanki obiska, ...) in
- »drugo« (priložnosti za razvoj turizma, nimamo skrbi, gozd je izropan, gozdarji lepo skrbijo, v gozdu vlada anarhija, gozda je premalo, napad lubadarja, ne puščati odločati posameznim lastnikom, zagotovo so problem klopi, obuditi vrsto snežniški ruševac, po osamosvojitvi je gospodarjenje bistveno slabše, omejitev prometa v gozdu, tujci nabirajo gobe.....).

Povezavo med vprašanji razvoja in odnosom do gozda dokazuje dejstvo, da bolj zadovoljne z razvojem kraja za gozd manj skrbi. Z razvojem kraja manj zadovoljne za gozd bolj skrbi ($\alpha=0.002$).

Povpraševanje po obsegu in načinih obdelave zemlje je pokazalo, da jih med anketiranimi več kot pol obdeluje vrtičke, njive (63 %), pri čemer večinoma ne uporabljajo kemičnih pripravkov (37 % nikoli, 25 % zelo redko, le 1 % redno in brez zadržkov). Tudi med tretjino tistih, ki sicer ne obdelujejo kmetijske zemlje, bi se jih 17 % odločilo za sonaravno obdelavo zemlje in le 1 % za nezadržano uporabo kemičnih pripravkov. Samostojno izdelovanje izdelkov iz naravnih materialov ni več široko razširjeno, saj kar 45 % anketiranih tega ne zna in dodatnih 23 % kljub znanju ne prakticira. Le tretjina jih torej zna izdelovati iz naravnih materialov in to tudi dela, a le 3 % za prodajo.

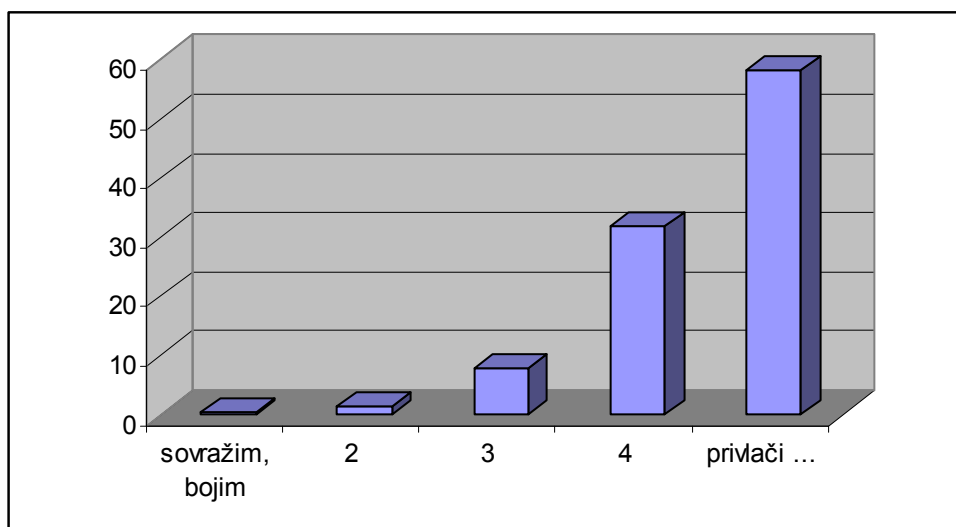
Ocenjevanje pomena gozda za bivanje, delo in prosti čas z ocenami od 1 (nebistven) do 3 (bistven) kaže, da je gozd za ljudi pomemben zlasti kot sestavina kakovosti bivanja, manj pa za delo (razen za npr. gozdarje) (Slika 14).

Slika 14: Pomen gozda za dnevno bivanje, delo in prosti čas

Figure 14: The role of forest for the daily life, work and free-time

Na lestvici šolskih ocen je osebni odnos do gozda dobil visoke ocene – 58 % jih gozd privlači, ga občudujejo, spoštujejo in celo ljubijo, in le 1,7 % ga sovraži ali se ga boji (Slika 15). Anketiranih je bilo nekaj ljudi, ki zaradi fizičnih omejitev ne morejo v gozd – pri njih se mešata želja po njegovem spoznavanju in strah pred njim zaradi osebne nezmožnosti za to.

Slika 15: Osebni odnos do gozda, ocenjen z ocenami v razponu od 1 (najmanj) do 5 (največ)

Figure 15: Personal relationship, graded by grades from 1 (the least) to 5 (the most)

Občudovanje gozda je značilno povezano:

- s pogostostjo obiska gozda ($\alpha=0$, $df=18$, $P\ 0.38$, $S\ 0.33$),
- z načinom obdelave zemlje ($\alpha=0.002$, $df=5$, $P\ 0.23$, $S\ 0.24$) ter
- z izdelovanjem iz naravnih materialov ($\alpha=0.002$, $df=9$, $P\ 0.06$, $S\ 0.089$).

Če anketirani gozd pogosto občuduje, se mu zdi za bivanje (za »stanovanje« ob ali v gozdu) bistven. Če ga občuduje redko ali ne, pa mu je za bivanje malo pomemben. Občudovanje je tudi povezano z oceno osebnega odnosa ($\alpha=0$, $df=12$; $P\ -0.38$, $S\ -0.37$). Pogosto občudovanje je pretežno ocenjeno z oceno 5, redko občudovanje pa oceno 4. Pogosti občudovalci tudi imajo ideje, kako izboljšati stik z zemljo, gozdom ($\alpha=0.02$, $df=9$, $P\ -0.13$, $S\ -0.14$) ter jim knjige, revije, krožki in RTV predstavljajo ključen vir informacij. Redko občudovanje ali njegova odsotnost tem virom pripisuje majhno pomembnost. (knjige $\alpha=0.006$, $df=6$, $P\ -0.31$, $S\ -0.29$). Gozd pogosteje občudujejo tisti, ki svoje znanje više cenijo ($\alpha=0$, $df=12$, $P\ -0.29$, $S\ -0.30$) in zaznavajo konflikte ($\alpha=0.006$, $df=3$, P in $S\ -0.19$).

Svojega gozda večina (67 %) ne želi, ker:

- nimajo dovolj znanja,
- prinaša lastništvo preveč odgovornosti,
- je gozd javna dobrina (»Ali bi želeli imeti svoj zrak za dihanje in svojo vodo za pitje?« je v pojasnilo zapisal eden od anketirancev.)

»Krožkarji z znaki sonaravnosti« si bolj želijo imeti gozd ($\alpha=0.002$, $df=3$, $P=0.15$, $S=0.16$), enako velja za tiste s pogostejšim občutkom podrejenosti in tiste, ki svoje znanje ocenjujejo z višjimi ocenami (4 ali 5).

Poleg anketirancev v gozd hodijo tudi drugi obiskovalci, ki pa večine vprašanih (84 %) ne motijo. Gozd se namreč razume kot javna dobrina, ki je vsem dostopna. Večina je obiskovalcev vesela, zlasti gozdni posestniki pa hkrati navajajo vsaj dva tipa zadržkov: nekulturno vedenje/vandalizem in omejene pravice lastnika. Primer: »Vsi imajo v gozdu večje pravice kot lastnik sam. Zakon mu nalaga razno – obveznosti in popolno toleriranje vseh prišlekov v njegov gozd. Primer: »Kako bi se počutili vi, če bi lahko kdorkoli in kadarkoli prišel na vaš vrt, ko pa bi hoteli marelico posekati, bi morali prositi in obvestiti vse morebitne obiskovalce?« (vprašalnik št. 320). Lastnike, ki v gozdu več delajo sami kot ne-lastniki gozda ($\alpha=0.01$), bolj motijo obiskovalci kot ne-lastnike ($\alpha=0.001$).

Tisti, ki jih obiskovalci motijo, si bolj želijo zaračunavati njihov dostop (npr. uporabo ceste) ($\alpha=0.01$, $df=2$, $P=0.16$, $S=0.15$), vodenje po zanimivih lokacijah. To so ljudje – v tretjini primerov lastniki gozda (P in S sta 0.17) - ki sodelujejo v več društvih ($\alpha=0.01$, $df=18$, $P=0.18$, $S=0.17$) in so manj zadovoljni s svojim načinom življenja ($\alpha=0.02$, $df=4$, $P=0.05$, $S=0.04$).

Na osebni odnos do gozda vplivajo tudi viri, znanje, leta šolanja, zadovoljstvo z odnosom do zemlje/gozda ($\alpha=0$, $df=20$, $P=0.09$, $S=0.10$), ki bodo podrobneje analizirani v nadaljevanju.

7.3.5 Vloga gozda za razvoj kraja in odnos do trajnosti

Pomen gozda za trajnosti razvoj podeželja smo raziskovali tudi neposredno. Anketiranim smo preverili razumevanje definicije trajnostnega razvoja. Zanimalo nas je, ali je po njihovem mnenju razvoj v Sloveniji trajnosten ter kako bi trajnostni razvoj spodbudili. Iskali smo tiste, ki bi lahko vplivali na vlogo gozda – ki gozd razumejo in odločajo o njem – ter tiste, ki imajo v njem interes (oz. imajo od njega koristi). Vprašali smo torej, kdo ima od gozda največ koristi. Zanimalo nas je, ali se o gozdu anketirani pogovarjajo, ali o posegih v gozd soodločajo v obliki udeležbe na razgrnitvi gozdnogospodarskih načrtov. Zanimalo nas je tudi, ali jih za gozd skrbi, kaj po njihovem mnenju gozd nudi (na različnih za Slovenijo tipičnih lokacijah), kako ocenjujejo svoje znanje o gozdu in ali poznajo konflikte v zvezi z gozdom.

Rezultati ankete kažejo (možnih je bilo več odgovorov), da gozd najbolj razumejo ljubitelji in (profesionalni) varuhi narave (61 %), gozdarski strokovnjaki (59 %) in »tisti, ki živijo od svojega gozda« (57 %). Formulacija je nejasna, saj so to lahko tako posestniki kot tisti, ki zanj opravljajo delo v gozdu, lahko so to zaposleni v javni gozdarski službi in jo interpretiramo kot slabost vprašalnika, ki slabi moč odgovorov tudi v nadaljevanju. Največ koristi naj bi od gozda imeli po mnenju anketirancev tisti, ki »od njega živijo« (59 %), to so lahko kmetje ali pa tudi ne, kmetje (42 %) in rekreativci (33 %).

O posegih v gozd v kraju in njegovi okolici odločajo gozdarski strokovnjaki (57 %), »tisti, ki živijo od svojega gozda« (40 %) in gozdni posestniki (35 %).

Ciljna skupina, ki hkrati gozd razume, nanj vpliva in ima od njega koristi je po mnenju anketiranih najbolj enoglasno določena z opredelitvijo: »tisti, ki od gozda živijo« (Preglednica 14).

Preglednica 14: Ciljne skupine in opredelitev njihovega razumevanja, koristi in odločanja o gozdu
Table 14: Target groups and definition of their understanding, benefits and decision making (about forest)

	Ljubitelji /varuhi	Gozdarji	Tisti, ki živijo od	Kmetje	Rekreativci	Posestniki
Tisti, ki ga razumejo	61 %	59 %	57 %			
Tisti, ki imajo koristi			59 %	42 %	40 %	
Tisti, ki odločajo o gozdu		57 %	40 %			40 %

Žal tako opredeljena ciljna skupina lahko vsebuje mnoge skrite nejasnosti npr. od gozda živijo tudi kmetje, gozdarji ali je razumevanje pojma »gozdar« različno med različnimi ljudmi (sekač-javni uslužbenec, podjetnik) zato je rezultat težko nedovumno interpretirati.

Ugotavljanje vloge gozda za razvoj kraja izhaja iz neposredne »uporabe« gozda v kraju (iz proizvodnih in socialnih vlog). Predpostavljali smo, da je gozd ljudem nekoč zadovoljeval druge potrebe kot danes, kar so nekateri že navedeni rezultati že potrdili (npr. motiv za obisk gozda). Anketirani so našo predpostavko potrdili – od nekdanjih vlog gozda se je ohranila le domača uporaba lesa (Preglednica 15). Gozd je danes namenjen predvsem sprostitvi, nabiranju sadežev in zelišč ter pridobivanju lesa za domačo uporabo.

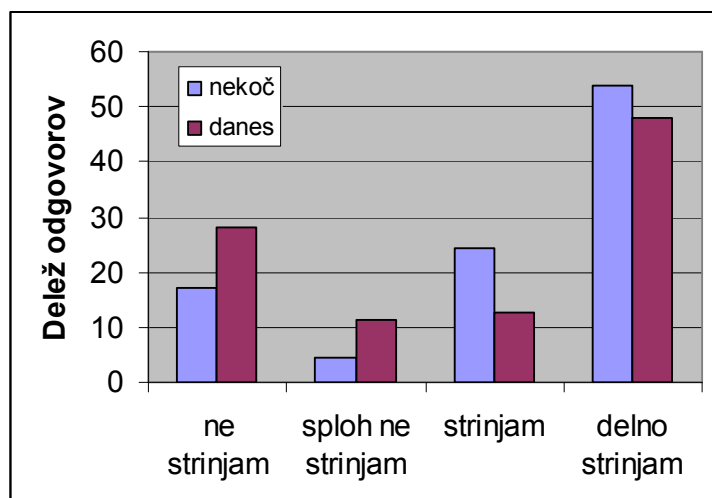
Preglednica 15: Rabe gozda nekoč in danes

Table 15: *Forest use in the past and at present*

	Les za drva, gradnjo	Dohodek od lesa	Pašo, steljo	Sadeži, zelišča	Sprostitev
Nekoč	65 %	55 %	49 %		
Danes	49 %			50 %	63 %

Kaj to pomeni za gozd v kontekstu trajnostnega razvoja podeželja? Predvsem to, da je potrebno nekdanji model umeščanja gozda v razvoj spremeniti. Če ekološke vloge gozda vzamemo za konstanto, gozd k razvoju ne prispeva več s pridobivanjem, spravilom in prodajo materialnih dobrin, temveč s svojimi lastnostmi, ki (še) niso tržno ovrednotene. K razvoju podeželja bi prispevalo tržno ovrednotenje teh lastnosti le, če bi neposredne koristi (npr. v obliki dobrin in dohodka) uživali prebivalci podeželja.

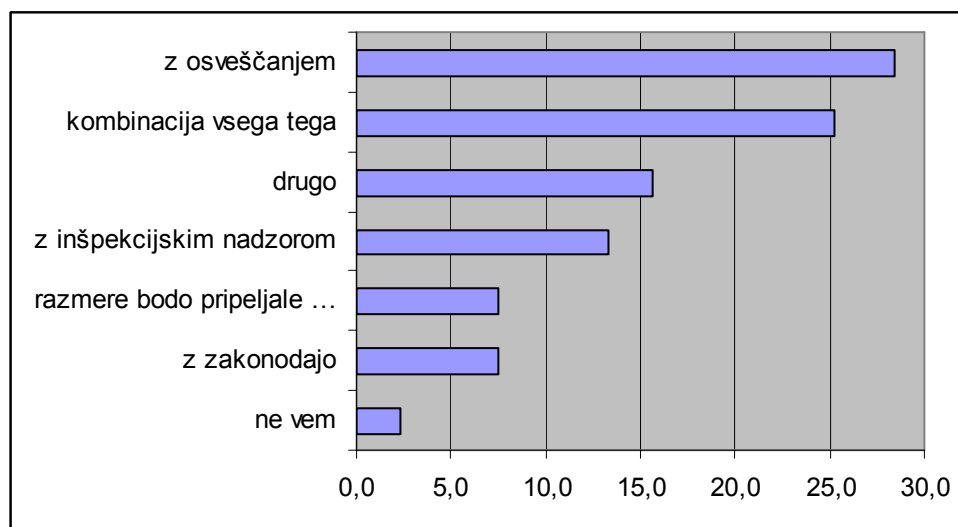
Po opredelitvi vlog gozda za anketirane smo želeli osvetliti razumevanje pojma »trajnost«. Med anketiranimi jih 17 % več meni, da so v preteklosti »generacije z gozdom gospodarile tako, da so bile njegove značilnosti in koristi v enaki meri na voljo našim prednikom kot sedaj nam« kot jih meni, »da tudi današnje generacije gospodarijo tako, da so značilnosti in koristi gozda v enaki meri na voljo nam kot bodo v zanamcem (Slika 16).

Slika 16: Odgovori na vprašanje »Ali so z gozdom v vašem kraju pretekle generacije gospodarile tako, da so nam danes v enaki meri kot njim na voljo vse njegove značilnosti in koristi?«

Figure 16: Answers on the question »Have generations of Your local environment managed forest the way that today we can use its goods on the same level than the past generations did?«

Na vprašanje: »Ali je materialni standard ljudi v Sloveniji dosežen tudi na račun poslabšanja okolja, zlasti v nekaterih predelih?« je 95 % vprašanih odgovorilo pritrdilno. Skoraj polovica (42 %) anketiranih ocenjuje, da razvoj v Sloveniji ne bo sledil načrtom, ki tak trend prekinjajo, da torej trajnostnega razvoja (kljub deklariranim strateškim opredelitvam) ne bomo realizirali. Najbolj zaželen ukrep za spodbujanje trajnostnega razvoja je »osveščanje«. Ta odgovor na vprašanje: »Kako bi spodbudili trajnostni razvoj?« prevladuje, sledijo pa mu: »kombinacija osveščanja, inšpekcijskega nadzora, zakonodaje in spontanega nastanka takih razmer« ter »drugo«, pod okriljem katerega imajo anketirani precej idej (kaznovanje, poglobljanje duhovnih vrednot, moralna vzgoja, razvoj gospodarstva in novih tehnoloških znanj, ...) (Slika 17).

Slika 17: Na kakšen način bi spodbudili trajnostni razvoj?
Figure 17: Ways of sustainable development encouragement

Le redki na posledice svojega ravnanja ne pomislijo nikoli (5 %), hkrati pa se po predlogih, kako doseči trajnostni razvoj, statistično značilno ločijo tisti, ki na posledice pomislijo »včasih« - ti za doseganje trajnostnega razvoja predlagajo predvsem zakonodajne ukrepe - in tisti, ki na posledice svojega vsakdanjega ravnanja pomislijo »vedno« – ti za spodbujanje trajnostnega razvoja predlagajo kombinacijo zakonodajnih ukrepov, inšpekcijskega nadzora, osveščanja in spontanah sprememb, ki bodo same po sebi spodbudili trajnostni razvoj (Preglednica 16).

Preglednica 16: Križna tabela med trditvama »ukrepi za doseganje trajnostnega razvoja« in »pomisli na posledice za naravno okolje« ($\chi^2 = 0.053$)

Table 16: Cross-table between statements »sustainable development measures« and »individual attention to consequences for natural environment« ($\chi^2 = 0.053$)

		Kako doseči trajnostni razvoj?						Skupaj
		Zakoni...	Inšpekcija	Razmere	Zavest	Vse to	Drugo*	
Pomisli na posledice	Nikoli	0,00 %	9,80 %	4,30 %	5,60 %	2,70 %	6,70 %	5,10 %
	Včasih	73,90 %	36,60 %	56,50 %	42,70 %	32,90 %	42,20 %	42,90 %
	Vedno	26,10 %	53,70 %	39,10 %	51,70 %	64,40 %	51,10 %	52,00 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

* kaznovanje, poglobljanje duhovnih vrednot, moralna vzgoja, razvoj gospodarstva in novih tehnoloških znanj, ...

Komunikacija je eden od pomembnejših načinov za uveljavljanje gozda v razvoju kraja, vendar se celih 19 % o gozdu ne pogovarja z nikomer. Če in ko do pogovora o gozdu pride, so sogovorniki predvsem s prijatelji, znanci, sosedi in družinski člani (skupno 61 %).

Sklepamo, da smo z anketo naslovili predvsem horizontalne povezave ali pa do vertikalne komunikacije z vsebino »gozd« večinoma ne prihaja. V nadaljevanju ugotovimo, da je iz odgovorov na vprašanje, ali so mnenja anketiranih upoštevana, moč sklepati, da drži slednje, kar bi bilo vredno posebej raziskati. Da bi bil namreč posameznikov odnos do gozda upoštevan v razvoju, je potrebno, da so njegova stališča, npr. o posegih v gozd, upoštevana. Vendar 42 % anketiranih meni, da temu ni tako, dodatnih 29 % pa eksplicitno pojasnjuje, da njihova mnenja niso upoštevana, ker ni sporazumevanja. Anketirani se sicer le v desetini primerov udeležujejo javnih razgrnitev gozdnogospodarskega načrta.

Svoj odnos do gozda anketirani izražajo tudi z odnosom do drugih obiskovalcev gozda. Obisk zaznava kot motnjo 15 % anketiranih. Moti jih predvsem nekulturno vedenje v gozdu (kričanje, hrup), fizično onesnaževanje gozda (poškodbe rastja, tal, drevesnih debel, gozdnih sadežev, npr. brcanje gob in morebitne opreme, smeti), a tudi prekomerno izkoriščanje (»praskanje« za gobami) in velika gostota obiska v gozdu ter tujci (Italijani). Na vprašanje, kaj menijo o pridobivanju dohodka od obiskovalcev, so bila mnenja anketiranih bliže zavračanju te možnosti: pridobivanje dohodka od obiskovalcev se zdi nujno manj kot desetini ljudi, več kot tretjina anketiranih (34 %) navaja prireditve in opremo izletniških točk kot nepotrebno. Vendar smo ob preučevanju »motorjev razvoja« infrastrukturo identificirali kot enega od »motorjev razvoja«, zato ocenjujemo, da je potrebno odnos do infrastrukture v prihodnosti podrobneje preučiti – možno je, da so stališča o njej nasprotujoča, lokalno pa morda celo konfliktna.

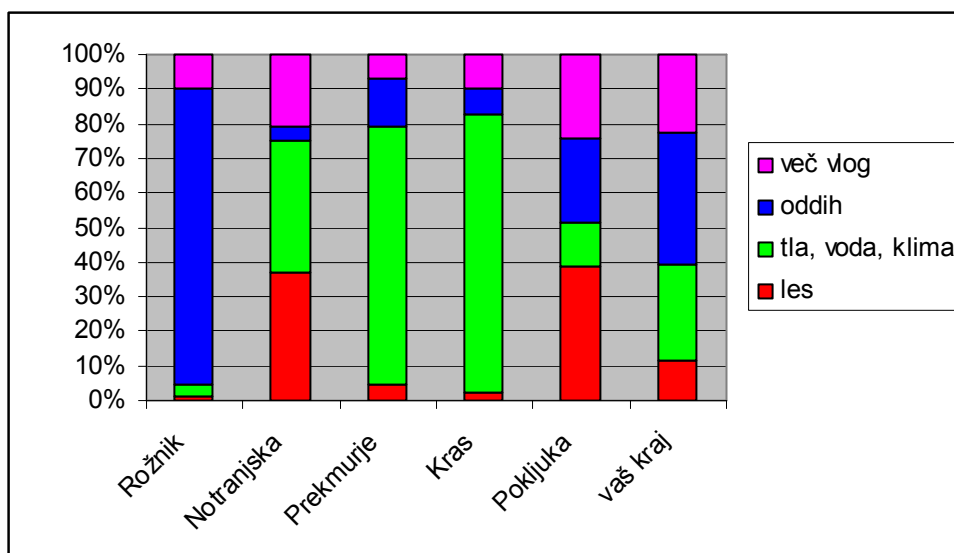
Konflikti, povezani z gozdom, so pomemben kazalec uspešnosti komunikacije med nosilci interesov, povezanih z gozdom (posledično so konflikti tudi kazalec pomena gozda za razvoj). Konflikte v zvezi z gozdom pozna 53 % vprašanih, bistveno bolj jih zaznavajo tisti, ki so o gozdu se učili. Občutljivi za konflikte so hkrati tudi bolj kritični do razvoja v Sloveniji (Preglednica 17) - statistično značilno več je tistih, ki konfliktov ne poznajo in se hkrati ne morejo opredeliti do tega, ali je v Sloveniji razvoj trajnosten ali ne.

Preglednica 17: Križna tabela med trditvama »razvoj v Sloveniji je trajnosten« in »ali poznate katerega izmed konfliktov v zvezi z gozdom v Sloveniji« ($\chi^2 = 0.005$)

Table 17: Cross table between statements »development in Slovenia is sustainable« and »are You aware of conflicts connected with forests in Slovenia« ($\chi^2 = 0.005$)

		Samoocena ravnanja z vidika trajnosti			Skupaj
		Da	Ne	Ne vem	
Konflikti	Ne	40,20 %	40,40 %	59,30 %	46,70 %
	Da	59,80 %	59,60 %	40,70 %	53,30 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Konflikti se po mnenju anketiranih nanašajo na lastništvo (Cerkev, osebna lastnina) in na lokalno rabo gozda (oddih/sečnja, gobarjenje Italijanov, hrvaška sečnja). Konflikti se v veliki meri nanašajo na lokalno rabo gozda, ta pa je lahko zelo različna in zaradi razlik v tipih gozda tudi regionalno pogojena. Zato smo podrobneje preučili pričakovane vloge gozda za različne tipične lokacije po vsej Sloveniji. Ugotovili smo, da ima za anketirane na Pokljuki in na Notranjskem najvidnejšo vlogo proizvodnja lesa, v Prekmurju in na Krasu to velja za ekološke vloge gozda. Na Rožniku, delno na Pokljuki in v domačem kraju (!) prevladujejo socialne vloge gozda. Najvišja možnost za konflikte med različnimi interesi je torej na Pokljuki, za gozdne posestnike, ki od pridobivanja lesa živijo, pa tudi v domačem kraju. Mestni gozd se razume skoraj izključno kot prostor oddiha, pri čemer se njegove ostale vloge zanemarija (Slika 18).

Slika 18: Ocena vlog gozda na tipičnih slovenskih lokacijah in v domačem kraju
Figure 18: Forest roles grading by typical Slovenian locations and at home-place

Med vlogami gozda izrazito prevladujejo socialne, pri čemer kaže opozoriti, da anketiranih z njihovim razlikovanjem nismo obremenjevali - ponudili smo jim najbolj znani (turistično in rekreacijsko). V prihodnosti bi bilo utemeljeno ta vidik njihovih pričakovanj podrobneje raziskati. Krožkarji, ki so se v anketi opredelili kot »podeželani«, nimajo enakih pričakovanj do gozda kot tisti, ki so se opredelili kot »meščani«. Prvi dajejo statistično značilno večji pomen lesno proizvodni vlogi kot drugi ($\alpha=0.005$). Pričakovane vloge gozda za različne regije so statistično značilne le za Notranjsko. Gozdovom na Notranjskem krožkarji z znaki sonaravnosti pripisujejo predvsem lesno proizvodno vlogo, značilno manj krožkarjev z znaki sonaravnosti pa od notranjskega gozda pričakuje večfunkcionalnost. Slednjo za Notranjsko med anketiranimi krožkarji pričakujejo predvsem tisti, ki so se opredelili za »meščane« (Preglednica 18).

Preglednica 18: Kaj pričakujejo od gozda krožkarji, ki se počutijo »podeželane« - primer za oceno Notranjske ($\chi^2 = 0.018$)

Table 18: What do study circle participants who feel as »rural« expect from forest – the case for Notranjska region ($\chi^2 = 0.018$)

		Notranjska				Skupaj
		Les	Tla, voda, klima	Oddih	Več vlog	
Kdo sem	Podeželan	54,40 %	42,90 %	54,50 %	26,70 %	44,10 %
	Meščan	24,30 %	25,90 %	36,40 %	41,70 %	29,00 %
	Oboje	21,40 %	31,30 %	9,10 %	31,70 %	26,90 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Podobna je slika za domači kraj - delež krožkarjev, ki se opredeljujejo za prebivalce podeželja, ki gozdovom v domačem kraju pripisujejo predvsem lesno proizvodno vlogo, je značilno višji, kot pa so deleži drugih skupin anketiranih. Obenem krožkarji, ki se čutijo »meščane« od gozdov v »svojem kraju« lesno-proizvodne vloge večinoma ne pričakujejo, saj je njihov delež v tej kategoriji značilno nižji, kot so deleži drugih skupin (Preglednica 19).

Preglednica 19: Kaj pričakujejo od gozda krožkarji, ki se čutijo »podeželane« - primer za oceno domačega kraja ($\chi^2 = 0.011$)

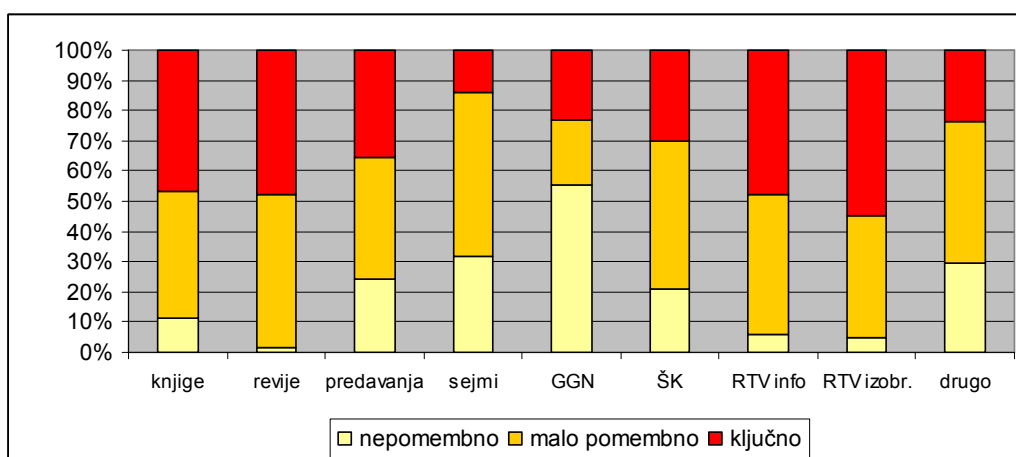
Table 19: What do study circle participants who feel as »rural« expect from forest – the case for the home-place ($\chi^2 = 0.011$)

		Vaš kraj				Skupaj
		1 les	2 tla, voda, klima	3 oddih	4 več vlog	
Kdo sem	1 podeželan	73,50 %	45,00 %	40,90 %	38,80 %	45,30 %
	2 meščan	5,90 %	28,80 %	35,70 %	29,90 %	29,10 %
	3 oboje	20,60 %	26,30 %	23,50 %	31,30 %	25,70 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

7.3.6 Učenje o gozdu in mesto študijskih krožkov zanj

Uveljavljanje gozda v trajnostnem razvoju podeželja terja znanje. Zanimalo nas je, kje ga anketirani pridobijo in kako, kaj jih o gozdu zanima in na kakšen način so se pripravljene načrtno učiti. Ker se raziskava ukvarja s študijskimi krožki, je logično, da smo ugotavljali tudi posebnosti te oblike skupinskega učenja odraslih za krepitev pomena gozda in za trajnostni razvoj podeželja, pri čemer smo se osredotočili predvsem na analizo učinkov študijskega krožka na lokalno okolje.

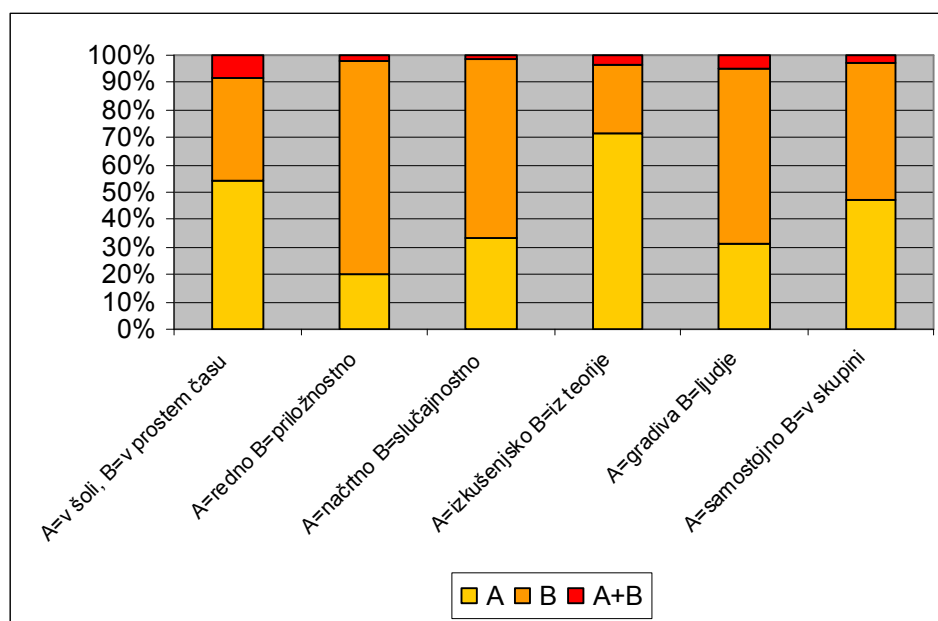
Informacije o gozdu so anketirani v zadnjem letu pridobivali predvsem iz revij in časopisov, informativnih radiotelevizijskih oddaj in izobraževalnih radiotelevizijskih oddaj (Slika 19). Manj pomembni viri za učenje so bili predavanje, predstavitev gozdnogospodarskega načrta, sejem.

Slika 19: Pomen različnih virov za učenje o gozdu

Figure 19: Roles of learning sources about forest

V 39 krajih, od tega v devetih mestih, so anketirani krožke prepoznali kot edino organizirano obliko učenja za odrasle. Anketirani moški so z znanjem o gozdu manj zadovoljni. Tisti, ki so se o gozdu več učili, višje ocenjujejo svoje znanje. Namensko ali priložnostno se je kadarkoli v svojem življenju o gozdu učilo več kot polovica anketiranih (52 %). Spoznavali so ga predvsem izkušnjsko in priložnostno, v šoli in od ljudi, npr. sorodnikov, gozdarjev, učiteljev (Slika 20).

Slika 20: Oblike, načini, viri spoznavanja gozda za anketirane
 Figure 20: Forms, types and sources of learning about forest for interviewees

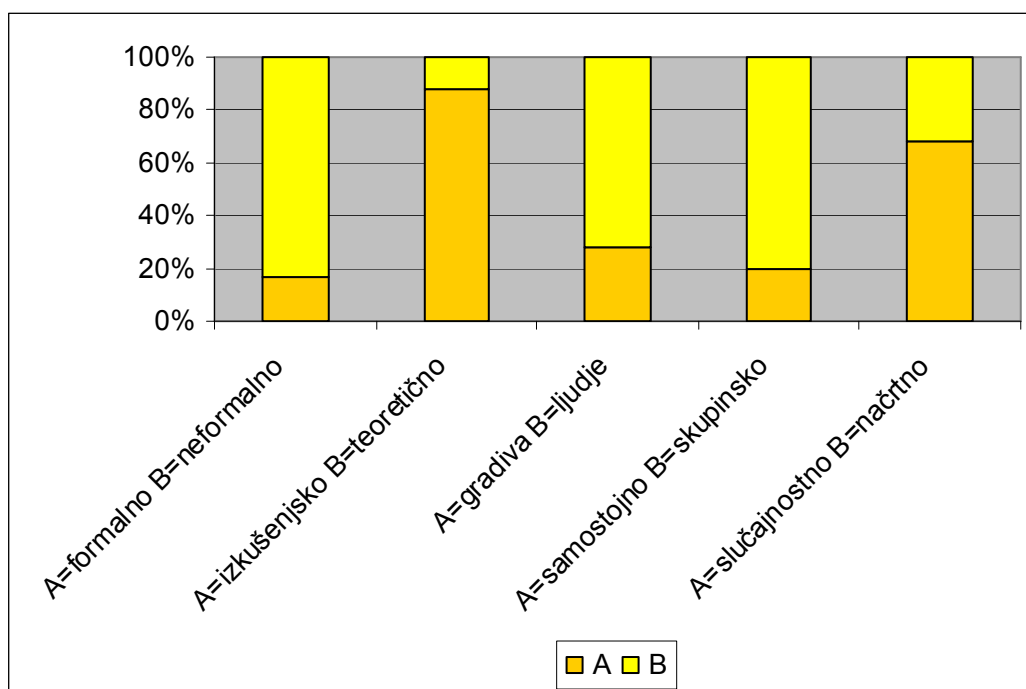
Samostojna ocena lastnega znanja kaže prevlado stališča »o gozdu nekaj vem, doživljam ga skozi delo, prosti čas in sredstva obveščanja« (61 %). To je sicer zelo široka kategorija, ki ponazarja prevladujočo srednjo šolsko oceno 3. Tistih, ki ocenjujejo, da »vedo precej«, je več (19 %) kot tistih, ki so do svojega znanja bolj kritični »vem malo, izvedel sem sproti, mimogrede, ne da bi bil prav pozoren« (11 %).

Na vprašanje, »kaj o gozdu v kraju ali nasploh anketiranja zanima«, je odgovorilo 20 % anketirancev. Navedli so štiri prevladujoča področja, ki jih zanimajo.

- »Flora in favna« (drevesne in rastlinske vrste, zelišča, škodljivci, podrast, gnezdenje ptic, pogozdovanje, gozdni sadeži, najstarejša drevesa, moč drevesa, koliko vrst lesa je v našem gozdu, ...).

- »Skrb za gozd, ohranjanje in urejenost gozda« (ohranitev redkih vrst, regeneracija, skrb za čiste gozdove, varovanje gozdov, varovalna vloga gozdov, vzdrževanje, zaščita, ...).
- »Razno«, npr. bodočnost gozda, bolezni in ogroženost dreves, vrst in gozda, dostopni kraji za invalide, gozdne učne poti, gozdovi s posebnimi vlogami, kakovost gozda in lesa, preteklost gozda, karkoli, nastanek, nevarnosti v gozdu, pomen gozda za okolje in floro, redke vrste dreves, prihodnost,
- »Izkoriščanje v različne namene« (vpliv poligona Poček na gozd, uporaba biomase za ogrevanje, sonaravno gospodarjenje z gozdom, sečnja drv, koristi gozda, nabiranje gob, ...).

O gozdu so se anketirani najbolj pripravljeni učiti v neformalnih skupinskih oblikah, kjer se ljudje načrtno učijo od ljudi in z osebno izkušnjo (Slika 21). Anketirani so tako izkušnjo imeli in si je še želijo.

Slika 21: Kako se želite učiti o gozdu v prihodnje?

Figure 21: Which way would You like to learn in the future?

Ob preučevanju študijskih krožkov kot potenciala za učenje o gozdu in za krepitev njegove vloge v (trajnostnem) razvoju (podeželja) smo ugotovili, da Tretjina anketiranih je sodelovala vsaj enem krožku (35 %). Nismo potrdili (pričakovane) povezanosti med udeležbo v več krožkih in večjo povezanostjo v kraju ($\alpha=0.029$). Število izvedenih krožkov je značilno povezano z občutkom, koliko ljudi v kraju posameznik pozna ($\alpha=0$, $df=57$, P in $S=0.15$).

Do učenja v študijskih krožkih imajo anketirani pozitiven odnos. Študijske krožke razumejo kot vir novega znanja, sprostitev in motivacijo za učenje in za povezovanje z drugimi. Osvetlili so tudi učinke študijskih krožkov na lokalno okolje, ki se spremljajo že več let. Leta 2001/2 je 14 % krožkov bilo del lokalnih projektov (Poročilo, 2002), letno poročilo za leto 2002/3 navaja 46 % študijskih krožkov z »opaznimi« trajnimi učinki na lokalno okolje (Poročilo, 2003). Leto dni kasneje letno poročilo navaja 36 % krožkov z učinki na ravni skupine in 21 % z učinki na ravni lokalne skupnosti (Bogataj, 2004). Anketiranje je pokazalo podoben delež - petina študijskih krožkov daje »trajne rezultate na ravni lokalne skupnosti«. Anketirani so opredelili tudi obliko teh učinkov: študijski krožki so zametek novih organizacij in pot do manj vključenih posameznikov. Letno poročilo o učinkih in stališča anketiranih recipročno rangirata učinke »pridobivanje znanja« in »medsebojno povezovanje« (Preglednica 20).

Preglednica 20: Učinki študijskih krožkov – primerjava med dvema primarnima viroma podatkov
 Table 20: *Study circle effects – comparison between the two primary data sources*

Rang učinka	Redno letno poročilo o študijskih krožkih za leto 2003/4 (n= 251)	Rezultati anketiranja v letu 2003 (n=354, možnih je bilo več odgovorov)
1.	Medsebojno povezovanje, identiteta, motivacija (43 %)	Pridobivanje znanja (76 %)
2.	Sprememba odnosov, mišljenja (31 %)	Sprostitev (71%)
3.	Pridobivanje znanja (24 %)	Medsebojno povezovanje (55 %)

Lahko bi celo rekli, da anketiranje bolj izpostavlja individualne učinke kot letna poročila, ki višje mesto dajejo skupnostnim učinkom učenja v študijskih krožkih – kar bo v prihodnosti potrebno podrobneje raziskati. Med individualnimi učinki je najpomembnejše, da so bili študijski krožki vsaj posredna pomoč pri zaposlovanju oziroma pridobitvi plačanega dela – tako meni 20 % anketiranih. Ocena, na kateri ravni so rezultati študijskih

krožkov, je značilno povezana s številom obiskanih krožkov ($\alpha=0$, $df=57$, $P=0.11$ $S=0.18$) - višjo raven rezultatov dosegajo anketirani, ki v kraju poznajo več ljudi, kjer se anketirani redno čustveno sporazumevajo s starejšimi generacijami, kjer vplivajo na odločitev o kraju, času krožka in redneje ocenjujejo svoje ravnanje z vidika »skupno dobro«, itd.).

Anketni rezultati potrjujejo ugotovitve opazovanj z udeležbo, da imajo udeleženci študijskih krožkov in njihovi mentorji nekatere posebne lastnosti, ki so skladne z načeli delovanja pristne skupnosti (Bahovec, 2004): »pogostej« brezplačno pomagajo v soseski – v kategoriji, ki rezultate delovanja študijskih krožkov opredeljuje za raven skupnosti, jih je še enkrat toliko kot v povprečju. Tako ta del udeležencev študijskih krožkov statistično značilno bolj prispevajo rezultatom študijskih krožkov za lokalno skupnost kot tisti del, ki brezplačno pomagajo v soseski le mesečno, priložnostno ali celo nikoli (Preglednica 21).

Preglednica 21: Križna tabela za razmerje med ravno učinkov delovanja študijskega krožka in pogostostjo udeleženceve brezplačne pomoči v soseski ($\chi^2 = 0.001$)

Table 21: Cross table between for the study circle effect level and frequency of participants help in the neighbourhood without payment

		Pomaga				Skupaj
		Nikoli	Priložnostno	Mesečno	Pogostejše	
Rezultati ŠK	Osebna raven	29,40 %	38,70 %	46,90 %	15,90 %	36,40 %
	Raven skupine	47,10 %	37,30 %	34,70 %	29,50 %	36,40 %
	Raven skupnosti	11,80 %	16,90 %	16,30 %	47,70 %	20,60 %
	Širše ali drugo	11,80 %	7,10 %	2,00 %	6,80 %	6,60 %
Skupaj		100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Institucionalizirani ponudniki učenja odraslih so dejavnik razvoja lokalnih okolij, zato so predmet zanimanja naše raziskave. Dokumentirane in predstavljene študijske krožke odraslim ponujajo ustanove, ki so registrirane za izobraževanje in imajo usposobljeno ekipo mentorjev. Zanimalo nas je, kako njihov vpliv na krožke zaznavajo anketirani, ali so študijski krožki razmeroma neodvisni ali pod močnim vplivom formalnih institucij. Anketirani so močan vpliv zaznali v četrtini primerov. Opredelili so ga kot: ustanova je bila pobudnik začetka študijskega krožka in njegove vsebine, bila je vir prostorov in opreme ter skrbnik dokumentacije. V več kot polovici krožkov (52 %) ustanova po mnenju anketiranih ni imela pomembnejšega vpliva. Na podlagi ponujenih možnosti so anketirani krožke opredelili s sledečimi možnostmi: a) krožki so v kraju znani, b) predstavljajo del

izobraževalne ponudbe, izpopolnitev že ponujenih izobraževalnih vsebin, c) so pot za vključevanje manj vključenih ljudi, d) so zametek novih organizacij (32 %).

Večji del anketiranih je ta učinek potrdilo s kontrolnim vprašanjem, ki za 24 % krožkov navaja vznik nove oblike sodelovanja, od tega približno v četrtini že v prvo leto, večinoma pa v obdobju treh let po začetku študijskega krožka. Po vsej Sloveniji so tako iz različnih študijskih krožkov nastale različne oblike organiziranega trajnejšega sodelovanja: društva, pevski zbori, pohodniško-bralna skupina, osebna prijateljstva, projektno jedro in podobno.

Anketiranim smo dali tudi možnost neposredne opredelitve možnih oblik in jakosti prispevkov študijskih krožkov za (okrepljen) pomen gozda v razvoju kraja. Med devetimi možnostmi (glej prilogo 1) so izpostavili predvsem prispevek krožkov k boljšemu poznavanju gozda v kraju (50 %), možnost za spreminjanje odnosa do gozda (45 %) in zbiranjem pobud v povezavi z gozdom v kraju (40 %).

7.3.7 Tipične skupine anketirancev – rezultati multivariatne analize

Frekvenčne porazdelitve anketnih rezultatov po enem ali dveh znakih so pokazale veliko heterogenost anketiranih tako z vidika njihovega ravnanja kot z vidika njihovega razmišljanja. Da bi identificirali trajnostno ravnanje posameznika, identificirali morebitne ciljne skupine (npr. za izobraževanje), morda izluščili med njimi tisto, katere odnos do gozda je najbližnji trajnostnemu razvoju in ugotovili njeno povezavo s podeželjem, smo z objektivno metodo skušali anketirane porazdeliti v bolj homogene celote.

Metoda dvostopenjske analize gruč je anketirane porazdelila v pet skupin (segmentov) ljudi. Zaradi nereprezentativnosti smo izločili skupino, nastalo zaradi majhnega obsega enot v njem (n=8) in en ekstrem. Iz nadaljevanja smo izločili tudi skupino/ segment, ki so jo določala neodgovorjena vprašanja (segment 1). S tem smo se odpovedali 15 % anketiranih, ki na vprašanja niso odgovorili, ker razloga za njihov molk ne poznamo in ker neodgovorjenih vprašanj ni moč analizirati (Preglednica 22).

Preglednica 22: Rezultat dvostopenjskega grupiranja anketiranih
 Table 22: *Result of two-step clustering of intervieweed*

Enote za analizo	Oznaka segmenta	Število enot v segmentu	Delež enot v segmentu (%)	Delež veljavnih enot %
Veljavne	1 (segment 1)	53	15,0	15,4
	2 (segment 2)	49	13,8	14,2
	3 (segment 3)	143	40,4	41,4
	5 (segment 5)	100	28,2	29,0
	Skupaj	345	97,4	100,0
Izločene	Ekstremna vrednost	1	,3	
	4 (segment 4)	8	2,3	
	Skupaj izločenih enot	9	2,5	
Vse enote skupaj		354	100,0	

V nadaljnjo analizo smo torej vzeli tri skupine oz. segmente - segment 2, segment 3 in segment 5 – ter zanje ugotovili tipične znake (Preglednica 23). Pojasnilo k preglednici: za numerične znake so navedena povprečja, za nenumerične znake pa prevladujoča vrednost in vrednost, ki v križnih tabelah značilno odstopa od povprečja za posamezno skupino. Primer: Če je moških v vzorcu 23 %, v segmentu »krožkarji z znaki sonaravnosti« pa značilno več, 30 %, je zapis v obliki »segment 30, vzorec 23 %« ali tudi »30/23%«. Če vrednost ni zapisana z odebeljenim tiskom, ni statistično značilno višja od povprečja, le nakazuje smer in velikost odstopanja od navedenega povprečja. Pogosto statistično značilnost preprečujejo manjkajoči odgovori.

Preglednica 23: Značilnosti treh ključnih skupin oz. segmentov

Table 23: Characteristics of the three key groups e.g. segments

ZNAK	KROŽKARJI Z ZNAKI SONARAVNOSTI	VMESNA SKUPINA KROŽKARJEV	KROŽKARJI BREZ ZNAKOV SONARAVNOSTI
Sem prebivalec	.. podeželja	.. podeželja	.. mesta
Ste lastnik, solastnik, najemnik gozda ?	da	da	Ne
Struktura vzorca (α 0.002)	47,7 let več moških (segment 30 , vzorec 23 %) povpr. 14, 5 let šol. Več iz Mb regije	54,8 let Segment po tem znaku nima značilne strukture povpr. 13 let šolanja Več z Dolenjske	42,4 let, več žensk (segment 89, vzorec 77 %) P. 15 l.šol, več z VII st. Več iz Celjske regije
V koliko društvih sodelujete?	2-5	Segment po tem znaku nima značilne strukture	0-2
Ali poznate ljudi v vašem kraju/naselju/soseski?	Poznam >1/2 ljudi	Segment po tem znaku nima značilne strukture	Poznam <1/2 ljudi
Občutek podrejenosti (α 0.001)	pogosto (segment 13 , vzorec 8 %)	včasih (segment 47 , vzorec 29 %)	nikoli (segment 41 , vzorec 31 %)
Pogostost brezplačne, prostovoljske pomoči ljudem v kraju	>mesečno	priložnostno	nikoli
Ocena povezanosti v kraju/naselju/soseski	2,82	2,57	2,71
Ocena svojega vsakdanjega ravnanja z vidika a) skupno dobro b) trajnosti posledic c) posledic za nar. okolje	Vedno 34 / 22 % Vedno 34 / 19 % Vedno 64 / 45 %	včasih 67 / 59 % včasih včasih	Nikoli 17 / 8 %,včasih 75 / 59 % Nikoli 24 / 9 %,včasih 68 / 54 % Včasih 56 / 37 %
Ali izdelujete iz naravnih materialov?	Da, za domačo uporabo	ne zna	ne zna
Najbližji način obdelave zemlje	le naravno	zadržano tudi gnojila, pesticide	ne obdelujem
Za prihodnost kraja je zaskrbljen (α 0.000)	da (segment 36 / vzorec 30 %)	zelo (segment 26 / vzorec 14 %)	ne/ ni razmišljal (segment 46 / vzorec 35 % in 2,5; 29 / 21 %)
Razlog skrbi so ...	družbeni razlogi	Segment po tem znaku nima značilne strukture	gospodarski razlogi
Poznate načrte razvoja za svoj kraj? (α 0.004)	v celoti (segment 10 / vzorec 6 %)	delno (segment 77 / vzorec 60 %)	v glavnem ne (segment 36 / vzorec 28 %)
Kaj pričakujete za razvoj kraja v prihodnjih petih letih?	Imam ideje za izboljšanje	izboljšanje	brez sprememb

(nadaljevanje preglednice)

ZNAK	KROŽKARJI Z ZNAKI SONARAVNOSTI	VMESNA SKUPINA KROŽKARJEV	KROŽKARJI BREZ ZNAKOV SONARAVNOSTI
Kako potrebno je v prihodnjih petih letih v gospodinjstvu skrbeti za ... a)... boljši stik z ljudmi b)... manjšo obremenitev okolja c)... nadomestitev nakupov z lastnimi izdelki d)... zmanjšati porabo neobnovljivih virov energije za ogrevanje e)... skrajšati prevoze z os. avtom in jih nadomestiti s pešačenjem	a) Nujno 20/12 % b) Nujno 71/ 56 % c) Nujno 20 /13 % d) potrebno 59 /50 % nujno 50/33 % e) nujno 43/32 %	a) Potrebno 78/ 59 % b) Nujno 76/ 56 % c) potrebno d) potrebno e) potrebno	a)nep. 24/16 %, pot 45/30 %, b) nepotrebno 8/ 3 % c) nepotr. 38/ 21 % d) potrebno nepotrebno 17/ 8 % e) potrebno 54/ 42 %, nepotrebno 18/ 11 %
V prihodnjih petih letih si v kraju najbolj želim a)... manjšo obremenitev z odpadki b)... da bi se med seboj bolje poznali c)... višjo osebno kulturo ljudi d)... več organizirane družabnosti e)... razširiti možnosti dostopa do znanja f)...sodelovati v organiziranih oblikah druženja	a) nujno b) nujno c) nujno d) da e) nujno f) nujno	a) nujno b) da c) da, nujno d) ne e) potrebno f) potrebno	a) neenotno b) da c) ne d) da e) potrebno f) ne
S kom se največ pogovarja o gozdu?	s prijatelji, z domačini	z izvajalci del	z nikomer
Ste se kdaj namensko učili o gozdu?	da	da-ne	ne
Samoocena znanja o gozdu	precej 4 - veliko 5	nekaj 3 – precej 4	malo 2
Ste kdaj občudovali gozd (skozi okno)?	pogosto	pogosto	redko-ne
Poznate katerega od konfliktov o gozdu? (α 0.000)	da (segment 69 , vz.56 %)	Segment po tem znaku nima značilne strukture	ne (segm. 62 , vz. 44 %)
Ste se udeležili javne razgrnitve GGN?	da	ne	ne
Katera vloga ima ... prednost a) na Rožniku? b) na Notranjskem c) v Prekmurju d) na Krasu e) na Pokljuki f) vaš kraj	a)oddih,tla,voda,klima b) tla, voda, klima c) tla, voda, klima d) tla, voda, klima e) les f) tla, voda, klima	a) več vlog b) več vlog c) več vlog d) več vlog e) več vlog f) več vlog	a) oddih b) oddih c) les d) oddih e) (les) f) oddih
Ali bi bilo za gozd v vašem kraju potrebno bolj skrbeti?	da	da	ne
Kaj pričakujete v zvezi z vlogo gozda za razvoj kraja v prihodnjih petih letih?	izboljšanje, imam ideje	izboljšanje	brez sprememb
Ali vas obiskovalci v gozdu motijo? (α 0.009)	da (segment 20 vzorec 14 %)	Segment po tem znaku nima značilne strukture	ne (segment 94 vzorec 86 %)
Kaj menite o pridobivanju dohodka od obiskovalcev gozda v vašem kraju iz ...?	dostopa prireditve vstopnine vodenja trženja v KS	od obiskovalcev ni primerno zbirati denarja	vodenje trženje v KS

(nadaljevanje preglednice)

ZNAK	KROŽKARJI Z ZNAKI SONARAVNOSTI	VMESNA SKUPINA KROŽKARJEV	KROŽKARJI BREZ ZNAKOV SONARAVNOSTI
Kaj pričakujete v prihodnjih petih letih v zvezi s ŠK?	Imam ideje za izboljšanje	izboljšanje, a tudi poslabšanje	brez sprememb
Študijski krožki so v našem kraju	znani	znani	niso znani
Študijski krožki so pot do manj vključenih posameznikov.	Strinjam se	Strinjam se	ne strinjam/ strinjam se
Na kateri ravni bodo ostali rezultati ŠK? (α 0.000)	skupini (segment 43/ vzorec 37 %) lokalni skupnosti (segment 29/ vzorec 22 %)	Segment po tem znaku nima značilne strukture	posamezniku (segment 50/ vzorec 35 %)
Študijski krožki v našem kraju so vsaj posredno obravnavali gozd.	strinjam se	Segment po tem znaku nima značilne strukture	ne strinjam se

Po porazdelitvi znakov med skupine smo segmente oz. skupine poimenovali z imeni, ki povzemajo posebnosti posamezne skupine: »krožkarji z znaki sonaravnosti«, »krožkarji brez znakov sonaravnosti«, »vmesna skupina krožkarjev«. Skupine anketirancev se med seboj ločijo po svojih demografskih lastnostih, po odnosu do kraja in njegovega razvoja, po stiku z gozdom in pričakovanju različnih njegovih vlog pa tudi po izkušnjah s študijskimi krožki. Razlikovanje med skupinami je blizu pričakovanim rezultatom, ki doslej niso bili kvantitativno potrjeni. Pravzaprav niti nismo pričakovali tako jasne razmejitve med skupino tistih, ki so sonaravnosti blizu in tistih, ki ji niso, saj smo z zastavljenimi vprašanji šele iskali opredelitev sonaravnega ravnanja v vsakdanjem življenju. Porazdelitev ni dihotomna, temveč se kot vmesna pojavlja zelo pestra manjša skupina, o kateri pravzaprav ne vemo veliko, čeprav bi jim morali tako javna gozdarska služba kot ponudniki izobraževanja svoje ukrepe prilagoditi (če bi se izkazalo, da naše preliminarne ugotovitve na nereprezentativnem vzorcu veljajo tudi širše).

»Krožkarji z znaki sonaravnosti« so najboljšežnejši segment anketiranih (41,4%), ki povezuje tiste, ki so dejavni v društvih, ki poznajo več kot pol ljudi v svojem kraju, jim pogosteje kot mesečno brezplačno in prostovoljno pomagajo, hkrati pa se glede na prebivalce drugih krajev počutijo podrejene. Povezanost v kraju v tem segmentu ocenjujejo s povprečno oceno 2,8. V skupini je več moških kot v drugih dveh segmentih, svoje

vsakdanje ravnanje vedno ocenjujejo z vidikov »za skupno dobro«, »trajnosti posledic« in »posledic za naravno okolje«. Anketirani v tem segmentu obdelujejo zemljo in pri tem zavračajo uporabo kemikalij. Sami izdelujejo izdelke iz naravnih materialov. Načrte razvoja kraja (po lastnem mnenju) poznajo v celoti, vendar jih za prihodnost skrbi, predvsem zaradi družbenih razlogov (ne zaradi gospodarskih). Imajo ideje za razvoj. Menijo, da so v gospodinjstvu nujne ponujene spremembe (boljši stik z ljudmi, manjša obremenitev okolja, nadomestilo kupljenih izdelkov z domačimi, nižja poraba neobnovljivih virov energije in skrajšanje prevozov z avtomobili). Nujno si želijo manjše obremenitve z odpadki, boljšega mesebojnega poznavanja, višje kulture ljudi, več organizirane družabnosti in sodelovanja v organiziranih oblikah druženja ter razširjenih možnosti dostopa do znanja. Njihova pričakovanja za prihodnost so torej bolj kot v materialni razvoj usmerjena v zadovoljevanje nematerialnih potreb, tudi v višjo raven socialnega kapitala. O gozdu se pogovarjajo predvsem s prijatelji in domačini, pri čemer svoje znanje ocenjujejo z ocenama »precej« in »veliko«, gozd pogosto občudujejo, poznajo konflikte o gozdu, se udeležijo javne razgrnitve gozdno gospodarskega načrta, pripisujejo gozdu predvsem ekološke vloge na večini ponujenih lokacij (izključno lesno-proizvodno le na Pokljuki, poleg ekološke pa na Rožniku tudi rekreativno vlogo gozda). Obiskovalci v gozdu jih motijo. Menijo, da je potrebno za gozd bolj skrbeti, pričakujejo večjo vlogo gozda za razvoj kraja, imajo ideje za okrepitev vloge gozda in se strinjajo s pridobivanjem dohodka od obiskovalcev. Tudi za študijske krožke – gozd so v njih že obravnavali - imajo ideje za izboljšanje in vidijo njihov učinek predvsem na ravni skupine in skupnosti.

Približno tretjina anketiranih predstavlja »krožkarje brez znakov sonaravnosti«. Ta segment tvori več žensk, povprečna starost je za pet let nižja od skupine »krožkarji z znaki sonaravnosti« oz. za trinajst let od skupine »vmesna skupina krožkarjev«, večina se je opredelila za »prebivalce mesta«. V tem segmentu so se v povprečju šolali več let, vendar niso dejavni v društvih ter poznajo manj kot polovico ljudi v svojem kraju/naselju/soseski. Skupina anketiranih »brez znakov sonaravnosti« nima občutka podrejenosti in nikoli brezplačno, prostovoljno ne pomaga ljudem v kraju. Povezanost v kraju je v tem segmentu ocenjena s povprečno oceno 2,7, vsakdanje ravnanja pa se nikoli ne ocenjuje z vidikov »skupno dobro« in »trajnost posledic«, le včasih z vidika »posledic za naravno okolje«. Anketirani v tem segmentu ne znajo izdelovati iz naravnih materialov in ne obdelujejo

zemlje. O prihodnosti kraja niso razmišljali in v glavnem načrtov zanj ne poznajo. V prihodnjih petih letih ne pričakujejo sprememb in po njihovem mnenju za njihova gospodinjstva večinoma tudi niso potrebne. Želijo si organizirane družabnosti, manjšo obremenitev z odpadki in več možnosti dostopa do znanja. Njihov stik z gozdom je šibek – o njem se ne pogovarjajo z nikomer, o njem se niso učili, svoje znanje o njem ocenjujejo nizko (povprečna ocena 2), redko ali nikoli ga ne občudujejo, ne poznajo konfliktov v zvezi z njim, od njega pričakujejo predvsem rekreativno vlogo na večini lokacij, razen v Prekmurju in na Pokljuki, kjer pričakujejo predvsem les. Menijo, da za gozd ni potrebno skrbeti in ne pričakujejo, da bi se njegova vloga za razvoj kraja v prihodnjih petih letih spremenila. Obiskovalci v gozdu jih ne motijo, pridobivanje dohodka od njih pa se jim zdi upravičeno, če gre za vodenje po gozdu ali za skupno(stno) trženje gozda, npr. če bi gozd tržila krajevna skupnost. O študijskih krožkih menijo, da v kraju niso znani in da učinkujejo predvsem za posameznika. Gozda doslej niso obravnavali, sprememb v študijskih krožkih ne pričakujejo.

Segment s 14,2 % anketiranimi, ki so svojo identiteto pretežno pripisali podeželju, smo poimenovali »*vmesna skupina krožkarjev*«. Nekateri v njej se intenzivno udeležujejo organiziranih oblik sodelovanja, drugi so razmeroma osamljeni. Tvorijo jo manj aktivni starejši in nižje formalno izobraženi krožkarji, ki pa o gozdu precej vedo, ga občudujejo in se o njem tudi pogovarjajo, a le z izvajalci del. Značilno za to skupino je, da gozdu pripisuje mnogonamensko delovanje in da je za prihodnost zaskrbljena ter pričakuje izboljšanje vloge gozda, medtem ko glede prihodnjega razvoja študijskih krožkov v svoji opredelitvi ni enotna, čeprav prepoznavajo študijske krožke kot znane v njihovem kraju ter vidijo njihovo vlogo za vključevanje manj vključenih posameznikov. Včasih imajo anketirani v tej skupini občutek manjvrednosti, priložnostno tudi brezplačno in prostovoljno pomagajo sokrajanom, včasih svoje vsakdanje ravnanje ocenijo z vidikov »skupno dobro«, »trajnosti posledic svojega ravnanja« in »posledic svojega ravnanja za naravno okolje«. Za prihodnost kraja jih zelo skrbi, načrte poznajo le delno, pričakujejo izboljšanje, izrekli so se za potrebnost nekaterih sprememb v njihovem gospodinjstvu, med ponujenimi spremembami izpostavljajo le nujnost zmanjšane obremenitve z odpadki in višje osebne kulture ljudi. Anketirani v tem segmentu svoje znanje o gozdu ocenjujejo z oceno 3-4, razgrnitev gozdno-gospodarskih načrtov se ne udeležujejo. Zemljo sicer

obdelujejo in pri tem uporabljajo tudi gnojila in pesticide – sicer zadržano, a vendarle. Menijo, da od obiskovalcev ni primerno pridobivati denarja.

Opisani segmenti se ne ločijo po razlogih skrbi za gozd, po številu poklicnih identitet v segmentu, v nobenem si ne želijo lastništva gozda. Nekatera vprašanja niti ne služijo (potencialnemu) razmejevanju med skupinami, ki je sedaj potrjeno, temveč spoznavanju strukture udeležencev študijskih krožkov in opredelitvi možnih ukrepov npr. razvoja učne ponudbe, spodbujanja skupnostnih iniciativ in pogojev za krepitev socialnega kapitala. Z vidika izobraževanja se zdi priprava izobraževalne ponudbe za skupino *»krožkarjev brez znakov sonaravnosti«* težka, ker je ne zanimajo ne prihodnost, ne načrti razvoja kraja, celo pričakovanj za prihodnjih pet let ta segment anketiranih v povprečju nima. Ker učinke krožkov v tem segmentu prepoznavajo (le) na individualni ravni, se odpira tudi vprašanje upravičenosti (ali zahtevnosti) vlaganj vanj. Za skupino *»krožkarjev brez znakov sonaravnosti«* je utemeljen razvoj take učne ponudbe, ki spodbuja védenje o gozdu, načrtno komunikacijo o njem in tudi animacijo za njegovo opazovanje, občudovanje, ob čemer lahko dosežemo tudi neposredni učinek-oddih, ki je v segmentu (edini) tudi pričakovan. Tudi z vidika socialnega kapitala je ta skupina problematična, saj slabo pozna sokrajane, jim nikoli prostovoljno ne pomaga ter je nedejavna v oblikah organizirane družabnosti, ki si jo sicer želi. Nasprotje med željo po več družabnosti ter zavračanjem organiziranih oblik družabnosti je le navidezno. Tudi opazovanja z udeležbo so pokazala isto težnjo – potrditev potreb po družabnosti pri delu in odločanju ob hkratnem zavračanju institucionalnih oblik druženja. S tega vidika so študijski krožki tudi za tiste *»brez znakov sonaravnosti«* perspektivni, saj omogočajo preseganje individualnega sproščanja in vzpostavljanje recipročnih odnosov. Ali je katera od skupin nosilec trajnostnega razvoja podeželja? Če katera, je to skupina *»krožkarjev z znaki sonaravnosti«*, ki ima nekatere lastnosti elite ali je vsaj potencial zanjo.

7.3.8 Napovedni model za »sonaravno« ravnanje posameznika

Doslej smo ugotovili, da je anketirane mogoče razdeliti v homogenejše skupine oz. segmente. Ugotovili smo tudi, da eni od skupin lahko pripišemo potencial nosilstva trajnostnega razvoja. Zanimalo nas je, katera od številnih vprašanj posamezniku so za njegovo umestitev v skupino *»krožkarji z znaki sonaravnosti«* ključna. Napovedni model

naj bi ta vprašanja identificiral, hkrati pa ugotovil njihovo medsebojno povezavo, da bi lahko ob določenem tveganju z manjšim številom ključnih vprašanj umestili posameznika (oz. njegove odgovore) v skupino to skupino.

Izpeljali smo naslednje korake:

1. izločitev segmenta anketiranih, ki je opredeljen predvsem z manjkajočimi odgovori, to je segmenta 1 iz preglednice 23, ki ima 53 enot oz. predstavlja 15,4 % veljavnih enot.
2. Identifikacijo ključnih spremenljivk iz vprašalnika (priloga D) zaradi velikega števila vprašanj ločeno za skupini vprašanj A, B, C ter za skupine vprašanj D, E, F, G).
3. Frekvenčno porazdeljevanje po dveh znakih (segment in spremenljivka) za vse prej ugotovljene ključne spremenljivke in veljavne segmente in
4. izločitev spremenljivk, za katera bivariatne analize niso pokazale značilnih povezav ali pa so pokazale povezovanje s poljem »manjkajoči odgovori«.

Po prvem, izločitvenem koraku, je sledila analiza prve skupine vprašanj. V devetih korakih smo identificirali sedem značilnih spremenljivk (oz. tipičnih vprašanj iz vprašalnika (priloga D)). Pojasnile so 59,3 % variance ob $\alpha > 0.05$ (0.244), vendar so bile v križanjih s segmenti značilne predvsem zaradi velikega števila manjkajočih odgovorov. Po izločitvi slednjih, je ostala le ena spremenljivka *»člani študijskih krožkov med posamezniki dajejo izrazito več pobud za razvoj kraja kot drugi posamezniki«*. Ta spremenljivka je značilno višja v segmentu »krožkarji z znaki sonaravnosti« kot v drugih segmentih. Po enakem postopku smo analizirali drugo skupino vprašanj (poglavja D, E, F, G iz vprašalnika (priloga D)).

Po sedmih korakih smo identificirali šest spremenljivk, ki so skupaj pojasnile 69,9 % variance ob $\alpha > 0.05$ (0.12), vendar smo to pot morali izločiti le tri spremenljivke zaradi močnega vpliva manjkajočih odgovorov. Ostale so spremenljivke: *»vsakdanje ravnanje omeni z vidika trajnosti«*, *»sodeluje v x društvih«* in *»vloge gozda v gozdnih ostankih Prekmurja so predvsem ekološke«*.

Štiri ključne spremenljivke smo torej vstavili v drug tip logistične regresije (z vsiljenimi vrednostmi), ki smo ji dodali socio-demografske spremenljivke. Dobili smo model, ki

pojasni 60 % variance. Manj pomembne spremenljivke so bile: »leta šolanja«, ki sicer vplivajo na »sonaravno« ravnanje, vendar skrajno šibko, »število otrok«, za katerega se nakazuje vpliv, ki pa ni značilen, ker je vzorec tistih z več kot štirimi otroci zelo majhen.

Končni model logistične regresije vsebuje spremenljivke:

1. »vsakdanje ravnanje oceni z vidika trajnosti« (v preglednici spremenljivka T)
2. »sodeluje v x društvih« (v preglednici spremenljivka D) in
3. »vloge gozda (v gozdnih ostankih Prekmurja) so predvsem ekološke« (v preglednici spremenljivka V).

Ta tri vprašanja so izmed osemdesetih iz vprašalnika tista, na podlagi katerih lahko s 60 % zanesljivostjo umestimo posameznika v segment »krožkarji z znaki sonaravnosti«. Način povezave med temi spremenljivkami je logistična regresija, katere koeficienti in konstante so podani v Preglednici 24.

Preglednica 24: Model logistične regresije
 Table 24: Logistic regression model

	Spremenljivke	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95,0 % C.I. za EXP(B)	
								Spodnji	Zgornji
Korak 3	b13dlani(1)	0,812533	0,352767	5,305245	1	0,021261	2,3	1,128762	4,499399
	e43btraj			31,23	3	7,6E-07			
	e43btraj(1)	-1,4294	0,882844	2,621452	1	0,105428	0,2	0,042437	1,351126
	e43btraj(2)T	1,23063	0,445523	7,629844	1	0,005741	3,4	1,429639	8,197578
	e43btraj(3)T	2,328316	0,528987	19,37289	1	1,08E-05	10,3	3,638318	28,93672
	e44sodel			24,08534	5	0,000209			
	e44sodel(1)	-1,28801	0,799385	2,596149	1	0,107124	0,3	0,057569	1,321478
	e44sodel(2)	0,382769	0,675491	0,321097	1	0,570949	1,5	0,390172	5,510784
	e44sodel(3) ...D	0,857454	0,632743	1,836397	1	0,175374	2,4	0,682018	8,146649
	e44sodel(4)....D	1,81086	0,681861	7,053068	1	0,007913	6,1	1,607109	23,27275
	e44sodel(5)....D	0,811675	0,654967	1,535769	1	0,215249	2,3	0,623731	8,128583
	g68cprek			38,32548	4	9,6E-08			
	g68cprek(1)	0,12914	1,044638	0,015282	1	0,901615	1,1	0,146855	8,81622
	g68cprek(2)V	2,9108	0,597193	23,75723	1	1,09E-06	18,4	5,699188	59,22099
	g68cprek(3)V	2,231134	0,682581	10,68423	1	0,001081	9,3	2,443179	35,47993
	g68cprek(4)....V	0,671175	0,83221	0,650439	1	0,419956	2,0	0,382921	9,996912
	Constant	-4,6688	0,837385	31,08563	1	2,47E-08	0,0		

8 RAZPRAVA

Prebivalci Slovenije so s prisotnostjo gozda močno zaznamovani. Ne le, da kljub več kot stoletnemu trendu urbanizacije tudi danes prevladuje življenje na podeželju - v mestnih naseljih je bilo leta 2004 49,71 % državljanov² - tudi gozdna površina v Sloveniji, posebej na podeželju, določa način bivanja, saj presega polovico površine države (Pokrovnost tal..., 2006), mesta pa bolj kot ne obide. Čeprav je slovenska zgodovina močno zaznamovana z gozdni viri, danes le-ti predstavljajo vir domače oskrbe in zaslužka vse manjšemu delu prebivalstva npr. velikim gozdnim posestnikom in tistim, ki živijo od dela v gozdu. Padajoči dohodek od proizvodnje in prodaje lesa na podeželju zato izpopolnjuje dohodek od različnih dopolnilnih dejavnosti, za katere se mnogi posebej usposablajo. Usposabljanje lastnikov gozda za pridobivanje dopolnilnega dohodka od gozda nismo našli. Prav tako pa (še) ni programov, ki bi lastnikom gozda omogočali pridobitev znanj za druge načine pridobivanja dohodka (od gozda) na podeželju. Obenem je očitno, da dopolnilne dejavnosti izhajajo predvsem iz socialnih vlog gozda. Urbana družba namreč živi od terciarnih in kvartarnih dejavnosti, zato v gozdu išče predvsem sprostitev in simboliko. To je potrdila tudi raziskava, izhajajoča iz dejstva, da današnje vloge gozda za razvoj podeželja ne poznamo dovolj.

Evropski raziskovalci se spoznavanju vloge gozda za razvoj podeželja intenzivneje posvečajo šele zadnjih sedem let. Ugotavljajo, da se gozdarska politika na prestrukturiranje družbe (še) ne odziva (dovolj) (Wiersum s sod., 2005; Anko, 2005). Ker v Evropi in tudi pri nas podeželje nima mestu enakovrednih možnosti razvoja (Juvančič, 2000; Elands in Wiersum, 2001; Lavrač s sod., 2004; Lampič, 2005; Klemenčič s sod.,

² Mestna naselja in naselja mestnih območij so opredeljena na podlagi štirih meril: 1. naselja s 3 000 in več prebivalci (formalno merilo); 2. naselja, ki imajo od 2 000 do 2 999 prebivalcev in več delovnih mest kot delovno aktivnega prebivalstva, stanujočega v teh naseljih (formalno, funkcijsko merilo); 3. naselja, ki so sedeži občin in imajo vsaj 1 400 prebivalcev ter presežek delovnih mest, oziroma naselja, ki so sedeži občin in imajo vsaj 2 000 prebivalcev (formalno, funkcijsko merilo); 4. obmestna naselja z manjšim številom prebivalcev, ki se z določenim mestnim naseljem, ki ima več kot 5 000 prebivalcev, s sklenjeno pozidavo zraščajo v enovito funkcionalno celoto, imenovano mestno območje; kot merilo funkcionalne povezanosti je upoštevana zaposlitvena migracija, kot izločitveno merilo pa delež kmetijskih gospodinjstev v obmestnem naselju (fiziognomsko-morfološko, funkcijsko merilo) (Statistični letopis, 2003).

2005), sta temeljni predpostavki raziskave: 1. da gozd lahko prispeva k razvoju podeželja in 2. da ta prispevek ne izvira le iz ene (npr. lesnoproizvodne vloge gozda). Gozdarstvo v Evropi in tudi pri nas obvladuje tehnološki diskurz in hierarhična organizacija (Elands in Wiersum, 2001; Högvall, 2004; Anko, 2005). Na (pre) majhno upoštevanje lokalnega poznavanja naravnih virov in procesov upravljanja z njimi je opozorila Ostromova (1990) pa tudi prve evropske raziskave pričakovanj lokalnega prebivalstva o vlogi gozda za razvoj podeželja (Elands s sod., 2004). Ostromova (1990) je ob preučevanju odnosa skupnosti do naravnih virov na primerih upravljanja z rečno in morsko vodo ter gozdom našla primere skupnosti, ki so se prilagodile samoregulacijskim naravnim mehanizmom in jih optimalno in trajno izkoriščale, a tudi primere skupnosti, ki takega upravljanja z naravnimi viri niso zmogle. Elandsova s sodelavci (2004) pa je s prvo primerjalno evropsko analizo pričakovanj lokalnih prebivalcev za prihodnjo vlogo gozda za razvoj podeželja v Evropi ugotovila, da so predstave ljudi odvisne od kulture (npr. tradicije gospodarjenja z gozdom) in stanja gozdov ter nakazala dve potencialni smeri prihodnjega razvoja:

1. modernizacijo tradicionalne vloge gozda - pridobivanja lesa, ki jo pričakujejo predvsem večji gozdni posestniki ter v Evropi tudi industrijska podjetja kot lastniki gozdnih površin,
2. prestrukturiranje gospodarstva na podeželju v krepitev ekološke in socialne vloge gozda ter usposabljanje in subvencioniranje malih gozdnih posestnikov za trajnostno rabo majhnih in razpršenih gozdnih parcel (učinek je mogoč le na ravni krajine), ki jo pričakuje prevladujoči del družbe (Elands s sod., 2004).

V Sloveniji s primerljivo analizo ne razpolagamo. Strokovno pozornost šele v zadnjem času dobivajo tudi participativni pristopi (Medved, 1991; Bončina, 2004; Beguš, 2005). Naša raziskava je potekala vzporedno z raziskavo Elandsove (2004), njeni izsledki pa so se ji precej približali. Zaradi slovenske tradicije gospodarjenja z gozdom, njegove obilne prisotnosti in stoletne prakse trajnostnega gospodarjenja, smo pričakovali, da imajo prebivalci Slovenije do gozda pozitiven odnos. To pričakovanje je bilo potrjeno. Potrdilo se je tudi pričakovanje, pridobljeno z opazovanji z udeležbo in ugotovitvami iz literature (Juvančič, 2000), da je opredelitev pojma »podeželje« - ta sloni na prostorskih in demografskih statističnih podatkih - potrebno razširiti tudi na nove, predvsem družboslovne kazalce. Z anketiranjem dela javnosti - predstavljali so jo udeleženci

študijskih krožkov, ki so se odzvali na anketo junija 2003 – podajamo svoje predloge. Krožkarji, ki so se odzvali na anketo, so opredelili svojo identiteto (podeželan, meščan, oboje) in jo tudi utemeljili. Večina je ne pojasnjuje s strukturnimi elementi, temveč s čustvenimi razsežnostmi kot sta pripadnost in poseben, običajno pozitiven odnos do domačega okolja, ki vključuje kritičnost do sokrajanov.

Pozornost smo posvetili tudi drugim temeljnim pojmom, na katerih sloni raziskava. Razumevanju pojma »trajnostni razvoj« na lokalni ravni literatura - razen redkih izjem (Anko, 1998; Bogataj, 2003; Elands, 2004) - ne posveča velike pozornosti, čeprav priporočila (Fien, 2004) usmerjajo prav k temu in so že oblikovani indikatorji trajnostnega razvoja (Sustainable Measures ..., 2006). Rezultati naše interdisciplinarne in s triangulacijo virov ter metod dela zasnovane raziskave kažejo, da je predstava krožkarjev o vsebini trajnostnega razvoja zelo jasna tudi, če pojma »trajnostni razvoj« ne poznajo – dvig materialnega standarda ljudi v Sloveniji je bil dosežen tudi na račun poslabšanja okolja, načrti razvoja pa ne predvidevajo prenehanja tega trenda in zmanjševanja neenakosti v družbi.

Ob opazovanju mentorjev in poteka krožkov so se odpirale dileme povezovanja posameznikov v skupino ter vprašanja družbenega veziva. Študijski krožki niso le izobraževalna oblika, temveč tudi prostor (v nekem obdobju redne) komunikacije, medsebojnega spoznavanja, tretjina anketiranih jih razume tudi kot zametek novih organiziranih oblik delovanja (društva, klubi, projekti ipd.). Socialni kapital smo ugotavljali predvsem z anketiranjem udeležencev študijskih krožkov leta 2003, v katerem so udeleženci študijskih krožkov opredelili oblike organiziranega sodelovanja v kraju/naselju/soseski, ocenili svojo udeležbo v njih, povezanost v svojem kraju in delež ljudi, ki jih poznajo, opredelili so rednost medgeneracijske komunikacije ter identificirali (individualne) »nosilce razvoja« skupaj z njihovimi lastnostmi. Povezanosti med njihovo udeležbo v več krožkih in večjo povezanostjo v kraju ($\alpha=0.029$) nismo mogli potrditi, vendar pa je število izvedenih krožkov značilno povezano z občutkom, koliko ljudi v kraju posameznik pozna ($\alpha=0$, $df=57$, P in $S=0.15$). Bolj povezani so s krajem bolj zadovoljni ($\alpha=0$, $df=16$), to pa se ujema tudi z višjo intenziteto njihove društvene dejavnosti ($\alpha=0.044$) in boljšim medsebojnim poznavanjem v kraju ($\alpha=0.031$) in z obsegom medgeneracijskega sporazumevanja ($\alpha=0.001$). Anketiranje je pokazalo tudi povezavo

med občutkom podrejenosti in vrednotenjem povezanosti med ljudmi – manj povezani se značilno bolj pogosto počutijo podrejene glede na ljudi v drugih krajih ($\alpha=0.00$, $df=12$, Pearsonov $\chi^2=0$; 0.19, Spearman 0.17). Vertikalnega socialnega kapitala kot povezave z nosilci odločanja o razvoju - iz podatkov ne moremo izluščiti, so pa ga anketirani osvetlili: po eni strani jim za razvoj kraja ni vseeno (za odgovor »za prihodnost kraja mi je vseeno« se je opredelil le 1 % anketiranih), po drugi strani jih petina o prihodnosti kraja niti ni razmišljala. Le dobro desetino za prihodnost kraja zelo skrbi. Vendar (presenetljivo) načrte za svoj kraj pozna kar 64,1 % anketirancev.

Ženskam so ob obujanju ročnih spretnosti ali učenju tistih znanj, za katera v prejšnjih življenjskih obdobjih ni bilo časa, krožki pogosto predstavljajo dopolnilo, tudi nadomestilo za primarno skupnost. Študijski krožki, v katerih sodelujejo ali celo prevladujejo moški, so bolj praktično naravnani:

- v Cerknici je krožek ob spoznavanju delovanja in ekonomske uporavičenosti zbiralnika sončne energije tak kolektor tudi izdelal,
- v Radljah ob Dravi je krožek preučil vse faze izdelave lesenega ostrešja in jih tudi praktično izpeljal: našli so primerno drevo v gozdu, preučili posebnosti njegove sečnje in pravilnega razreza, nato izdelali strešnike prave debeline in jih po posebnem postopku zložili v ostrešje na improviziranih prečkah,
- v Dobropolju, v Železnikih in na Menišiji so zbrali in izbrali posebne pozornosti vredne značilnosti svojega okolja, trasirali učno pot ter jo opremili s tablam in kažipoti
- v skupini s posebnimi potrebami iz Ljubljane so osvajali praktična znanja za preseganje težav po poškodbi glave (orientacija, pisanje, praktična uporaba tujih jezikov),
- v zaporih so se učili tujih jezikov itd.

Kvantitativna analiza je potrdila vtis opazovanj, da študijski krožki povezujejo koristi posameznika (npr. samopotrjevanje, motivacija, socializacija, včasih terapija) s koristmi za skupnost (npr. uveljavljanje uporabe obnovljivih virov energije, kulture učenja v času informacijske družbe, ohranjanje usihajočih obrtniških spretnosti in znanj, vzpostavljanje infrastrukture za turistično ponudbo, višja raven socialnega kapitala).

Porazdelitev anketirancev v segmente je pokazala, da udeležence krožkov lahko razdelimo glede na njihov življenjski slog v dve glavni skupini (*»z znaki sonaravnosti«* – *»brez znakov sonaravnosti«*), ki ju povezuje manjša, a značilno različna vmesna skupina. Skupina *»krožkarjev z znaki sonaravnosti«* lahko predstavlja nosilca trajnostnega razvoja podeželja, ker:

- jo tvorijo predvsem ljudje, ki se čutijo podeželane in jih večji del tudi dejansko živi na podeželju,
- izražajo določene skupine značilnosti življenjskega stila in načela vsakdanjega ravnanja, ki vključujejo dejavno družbeno življenje in spoštljivost do zemlje in gozda,
- ker imajo za razvoj ideje, ki jih pretvarjajo v pobude.

Za umestitev posameznika v enega od segmentov je bilo odločilno njegovo stališče do lastnega vsakdanjega ravnanja z vidika trajnosti posledic tega ravnanja, obseg njegovega dejavnega udejstvovanja v društvih in njegovo prepoznavanje ekološke vloge gozda.

Porazdelitev krožkarjev v tri segmente, ki so se med seboj ločijo po demografskih značilnostih, po pripadnosti in pričakovanjih, po obsegu stika z gozdom in učenja o njem, predstavlja tudi potencialne ciljne skupine za komunikacijo in/ali izobraževanje tako za gozdarstvo kot za izobraževanje odraslih. Anketirani krožkarji enotno trdijo, da je gozd bistvena sestavina kakovosti bivanja, 58 % jih privlači ali ga občudujejo, vendar si ga za lastnino ne želi kar 67 % anketiranih, hkrati pa se segmenti med seboj ločijo po pričakovanjih od gozda.

8.1 TRAJNOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA

Indikatorji trajnostnega razvoja se bolj ali manj nanašajo na raven države ali regije, nas pa so zanimale značilnosti sonaravnega ravnanja posameznikov (prim. Sustainable Measures, ...2006; Seljak 2001). Ob opazovanjih z udeležbo smo zaznali razliko med (odmevnimi) krožki na podeželju, kjer se je običajno zbralo jedro dejavnih, ki so se pogosto lotevali manjših projektov, uporabnih za cel kraj (že omenjena postavitve učnih poti, v Knežaku in v Predmeji urejanje kraja, v Sopoti obnova mlina) in (manj opaznimi) krožki v mestih, kjer so se pogosto ukvarjali z zdravjem, branjem ali osebnimi problemi. *»Stik z zemljo«* je zagotovo razločevalnica, ki potrjuje opazovano razliko med podeželjem in mestom in

hkrati kaže, da je večina anketiranih s podeželja. Zemljo namreč večina anketiranih udeležencev krožkov obdeluje sama (63 %), pri čemer kemične pripravke uporablja redno in brez zadržkov le 1 %, enak delež pa bi se zanje odločil med tistimi, ki zemlje ne obdelujejo (1/3 anketiranih). Med to tretjino bi se (le) 17 % anketiranih odločilo za obdelavo zemlje brez kemikalij, kar pomeni, da taka obdelava zemlje pravzaprav ni samodejno privlačna – z njo je preveč dela. Praksa sonaravnega gospodarjenja z zemljo, predvsem pa z gozdom torej obstaja, načela trajnosti niso neznana, le volje, motiva za njihovo udejanjenje ni. To je po svoje logično – posameznik sam po sebi ne stremi za napori. Z vidika kakovosti življenja so družbene spremembe omogočile prenos fizičnega napora na tehnologijo (če jo izrabiš), prenos znanja in organizacije pa na različne servisne službe (če jih uporabiš). Tisti, ki torej vztrajajo v odvisnosti od naravnih virov, se za drugačen življenjski stil od prevladujočega odločajo bodisi hoté bodisi, ker nimajo druge možnosti. Opazovanja z udeležbo navajajo na domnevo, da so taki ljudje družbeno izločeni, včasih vdani v usodo, da vztrajajo v starih vzorcih in se spremembam prilagajajo počasi ali sploh ne, vsekakor pa svojih prednosti ne znajo uveljaviti. Če (del) starejše generacije na podeželju živi tako, tega mlajša generacija noče. Žal hkrati ne zna povezati pozitivnih vidikov preživetih družbenih vzorcev s sodobnimi trendi, ker družbena klima posveča pozornost nacionalnim, evropskim in globalnim trendom in ne kakovosti bivanja lokalnih okolij. Prav s tem odvrča pozornost od srkanja moči iz lokalnih okolij proti nacionalni, evropski ali globalni ravni, do česar je – kot se zdi – javnost po začetnem navdušenju, tudi že bolj kritična. Čeprav pojem »trajnostni razvoj« večji del anketiranih krožkarjev pozna, so argumenti in zaveze nacionalnih in mednarodnih dokumentov konferenc in posvetov poznani le redkim, njihovo težo pa presoja vsak predvsem prek svojih izkušenj. Rezultati ankete kažejo, da imajo anketirani do trajnostnega razvoja jasno stališče, celo predloge za njegovo uveljavitev. Tisti anketirani, ki vsaj včasih pomislijo na posledice svojega ravnanja, vidijo kot ključna ukrepa za doseganje trajnostnega razvoja, zakonodajo in osveščanje. S trditvijo, da »generacije z gozdom gospodarijo tako, da so njegove značilnosti in koristi v enaki meri na voljo njim kot prihodnjim generacijam« se strinja 17 % več anketiranih, če trditev postavimo za pretekle generacije kot če isto trditev postavimo za sedanje generacije. Velika večina (95 %) se tudi strinja, da je materialni standard ljudi v Sloveniji dosežen (tudi) na račun poslabšanja okolja, zlasti v nekaterih predelih. 42 % anketiranih udeležencev študijskih krožkov meni, da razvoj v Sloveniji ne

bo sledil načrtom, ki spreminjajo tak trend. Vendar je vzorec anketiranih notranje heterogen: del vzorca, ki ga v nadaljevanju opisujemo kot »krožkarje z znaki sonaravnosti« v povprečju bolj upošteva načela trajnosti kot del, ki ga v nadaljevanju imenujemo »krožkarji brez znakov sonaravnosti«, med katerimi je zaznati nezanimanje za trajne posledice svojega vsakdanjega ravnanja in individualizacijo (prim. trend rasti enočlanskih gospodinjstev v mestu (Statistični letopis, 2002), manjše število otrok na družino v mestu kot na podeželju (Černič Istenič s sod., 2003) ipd.).

Z vidika načel trajnosti je nezanimanje za trajne posledice svojega vsakdanjega ravnanja primerjalna slabost, ki je krožkarji ne morejo preseči le z novim znanjem in spretnostmi, temveč s serijo majhnih prilagoditev svojega življenjskega stila. K temu bi prispevalo prepoznavanje in višje vrednotenje tistih, ki ta znanja, spretnosti, vrednote, življenjski stil imajo npr. »krožkarjev z znaki sonaravnosti«. Če bi nadaljnje analize pokazale, da je ugotovitve raziskave, ki se nanašajo na udeležence študijskih krožkov, moč potrditi tudi za širšo javnost, bi to pomenilo, da so z vidika trajnostnega razvoja posebej pomembni vsi, ki še gospodarijo z zemljo, zlasti tisti, ki niso prevzeli industrijskega modela kmetijstva. Anketiranje udeležencev študijskih krožkov je namreč pokazalo, da obstajajo in da jih je manj kot krožkarjev, ki dohodek pridobivajo od storitev. Torej so tisti, ki gospodarijo z zemljo po načelih sonaravnosti po veljavnem ekonomskem kriteriju (redkost) veliko vredni. Uveljavitev te prednosti in vrednosti je povezana z družbeno močjo, ki je nimajo, ker se – kot smo spoznali iz literature – trajnostni razvoj uveljavlja šele na strateški ravni npr. v dokumentih. Zato so posameniki, skupine in skupnosti, ki so si sposobni zagotoviti preživetje tudi ob manjši materialni blaginji od današnje in so pogosto lastniki zemljišč, le potencialno nosilci moči.

Primerjalna prednost »krožkarjev z znaki sonaravnosti« je njihovo lastništvo nad zemljo (gozdom) in znanje, sposobnost in volja za sonaravno gospodarjenje z njo (njim), ki vključuje tudi aktivno razmerje z lokalno skupnostjo. Slednje je lahko tudi potrditev (pogosto izgubljene) samozavesti in vstopnica med tiste, ki odločajo o (bližnji ali daljni) prihodnosti. Kategoriji »lastniki gozda« in »kmetje« sta le podskupini prebivalcev podeželja, ki pa še zdaleč nista vedno naravnani trajnostno. Priložnost trajnostno naravnanih ni v tekmi z večjimi in močnejšimi, temveč v svoji redkosti in v tistem, kar poznajo, obvladajo in živijo:

1. V nadaljevanju življenjskega stila, ki je danes redek,
2. njegovemu dialoškemu vpenjanju v sodobno družbo (*dialog*),
3. prepoznavanju njegovih primerjalnih prednosti (*lastno učenje*) in
4. spodbujanju drugih, da spoznajo in upoštevajo tak življenjski stil in te primerjalne prednosti (*spodbujanje učenja drugih*).

Od turističnega nastopaštva proti samozavestni ponudbi življenjskega stila, kamor sodi tudi samoomejujoče ravnanje z gozdom, je pot skozi učenje. Prepoznavanje svojih komplementarnih prednosti glede na urbana okolja omogoča le višja raven tistih znanj, ki omogočajo komunikacijo z drugačnimi. Zato so pisanje, branje in računanje pomembni, čeprav so z vsakdanjim sonaravnim ravnanjem povezani le posredno. Poleg komunikacije (predvsem z drugačnimi od sebe) namreč omogočajo nova spoznanja za utrditev lastne identitete, torej potencial, da podeželje ne bo prepoznavno le po naravnih lepotah, temveč po značilnosti skupnosti (prim. Anko, 2000), ki naj namesto zapostavljenosti, podrejenosti dopolni mesto s svojimi primerjalnimi prednostmi.

Le 22 % anketiranih prihaja iz krajev, kjer prebivalstva v preteklih desetih letih ne bi premešale migracije. Anketirani so v polovici primerov vsaj deset let odraščali drugje kot v kraju, na katerega se nanašajo njihovi odgovori – torej so pridobili dodaten pogled na svoj kraj, »pogled od zunaj«, ki naj plemeniti, ne pa gradi pregrad. Kraji, ki smo jih zajeli v anketo, so z infrastrukturo razmeroma dobro opremljeni, kar pomeni, da razpolagajo z zdravstveno, kulturno, izobraževalno in rekreacijsko ponudbo. Vendar več kot tretjina opazovanih krajev nima izobraževalne ponudbe za odrasle, pri čemer prednjačijo manjši podeželski kraji. Take pogoje in okoliščine ocenjujemo kot idealne za razvoj študijskih krožkov, kar potrjuje pomen izbranega načina zbiranja podatkov, hkrati pa daje tistim, ki si prizadevajo za razvoj kraja, dobro prepoznavnost. Po mnenju anketiranih si za razvoj kraja prizadevajo:

1. bolj moški kot ženske (tretjina anketiranih trdi, da si za razvoj najbolj prizadevajo moški, petina pa, da so motor razvoja ženske),
2. stari med 25 in 64 let (55 % stari med 45-64 let in 32 % 25-44 let),
3. zaposleni (63 %), delno tudi upokoјenci (13 %), zlasti mlajši. Kmetje in gospodinje so po podatkih ankete le redko nosilci razvoja (5 %),

4. bolj izobraženi (v 48 % srednje in višješolani),
5. bistveno bolj domačini kot priseljeni (80 % domačini in 10 % priseljeni).

Ad 1. V strukturi študijskih krožkov prevladujejo ženske (od leta 1993-2002 jih je bilo 75%, kasneje se ta struktura ni spremljala). Tudi v vzorcu anketiranih prevladujejo ženske, starejše od 40 let, vpete v družino in vsaj srednješolsko izobražene. V kolikšni meri so torej študijski krožki razvojni dejavnik? In v kakšni meri pritegnejo tiste, ki so jim bili primarno namenjeni (socialno izključene, niže izobražene)? Na podlagi opazovanj predvidevamo, da navideznega nasprotja ni. Bolj komunikativne ženske, ki imajo tudi manj možnosti za udelestvo, a dovolj energije, da se organizirajo in ciljno učijo, so tiste, ki so v krožke prišle prve. Z vstopanjem novih institucij, ki usposabljaajo za mentorje tudi moške in s spodbujanjem vsebin, ki moške pritegnejo, se postopoma uravnoteža spolna struktura udeležencdev študijskih krožkov. Če so moški ponekod manj zaupljivi, jim je pozitivna izkušnja žensk s študijskim krožkom, ki se je prenesla prek osebnega stika (socialne mreže), ta predsodek znižala (primer: Ponikva nad Žalcem, Sopota, Svibno). Tisti krožki, katerih udeleženci so predvsem moški, so bolj razvojno naravnani in se sproti povezujejo z nosilci odločanja na občini, v šolah, muzeju, knjižnici, itd. (Solčava, Cerknica, Železniki, Radeče, Gornja Radgona itd.). Pomen socialne mreže in neformalnih stikov je za posameznika na podeželju velik tudi zaradi nadomeščanja primanjkljaja izobrazbe (prim. Robek s sod., 2003). Raziskovalni rezultati to dejstvo implicitno potrjujejo.

Ad 2. Opazovanja potrjujejo kvantitativne rezultate o slabi zastopanosti mladih. Razlog za to je lahko v manjših krajih neugodna demografska struktura in odsotnost mladih zaradi šolanja v večjih krajih, nasprotno pa je v mestih lahko razlog za neudeležbo mladih konkurenca druge ponudbe. Mlajši se bolj kot študijskim krožkom posvečajo študiju, družini, službi, hobijem in priložnostnemu druženju. (prim. Preston, 2004).

Ad 3. Prevladovanje zaposlenih kaže, da so študijski krožki aktualno dopolnilo zaposlitvi in domačemu delu. Nizek delež upokoјencev razlagamo z dejstvom, da se dejavnost upokoјencev razvija predvsem pod okriljem univerze za tretje življenjsko obdobje, ki jih v raziskavi nismo preučevali. Nizek delež kmetov in gospodinj je delno pojasnjen s

pripombo Ad 4, delno z nizkim deležem teh kategorij v Sloveniji, ter tudi z pomanjkanjem posebne pozornosti tem skupinam pri animaciji za udeležbo v krožkih.

Ad 4. Ugotovitev potrjuje spoznanja raziskav participacije v izobraževanju, po katerih je približno tretjina za učenje samoiniciativnih, dve tretjini pa za učenje potrebujeta spodbudo.

Ad 5. Ugotovitev anketiranja, da si za razvoj kraja domačini bolj prizadevajo kot priseljeni, ni skladen z opazovanjem t.j. z ugotovitvami skupinske diskusije mentorjev študijskih krožkov. Tam je bilo ugotovljeno, da tisti, ki se v kraj priselijo in vključijo, zlasti v manjših krajih, bolje opazijo razlike glede na prejšnji kraj bivanja, hkrati pa niso obremenjeni z negativnimi odnosi obstoječih socialnih mrež (npr. zamerami). Zato hitreje in manj obremenjeno odkrijejo potencialna področja možnega razvoja. Za razvoj so se (morda tudi zaradi lastne umestitve v socialno mrežo) zato pripravljeni močno angažirati.

Pri nekaterih anketiranih smo identificirali občutek manjvrednosti, nepravičnega položaja (glede na prebivalce drugih krajev), predvsem v že omenjenem in v nadaljevanju podrobneje opisanim delu »krožkarjev z znaki sonaravnosti«, v katerem je več moških in več pripadnih podeželju. Tudi ob opazovanju z udeležbo smo zaznali to držo, ki je za razvoj zelo pomembna. Vodi namreč (lahko) v pasivnost ali odpor na razvojne iniciative. Razloge za to držo vidimo v preteklem razvoju krajev. Spremembe na slovenskem podeželju so bile številne in so jih večinoma pogojevale zunanje spremembe. Ekonomski in ideološki pritisk polpretekle zgodovine na slovensko podeželje so izvajale javne ustanove, tudi gozdarske, šola pa še posebej. Desetletja trajajoče omejitve razvojnih možnosti (prim. Verbole, 2000) so podeželje izpraznile ne le ljudi, temveč tudi ustvarjalnih pobud. Prilagajanje tistih, ki se niso izselili, je povzročilo delitev na formalno in neformalno (prim. Fuwa, 2004; Bron, 2004), migracije (stalna v mesto, dnevna delovna-tudi v sosednje države), pasivnost in rahljanje nekdanj močnih recipročnih vezi. »Zanikanje kritičnega in neodvisnega mišljenja je bilo povrnjeno z višjimi ravni socialne varnosti« (cit. Bron, 2004: 7), neformalna pravila nedemokratičnih odnosov so logično vodila v razpad vrednot (Willemans, 2000, cit. po Bron, 2004: 8).

Osamosvojitve in z njo povezan začetek demokratizacije sta zato predstavljala močan impulz, obrat, odziv na simptome krize identitete, ki jo ilustrirajo neudeležba, odpor,

vsekakor pa zadržanost in nizka formalna izobraženost ter za informacijsko družbo neustrezne ključne kompetence (prim. Mc Givney, 2004: 53). Očiten razcvet lokalnih kulturnih prireditev ter števila samoizdanih zbornikov v obdobju po osamosvojitvi so viden rezultat civilno-druženih iniciativ po osamosvojitvi (prim. Mlinar, 2000, cit. v Barbič, 2005; Krajnc, 2005). Niso jih spodbudili strokovnjaki in tudi ne politične stranke – izhajajo iz združenih in povezanih domačinov, k čemur so ponekod prispevali tudi študijski krožki (Budal, 1996; Brazde s trmuna letno od 1996 dalje; Prah, 2001, 2002; Černigoj, 2002). V teh dogodkih se prepletajo lokalne izkušnje/spretnosti, poseben odnos do lokalnega okolja (narave in družbe v njem) in želja po spremembah, napredku. Če so se ženske aktivirale v lokalnih dogodkih in spodbudile (samo)zaupanje in razvoj, so mnogi moški ostali nemotivirani zaradi posplošenega nezaupanja in umika v delo (prim. Mc Givney, 2004), ker:

- se sploh niso videli kot izobražence, temveč kot proizvajalce,
- ker se upirajo spreminjanju tradicije ali ekonomističnemu neupoštevanju omejenosti narave, ki jo ponujata šolanje in usposabljanje,
- ker ne vedo, da je učenje pomembno tudi zanje, imajo o njem negativno predstavo ali situacijske ovire (nenaklonjenost izobraževanju v domači družini, slaba dostopnost izobraževanja zaradi oddaljenosti, cene, družinskih obveznosti) (Mc Givney, 2004; lastna opazovanja).

Prebivalcem podeželja (nekoč predvsem kmetom, danes polkmetom in že tudi nekmetom) so bili v Sloveniji ob nacionalizaciji premoženja odvzeti temelji preživetja, hkrati pa se je odprl prej omejen (s skupnostnimi pravili nadzorovan) dostop do naravnih virov (prim. Ostrom, 1990: 23). Če je bilo prej »podeželje .. razumljeno kot družbeno dobro«, je po denacionalizaciji lažje uveljavljati lastnikove vloge, teže pa javne vloge in ekološke programe (Udovč, 2003: 7 in 9). Razlog za to je po našem mnenju v nadaljevanju preteklega modela, po katerem iste institucije in ljudje, ki so predstavljali v bližnji preteklosti pritisk, še naprej odločajo o vsebini programov in ponudbe ter pri tem ne upoštevajo lokalnih znanj, stališč in vrednot ter preteklosti (ali vsaj njenega dela). To kaže tudi argumentiranje predlogov za nove občine (januar 2005). Naša raziskava se ukvarja s kompleksnim prepletom razvojnega zagona in sproščanja preteklih zamer, z vračanjem začasno ali dolgotrajno odseljenih domačinov zaradi političnih ali ekonomskih razlogov (in

torej njihovimi mednarodnimi izkušnjami) ter s komunikacijo med prebivalci določenega prostora. V slednji je priložnost za prepoznanje in dvig vrednosti fizičnemu prostoru.

V nekdanj samooskrbnih in od okolice neodvisnih okoljih, v katerih je bila za preživetje fizična moč in iznajdljivost (moških) ključna, so bili moški nosilci razvoja. To velja tako za trgovino (in tihotapljenje čez številne meje) z izdelki (npr. Notranjci, Ribničani, Kostelci) kot za gozdarjenje in splavarjenje (npr. prebivalci zgornje savinjske doline). Danes te vloge podeželski moški skorajda nimajo več, hkrati pa se za obvladovanje izzivov informacijske družbe skoraj niso usposabljali (prim. McGivney, 2004). Fizično sodelovanje posameznikov v skupnosti ni več nujno, nosilne sposobnosti lokalnega naravnega okolja pa so predmet zunanjih interesov (lokalnega povpraševanja po socialnih vlogah, tujih investorjev v tehnologijo in izrabo virov). Kmečki gospodarji in mnogi prebivalci podeželja se na tako stanje niso pripravili in imajo za njegovo preseganje tudi omejene možnosti - večina izobraževalne ponudbe za odrasle je v mestu, obstoječa usposabljanja so večinoma naravnana poklicno in ne presegajo dosedanjega koncepta proizvodnje hrane, druge vrste usposabljanj pa so bolj primerljive s sproščeno šolsko ponudbo kot z alternativo, ki bi (končno enkrat) upoštevala komplementarne prednosti podeželskega prebivalstva. Tako ostaja podeželsko prebivalstvo vedno negativno označeno (v zaostanku po izobrazbi, po opremljenosti, po možnostih, po motiviranosti).

Primer: V Sloveniji ima le 58 % gospodinjstev osebni računalnik, 47 % gospodinjstev ima dostop do interneta, pri čemer so slabše opremljeni nižje izobraženi in dohodkovno šibkejši (Računalnik, 2005: 19). Formalna izobrazba kmečkih gospodarjev je nizka (prim. Barbič 2005: 149).

Starejši moški na podeželju tudi po naših izkušnjah masovno ne obvladujejo veščin branja in prepuščajo pridobivanje (drugačnih) znanj mlajšim, izgradnjo socialne mreže s komunikacijo pa ženskam. Ponekod iščejo alternativne vire dohodka v sodelovanju s plačanim osebjem razvojnih institucij (Zavod za gozdove, Kmetijska svetovalna služba, razvojne agencije) (prim. študijski krožek Šintli iz Radelj ob Dravi, študijski krožek Od vznika do eura iz Sopote v Zasavju) ali pa so predmet raziskav, ki neposredne koristi ne prinašajo lokalnim prebivalcem ali npr. lastnikom gozda temveč sodelujočim in ponudniku turističnih storitev (prim. Robek s sod., 2003).

Nosilci razvoja na slovenskem podeželju so po naših ugotovitvah:

1. posamezniki, ki dajejo pobudo, povezujejo, sodelujejo v lokalnih dogodkih in glede na starost, status, poklic ali izkušnje niso homogena skupina ljudi in so

- izvoljeni (župan, predsednik krajevne skupnosti) ali
- prostovoljci s posebno kombinacijo pozitivnih osebnostnih lastnosti.

Pozitivne osebnostne lastnosti so po mnenju anketiranih, da: sprožajo pobude, imajo veliko energije, jim ni vseeno, so vztrajni, delavni in prizadevni, neumorni, zavzeti, redoljubni, se radi razdajajo in so nesebični, so kraju pripadni, razgledani, izobraženi in osveščeni, inovativni, aktivni, ambiciozni in odgovorni, iščejo koristi za kraj in ne zase, imajo posluh za težave ljudi, sprejemajo pobude drugih in radi pomagajo, so strpni, imajo smisel za posredovanje idej in so komunikativni, pogosto vsestranski, iznajdljivi, optimistični, sposobni in prepričljivi organizatorji, so ugledni, pokončni, pošteni, družabni, imajo precej prostega časa, izpostavljajo ključne probleme, so sposobni individualnega in timskega dela.

2. institucije

- upravne,
- nevladne, npr. upokojenske ali turistične,
- javne npr. muzej, šola,
- mediji npr. radio,

predstavljajo razvojni dejavnik le, »če imajo zadovoljne in ambiciozne ljudi«. Anketirani niso navajali podjetij kot nosilcev razvoja.

3. obstoječa infrastruktura, ki omogoči dostopnost in privlačnost konkretnega prostora (prometne povezave, privlačne točke – kultura, urejenost kraja), vendar o tem podatki niso enotni. Del anketiranih izrecno zavrača možnost, da infrastruktura lahko predstavlja »motor razvoja«, drugi v njej vidijo predpogoj za razvoj.

8.1.1 Stratifikacija anketiranih

Ker se podeželje najpogosteje opredeljuje po strukturnih in socio-ekonomskih značilnostih, nas je zanimalo, ali je mogoče anketne odgovore sploh grupirati v tipične skupine. Z metodo dvostopenjskega gručenja je nastalo pet skupin, od katerih sta bili dve iz nadaljnje interpretacije izločeni (ena zaradi premajhnega števila enot, druga zaradi določenosti z enotami »brez odgovora«). Preostale tri skupine dejansko kažejo določene skupne značilnosti ter sovpadajo z obstojem znakov sonaravnega posameznikovega ravnanja, po katerih smo jih tudi poimenovali: *»krožkarji z znaki sonaravnosti«*, *»krožkarji brez znakov sonaravnosti«* in *»vmesna skupina krožkarjev«*. Torej je bilo udeležence študijskih krožkov po izbranih kazalcih mogoče strukturirati. Ugotovljena struktura kaže na polarizacijo med tistimi, ki se čutijo meščane in tiste, ki se čutijo podeželane. Ob teh dveh skupinah je nastala tudi (manjša) vmesna skupina.

»Krožkarji brez znakov sonaravnosti« svojo pripadnost pripisujejo mestu - ne obdelujejo zemlje, ne znajo izdelovati iz naravnih materialov, ne opazujejo ali občudujejo gozda, se o njem ne pogovarjajo z nikomer ter ne posedujejo znanja o gozdu, saj od gozda pričakujejo le oddih. Večinoma niso lastniki, solastniki ali najemniki gozda. Za prihodnost svojega gospodinjstva v tej skupini opredeljujejo kot nepotrebne: zmanjšano obremenitev okolja z odpadki, nižjo porabo neobnovljivih virov energije, omejitev nakupov in prevozov z osebnim avtom. Zato se zdi, da njihove miselne oddaljenosti od sonaravnega ravnanja ne pogojuje le omejena možnost za delo z zemljo ali gozdom, temveč tudi druge lastnosti, za katere fizična razpoložljivost zemlje ali gozda sploh ni potrebna npr. želje za prihodnost ali način razmišljanja, ki »nikoli ali le včasih pomisli na skupno dobro«, ki »nikoli ali le včasih pomisli na posledice svojega ravnanja«, ki »le včasih pomisli na posledice svojega ravnanja za naravno okolje«, ki se tudi bolj ali manj zapira pred tkanjem recipročnih vezi med ljudmi (za opisano skupino, v kateri – presenetljivo – prevladujejo ženske, je namreč značilno, da pozna manj kot polovico sokrajanov, si boljšega stika z ljudmi niti ne želi, je manj dejavna v organiziranih oblikah družbenega življenja ter nikoli prostovoljno ne pomaga soljudem). Razlogi za tak način razmišljanja in ravnanja so sicer lahko različni (npr. velika gostota prebivalstva v mestu), kar pa ne odvezuje od usmerjenosti v prihodnost (o kateri večina v tej skupini niti ni razmišljala), načrtom zanjo (ki jih v tej skupini večinoma ne poznajo). Zdi se, da je opisana skupina precej samozadostna in tudi

samozavestna, sprememb ne pričakuje in meni, da v prihodnjih petih letih v gospodinjstvu ni potrebno skrbeti za stvari, ki jih skupina »krožkarjev z znaki sonaravnosti« prepoznava kot »nujne«. Skupina »krožkarjev brez znakov sonaravnosti« od študijskih krožkov pričakuje rezultate predvsem na osebni ravni.

»Vmesna skupina krožkarjev« se opredeljuje za prebivalce podeželja in je od vseh skupin v povprečju najstarejša, najnižje izobražena, njeni predstavniki pa v skupnost vpeti bolj kot »krožkarji brez znakov sonaravnosti«, a manj kot »krožkarji z znaki sonaravnosti«. Po spolu je ta skupina heterogena, noben spol v njej po obsegu značilno ne prevladuje. Ta skupina je za razvoj najbolj zaskrbljena, pričakuje izboljšanje in načrte vsaj delno pozna. Gozd občuduje, meni, da je zanj potrebno bolj skrbeti ter hkrati, da od obiskovalcev ni primerno zbirati denarja. Edina od skupin od gozda pričakuje večnamensko vlogo.

Z vidika trajnostnega razvoja je najobetavnejša skupina »krožkarjev z znaki sonaravnosti« imajo življenjski stil, predstavljen z naslednjimi značilnostmi:

- osebno ravnanje, počutje:

- so dejavni člani 2-5 društev,
- se kot krajani pogosto počutijo podrejene glede na prebivalce drugih krajev,
- vedno ocenijo svoje vsakdanje ravnanje z vidika njegovih posledic na skupno dobro, na trajnost in z vidika vpliva na okolje,
- znajo izdelovati izdelke iz naravnih materialov in to tudi delajo (zase ali za prodajo),
- obdelujejo zemljo in pri tem zavračajo uporabo kmikalij,
- imajo ideje za razvoj kraja;

- odnos do kraja in njegovega razvoja, medsebojna povezanost v kraju:

- osebno poznajo več kot polovico prebivalcev v kraju, si pogosteje kot mesečno pomagajo,
- so v povprečju med seboj bolj povezani kot v mestu (povprečna ocena 2,82 od ocen 1-5),
- jih za razvoj kraja skrbi, in to predvsem zaradi družbenih razlogov (npr. nepovezanosti med ljudmi),
- poznajo načrte za svoj kraj, se jim zdijo spremembe nujne,

- odnos do gozda:

- gozdu so fizično blizu, so z njim v dnevnem stiku ali lastniškem odnosu
- gozdu se pogovarjajo s prijatelji in domačini,
- gozdu se namensko učijo in svoje znanje ocenjujejo s šolsko oceno 4-5,
- gozd pogosto občudujejo,
- poznajo konflikte o gozdu in so se udeležili razgrnitve gozdnogospodarskega načrta,
- od gozda pričakujejo predvsem ekološke vloge,
- menijo, da je za gozd treba bolj skrbeti in imajo ideje za izboljšanje,
- jih obiskovalci gozda motijo,
- se jim zdi zaračunavanje dostopa, vodenja po gozdu ipd. primerno,
- pripisujejo krožkom učinke na ravni skupine in lokalne skupnosti.

Na podlagi opisanega potrjujemo tri hipoteze:

Prvo - da sta dnevni stik z gozdom in lastništvo gozda razvojni prednosti ljudi, ki živijo na podeželju - s tem, da večina študijskih krožkov poteka na podeželju, kjer so v dnevnem stiku z gozdom v različnih oblikah (občudovanje, pogost obisk, lastništvo, ...), kar prinaša določen življenjski stil (obdelava zemlje, namensko učenje o gozdu, pričakovanja predvsem socialnih vlog...), ki pod določenimi pogoji (npr. vključevanje v družabno življenje) vključuje socialni kapital lokalne skupnosti.

Drugo - da se v Sloveniji z gozdom še gospodari sonaravno, da imamo institucije, katerih temeljno načelo je trajnostno gospodarjenje, vendar pa sonaravno ravnanje posameznika ni prepoznano, ni načrtno spodbujano, tudi med tistimi, ki ga živijo, ni cenjeno - z identifikacijo Zavoda za gozdove Slovenije, ki deluje skladno z načeli trajnosti, z opisom delovanja študijskih krožkov, ki delujejo pod njegovim okriljem, ter z opredelitvijo »krožkarjev z znaki sonaravnosti«, njihovimi stališči do sonaravnosti in predlogi za uveljavitev načel trajnosti.

Tretjo - da so nosilci trajnostnega razvoja slovenskega podeželja posamezniki in institucije - ki smo jo dopolnili z novim nosilcem, razvojno infrastrukturo. Udeleženci študijskih krožkov so identificirali značilnosti nosilcev trajnostnega razvoja podeželja in zavrnili možnost, da so to tudi lokalna podjetja.

8.2 POMEN ŠTUDIJSKIH KROŽKOV ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ IN SOCIALNI KAPITAL

Vseživljenjsko učenje je značilnost informacijske družbe oziroma družbe znanja. Vsak udeleženec študijskega krožka ve, da je cilj študijskega krožka učenje in da se krožek zaključi z izvedbo akcijskega cilja, to je prenosa novih znanj/spretnosti v lokalno okolje. Na nacionalni ravni študijski krožki predstavljajo »hrbtenico« neformalnega izobraževanja v Sloveniji (Muršak, 2005), na lokalni ravni pa v zelo različnih okoljih po vsej državi že petnajst let pogosto obliko socio-kulturne animacije manjših okolij. Nekateri udeleženci študijskih krožkov imajo z gozdom izkušnjiški stik (npr. študijski krožki Zavoda za gozdove), velika večina pa ga vidi vsaj skozi okno, zato so primerno okolje za opazovanje odnosa do gozda.

Opazovanja z udeležbo so nakazovala, da so mentorji študijskih krožkov tista ožja skupina ljudi v lokalni skupnosti, ki je samoiniciativno dejavna in pritegne k aktivnosti tudi svojo okolico. Rezultati ankete so ta opazovanja potrdili. Mreža mentorjev prispeva k razvoju podeželja s svojimi pobudami in sociokulturno animacijo za participacijo v izobraževanju odraslih, s pobudami za učno ponudbo za odrasle in njenimi vsebinami, s povezovanjem generacij in krepitvijo prostorske pripadnosti, a tudi s krepitvijo participativnih pristopov pri strokovnem delu z gozdom.

Ocenjujemo, da visoka motiviranost udeležencev (93 % udeležencev bi rado ponovno sodelovalo v študijskem krožku (Černoša, 1998)) ter rast števila krožkov kljub finančnim omejitvam (Bogataj, 2005 b) izhajata iz osebnega stika, pozitivne klime in ponudbe načrtne pozitivne dejavnosti s problemsko zasnovanim ciljem ter svobodo izbire vsebine, intenzitete, kraja, časa in zahtevnosti. Akcijski cilj ne le motivira udeležence na začetku učenja, temveč ob njegovi izvedbi na zaključku krožka (javni predstavitvi dosežkov učenja v krožku) hkrati pritegne k sodelovanju nove ljudi, jih (morda) navduši za isto ali podobno vsebino. Študijski krožki so pogosto edina oblika, ki presega neenake možnosti za učenje, spodbuja k ustvarjalnosti ter učno aktivira lokalna okolja. S tem se pridružujejo dejavnostim manjših krajev, kjer prevladujejo od nekdanje uveljavljene prostovoljske dejavnosti, npr. gasilstvo in kultura, ljudje pa se odzivajo predvsem na ponudbo, ki vključuje ciljno druženje. Tudi anketa je pokazala, da ljudje od razvoja v prihodnjih petih

letih pričakujejo ciljno druženje in neformalno pridobivanje oz. izmenjavo informacij/znanj/spretnosti/stališč.

Opazovanje študijskih krožkov, njihovo sistematično spremljanje in anketiranje leta 2003 so jasno kazali, da je študijske krožke mogoče neposredno povezovati s konceptom socialnega kapitala lokalne skupnosti. Kaj je vzrok in kaj posledica, je težko reči, vendar so rezultati bližje domnevi, da ima socialni kapital primarno vlogo. To pomeni, da so študijski krožki uspešni zaradi svojega ujemanja z obstoječimi potrebami in vzorci različnih lokalnih okolij.

Najkakovostnejši študijski krožki so bili identificirani v obmejnih krajih (Bogataj, 1999). Njihovi prebivalci so dejavni v organiziranih oblikah druženja, kar potrjuje visoko stopnjo socialnega kapitala (Putnam, 1995; Adam s sod., 2001, 2005). Anketirani sokrajane večinoma poznajo, jim pogosteje brezplačno pomagajo in višje ocenjujejo medsebojno povezanost v kraju kot tisti, ki so društveno manj dejavni. V letnih poročilih so mentorji za učinke navedli predvsem »povezovanje«, anketirani pa so »povezovanje« uvrstili na tretje mesto, pred njim »pridobivanje znanja« in »sprostitev«. Študijski krožki so po mnenju dobre tretjine anketiranih zametek novih organizacij (32 % anketiranih). Tudi res iz krožkov vznikajo nove oblike sodelovanja – novi krožki, prijateljske družbe, klubi, tudi registrirana društva in dolgoletni študijski krožki, kar navaja 24 % anketiranih. Večinoma (v 78 %) se to zgodi v obdobju treh let po začetku študijskega krožka, v četrtini primerov pa že v prvem letu. Povezanosti med udeležbo v več krožkih in večjo povezanostjo v kraju s podatki anketiranja sicer nismo ugotovili ($\alpha=0.029$), vendar tisti, ki pogosteje brezplačno pomagajo sokrajanom, opredeljujejo učinke študijskih krožkov predvsem za raven skupnosti ($\alpha=5$ %) in ne le za skupino ali posameznika. Vertikalni socialni kapital so anketirani osvetlili na več načinov: ni jim vseeno za prihodnost kraja (le 1 % se je opredelil za možnosti »za prihodnost kraja mi je vseeno«), vendar jih petina o prihodnosti kraja niti ni razmišljala in le dobro desetino za prihodnost kraja zelo skrbi. Vendar (presenetljivo) načrte za svoj kraj pozna po podatkih ankete kar 64,1 % anketirancev (možnih je bilo več odgovorov. Za vsako strukturno značilnost je vsota 100 % oz. manj glede na manjkajoče odgovore). Hipoteza, da neformalno učenje v študijskih krožkih dopolnjuje vrzeli v razvoju podeželja oziroma soustvarja pogoje za razvoj podeželja, je tako potrjena, saj se z njihovo pomočjo ohranjanja in aktivira endogene potenciale podeželskih ljudi, med

katerimi je tudi socialni kapital. Velja precizirati, da gre predvsem za horizontalne vezi med ljudmi na podeželju, recipročno medsebojno povezanost, ki jo pripisujemo majhnosti krajev ter tradiciji soodvisnosti v skupnostnem upravljanju z naravnimi viri (prim. Ostrom, 1990). V Sloveniji je bilo vzajemno povezovanje med ljudmi pogosto prekinjeno. Del anketiranih ne pozna večine sokrajanov (18 % vzorca) ter ni zadovoljen z medsebojno povezanostjo v kraju.

Vlogo študijskih krožkov za razvoj opredeljujemo z vidika dejstva, da je dve tretjini prebivalcev Slovenije izobraževalno neaktivnih (Mohorčič Špolar, 2005) in da je nedejavnost na podeželju eden temeljnih razlogov za razvojno stagnacijo (Lampič, 2005). Vloge, ki jih krožki opravljajo hkrati in se s časom spreminjajo so: motiviranje neaktivnih državljanov, pridobivanje pozitivnih izkušenj, povezanih z učenjem in skupnim ciljnim prizadevanjem, šele v drugi fazi in le pri nekaterih tudi z razvojnim udejstvovanjem in demokratizacija odnosov v družbi (Klemenčič, 1994; Larsson, 2001). Če je bilo sprva v ospredju vzpostavljanje demokratičnih odnosov in kasneje aktiviranje prebivalstva, je danes v ospredju podpora in spodbujanje socialnega kapitala, za prihodnost pa se nakazuje njihov prispevek k uveljavljanju načel trajnosti. Ključne vloge študijskih krožkov so torej:

- krepitev socialnega kapitala,
- nadgradnja lokalne identitete, prenašanje znanja od njegovih nosilcev na druge (izkušnje starejših krajanov, šolsko znanje mlajših), povezovanje formalnih in neformalnih oblik učenja (krožek učiteljic matematike v Celju)
- aktiviranje ljudi in njihove povezanosti s prostorom in njegovimi posebnostmi (naravo in ljudmi).

Od institucij so študijski krožki razmeroma neodvisni - imajo bolj formalno organizacijsko vlogo - mnogi krožki potekajo tudi »neuradno«, pomeni, da ne dokumentirajo svojega dela ali pa potekajo pod pogoji delovanja univerze za tretje življenjsko obdobje (Krajnc, 2005).

Na podlagi zgoraj navedenih rezultatov raziskave potrjujemo hipotezo, da je neformalno učenje v študijskih krožkih organizirano, a od institucij razmeroma neodvisno odločanje o vsebini, poteku in prenosu pridobljenih spoznanj v okolje ter da študijski krožki izpopolnjujejo vrzeli v razvoju podeželja, ker omogočajo uveljavitev načel trajnosti in ker aktivirajo endogene potenciale lokalnih skupnosti. Težko je reči, koliko uspeva prenos

norm recipročnosti, samoiniciativnosti, demokracije in usmerjenosti v skupno dobro iz krožkov na širše okolje – vsekakor pa v Sloveniji še nismo dosegli gostote študijskih krožkov in njihove trajnosti, ki bi omogočala primerjavo s Švedsko (Gougoulakis, Bogataj 2006), vendar so v okoljih, kjer so bili organizirani pustili trajno sled preseganja občutka manjvrednosti in spodbude odpiranju in povezovanju (npr. z viri znanj izven krožka, z nosilci odločanja, z drugimi krožki), pri čemer so ključni vezni člen med krožkom in okoljem mentorji. Tako lahko študijske krožke opredelimo tudi za mediatorja med posameznikom in »državo« in oblika sekundarne skupnosti.

8.3 VLOGA GOZDA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ SLOVENSKEGA PODEŽELJA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH

Za krepitev vrednotenja gozda kot dejavnika razvoja podeželja je ključno vprašanje, koliko se lokalna skupnost za »svoj« gozd zanima, ali se je o njem pripravljena učiti, koliko ima nad njim pristojnosti (npr. v obliki lastništva), kako pogosto je v stiku z njim in v kakšnem ter kako aktivno se vključuje v upravljanje z njim.

Lokalno skupnost sestavljajo ljudje, ki jih je moč deliti na različne načine – po starosti, po izobrazbi, po spolu ali socio-ekonomskih značilnostih, po lastništvu do gozda. Naš cilj ni bila klasična delitev na znane kategorije in ne zajem manjših, že opredeljenih skupin ljudi, npr. lastnikov gozda, ki jih je med anketiranimi primerljivo veliko kot znaša delež z lastnikov gozda med slovenskim prebivalstvom (16 %). Zanimal nas je odnos ne-strukturirane javnosti do gozda z vidika njegovega potenciala za trajnostni razvoj podeželja – za primer smo vzeli udeležence študijskih krožkov.

Anketirane gozd privlači (58 % anketiranih), razumejo ga kot bistveno sestavino kakovosti bivanja in prostega časa. Prevladujoč motiv za obisk gozda je »sprostitev«. Te rezultate potrjujejo tudi opazovanja z udeležbo – dobili smo občutek, da tisti, ki gozd najbolj poznajo bodisi kot profesionalni strokovnjaki, izjemni ljubitelji, lastniki ali lovci, o njem le redko govorijo in obratno, da veliko besed o gozdu ne pomeni poznavanja gozda.

Pogovor o gozdu poteka največ s prijatelji, znanci, sosedi in družinskimi člani tudi, če niso s podeželja. Petina oz. 19 % anketiranih o gozdu ne pogovarja z nikomer.

Neposreden stik z gozdom (opazovanje, občudovanje, obisk) je med anketiranimi izjemno dober: 74 % anketiranih ga je občudovalo, le 15 % obiskalo redkeje kot mesečno. Po pokrajinah obstajajo določene razlike - na Kočevskem in Notranjskem, kjer je gozdnatost najvišja, je obisk gozda reden. Obiskovalci ne motijo 84 % anketiranih. Lokalno prihaja do nasprotovanja tujcem v gozdu (gobarjenje Italijanov na Trnovski planoti, sečnja Hrvatov na mejnem snežniškem območju), vandalizmu ali vedenju obiskovalcev ter včasih tudi njihovem številu. Nasprotovanja tujcem ne kaže interpretirati kot ksenofobijo, temveč v povezavi z prej omenjenimi kritikami vedenja obiskovalcev in njihovega števila.

52 % anketiranih se je o gozdu namensko učilo. Med anketiranimi je prevladovalo izkušnjsko samostojno učenje, ki so mu anketirani tudi najbolj naklonjeni za prihodnost. O gozdu so se še najbolj pripravljeni učiti v neformalnih oblikah, izkušnjsko, predvsem od drugih ljudi, skupinsko in »mimogrede«. Med zaželenimi viri neformalnega učenja o gozdu prevladujejo »ljudje«. Mreža sedemsto zaposlenih na ZGS, ki so poklicno povezani z gozdom, zato predstavlja mrežo informatorjev in nosilcev vrednotne opredelitve do gozda za njihova okolja. Ne prevladuje želja po »samostojnem« ali »skupinskim«, temveč se med njima ustvarja ravnotežje, izmenjava. Danes se o gozdu anketirani učijo predvsem priložnostno, zato je prihodnost odprta tudi sistematično razviti ponudbi učnih priložnosti. Primer neformalnega učenja »od ljudi« je Andragoški center Slovenije leta 2004 izpeljal v kočevskem pragozdu pod vodstvom zaposlenih na Zavodu za gozdove. Dejansko je bil odziv nanj izjemen, zadovoljstvo z izvedbo pa ocenjeno z najvišjimi ocenami doslej. Študijski krožki so po mnenju anketiranih pomembnejši vir znanja kot gozdnogospodarski načrti. Seveda je tak rezultat anketiranja posledica različnih razlogov, vendar bi vseeno kazalo razmisliti, kakšna je dostopnost in razumljivost gozdnogospodarskih načrtov, komu, kje, kako pogosto in na kakšen način je omogočen vpogled vanje in čemu ne služijo (tudi) za stik stroke z javnostjo.

Anketirane udeležence študijskih krožkov zanimajo predvsem strukturni elementi gozda, oblike in možnosti skrbi zanj, njegovo izkoriščanje in različne zanimivosti (zdravje gozda, nevarnosti v gozdu, njegov pomen in prihodnost, redke vrste, dostopnost za invalide in podobno). Nelesne vloge pričakujejo predvsem predstavniki segmenta »krožkarji brez znakov sonaravnosti«, torej tisti, ki se čutijo pripadni mestu. Tisti, ki pa se opredeljujejo za prebivalce podeželja, torej predstavniki največjega segmenta »krožkarjev z znaki

sonaravnosti« pričakujejo od gozda predvsem les. Le za Notranjsko so razlike statistično značilne. Ta rezultat kaže določeno notranje protislovje med podatki (v skupnem vzorcu izrazito prevladuje pričakovanje socialnih vlog gozda, čeprav prevladujejo prebivalci podeželja, ki pa - ožje gledano - pričakujejo predvsem lesnoproizvodno vlogo). Obiski krožkov in pogovori z mentorji in udeleženci so pokazali, da je na prvem mestu med pričakovanji na podeželju res tradicionalna lesnoproizvodna vloga, vendar se ta pričakovanja nanašajo na finančne donose iz gozda ne pa na vloge, ki jih krožkarji pričakujejo od gozda. Te so predvsem ekološke, med socialnimi pa estetske. Jemljejo jih kot samoumevne, nespremenljive in podvržene nerazumevanju ter ogrožanju obiskovalcev gozda. Značilno je, da so se na nesprejemljive posege odzivali zelo različno – od skrivanja do odkritega soočenja s storilci, ki jim očitno neobzirnost, redkeje neznanje. V tem dejstvu vidimo največji razvojni potencial gozda za podeželje: poznavanje lokalnega gozda in njegova pretežno sonaravna uporaba. Lastništvo je lahko ovira za pripravljenost na povezavo s tistimi, ki jih gozd zanima. Anketirani pričakujejo prost dostop, ker gozd razumejo kot javno dobrino, med njimi lastniki gozda kljub načelnemu sprejemanju prostega dostopa kritizirajo brezplačno uporabo svoje lastnine, do brezplačnega zagotavljanja socialnih vlog in nezaščitenosti pred nezaželenim obsegom in načinom obiska (»Kako bi se počutili vi, če bi lahko kdorkoli in kadarkoli prišel na vaš vrt, ko pa bi hoteli marelico posekati, bi morali prositi in obvestiti vse morebitne obiskovalce?« (vprašalnik št. 320). Posebej ostro očitajo obiskovalcem hrupnost, onesnaževanje gozda in neobzirno vedenje do dreves, poti in gozdnega prostora nasploh. Vseeno pa 67 % anketiranih ne želi svojega gozda - med njimi prevladujejo prebivalci podeželja, kar pojasnjujejo z veliko odgovornostjo in dolžnostmi ob pomanjkljivih znanjih za gospodarjenje z njim ob – zaradi zagotavljanja javnih koristi - omejenih pravicah za njegovo uporabo in trženje.

Razgrnitve gozdno-gospodarskih načrtov so javne, vendar v splošnem udeležba na njih ni visoka. Anketirani udeleženci študijskih krožkov sporočajo, da možnost vpliva na gozdnogospodarske načrte ni izkoriščena - le 10 % anketiranih se jih je udeležilo razgrnitve gozdno gospodarskega načrta in 29 % jih navaja, da z upravljavci z gozdom »ni sporazumevanja«, nadaljnjih 42 % pa, da njihova stališča o posegih v gozd večinoma niso upoštevana. Poleg metodoloških vprašanj v zvezi z reprezentativnostjo študijskih krožkov

in vzorca anketiranih za gospodarjenje z gozdom v Sloveniji se tako odpira tudi vprašanje (ne)komunikacije z upravljavci gozda. Javne institucije so le en način upravljanja z naravnimi viri (Ostrom, 1990), poleg tega literatura navaja kritike na delovanje javnih služb (prim. Kavšek, 2005). Ali torej gozd res predstavlja vez med prebivalci podeželja in mesta? Na podlagi anketiranja in opazovanja na vprašanje neposredno ne moremo odgovoriti, lahko pa trdimo, da o rabi gozda manjka sistematične redne komunikacije med uporabniki, lastniki in strokovnjaki. Zato prihaja med skupinami in skupnostmi do konfliktov, v naravi pa do škod, ki jih je težko ali nemogoče popraviti (prizadetost redkih vrst npr. linejka, močna sečnja v okoli Snežniškega gradu ipd.). Predmet nadaljnjih raziskav in usklajevanj je odločitev o nosilcih, oblikah in poteku komunikacije, o njenih vsebinah, o povezavi z gozdnogospodarskimi območji itd.

Hipotezo, da je gozd ekonomsko zanimiv potencial za razvoj, potrjujemo, saj so anketirani jasno artikulirali pozitiven odnos do njega, zanimanje zanj in njegovo pogosto obiskovanje zaradi sprostitve ter delno zaradi pridobivanja lesa za domačo rabo. Vendar žal potencial

- očitno privlačnega gozdnega prostora in
- znanja, ki ga imajo prebivalci podeželja o strukturi in delovanju gozda, o gibanju v njem in delu z njim

za razvoj (podeželja) ni izkoriščen. Za pridobivanje dohodka iz tega potenciala sta potrebna vsaj dva pogoja: 1. trženje socialnih vlog in prepuščanje dohodka prebivalcem podeželja 2. ustvarjanje »dodane vrednosti« z iskanjem, varovanjem in plemenitenjem naravnih danosti npr. dviganje ravni znanja obiskovalcem in ne obratno – prilagajanja danosti nezahtevnim obiskovalcem. Prvi pogoj mora izpolniti predvsem gozdarska stroka z opredelitvijo meril in postopkov, saj ciljna javnost obstaja, sistemski okvir pa ne. Vanj sodijo tudi merila za priznanje izkušenjskih znanj, npr. v okviru certifikatnega sistema. Na teh izhodiščih zainteresirani lahko pridobivajo dohodek, kar je podlaga za dvig samozavesti (odraslega) podeželskega prebivalstva in prenos njegovih znanj na mlajše. Hkrati je potrebno tudi funkcionalno opismenjevanje (odraslih – mladi tako ali tako dosegajo višje ravni formalne šole), vendar tako, ki izhaja iz ohranitve lokalne identitete. Možnosti za pridobivanje dodatnega dohodka, zvišanje funkcionalne pismenosti in okrepitev povezave med lokalnimi prebivalci in upravljavci gozda bi prispevali k

aktivizaciji (dela) odraslih na podeželju (Lampič, 2005), spodbudili h kognitivni mobilizaciji kot ključnemu elementu razvoja (prim. Adams sod., 2005: 71) in k okreptivi vloge gozda za razvoj podeželja.

Rezultati ankete kažejo, da tisti, ki odločajo, niso hkrati tudi poznavalci in koristniki gozda. Velik del uporabnikov gozda v odločanju o gozdu ne sodeluje, čeprav ga brezplačno uporablja. Govorimo lahko o neplačanem koriščenju gozda, ki so ga oblikovali in ga še vzdržujejo lokalni prebivalci (prim. Bogataj, 2003; Slee, 2003). Za preseganje tega stanja ni veliko idej - anketirani večinoma menijo, da pridobivanje dohodka od obiskovalcev ni nujno, nepotrebna naj bi bila tudi oprema izletniških točk in tamkajšnje prireditve (34 %) in to kljub ugotovitvi, da je nosilec razvoja tudi boljša dostopnost in privlačnost prostora. K taki sliki zagotovo prispeva tisti del anketiranih, ki niso gozdni posestniki (in med anketiranimi prevladujejo), saj gozd le brezplačno koristijo. Ker so v večini, ima po demokratičnih načelih njihovo mnenje tudi večjo težo. Vendar je za objektivno sliko potrebno upoštevati daljše časovno obdobje, v katerem so sprostitev željni prevladujoči imeli in izkoristili številne možnosti za dvig svojega kulturnega kapitala, ki so jim bile na voljo. Na podeželju teh možnosti niso imeli, poleg tega so prevzeli breme vzdrževanja kmečih gospodarstev, ohranjanja starih navad, vrednot ter socialnega kapitala, ki jih prevladujoči del populacije danes išče »za sprostitev«.

Gozd je omenilo 40 % anketiranih vsaj kot posredno vsebino učenja. Za načrtno dvosmerno komunikacijo z javnostjo ter promocijo vsebin, povezanih z gozdom, skrbi Zavod za gozdove v okviru Oddelka za stike z lastniki gozdov in javnostjo (Lesnik, 2005). Od svoje ustanovitve dalje je tako že razvil različne oblike neformalnega in priložnostnega učenja (tudi za odrasle) med njimi študijske krožke. Letno tako pritegne k promociji institucije in vsebin, s katerimi se ukvarja, okoli 9.000 ljudi (Poročilo, 2005). Za razvoj sistematične učne ponudbe na temo »gozd« pa je obstoječa kadrovska zasedba Zavoda za gozdove prešibka. Poleg tega je za idejo o dvosmerni komunikaciji gozdarstva z javnostjo ob gozdnogospodarskih načrtih klima v gozdarstvu (še vedno) neustrezna, prehierarhična. Naša raziskava nakazuje obliko, vsebine, vire in ciljne skupine za razvoj učne ponudbe Zavoda za gozdove. Njen nosilec je (ob načrtni sistematizaciji) lahko del zaposlenih, ki jih tako delo veseli, so se zanj usposabljali in se tudi že dokazali s primeri dobrih izvedb različnih oblik. To ne pomeni, da za posamezne oblike ali faze dela za pedagoško-

andragoške prijeme niso potrebni profesionalni kadri. Švedski primer zgrešene investicije v izpeljavo učenja na daljavo s priučenimi lokalnimi gozdarji je zato posebej poučen (Söderlund, 2004). Poseben izziv za javno gozdarsko službo in njen Oddelek za stike z lastniki gozdov in javnostjo v prihodnosti predstavlja načrtna obravnava konfliktov, do katerih v lokalnih okoljih že prihaja in nasprotij med lastniki gozda oziroma prebivalci podeželja ter njegovimi koristniki, ki jih nakazuje tudi naša raziskava. V njej smo Zavodu za gozdove z opredelitvijo temeljnih pojmov in razmerij med ciljnim skupinami postavili tudi izhodišče za odločnejše uveljavljanje vloge gozda v razvoju podeželja. Ena od komunikativno naravnanih oblik - študijski krožki - s svojo lokalno umeščenostjo in akcijsko naravnanoostjo lahko prispevajo k odvrčanju in/ali preseganju konfliktnih situacij, do katerih prihaja zaradi razlik v interesih (ali rabah tal), medsebojnega nerazumevanja ali nekomunikacije.

9 ZAKLJUČKI

Ena od posledic vse večje materialne blaginje v Evropi torej tudi v Sloveniji, ki se kaže kot vse višja raven formalne izobraženosti ljudi in vse večji delež ljudi s tim. »urbanim stilom življenja«, je sprememba odnosa do gozda. »Odnos« je čustveni položaj in je temelj vpliva na gozd. Izraža se s formalnimi in neformalnimi oblikami. V nasprotju z institucionalno organiziranostjo upravljanja z gozdom in usmerjanjem vpliva na gozd z oblikami in obsegom učne ponudbe neformalni konteksti dajejo javnosti večjo svobodo izražanja in vpliva, zato smo odnos do gozda preučevali v eni od neformalnih oblik učenja, v študijskih krožkih. Za preučevanje odnosa do gozda se nismo odločili slučajno - gozd je najpopolnejši kopenski ekosistem, v Sloveniji že od nekdaj prisoten v obilju. Izjeme, npr. Kras, to pravilo le potrjujejo - prav tam smo že opazovali domači model skupnostnega gospodarjenja z gozdom, juse (Bogataj, 1990).

Kot raziskovalka sem se v raziskavi odnosa posameznika do gozda znašla v asimetrični vlogi: kot posameznica sem si za nekaj let »izposodila« prostor svoje domovine ter vrednotila nekatere vidike življenja ljudi, ki v tem prostoru trajno živijo (prim. Fikfak, 2004). S subjektivnimi dejavniki sta zaznamovana izbor predmeta opazovanja (odnos do gozda, podeželje, študijski krožki) in interpretacija rezultatov raziskave, na katero vpliva moj odnos do preučevanega in možnosti za raziskovanje. Zato je bilo opazovanje z udeležbo le ena od oblik spoznavanja odnosa do gozda, ključna za preseganje statističnih podatkov in vpogled v lokalno raznolikost. Subjektivnost smo skušali minimizirati s kompleksno zasnovo raziskave, z uporabo kvantitativnih in kvalitativnih kazalcev, s triangulacijo virov, z različnimi metodološkimi prijemi in uporabo novejših multivariatnih tehnik statistične analize atributivnih znakov. Metodološka refleksija je izpeljana v obliki eksplicitne izpostavitve in kritične samorefleksije postopka zbiranja dokumentacije (Kaplan, 1999; Messick, 1989, cit. v Veeman, 2004). Obdobje opazovanja je trajalo pet let, kritična refleksija ugotovitev pa je potekala pod okriljem dveh fakultet. Posploševanje rezultatov je vseeno omejeno, kajti vzorec ni bil reprezentativen, standardizacija procedure pridobivanja podatkov pa ne popolna (zanesljivost anketnih podatkov je omejena, ker ni

mogoče spremljati npr. iskrenosti, sproščenosti anketiranca, enakosti razumevanja vprašanj za vse anketirane ipd.).

Pojmi trajnostni razvoj, podeželje in neformalno učenje niso znanstveno nedvoumno opredeljeni, vendar se v javnosti in mednarodnih dokumentih redno uporabljajo. Raziskava odkriva doslej spregledane vidike teh pojmov – njihovo razumevanje v nestrukturirani javnosti na primeru udeležencev študijskih krožkov. Analiza literature je pokazala različne načine uporabe teh treh pojmov oziroma vsaj tri tipe literature: v prvem tipu literature pojmi niso opredeljeni, uporabljeni so kot predpostavka ali predmet razprave. V drugem tipu literature, manjšega obsega, so pojmi uporabljeni posredno in niso definirani. Tretji tip literature pojme jasno opredeli, vendar jih med seboj ne poveže. V naši raziskavi smo se naslonili predvsem na tretji tip literature in pojme med seboj tudi povezali. Raziskava prinaša nov vidik pojmov »trajnostni razvoj« in »podeželje«, vidik posameznika – udeleženca študijskih krožkov. Ta ima izoblikovano svoje stališče, ki ga je v anketi tudi izrazil. Pokazalo se je, da je značilnosti krožkarjev in njihovih stališč do postavljenih vprašanj mogoče porazdeliti v tri tipične skupine. Med seboj se ločijo po življenjskem stilu oz. vsakdanjem ravnanju, po pripadnosti fizičnemu okolju (podeželje ali mesto), po obsegu udejstvovanja v družbenem življenju in razvojnih prizadevanj ter po pričakovanjih do gozda. Zato smo potencialne za uveljavljanje gozda za trajnostni razvoj podeželja, ki ga danes namesto lokalnih institucij in skupnosti izkoriščajo nelokalni subjekti (prim. Gregorič, 2005; Barbič, 2005) navezali na te značilnosti.

V Evropi nove vloge gozdarstva že upoštevajo doslej zapostavljene sociološke vidike upravljanja z gozdnimi viri. Slovenskemu gozdarstvu raziskava prinaša stališča in izkušnje udeležencev študijskih krožkov, med katerimi je temeljno izhodišče pozitiven odnos do gozda. Čeprav se le manjši del študijskih krožkov neposredno ukvarja z gozdom, večina anketiranih gozd občuduje, se je o njem namensko učila in se je opredelila za različne kazalce sonaravnosti (npr. izogibanje kemikalijam pri obdelavi zemlje, nujnost omejevanja porabe neobnovljivih virov za ogrevanje, upoštevanje posledic lastnega vsakodnevnega ravnanja ipd.). Bilo bi torej utemeljeno dosedanje preučevanje socio-ekonomskih kazalcev gozdnih posestnikov, zlasti večjih, nadgraditi npr. s preučevanjem mnogo širšega ali pa novega kroga ljudi (obiskovalcev gozda, malih gozdnih posestnikov ipd.) ali s

preučevanjem novih zornih kotov (npr. odpravljanje posledic prostega dostopa v gozd (prim. Ostrom, 1990)).

Za izobraževanje odraslih je raziskava utemeljila pomen in dimenzije pretežno le teoretično preučevanega socialnega kapitala. Za nadaljnji razvoj skupnostnih oblik neformalnega učenja identificira potencialne učne vsebine, argumentira nove ciljne javnosti, identificira zaželene oblike učenja in doslej neraziskane ali prezrte značilnosti odraslih ter študijskih krožkov. Sporoča, da je nadaljevanje spodbujanja aktivne participacije z motiviranjem posameznikov za uveljavljanje njihovih znanj/spretnosti ter pridobivanje novih ključno zlasti na podeželju, ker se družba znanja oz. informacijska družba tam šele uveljavlja, možnosti zanjo pa so zaradi (prevladujočega) ekonomske pogojenega razvoja manjše, manj pestre, lahko jih tudi ni. Analiza študijskih krožkov in anketiranje njihovih udeležencev je bila zato utemeljena, hkrati pa pomembna tudi z vidika spoznavanja podeželja in možnosti za njegov razvoj. V krožkih namreč ni delitve na (formalno) izobražene in neizobražene, pri čemer se slednjim pripisuje negativna konotacija. V razvojnem kontekstu je tudi neutemeljena, ker družbo deli na privilegirani (pretežno urbani) del družbe in (za urbani način življenja) nepismeni del, ki mu njegovo življenje »z znaki sonaravnosti« (npr. trajnostno upravljanje z gozdom, višja raven socialnega kapitala ipd.) ni priznано. Predlagamo celovitejšo obravnavo obeh navideznih polov družbe, vzpostavitev možnosti medsebojnega izenačevanja in komplementarnega dopolnjevanja, v dobro obojih. Izenačevanje razlik je možno sprožiti z dvema procesoma: z učenjem in s komunikacijo. (Večino) nesamoiniciativnih je potrebno še naprej spodbujati tako k učenju kot h komunikaciji. V majhni skupini kot je študijski krožek ta proces poteka samodejno, na višjih ravneh pa je potrebno komunikacijo načrtno omogočiti, spodbujati in voditi, če naj sproži uveljavljanje načel trajnosti tudi med tistimi, ki so jim tuja ali težka. Izkušnje, spretnosti in vrednote dela udeležencev študijskih krožkov, v modelni segmentaciji imenovanega »krožkarji z znaki sonaravnosti«, so pri tem lahko izhodišče. Porazdelitev udeležencev študijskih krožkov v tri skupine zavrača tudi neutemeljeno dihotomen model delitve med mestom in podeželjem, ki je v literaturi pogost. Za uveljavljanje načel trajnosti je potrebno »znake sonaravnosti« oziroma življenjski stil »trajnostnega vedenja« tudi uveljaviti oziroma vsaj izpostaviti kot vrednega. Za to so potrebne nove metode in oblike izobraževanja odraslih, hkrati pa identifikacija nosilcev

odločanja ter njihovega »sonaravnega ravnanja«. Raziskava je odkrila in utemeljila oboje: nosilce odločanja o razvoju na podeželju (»motorje razvoja« in njihove lastnosti) in kazalce »sonaravnega ravnanja« posameznika.

Ključni kazalci »sonaravnega ravnanja« udeležencev študijskih krožkov so:

- svoje vsakdanje ravnanje vedno ocenjuje tudi z vidika trajnosti njegovih posledic,
- v kolikšnem številu društev sodeluje,
- ali od gozda pričakuje ekološke vloge.

Te značilnosti skupno pojasnijo 60 % variabilnosti pri umeščanju posameznika v enega od segmentov oz. skupin krožkarjev. Poleg naštetih kriterijev se krožkarji med seboj ločijo tudi po vsaj dveh okoliščinah: 1. obsegu gozda in védenja o njem, 2. povezanosti v kraju, obstoju socialnega kapitala. Socialni kapital – v raziskavi smo potrdili obstoj pretežno horizontalnega socialnega kapitala – krožkarjem, pa tudi krajanom ne omogoča le višje kakovosti življenja, temveč tudi opaznejše odzivanje na posege v kraj ter razvojne pobude. Le-te se ponekod soočajo z interesi drugih (npr. gradnja poslovnih objektov v okolici večjih mest (prim. Komenda, Lukovica), cestne infrastrukture (prim. Trojane), odlagališč (prim. Kovor) in podobno). Le manjši del študijskih krožkov (14 % po podatkih letnih poročil) je neposredno vključen v lokalne razvojne projekte. Povezavo krožka s širšim okoljem najpogosteje predstavljajo mentorji, včasih tudi v krožek povabljeni viri znanja in spretnosti. Tudi v gozdarstvu je vpliv krožkov na odločanje v stroki ali v lokalnem okolju majhen. Anketirani krožkarji so slabo ocenili svojo participacijo v odločanju o gozdu, ki jo predvideva Zakon o gozdovih (UL 67/ 02): menijo, da o posegih v gozd v kraju in njegovi okolici odločajo predvsem gozdarski strokovnjaki (57 %), delno tudi tisti, ki živijo od svojega gozda (40 %) oz. gozdni posestniki (35 %). Pogosto pa - po mnenju anketiranih kar v 42 % - sporazumevanja med uporabniki in tistimi, ki odločajo, sploh ni. Tudi na razgrnitev gozdnogospodarskih načrtov se odziva le del krožkarjev, predvsem tisti s podeželja.

Čeprav rezultatov anketiranja udeležencev študijskih krožkov ni mogoče posplošiti na javnost, zaključke omogoča dovolj velik anketni vzorec in enake ugotovitve drugih virov (vsaj deset letnih poročil o delovanju študijskih krožkov, opazovanj z udeležbo in literature

(Prah, 2001, 2005; Černigoj, 2002; Vider, 2004; Barbič, 2005 in drugi). Govorimo lahko celo o posebni podeželski kulturi, ki finančnim koristim ne daje prednosti pred kakovostnimi odnosi v skupnosti in pred samoomejitvenim ravnanjem z naravnim okoljem. To pa je tudi bistvo posameznikovega sonaravnega ravnanja. V Sloveniji lokalno prebivalstvo načela trajnosti dobro pozna, do določene mere živi in ima jasno stališče do stanja in trendov na ravni države. Ni bistveno, če izraza »trajnostni razvoj« mnogi ne poznajo, bistveno je, da institucije in službe, ki se financirajo iz proračunskih sredstev (EU ali Slovenije) upoštevajo potrebo lokalnih skupnosti po priložnostih za pridobivanje dohodka in znanja ter da upoštevajo lokalno identiteto, vključujočo (pretežno) spoštljiv in z znanjem/spretnostmi oplemeniten odnos do gozda. Zavod za gozdove Slovenije ima pri tem posebno vlogo in priložnost. Zaposluje pretežno ljudi s podeželja, ki imajo (večinoma) poleg osebne izkušnje tudi posebno naklonjen odnos do gozda, so načela trajnosti podrobno spoznali tekom svojega šolanja in imajo trajnostno gospodarjenje z gozdom predpisano z zakonom.

Študijski krožki so skupnostna oblika organiziranega neformalnega učenja in intermediarne institucije, ki povezujejo tri ravni posameznikovega zaznavanja in delovanja – osebno, lokalno in nacionalno. Primerne racionalne, uporabne in obetavne so za ohranjanje »sonaravnega ravnanja«, njegov prenos na mlajše generacije. Omogočajo upoštevanje lokalnih posebnosti, preseganje posebnih partikularnih (npr. ekonomskih) interesov ter rešitve konkretnih problemov ne podajajo »od zunaj«, temveč »od znotraj«. Sprotno informiranje, prilagajanje spremembam in uravnotežanje strokovnih znanj z izkušenjskimi (prim. Ostrom, 1990) so ključne posebnosti in prednosti neformalnih oblik v primerjavi s formalnimi. Tudi iz tega sklepamo, da formalno predvideni postopki za razvoj ne zadostujejo, temveč potrebujejo načrtno dopolnitev z neformalnimi oblikami.

Stratificiranje anketiranih po njihovih značilnostih, pričakovanjih, družbenem udejstvovanju, odnosu do gozda, in do učenja ter do vsakdanjega ravnanja, je mogoče. Skupino »krožkarjev z znaki sonaravnosti« opredeljuje izkušenjsko znanje o gozdu, ki ni interesno, temveč izhaja iz strategij preživetja, katerih del so tudi čustva (npr. pripadnost okolju, kamor je posameznik prostorsko umeščen). Te so bile doslej v veliki meri vezane na lesnoproizvodne vloge gozda (še vedno jo tržijo sekači, koncesionarji s sodelavci in lastniki, ki sami opravljajo dela v gozdu). Danes so in bodo najverjetneje tudi v bližnji

prihodnosti pomembnejše nematerialne, zlasti socialne vloge gozda ter poznavanje npr. simbolnih sporočil, ki jih vsebuje izkušnjsko znanje. Tudi slednje terjajo znanje, vendar še čakajo na svoje finančno ovrednotenje. Zaposleni v javnih službah (npr. gozdarski in naravovarstveni) ter gozdni posestniki so upravičeni do (večjega) dela dohodka od socialnih vlog gozda, saj k njemu prispevajo bodisi s svojo posestjo, s svojim delom, predvsem pa s svojim odnosom do gozda, ki (je) upošteva(l) ritem gozda in z njim več desetletij gospodari(l) trajnostno. Vloga Zavoda za gozdove Slovenije pri inventarizaciji, spremljanju, vrednotenju in uveljavljanju socialnih vlog gozda je zato vse večja. Ker mora današnja učna ponudba zadovoljevati potrebe jutrišnjega dne, zaposleni na Zavodu za gozdove hkrati tudi sami potrebujejo nadgradnjo temeljnih gozdarskih znanj s sociološkimi znanji, s poznavanjem npr. metod neformalnega izobraževanja. Študijski krožki so le ena od možnih oblik take nadgradnje. S podrobno analizo študijskih krožkov smo spoznavali delovanje podeželja, zlasti oblik in načinov povezovanja med ljudmi. Izkazalo se je, da se na podeželju danes meša več svetov, katerih stili in vrednote se med seboj le dotikajo. Lahko jih poimenujemo po klasičnih demografskih kazalcih (starosti, izobrazbi, spolu) ali socio-ekonomskih kategorijah, vendar le težko zajamemo kompleksnost življenja teh svetov, zato smo v raziskavi iskali nove možnosti grupiranja in se oprli na značilnosti življenjskega stila npr. vsakdanjega ravnanja, pričakovanj in nekaterih stališč. Pokazale so se generacijske razlike:

- ⇒ Starejši ljudje so v komunikaciji navidez nezaupljivi, videti je, da kljub starosti in boleznim nadaljujejo z »delom«, ki obsega predvsem praktično kmečko delo, lov, vzdrževanje stavb in orodja. Učenje razumejo kot nujo sodobnega časa, vendar ga osebno le redko ne povezujejo z brezdcljem ali zaslužkom brez prave vrednosti, hkrati pa svojemu znanju pogosto ne pripisujejo velike vrednosti. Njihove komunikativne navade so zadržane, neagresivne, redko temeljijo na besedah ter potrebujejo določen čas za vzpostavljanje stika.
- ⇒ Srednja generacija najpogosteje kombinira delo na kmetiji z zaslužkom iz bližnjega mesta. Pogosto ravna potrošniško in nakupuje dobrine, ki so (bile) na voljo doma, ne varčuje s snovjo in energijo ter je naklonjena učenju le, če je namenjeno poklicnim koristim in od tod tudi financirano. Vsaj na videz je bolj komunikativna

in odprta za učenje, tehnično je opremljena in se zgleduje po mestnem načinu življenja.

- ⇒ Generacija mladih je po številu majhna. Za dogajanjem in družbo se ozira proti bližnjemu mestu, uporablja elektronske medije in vzpostavlja številna poznanstva, tudi v tujini. Primanjkuje ji kontekstualizacije informacij v lokalnem okolju in potrditve vloge njenega znanja in energije za lokalno raven, zato je izpostavljena različnim oblikam samote, posledično lahko tudi odvisnosti. Medgeneracijska povezava, ki je včasih potekala ob (skupnem) delu in ob lokalni socialni kontroli, je kljub višji stopnji komunikacije med tistimi, ki zanjo uporabljajo informacijo-komunikacijsko tehnologijo, šibkejša, tudi zato, ker so posamezne skupine prebivalstva večji del dneva vključene v institucije (vrtec, šola, delovno mesto) ali tja celo preseljene (domovi za starejše).

Očitna je tudi razlika med dostopnostjo učnih možnosti in vidnostjo posameznika ali skupine glede na velikost kraja. Prebivalci manjših krajev morajo v možnost učenja vlagati veliko dodatnih sredstev in energije (npr. za mobilnost). Le del to zmore in je za to tudi samoiniciativen. V takih okoliščinah je vzdrževanje socialnega kapitala omejeno, recipročnost pa vse bolj vezana na (spreminjajoči se in od življenjskih okoliščin posameznika odvisni) interes. Trajanje interesne povezanosti je krajše od trajanja povezanosti zaradi pripadnosti, identitete, zato lahko zaključimo, da se z višjo mobilnostjo in informacijsko-komunikacijskimi možnostmi število vezi veča (pretežno šibkih vezi oz. strukturnih lukenj), slabi pa njihova dolgoročnost, trajnost. Za zniževanje razdalj med ljudmi, krepitev splošnega zaupanja in spodbudo recipročnih vlaganj v »skupno« namesto vlaganja »vase«, so potrebni posamezniki, ki se izpostavijo za skupno dobro. To je vloga mentorjev študijskih krožkov, med katerimi pa mnogi svoje usposobljenosti in sposobnosti za animacijo lokalnega okolja ne uveljavljajo ali po nekaj letih z njim prenehajo. Taki posamezniki so včasih priseljenci v kraju, ker prinašajo v kraj nov zorni kot. Včasih prav priseljenci niso tisti, ki se izpostavijo za skupno dobro v kraju, ker niso del lokalne socialne mreže in lokalnega življenjskega stila. Pri socio-kulturni animaciji in vzpostavitvi skupnostne akcije uspejo le tisti, ki to sami želijo in imajo hkrati posebno energijo, danosti in okoliščine. Tak je velik del mentorjev študijskih krožkov, podatki raziskave kažejo, da vsaj tretjina. Ni slučaj, da so od povprečja bolje izobraženi (Gibson, 1993, cit. po Bron,

2004: 15) in da je njihovo družbeno udejstvovanje pogojeno predvsem z osebnimi motivi (prim. ETGACE, 2003). Njihove lastnosti so še razmeroma slabo raziskane, zato je njihovo spoznavanje in vodenje za prihodnost poseben izziv. Opisovanje delovanja družbe na podeželju ne more mimo dejstva, da je narava vezi med ljudmi čustvena, bodisi s pozitivnim bodisi z negativnim predznakom. Pozitivna čustva sprožajo, npr. medsebojno poznavanje, pripadnost prostoru in njegovi preteklosti ter vodijo v višjo raven socialnega kapitala. Negativna čustva pa sprožajo izločanje iz lokalne skupnosti in ne sprožajo ustvarjalnega naboja za skupen napredek. Skupaj z znanji omogočajo določeno individualno in skupnostno držo, pri kateri je opredelitev pojma »skupnost« bistvena, saj ne gre vedno za lokalno, fizično pogojeno in majhno skupnost, ampak tudi za virtualne skupnosti, za enklave, za skupnosti z negativnimi vrednotami ipd. (prim. Bahovec, 2004). Uveljavljanje individualizma in nepristnih skupnosti ter prenašanje interesa na prostorsko višje ravni je - po izkušnjah raziskave - mogoče premostiti z iskanjem »kristalizacijskih jeder«, ob katerih se razvije komunikacija in izravnavanje teh razlik. Tako jedro je po izkušnjah študijskih krožkov lokalni problem, ki ga skupina identificira in s problemskim učenjem skuša preseči, pri tem pa združi sodelujoče ne glede na njihovo formalno izobraženost (prim. Padros in Ruiz, 2006). Ljudje, četudi mešanega izvora – domačini, vračajoči se domačini, bližnji in daljni priseljenci – so družabni in radovedni, zato je mogoče preseči razdalje med njimi, npr. s serijo pozitivnih dogodkov, ki sprožijo skupinsko komunikacijo ter nastajanje/ohranjanje socialnega kapitala.

Hipoteze o vlogi študijskih krožkov smo potrdili, pokazala se je tudi vizija njihovega nadaljnjega razvoja, čeprav bi bilo za objektivno sliko povezanosti v krajih potrebno anketirati tudi druge krajane in ne le udeležencev krožkov. V prihodnosti naj bi študijski krožki s sedanje petine skušali doseči lokalne in regionalne nosilce odločanja vsaj v tretjini primerov. Državni proračunski viri naj bi skrbeli za novince, za manjše število rednih krožkov, za nastajanje novih vsebinskih vej krožkov ter nagrajevanje izjemno uspešnih mentorjev. Spremljanje izvedb naj ne bi obsegalo le proračunsko sofinanciranih, temveč vse krožke, ki so pripravljeni upoštevati temeljna načela delovanja krožkov in omogočiti ugotavljanje kakovosti izvedb. Spletna orodja bi omogočila racionalno obveščanje, svetovanje in spremljanje, vendar bi naj bila le del sistema koordinacije študijskih krožkov. Temeljna cilja študijskih krožkov v prihodnjih petih letih bi naj bila: 1. potrditev lokalne

identitete z namenom učne motivacije in spodbujanja aktivne participacije ter 2. dvosmerno usklajevanje med nosilci različnih vrednot, da bi lokalna okolja razvojno aktivirali. Zaradi jasnejše »lokalne identitete« bo cilje v podeželskih skupnostih lažje doseči. Na nacionalni ravni pa je vloga krožkov v Sloveniji drugačna od vloge krožkov n. pr. na Švedskem, saj se država, civilna družba in posameznik v njih ne prepletajo na enak način (Gougoulakis in Bogataj, 2005). V Sloveniji študijski krožki pritegnejo aktivne zaposlene, zlasti ženske, na Švedskem pa predvsem socialno ranljivejše družbene skupine (priseljenci, starejši, invalidni, nižje zahtevni, kjer prav tako, čeprav v manjši meri, prevladujejo ženske (Vuxenskolan, 2001)). Ključne vloge krožkov v obeh državah so:

- širitev družbenih stikov in ohranjanje/vzpostavljanje vezi, pri čemer je »vidnost sodelujočih v študijskem krožku« bistvena,
- družbeni kontekst za civilno-družbeno komunikacijo in s tem arena razvoja civilne družbe,
- struktura za vsem dostopno samostojno učenje,
- z vidika posameznika mreža prostorov varnosti, smisla in samozaupanja zaradi enakomerne porazdelitve pedagoške moči med sodelujoče,
- okolje za sodelovalno učenje in skupnostno akcijo (pri čemer so akcijskih cilji izjemno pomembni – predvideni so le v Sloveniji),
- z vidika teorije učenja presek med vlogama »učenje za prilagajanje« in »spodbuda k spremembam«.

V Sloveniji približno četrtina študijskih krožkov sproža akcije, vsi pa vplivajo na izobraževalno participacijo zlasti žensk. Avtoriteta agencij in tržnih mehanizmov je vse večja (prim. Larsson, 2001; Groznik, 1996), medtem ko je vpliv civilne družbe vprašljiv, čeprav ne moremo govoriti o eroziji, ampak morda celo o oživljanju socialnega kapitala v Evropi (Adam, 2006). Doseg krožkov ni nujno, lahko pa tudi je velik. Njihova vloga je predvsem motivacijska, spodbujevalna in sproževalna, vendar v različnih okoljih to pomeni različne stvari:

- v mestu presegajo omejitve postmoderne družbe, zlasti pomanjkanje neposrednega stika med ljudmi (prim. Rostila, 2006),

- na podeželju tvorijo ustvarjalno okolje in posodablajo tradicijo sodelovanja,
- povsod učijo poslušanja, opredeljevanja posameznikovega in skupnega interesa, vzgajajo v smer kritične prilagodljivosti in samooskrbnosti kot bistvenih sestavin aktivnega državljanstva. Osveščajo o pripadnosti prostoru, odgovornosti in skrbi za svoje okolje ter pripadnosti (Lidestav, 2004; delavnica mentorjev ZGS aprila 2005). Ker imajo primarne skupnosti za oblikovanje države aktivnega državljanja pomembnejšo vlogo od šole, je prav neformalno okolje tisto, ki jih najbolj spodbuja (ETGACE, 2003).

Krožki lahko ohranjajo ravnotežje med centralističnimi institucionalnimi vplivi in lokalnim navadam prilagojenim neformalnim pretokom informacij, ki je predvidoma bolj demokratičen. Zagotavljanje kakovosti krožkov je ob visokem številu težje (prim. Findeisen, 2005). V optimalni meri jo lahko pričakujemo, če se ujameta poslanstvo ustanov in poslanstvo študijskih krožkov. Za komercialno izobraževalno ponudbo so lahko motivacijski vzvod ali promocijski prijem. Za kulturno zasnovano izobraževanje pa so naravni zaveznik, sopotnik in najustreznejša oblika dela. Močan vpliv so imele matične ustanove po mnenju anketiranih le v 25 % primerih – bile so ponudnik, pobudnik, arhivar, vir opreme in pobuda za vsebine. Ker pa se matične ustanove med seboj močno razlikujejo (javne ustanove, zasebni tržni ponudniki učenja, nevladne ustanove), je relativna neodvisnost krožkov od matičnih ustanov za prihodnji razvoj dobra.

Skupnostno upravljanje z naravnimi viri je potencial za razvoj zlasti na (oddaljenem) podeželju. Ob domačih izkušnjah (jusi na Krasu, socialistične zadrage, strojni krožki), ki niso enotno pozitivne, so v bližnji Italiji na voljo tudi tuje. Zanje sta ključna socialni kapital skupnosti in individualna ustvarjalnost. Prispevek gozdarjenja na majhnih kmetijah k razvoju podeželja v Sloveniji ni v delovnih mestih in produkciji (prim. Sihvola s sod., 1997; Elands in Wiersum, 2003; Slee, 2003), temveč v »sonaravnem ravnanju« takih gospodarstev in njihovem znanju, volji za delo z gozdom. V ukrepih kmetijske politike te značilnosti niso zastopane, s čimer ena redkih prednosti podeželja nima nobenih možnosti za uveljavitev (Sihvola s sod., 1997: 396). Primer: Četrtna družin na podeželju ima tri otroke ali več, kar doslej v kontekstu razvoja podeželja gospodarstvom oz. staršem ni prinašalo nobene ugodnosti, ampak spričo oddaljenosti šol le stroške in indoktrinacijo s - za podeželje - neprilagojenimi šolskimi programi (Černič Istenič s sod., 2003), kasneje pa

omejeno možnost vračanja zaradi pomanjkanja delovnih mest. Trajnostno zasnovani razvoj podeželja bi prednostim podeželskih ljudi – njihovem vedenju in védenju – dal težo in pomen. Obilica gozda (še) ne prispeva k preseganju razvojne zapostavljenosti podeželja sama po sebi, čeprav so motivi za obisk gozda v Sloveniji z redkimi izjemami pozitivni, stik z gozdom zelo pogost, zanimanje za pridobivanje znanja o gozdu prisotno, število tistih, ki po načelih trajnosti danes (vsaj deloma) živijo, pa zelo visoko.

Zato smo pričakovali raznosmerne in raznolike odnose do gozda, ki jih samo z opazovanjem zunanje strukture generacij ne moremo spoznati. Z raziskavo smo pokazali, da lahko ločujemo skupine ljudi po značilnostih njihovega delovanja, npr. njihovem dejavnem vključevanju v razvoj kraja, po njihovi skrbi zanj in pričakovanjih za prihodnost, po njihovem vsakdanjem ravnanju in tudi odnosu do učenja in do gozda. To so predvsem družboslovno določljive kategorije, katerim bo zvezo z doslej preučevanimi s kvantitativnimi kazalci (demografsko strukturo, socioekonomskimi tipi posesti, dohodkovnimi skupinami ipd.) potrebno šele poiskati. Tipične skupine, v katere so se porazdelili anketiranci, smo poimenovali: »krožkarji z znaki sonaravnosti«, »krožkarji brez znakov sonaravnosti«, »vmesna skupina krožkarjev«. Njihovo nadaljnje razločevanje po prej omenjenih kazalcih je možno, a ne primarno za nadaljnje raziskovanje. Identifikacija ožjih krogov jasnih identitet je zahtevna, kar ilustrira že težko razločevanje med kmeti in lastniki gozda ali navidez obrobna ugotovitev raziskave, da tisti, ki imajo tri ali več otrok, pripisujejo gozdu večji pomen kot tisti, ki otrok nimajo ali imajo manj kot tri otroke (vzorec tistih z večjim številom otrok je bil sicer premajhen za statistično značilne primerjave).

V oddaljenih krajih (npr. alpske doline, dalmatinski otoki) se lastniki od domačinov niti ne ločijo. V ekonomsko pestrih okoljih pa lahko prihaja do razlik, kjer žele lastniki, tudi živeči izven lokalnega okolja (ekonomsko) konkurirati domačinom z drugimi viri preživetja ter zato modernizirajo kmetijstvo. Pri nas porazdelitve lastnikov med mesto in podeželje niti ne poznamo, vendar vemo, da so kmetje praviloma lastniki gozda, vendar pa mnogo lastnikov gozda ni tudi kmetov.

Učenje - v raziskavi ga razumemo kot individualen stalen konflikt z obstoječim stanjem (Mc Givney, 2004: 73), ki se umirja v družbenem okolju - o gozdu poteka na različne načine, pogosto tudi vseživljenjsko. Mogoče bi ga bilo zasnovati tudi bolj sistematično.

Raziskava je pokazala, da je izkušnjsko učenje priljubljeno in za trajnostni razvoj podeželja primerno. Najprimernejši vir znanj so ljudje, od različnih oblik učenja pa so najbolj zaželeni neformalne skupinske oblike, ki so blizu vzgoji za samoomejevanje, čeprav ta preskok ni samoumeven – biti mora hoten. Neenakost zaradi različnih sposobnosti in možnosti terja umeščanje sposobnih in dejavnih med (prevladujoče) nedejavne ter njihovo spodbujanje, usmerjanje, npr. s svetovanjem, nadzorom, stalnim vključevanjem v konkretne naloge. Gre za proces, torej daljše obdobje interno sproženega in vzdrževanega kroženja znanja, vrednot, dobrin, ne pa za eksterno sproženo in vodenou poučevanje, ki je prilagojeno določenim ožjim ciljnim skupinam na podeželju zaradi določenega interesa ali neposredne potrebe. Prebivalci na podeželju so po načinu življenja v vse večjem razkoraku z (ozkim) delom družbe, ki narekuje razvoj, zato so notranji regulativni mehanizmi (neformalnost stikov, socialne mreže in socialni kapital) toliko bolj pomembni. Poleg omejenih materialnih možnosti je prav to med ključnimi razlogi izvora študijskih krožkov (Bratsett, 1982).

Do trditve kolegov, ki so proučevali izobraževalne potrebe gozdnih posestnikov, da so »sorodniki in znanci najslabši vir znanja« (cit. Kotnik, 2005), smo kritični, ker kaže na stališče avtorja, da nosilci odločanja niso isti kot nosilci njegovih posledic. Pri neformalnem pretoku znanja, spretnosti in vrednot gre za notranje reguliran način delovanja z nizkimi transakcijskimi stroški in za visoko verodostojnost vključenih, ne pa za sistem, ki ne opravlja svoje vloge (Ostrom, 1990; Robek s sod. 2003). Prav tako neformalno učenje ni »pomembno le za starejše ljudi kot antipod potrebi mlajših po formalnem izobraževanju« (cit. Medved, 1998), ampak je pomembno za vse, ker je cilj njihovo motiviranje, ne pa prisila, izenačevanje in postavljanje ciljev posameznim ciljnim skupinam »od zunaj« (prim. Jarvis, 2003).

Motivi za učenje o gozdu so številni – ponuja jih gozd sam po sebi, dodalo bi jih lahko tudi gozdarstvo. Skladno s svojim temeljno tehnično-ekonomskim diskurzom (Höggvall, 2004) in centralistično hierarhično zasnovo gozdarstva (še) ni izkoristilo samodejnih motivov in njihove logične navezave na dejstvo, da se odrasli učijo, kadar to hočejo in imajo priložnost hkrati. Sistematične korake v to smer je po osamosvojitvi pričel snovati Zavod za gozdove in po desetih letih s Strategijo razvoja študijskih krožkov začel uresničevati delitev odgovornosti za pridobivanje znanja oziroma veščin med posameznikom in

družbeno skupnostjo. Dejstvo, da petina ljudi o gozdu ne komunicira neposredno – kar dopolnjuje sliko, da 29 % stališč ni bilo upoštevanih, ker ni sporazumevanja – visoko dviguje pomen študijskih krožkov za Zavod za gozdove. Ponudba vsebin zanje lahko sledi področjem, ki so jih anketirani navedli kot najbolj zanimiva:

- floristična in favnistična struktura gozda (vrste, gnezdenje, najstarejša drevesa, moč drevesa, lesna zaloga ipd.),
- skrb za gozd (varovanje gozdov in vrst v njih, ohranjanje redkih vrst, regeneracija, urejenost oz. čistoča),
- razno (bodočnost gozda, posebne vloge gozda, preteklost gozda, nevarnosti v gozdu, ...),
- izkoriščanje gozda v različne namene (npr. uporaba biomase za ogrevanje, ...).

Del infrastrukture in promocijskih prijemov za uveljavitev vsebine »gozd« Zavod za gozdove že ima, npr. gozdne učne poti in brošure. Zgledovanje po švedskih kampanjah ne bi bilo najbolj posrečeno, kajti cilj izobraževanja ni le večja informiranost, temveč sprememba vedenja, za kar so komunikativne in skupinske oblike primernejše od materialno zahtevnejših skupin svetovanja in medijske promocije. Večjo pozornost bi morali posvetiti posebnim potrebam ljudi (dostopi za invalide – gluhe, slepe, težko gibljive) in neformalnemu pretakanju informacij, idej in znanja, ki ne izhaja iz tekmovanja, temveč iz recipročnega povezovanja med posamezniki. Ti procesi so pretežno socialno in komunikativno zasnovani, zato imajo v njih prednost ženske. Ni slučaj, da so te vezi - vsaj navzven - niže vrednotene. Ne prinašajo neposrednega dohodka, so pa ključne, kadar formalne vezi odpovedo. V Evropi in Sloveniji je prestrukturiranje trga delovne sile v mnogih okoljih povzročilo prav odpoved formalnih poti za pridobivanje dohodka. Aktivnost so prevzele ženske (prim. Community education, 2000; McGivney, 2004; Prah, 2005). Niso neposredno ustvarile delovnih mest, so pa aktivirale skupnost, da je začela sama iskati preživetvene možnosti.

Za mediacijo med posameznikom in državo na temo »gozd« ni ključna struktura gozda, temveč: 1. motiv in navdih sodelujočih, ki presega »erozijo enotnosti vrednostnih sistemov, za katero rešitev ni niti restavracija »izgubljenih vrednot« niti razgradnja pluralizma, temveč sprejemanje pestrosti« (Berger in Luckmann, 1998) ter 2. struktura, ki

ni institucija (cerkev, država, ideološko gibanje) in ne le redno srečevanje soseske, spletna stran ali lokalna skupina, temveč »pristna skupnost« (Bahovec, 2004), ki presega razsvetljenski koncept ločitve na javno in civilno (Berger in Luckmann, 1998), ustvarja »prostor skupnega« in spreminja miselnost (Bogataj, 2004). Mnogi študijski krožki so »pristne skupnosti«, saj do opisanih vplivov ne prihaja zaradi zunanje avtoritete, temveč s samoizpraševanjem identitete in njenim stalnim potrjevanjem, kar ni bistveno le s pedagoško-andrargoškega vidika, temveč tudi z vidika razvoja. Metode osveščanja namreč ne dajo učinka, dokler njihov pristop eksplicitno negira katero od posameznikovih identitet (Häggqvist, 2004).

Za trajnostni razvoj je ključno ravnotežje med:

- materialno blaginjo in skromnostjo pri njenem nadaljnjem širjenju,
- svobodo posameznika in njegovo pripadnostjo okolju, miselnosti, stroki, ustanovi.

Za potrebe izobraževanja za trajnostni razvoj na podlagi izsledkov raziskave predlagamo strukturiranje gozdnih posestnikov po naslednjih kriterijih:

1. na tiste, ki imajo izkušnjo in stalen stik z gozdom (delo v gozdu, načrtno opazovanje, aktivni oddih) ter jim
 - gozd sam po sebi ni zanimiv, privlačen, izzivalen;
 - gozd sam po sebi je zanimiv, privlačen, izzivalen ter
 - i. neposredno vplivajo na razvoj (npr. zaposleni na mestih odločanja)
 - ii. vsaj posredno vplivajo na razvoj.
2. na tiste, ki nimajo izkušnje in stalnega stika z gozdom. (npr. oddaljenost, invalidnost ipd.).

Spoznavanje palete odnosov do gozda v Sloveniji bo srednjeročno služilo za izhodišče stikov z javnostmi v gozdarstvu in oblikovanje izobraževalne ponudbe neformalnih programov na podeželju. Cilji izobraževanja, ki upošteva posameznika in lokalni kontekst, so: 1. preseganje/ preraščanje prevladujočega tehnološko-ekonomskega diskurza (Högvall, 2004), 2. zagotovitev dohodka tistim, ki omogočajo, da gozd zadovoljuje potrebe vse širše

javnosti in 3. prenos znanja, veščin in vrednot »sonaravnega ravnanja« s tistih, ki ga imajo, na tiste, ki jim ga primanjkuje. Pogoji za to so:

- poznavanje, razumevanje interesov in načina življenja (odrasle) ne-strukturirane javnosti,
- spoštovanje in upoštevanje teh interesov ter načinov življenja, da ne bi z neznanjem in nepozornostjo spreminjali identitete,
- poznavanje
 1. komunikacijskih orodij, andragoškega cikla in metod,
 2. gozda kot ekosistema in kot krajinske sestavine.

Tako zastavljeno izobraževanje ima za cilj vzpostavitev stalnega, načrtnega in dvosmernega sporazumevanja z ne-strukturirano javnostjo in njenimi strukturnimi deli (npr. ciljnimi skupinami), da bi izenačili pogoje razvoja med mestom in podeželjem in kratkoročno z neposrednimi finančnimi učinki okrepili vlogo gozda za razvoj podeželja.

Eksterno regulirani sistemi naj bi se torej približali interni regulaciji. To pomeni:

- *za gozdarstvo* razvoj izobraževanja za odrasle z namenom uveljavitve potenciala gozda za razvoj podeželja ob upoštevanju potreb in znanj lokalnega prebivalstva tudi njegova vključitev v odločanje o gozdu,
- *za izobraževanje odraslih* uveljavitev neformalnega samostojnega učenja s poudarkom na organizacijski obliki majhnih skupin in njegova obogatitev z vsebinami, ki uveljavljajo sonaravno ravnanje, načela trajnosti in vsebino »gozd«,
- *za ohranitev in razvoj socialnega kapitala* izboljšanje pogojev za delovanje primarnih skupnosti in opogumljanje niže izobraženih za dialoško zbliževanje z nosilci znanja in odločanja ob neposrednih stikih in reševanju konkretnih problemov.

Zaključke lahko strnemo v sledeče točke:

1. Slovenski gozd k razvoju prispeva poleg materialnih dobrin izjemno močno nesnovno dediščino, katere nosilci so predvsem podeželski ljudje, ki še niso prevzeli potrošniškega vzorca življenja in ob omejevanju svoje materialne blaginje ohranjajo pripadnost kraju, ki vključuje spoštljiv odnos do gozda in ljudi.
2. Slovensko gozdarstvo mora zato - če želi uveljaviti svoje trajnostno gospodarjenje z gozdom - pozornost posvetiti ne le gozdu, temveč tudi ljudem in njihovim skupnostim. Poleg pozitivistične uporabe racionalnih podatkov in metod velja zato priznati, uporabljati in uveljavljati tudi postpozitivistične pristope ter upoštevati psihološke potrebe ljudi (npr. čustva: občutek pripadnosti kraju, skrb zanj, pripravljenost za vključevanje v strukture moči in odločanja) ter značilnosti skupnosti, ki iz njih izvirajo (npr. socialni kapital).
3. Raziskava kaže, da sta navezanost slovenske javnosti na gozd in finančna teža socialnih vlog gozda neupravičeno prezrti in zapostavljeni, predvsem na račun nekritičnega privzemanja vzorca ekonomsko pogojenega razvoja, ki favorizira večje gozdne posestnike in lesno-proizvodno vlogo gozda, s tem pa večja razdaljo med vplivno manjšino nosilcev odločanja (na različnih ravneh) in javnostjo, kar je v času informacijske družbe za razvoj slabo.
4. Rezultati raziskave usmerjajo v izenačevanje razlik (v znanju, spretnostih, vrednotah, v dostopnosti do učenja in odločanja itd.) ali vsaj v vzpostavitev sistematične dvosmerne komunikacije med sektorji, institucijami, javnostmi in posamezniki (o gozdu, o možnostih razvoja itd.). Pot za to je lahko skupni razvoj metod, ki bi v razkrojenosti postmoderne družbe dale večjo težo vezem med ljudmi ter sprejemanju pestrosti tako gozda kot lokalno specifičnih družbenih okolij.
5. Trajnostni razvoj podeželja lahko pričakujemo le ob večji sinergiji med tremi ravnmi nosilcev razvoja: (1) države in strokovnjakov, (2) lastnikov gozda in njegovih uporabnikov, (3) vmesne sfere t.j. lokalnih skupnosti, civilnih združenj - vključno s študijskimi krožki – zlasti tistih, ki svoj (ne le ekonomski!) odnos do gozda želijo in znajo tudi uveljaviti.

10 POVZETEK

Rastočo materialno blaginjo v Sloveniji spremlja vse bolj urban življenjski stil, ki pomeni tudi odtujevanje od narave. Ostajajo izkušnje sobivanja naravo, v Sloveniji predvsem z gozdom, ki pa večinoma niso ovrednotene ali priznane kot vredne. Formalna izobraženost prebivalcev je v povprečju višja kot pred desetletjem, vendar na podeželju še vedno izrazito slaba, enako možnosti za njeno pridobivanje. Študijski krožki so ena redkih možnosti za izmenjavo znanja na podeželju. S pozitivno klimo majhne skupine, neformalnostjo odnosov in visoko učinkovitostjo mobiliziranja potencialov učinkujejo na posameznika, na skupino in na skupnost. V raziskavi so študijski krožki vir in kontekst preučevanja posameznikovega odnosa do gozda, do ljudi v domačem kraju in do življenjskega stila, ki bi lahko bil nosilec tim. trajnostnega razvoja. Z anketiranjem nestrukturirane javnosti smo ugotavljali razumevanje temeljnih pojmov »trajnostni razvoj« in »podeželje«, ki nastopajo v strateških nacionalnih in mednarodnih dokumentih, hkrati pa smo ugotavljali dejansko ravnanje z gozdom, domačim krajem in razvojnimi pobudami v lokalnih okoljih po vsej Sloveniji..

Rezultat podrobnega preučevanja slovenskih študijskih krožkov je identifikacija izobraževalnih potreb odraslih na podeželju, ki - ob upoštevanju nacionalnih in mednarodnih dokumentov - omogoča bodočo učno ponudbo. Identificirali smo tudi nosilce razvoja podeželja - med njimi so tudi mentorji študijskih krožkov – ter prvič opredelili sonaravno ravnanje posameznika, ki - tako smo domnevali – tudi prispeva k razlikovanju med urbanim in podeželskim življenjskim stilom. Domneva je bila v raziskavi potrjena, saj smo z uporabo dvostopenjskega gručenja subjektivnih ocen posameznikovega vsakdanjega vedenja anketirane udeležence študijskih krožkov stratificirali, a ne le na dve, temveč na tri skupine: »krožkarje z znaki sonaravnosti«, »krožkarje brez znakov sonaravnosti« in »vmesna skupina krožkarjev«.

Domača in tuja literatura šele zadnjih deset let upoštevatata sociološke kazalce pri opredeljevanju podeželja in razvojnih priložnosti gozdarstva. Rezultati analize letnih poročil študijskih krožkov in anketiranja udeležencev študijskih krožkov potrjujejo prioritarno vlogo trajnostnega razvoja, družbene kohezije in participacije, v kar usmerjajo

nacionalni in drugi evropski dokumenti, hkrati pa omogočajo integracijo načel v domač kontekst.

Gozd, nekdanj vir preživetja in materialne blaginje, postaja vse bolj vir socialnih vlog, o katerih pa pravice in interesi niso bili javno soočeni, komunicirani in usklajeni, zaradi česar prihaja do škode tako na gozdu in njegovih delih kot v odnosih med zainteresiranimi zanj. Konflikti so lahko očitni, javni ali nepoznani in prikriti.

Slovensko gozdarstvo ima zaradi svoje tradicije in vizije trajnostnega in sonaravnega gospodarjenja z gozdom velik potencial za razvoj podeželja, vendar se mora za njegovo udejanjenje posvetiti ne le gozdu, in (velikim) gozdnim posestnikom, temveč tudi širši javnosti. Z raziskavo smo utemeljili obetavne izobraževalne prijeme za udejanjanje te vloge in podčrtali vlogo zaposlenih na Zavodu za gozdove kot ključnih nosilcev razvoja podeželja. Artikulirali smo pomen temeljnih psiholoških potreb posameznika (npr. strah, pripadnost) in značilnosti skupnosti, ki njih izvirajo (npr. socialni kapital) za razvoj. Slovensko (predvsem tipično in oddaljeno po Perparju in Kovačiču, (2002)) podeželje je stoletja živelo in preživelo v odvisnosti od gozda, a ga je vseeno ohranilo do mere, ki omogoča njegovo privlačnost rastoči populaciji takoimenovanih meščanov. Ti do gozda in do podeželskih skupnosti po mnenju anketiranih pogosto niso spoštljivi ter se - kljub višji formalni izobrazbi - ne zavedajo vsebine trajnostnega razvoja, hkrati pa v nasprotju s prebivalci podeželja nimajo volje in predlogov za preseganje ekonomsko pogojenega razvoja podeželja. Pomanjkanje vertikalnega socialnega kapitala je za prebivalce podeželja ovira za uveljavitev njihove vizije razvoja.

Na podlagi raziskave smo kot nosilce razvoja opredelili: institucije (državne, občinske), infrastrukturo (prometne povezave, privlačne točke) in posameznike (zavzete prostovoljce, voljene predstavnike in javne uslužbence). Za prihodnost predlagamo nadaljevanje spoznavanja nestrukturirane javnosti z novimi kazalci, novimi prijemi in preizkusom ugotovitev o udeležencih študijskih krožkov za širšo javnost.

Koncepta vseživljenjskega učenja in trajnostnega razvoja se podpirata, dopolnjujeta ter omogočata uveljavljanje dolgoročnejše kulture od obstoječega vzorca ekonomske rasti z mnogimi negativnimi učinki na lokalna okolja. Oba koncepta sta kritična do struktur odločanja, ki so pripeljale do visokega deleža pasivnih državljanov. Njuna realizacija je

odvisna od socialnega kapitala, h kateremu študijski krožki nedvomno prispevajo s svojim nehierarhičnim konceptom, aktivno participacijo posameznika, ciljem - namenskim učenjem ter svobodno izbiro vsebine, ritma, učnega okolja, udeležencev in akcijskega cilja.

Slovenski gozd k razvoju prispeva poleg materialnih dobrin izjemno močno nesnovno dediščino, katere nosilci so predvsem podeželski ljudje, ki še niso prevzeli potrošniškega vzorca življenja, ki omejujejo svojo materialno blaginjo in ohranjajo pripadnost lokalni skupnosti in spoštljiv odnos do gozda in ljudi. Nekritično privzemanje ekonomsko pogojenega razvoja, ki favorizira večje gozdne posestnike in lesno-proizvodno vlogo gozda, večja razdaljo med vplivno manjšino nosilcev odločanja (na različnih ravneh) in javnostjo, kar je v času informacijske družbe za razvoj slabo. Za preseganje takega stanja je potrebno vzpostaviti infrastrukturo za izenačevanje razlik ali vsaj sistematično dvosmerno komunikacijo med sektorji, institucijami, javnostmi in posamezniki (o gozdu, o možnostih razvoja itd.), saj trajnostni razvoj podeželja lahko pričakujemo le ob večji sinergiji med tremi ravnmi nosilcev razvoja: (1) države in strokovnjakov, (2) lastnikov gozda in njegovih uporabnikov, (3) vmesne sfere t.j. lokalnih skupnosti, civilnih združenj - vključno s študijskimi krožki – zlasti tistih, ki svoj (ne le ekonomski!) odnos do gozda želijo in znajo tudi uveljaviti.

SUMMARY

Growing material welfare in Slovenia and urbanised lifestyles of its inhabitants mean growing distance to the nature. Experience of co-natural living, in Slovenia living with the forests remain, but are not validated or recognised as important. Despite an average formal education of inhabitants is higher than a decade ago, it is still particularly low in the countryside which at the same time lacks of educational possibilities.

Study circles are one of rare opportunities for knowledge exchange in the countryside. Their impact on individual, group and community stems from positive climate, non-formal relationships and high mobilisation potential. They were a source and contextual environment for research of individual relations towards forest, cumulated into the relationship of non-structured public to forest, to the home place, to the development and to the basic terms »sustainable development« and »countryside«.

The result of detailed research of Slovenian study circles is identification of educational needs of adults in Slovenian countryside. This enables future learning offer along implementation of the national and international documents. We identified the development holders – study circle mentors are among them – and defined individual sustainable behaviour. We hypothesised that the latter contributes towards distinguishing between urban and rural lifestyles. Hypothesis was confirmed as the two step cluster method stratified subjective estimations of individual daily behaviours into »study circle participants with co-natural characteristics«, »study circle participants without co-natural characteristics« and »intermediate study circle participants« strata.

Sociological indicators in defining the countryside and developmental challenges for forestry are found in the literature for the last ten years only. Results of the yearly study circle reports analysis and inquiry confirmed recommendations of national and European documents - which give priority to sustainable development, social cohesion and active participation of individual in educational offer – and enabled us to contextualise them into our circumstances. Forest, once the source of survival and material welfare becomes the social roles environment, for which rights and interests between rural and urban population has not been publicly met, communicated and configured yet.

Slovenian forestry has potentials for rural development because of its traditional sustainable (co-natural) doctrine. However, to implement this, it has to focus not only to forest and (large) forest owners, but to the broad publics as well. Research formulated educational contribution to this vision and underline the role of employed on the Slovenian Forestry service as the key rural development holders. At the same time we articulated the role of the irrational (e.g. social capital, commitment, fear) in development efforts. Slovenian rural (typical and remote according to Perpar and Kovačič (2002)) survived for centuries in forest dependency, but preserved it to the level, which attracts the growing urban population, which is - according to the interviewees - not always respectful to the forest and rural communities. They understood the essence of sustainable development, despite their lower formal education. They have a will and suggestions to overcome economic rural development, however, in vain, due to the lack of vertical social capital.

On the basis of research we identified the following development holders: institutions (state institutions, municipalities), infrastructure (for mobility and recreation) and individuals (with strong commitment, voted representatives, public employees). For the future we suggest continuation of research of the non-structured public with new indicators and new approaches.

The concepts of lifelong learning and sustainable development support and complement each other and make possible implementation of long-term culture in comparison to the pattern of economic growth with several negative impacts on local environments. Both concepts are critical to the decision making structures, which contributed to the high level of passive citizens. Realisation of these concepts depends on social capital. Study circles undoubtedly contribute to its creation and maintenance with their non-hierarchical concept, rule of active participation and the goal – intentional learning, free choice of its content, rhythm, environment, participants and action goal.

Slovenian forest contributes not only material sources but particularly strong non-material heritage, the bearers of which are more or less rural residents, who - up to now - did not follow the consumption pattern of lifestyle, traditionally limit their material welfare and keep their commitment to the local environment including respect to the forest and the local community. Non-critical respect of economic development paradigm, giving priority to the large forest owners and wood-production forest role increases the distance between

influential minority of decision makers (on different levels) and public, what is bad in the context of information age. To overcome this state of art infrastructure for equalizing of differences is needed or at least systematic two-way communication between sectors, institutions, publics and individuals (about forest, about development possibilities etc.). Sustainable rural development can be achieved just in case of synergy among the three levels of decision makers: (1) the state and professionals, (2) forest owners and forest users, (3) intermediate sphere such as local communities, civil societies – including study circles – particularly those who are willing and capable to realize symbolic and social forest roles.

11 VIRI

- Adam F., Makarovič M., Rončević B., Tomšič M. 2001. Socio-kulturni dejavniki razvojne uspešnosti: sistem indikatorjev za spreminjanje socialnega razvoja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Center za teoretsko sociologijo: 133 str.
- Adam F., Makarovič, M., Rončević, B., Tomšič, M. 2005. The challenges of sustained development: the role of socio-cultural factors in East-Central Europe. New York, Budapest, Central European University Press: 235 str.
- Adam F. 2005. Social capital in Europe - findings, trends and methodological disputes. V: CONNEX, RG5 WP-2 Academic Workshop on Social capital as catalyst of civic engagement and quality of governance. Connecting Excellence on European Governance, Piran, 14.-16. okt. 2005 (v tisku)
<http://www.mzes.uni-manheim.de/projekte/typo3/site/index.php?id=173> (28.3.2006)
- Adam F. 2006. Social capital and civil society in Europe. V: Adam (ur). Social capital and Governance: old and new members of the EU in comparison, Lit-Verlag (v tisku)
- Anko B. 1998. Dilemmas of sustainable development in ana Alpine valley - the case study of Jezersko, Slovenia. V International workshop series on sustainable regional development: research and monitoring as key elements for the sustainable development of the Limestone Alps European strategies. Bled, 11.-13. Oct. 1998: 77-89
- Anko B. 2000. Slovenija in evropski izzivi 2. V: Slovensko panevropsko gibanje 2000. Ljubljana: 87-99
- Anko B. 2005. From multiple-use forestry to landscape forestry. V: Urban forests: 8th IUFRO European forum on urban forestry, Celje 10.-12. May, 2005. Ljubljana, Zavod za gozdove Slovenije: 68-76
- Atkin C. 2000. Lifelong Learning-Attitudes to Practice in the Rural Context. International Journal of Lifelong Education, 19, 3: 253-265
- Bahovec I. 2004. Posameznik in skupnosti v postmoderni: sodobne skupnosti-relevanten odgovor na razpotja postmodernih orientacij in tlečo krizo smisla v zahodni kulturi: doktorska disertacija. (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede). Ljubljana, samozal: 334 str.
- Barbič A., Udovč A. 2001. Sustainable rural development policy in a country in transition: experiences of Slovenia. V: Policy experiences with rural development in a diversified Europe, 73rd EAAE Seminar, Ancona, 23.-30. June, 2001. Università degli Studi di Ancona: 1-37
- Barbič A. 2005. Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 343 str.
- Beckett D., Hager P. 2002. Life, work and learning: practice in postmodernity. (Routledge International Studies in the Philosophy of Education, 14). London and New York, Routledge

- Beguš J. 2003. Development of forestry extension in Slovenia. V: Robek R., Arzberger U. (ur.). Forest operation improvements in farm forests, Workshop proceedings, Logarska dolina, 9.-14. september. Rome, FAO: 225-238
- Beguš J. 2005. Uvajanje participacijskih pristopov pri delu Zavoda za gozdove Slovenije. V: Winkler I. (ur.). Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji., (Strokovna in znanstvena dela, št.123). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 269-284
- Benn R. 2000. The Genesis of active citizenship in the learning society. NIACE, promotion Adult Learning, 32, 2: 32
- Bennett M.J. 1986. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. International journal of intercultural relations, 10: 79-196. V: Jacobson W. 1996. Learning, culture, and learning culture. Adult education quarterly, 47, 1: 15-28
- Berger P., Luckmann T. 1966. The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge. New York, Doubleday: 109 str.
- Berlin C., Lidestav G., Nordfjell T. 2003. Swedish Non-Industrial Private Forest (NIPF) Owners in Cooperation. Three papers on Swedish farm forestry, Logarska dolina, 12.-14. September 2003. Umeå, Department of Silviculture Swedish University of Agricultural Sciences: 33 str.
- Bevc M. 2002. Učinkovitost dodiplomskega študija v Sloveniji: druga longitudinalna analiza (generacija študentov 1991/1992): predstavitev raziskovalnega projekta in vprašanja za razpravo, seminar šolskega polja na Centru za študij edukacijskih strategij. Ljubljana, Pedagoška fakulteta, 26.3. 2002
- Bliss J. C., Martin J. A. 1989. Identifying NIPF management motivations with qualitative methods. Forest science, 35, 2: 601-622
- Bogataj N. 1990. Jasarji na Krasu (prispevek k monografiji Krasa): diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo). Ljubljana, samozal.: 64 str.
- Bogataj N. 1999. Analiza delovanja študijskih krožkov v šolskem letu 1997/98. Ljubljana, Andragoški center Republike Slovenije: 32 str.
- Bogataj N. 2003. Participative learning as a forestry extension tool in the Alpine rural environment – a case study of the Solčavsko area. V: Robek R., Arzberger U. (Ur.). Forest operation improvements in farm forests. Workshop proceedings, Logarska dolina, 9.-14. september. Rome, FAO: 263-275
- Bogataj N. 2004. Branje ob gozdni železnici. Gozdarski vestnik, 62, 9: 407
- Bogataj N. 2005. Andragoški center Slovenije - Participativno učenje v različnih poklicnih praksah, V: Medved M. (Ur.). Zbornik projektov mobilnosti Leonardo da Vinci 2003-2004. Ljubljana, Center za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja - CMEPIUS: 51

- Bogataj N. 2005 a. Študijski krožki - izobraževalna oblika za gozdne posestnike ali oblika komunikacije gozdarstva z gozdnimi posestniki? V: Winkler I. (ur.). Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji., (Strokovna in znanstvena dela, 123). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 285-301
- Bogataj N. 2005 b. Slovenskim študijskim krožkom v novo desetletje. V: Bogataj N.(ur.). Študijski krožki, od zamisli do sadov v prvem desetletju. (Zbirka Študije in raziskave, 12). Ljubljana, Andragoški center Slovenije: 83-97
- Bončina A. 2004. Participacija v gozdarskem načrtovanju. V: Bončina A (ur.). Participacija v gozdarskem načrtovanju. (Strokovna in znanstvena dela, 119). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 7-17
- Bourdieu P. 1973. Cultural reproduction and social reproduction. V: Brown R. (ur.). Knowledge, Education and Social Change. London, Tavistock: 43 str.
- Bourdieu P. 1985. Oblike kapitala. V: Adam, F., Tomšič M. (ur.) 2004. Kompendij socioloških teorij. (Zbirka Scripta). Ljubljana, Študentska založba: 311-322, prevod iz Richardson J. G. (ur.). Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York, Westport Connecticut, London, Greenwood Press: 241-58
- Brattset H. 1982. What are the characteristics of the study circle. Trondheim, Norsk voksenpedagogisk institutt: 47 str.
- Bron M. Jr. 2003. Recent research on study circles - an overview: 24 str. (osebni vir, junij 2003)
- Bron M. Jr. 2004. From parallel society to civil society: surfacing from authoritarianism. V: Journal of adult and continuing education. Special issue: adult education and democratic civil society in post-communist countries: 5-20
- Brow J. S., Collins A., Duguid P. 1989. Situated cognition and the culture of learning. Educational researcher, Jan - Feb: 32-42
- Budal J. 1996. Komen skozi čas in običaje. Ponatis. (Zbirka Študijski krožki) Komen: Občina: 61 str.
- CEC EU 1997, CEC, 1997, Rural Developments VI/1117/97 CAP 2000 Working Document. European Commission, DG-VI.
- Celič K. 2003. Forest and Forestry in Slovenia. V: Robek R., Arzberger U. (Ur.). Forest operation improvements in farm forests, Workshop proceedings, Logarska dolina, 9.-14. september. Rome, FAO: 39-46
- Coleman J. S. 1988. Socialni kapital. V: Adam, F., Tomšič M. (ur.) 2004. Kompendij socioloških teorij. (Zbirka Scripta). Ljubljana, Študentska založba: 383-401, prevod iz Foundations of Social Theory, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1990, pogl. 12, str. 300-321.
- Colley H., Hodkinson P., Malcolm J., 2003. Non-formal learning: mapping the conceptual terrain. A consultation report. The encyclopaedia of informal education. http://www.infed.org/archives/e-texts/colley_informal_learning.htm (28.3.2006)

- Community education. 2000. (Aontas policy series, 1). National Association of Adult Education: 24 str.
- Coombs P. H., Ahmed M. 1974. Attacking rural poverty: how non-formal education can help. Baltimore, John Hopkins University Press
- Creating rural indicators for shaping territorial policy. 1994. OECD, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 1994.
http://www.rural.gc.ca/cris/faq/def_e.phtml (20. 4. 2006)
- Černič Istenič M., Kveder A., Perpar A. 2003. Socio-ekonomski kontekst kot pojasnjevalni dejavnik razlik v rodnostnem vedenju. Statistični dnevi, Radenci, 28. - 26. november 2003.
<http://www.stat.si/radenci/referat/CERNIC,KVEDER,PERPAR.doc> (28.3.2006)
- Černigoj F. 2002. Mati Gora: zbornik o Gori, Gorjankah, in Gorjanih. V: Etnolog, nova vrsta, 12: 379-381
- Černoša S. 1997. Analiza delovanja študijskih krožkov v Sloveniji: uvajanje neformalnih oblik učenja. V: Andragoška spoznanja, 2: 26-30
- Černoša 1998. Analiza delovanja študijskih krožkov v šolskem letu 1996/97. Ljubljana, Andragoški center Republike Slovenije: 85 str.
- Čoderl J., Jamnik Z. 2005. Nega gozda, krajine in človeka v Radljah - kako naprej? V: Winkler I. (ur.). Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji. (Strokovna in znanstvena dela, 123). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 137-148
- Deci E. L., Ryan R. M. 1993. Die Selbstbestimmungstheorie der Motivavion und ihre Bedeutung für die Pädagogik. Zeitschrift für Pädagogik, 39: 223-238
- Delors J. 1996. Learning: the treasure within. Report to UNESCO of the International commission on education for the twenty-first century
- Egan B. s sod. 2002. Community forestry, concepts and characteristics, a background paper prepared for the BC Community Forestry Forum, March 14.-16. 2002. Victoria, British Columbia, Canada: 14 str.
- Elands B. H. M., Wiersum K. F. 2001. Forestry and rural development in Europe, an exploration of socio-political discourses. V: Forest policy and economics, 3: 5-16
- Elands B. H. M., Wiersum K. F. 2003. Forestry and rural development in Europe: research results and policy implications of a comparative European study: forest and nature conservation policy group. Wageningen, Wageningen University: 178 str.
- Elands B., O'Leary T.N., Boerwinkel H.W.J., Wiersum K. F. 2004. Forests as a mirror of rural conditions-local views on the role of forests across Europe. Forest policy and economics, 6: 469-482
- Elands B. 2004. Call for local say in forest policies and programmes. V: Evaluation of forest policies and programmes. Buttoud G., Solberg B., Tikkanen I., Pajari B. (Ur.). (EFI Proceedings, No. 52). EFI: 123-134
- Electronic Training Village: Non-formal Learning
http://www2.trainingvillage.gr/etv/nonformal/ex_sum_EN.asp (28. 3. 2006)

- Engeström Y. (ed.) 2001. Activity Theory and Social Capital. (Research Reports 5). Helsinki, Center for Activity theory and Developmental Work Research, University of Helsinki.
- Eraut M. 2000. Non-formal learning and tacit knowledge in professional work. *British Journal of educational psychology*, 70: 113-136
- ETGACE – Education and training for Governance and Active Citizenship in Europe
<http://www.surrey.ac.uk/Education/ETGACE/> (28. 3. 2006)
- EUROPA-Eurostat-Population and social conditions
<http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/> (28. 3. 2006)
- Ferlin F. 2004. CRP 2001-2003.
http://www.gozdis.si/departments/silviculture/mon_bp_sint.pdf (28.3.2006)
- Fien J. 2004. Education for the environment: critical curriculum theorising and environmental education. V: Scott W., Gough S. Key issues in sustainable development and learning. London: Routledge Falmer: 99 str.
- Fikfak J. 2004. Voices of qualitative research. V: Qualitative research, different perspectives emerging trends. Fikfak J., Adam F., Garz D.(Ur.). Ljubljana. Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Založba ZRC: 280 str.
- Findeisen D. 2001. Condorcetov prispevek k razmišljanju o vlogi učenja v človekovem in družbenem življenju. *Andragoška spoznanja*, 3/4: 33-38
- Findeisen D. 2005. Recipročnost učenja in odnosov v študijskih krožkih in drugih učnih skupinah. V: Študijski krožki, od zamisli do sadov v prvem desetletju. Bogataj N.(Ur.) (Študije in raziskave, 12). Ljubljana, Andragoški center Slovenije: 10-32
- Flap H. D. 2002. No man is an island. V: Conventions and structures in economic organization: markets, networks and hierarchies. Favereau O., Lazega E. (Ur.). Cheltenham, Northampton, Edward Elgar: VIII, 361 str.
- Flap H., Volker B. (Ur.). 2004. Creation and Returns of Social Capital. Routledge, an imprint of Taylor & Francis Books: 336 str.
- Folkbildning, Studieförbundet Vuxenskolan SV, study circle method: 5-12
- Fuwa K. 2004. Introduction. V: Journal of adult and continuing education. Special Issue: adult education and democratic civil society in post-communist countries: 2
- Gibson C., Kontz T. 1998. When community is not enough: institutions and values in community-based forest management in Southern Indiana. *Human Ecology*, 26, 4, December: 621-647
- Gougoulakis P., Bogataj N. 2006. Understanding of study circle in Sweden and Slovenia as the basis for examination of their roles for the social capital: draft paper. V: CONNEX - Connecting Excellence on European Governance, RG5 WP-2 Academic Workshop on Social capital as catalyst of civic engagement and quality of governance, Bled, 20.-22. May 2005. (v tisku)
<http://www.mzes.uni-manheim.de/projekte/typo3/site/index.php?id=173> (28.3.2006)
- Gregorič M. 2005. Ljudje mojega časa. Trst, Mladika: 357 str.
- Groznik K. 1996. Nasprotja v gozdu. Zbornik gozdarstva in lesarstva, 49: 219-247

Hafner-Fink M. 2003. Metodologija družboslovnega raziskovanja: študentski priročnik za podiplomski študij 2002/2003: predstavitev (osebni vir, september 2003)

Haggquist P. 2004. A risk communication without questioning masculinity – is that a fruitful strategy? V: Proceedings to Workshop on work, risk and health for private forestry. Umeå, Sweden FOR, Proceedings to Workshop on Private forestry, 11 November 2004, Bäcksjögarden: Umeå: 4

Hake B. J. 2000. Social movement and adult education in a cross-cultural perspective. V: Studies in pedagogy: andragogy and gerontology. Special issue: the rise and fall of adult education institutions and social movements, Proceeding of the 7th international conference on the history of adult education: 17-31

Högvall Nordin, M. 2004. Risk and health communication in the forest sector – individual and collective sensemaking in an organisational communication context. V: Proceedings to Workshop on Work, Risk and Health FOR Private Forestry, Umeå, Sweden FOR, Proceedings to Workshop on Private forestry, 11 November 2004, Bäcksjögarden. Umeå: 5

Epidata

<http://www.epidata.dk> (28. 3. 2006)

INFED: Non-formal learning encyclopedia

http://www.infed.org/archives/e-texts/colley_informal_learning.htm (28. 3. 2006)

Learning to change the world

<http://www.learning2004.se>

Statistični letopis Republike Slovenije

http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=17&leto=2004&jezik=si (28. 3. 2006)

Illich I. 1976. Deschooling society. London, Pelican Books:116 str.

Illeris K. 2003. What is significant for adults' learning?. V: Current issues in adult learning and motivation, Adult Education Colloquium, Abstracts, 7th Adult Education Colloquium, Ljubljana, October 17.-18. 2003; Radovan M. (Ur.). Ljubljana, Andragoški center: 16

Ivančič A. 2003. Active citizenship and governance education in the Central and Eastern European context. Report on critical review of the national literature and policy analysis. Nijmegen: University of Nijmegen: 86 str.

http://www.socsci.kun.nl/re-etgace/IR_LP.pdf (28. 3. 2006)

Jacobson W. 1996. Learning, culture, and learning culture. Adult education quarterly, 47, 1: 15-28

Jarvis P. 2003. Human Learning as Existencial: Behaviourism revisited. V: Current issues in adult learning and motivation, adult education colloquium, abstracts, 7th Adult education colloquium, Ljubljana, October 17.-18. 2003. Radovan M. (Ur.). Ljubljana, Andragoški center: 7

- Jelenc-Krašovec S. 2003. Teacher of adults – facilitator and motivator of adult's learning and changes. V: Current issues in adult learning and motivation, adult education colloquium, abstracts, 7th Adult Education Colloquium, Ljubljana, October 17.-18. 2003; Radovan M. (Ur.). Ljubljana, Andrigoški center: 15
- Jelenc Z., Svetina M. 1991. Terminologija izobraževanja odraslih: z gesli in pojasnili v slovenščini ter z gesli v angleškem, francoskem, španskem, nemškem in italijanskem jeziku. Ljubljana, Pedagoški inštitut: 104 str.
- Juvančič L. 1997. Učinki vključevanja Slovenije v mednarodne integracije na slovensko kmetijstvo: slovensko kmetijstvo in evropske integracije II. študija: fazno poročilo 1996. Erjavec E. (Ur.). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Kmetijski inštitut Slovenije, Inštitut za ekonomska raziskovanja: 277 str.
- Juvančič L. 2000. Programi razvoja podeželja v okviru regionalne politike Slovenije in EU: zaključno poročilo CRP Zemlja, december 2000. Ljubljana: 73 str.
- Kavšek T. 2005. Pomoč na domu in prostovoljno delo s starimi v Zasavju: diplomsko delo. (Fakulteta za socialne vede). Ljubljana, samozaložba: 94 str.
- Kirn A. 1991. Ekologija, ekonomija, entropija. Maribor, Aram: 331 str.
- Kirn A. 1992. Od entropocentrične k ekocentrični etiki ali od etike gospodarjenja nad naravo k etiki sožitja. Raziskovalec, 22, 3: 6-19
- Kladnik, D., Ravbar, M. 2003. [Členitev slovenskega podeželja](#). Geografija Slovenije 8. Ljubljana: Založba ZRC, 196 p.
- Klemenčič S. 1994. Študijski krožki kot oblika demokratizacije v izobraževanju. Sodobna pedagogika, 45, 111, 7/8: 420-429
- Klemenčič M. M., Lampič B., Perpar A., Potočnik Slavič I., Slabe A. 2005: Strukturni problemi in razvojni izzivi slovenskega podeželja v evropski razsežnosti: končno poročilo CRP Konkurenčnost Slovenije 2001-2006. Ljubljana, FF, Oddelek za geografijo, BF - Inštitut za agrarno ekonomiko, Inštitut za trajnostni razvoj.
- Klooster D. 1999. Institutional choice, community and struggle: a case study of forestry cooperation in Mexico. World development, 28, 1: 1-20.
- Knaflič L., Stupar A. 2005. Program »Usposabljanje za življenjsko uspešnost«, Izzivi podeželja. Andrigoški center Slovenije, Ljubljana, november 2005: 24 str.
http://www.acs.si/programoteka/PDF/UZU_MDM_program.pdf (28.3.2006)
- Komisija evropske skupnosti. 2000. Memorandum o vseživljenjskem učenju (prevod dr. Vida A. Mohorčič Špolar). Ljubljana, Andrigoški center Slovenije.
- Konvencija o biološki raznovrstnosti. Uradni list RS, št. 30, 7. junija 1996. leto VI/ 53
- Korošec V. 2002. Samo izkušnje so premalo. Sodobno kmetijstvo, 35, 9: 360-363
- Kotnik A. 2005. Educational needs of forest owners in the forest management region Novo mesto. V: Forest operation improvements in farm forests, Robek R. in Arzberger U (Ur.). Workshop proceedings, Logarska dolina, 9.-14. september. Rome, FAO: 243-253

- Kovačič M., Gosar L., Fabijan R., Perpar A., Gabrovec M. 2000. Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji. (Agrarna ekonomika in politika, študije, 6). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 129 str.
- Kovačič M., Perpar A. 2001. Tipologija in razvojne značilnosti podeželskih območij v Sloveniji. V: Podeželje na prelomu tisočletja, mednarodna znanstvena geografska konferenca, Ljubljana, 19.-21. september 2001. (Zbirka Dela). Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete
- Kovačič M., Perpar A., Gosar L. 2002. Členitev podeželja v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 35, 2: 62-66
- Kovačič M., Udovč A. 2002. Struktura kmetij in njen vpliv na dohodkovni položaj kmetov v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 35, 2: 67-74
- Krajnc A. 2005. Kaj je odločalo o nastajanju študijskih krožkov? V: Študijski krožki, od zamisli do sadov v prvem desetletju, Bogataj N.(Ur.) (Zbirka Študije in raziskave, 12). Ljubljana, Andragoški center Slovenije: 33-45
- Krajnc A. 2000. Teoretična izhodišča in koncepti izobraževanja odraslih v 90ih letih v Sloveniji v luči vzgojnih teorij. V: Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih (1945-1990). Jug J. (Ur.). Kranj, Moderna organizacija, 9: 1-30
- Krašovec S. 1982. Part-time farmers and their adjustment to pluriactivity. V: Proceedings of the Seminar, Ljubljana, 20.-24. June 1981. Ljubljana, SAZU: 388 str.
- Lah A. s sod. 1995. Okolje in človek: leksikon. Ljubljana, Kmečki glas: 359 str.
- Lampič B. 2005. Kmetijstvo kot priložnost sonaravnega razvoja podeželja v Sloveniji. (Zbirka Dela, 23). Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: 167-219
http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/Dela_23/007_lampic.pdf
(28.3.2006)
- Larsson S. 2001. Study circles as democratic utopia. A Swedish perspective. V: Bron A., Schemann M. 2001. Münster, Civil society, citizenship and learning, 137-167
- Lavrač I., Erjavec E., Pogačnik A., Wostner P. 2004. Regionalni in prostorski razvoj. <http://www.gov.si/umar/projekti/srs/gradiva/rpr.pdf> (28.3.2006)
- Learning to change our world: international consultation on education for sustainable development, Göteborg, Sweden, 4.-7. May. Göteborg, Ministry of Education and Science: 113 str.
- Lesnik T. 2001. Usposabljanje javne gozdarske službe za popularizacijo gozdove: specialistično delo. (Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive vire). Ljubljana, samozaložba: 108 str.
- Lesnik T. 2005. Razvoj študijskih krožkov v Zavodu za gozdove Slovenije. V: Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji. Winkler I. (ur.). (Strokovna in znanstvena dela, 123). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 303-312

- Lesnik T., Beguš J., Modic T. 1998. Koncept izobraževanja lastnikov gozdov v Zavodu za gozdove Slovenije: 10 str. (tipkopis, maj, 2001)
- Lidestav G. 2004. FOR programme- conclusions. V: Proceedings to Workshop on Work, ris kand Health FOR Private Forestry, Umeå, Sweden. Umeå,: str. 3
- Lidestav G., Nordfjell T. 2003. Swedish non-industrial private forestry in transformation. Three papers on Swedish farm forestry, presented in Logarska dolina 12.-14. September 2003. Umeå, Department of Silviculture Swedih University of Agricultural Sciences: 33 str.
- Lin N. 2001. Social capital: a theory of social structure and Action. Cambridge, Cambridge University Press: 267 str.
- Lindeman E.C. 1926. The Meaning of Adult Education. New York: New Republic. republished in a new edition in 1989 by the Oklahoma Research centre for Continuing Professional and Higher Education.
<http://www.infed.org/thinkers/et-freir.htm> (28. 3.2006)
- Lowe s sod. 2002.
<http://www.epp-ed.org/group/sl/priorities.asp> (28.3. 2006)
- Macarol B. 1993. Okoljski pojmi in njihova pravilna raba. Ljubljana, Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije: 9 str.
- Mansson Wallis B. 2004. Non-formal education and learning for sustainable development. V: Learning to change our world. International consultation on education for sustainable development, Göteborg, Sweden, 4.-7. May. Göteborg, Ministry of Education an Science: 113 str.
- Med. over.Net-Osnovna stran
<http://www.med.over.net> (28. 3. 2006)
- McGivney V. 2004. Men earn, women learn: bridging the gender divide in education and training. Leicester, National Institute of Adult Continuing Education: 146 str.
- McKeown R. 2002. Education for Sustainable development Toolkit, ver 2.
<http://www.esdtoolkit.org> (28. 3. 2006)
- Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J. 1972. The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. New York, Universe Books and Potomac Associates: 2 str.
- Medved M. 1991. Vključevanje lastnikov gozdov v gozdno proizvodnjo: magistrsko delo. (Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire). Ljubljana, samozal: 179 str.
- Medved M. 1994. Usposobljenost zasebnih lastnikov gozdov za gospodarjenje z gozdovi. V: Zbornik posvetovanja Gozdarsko izobraževanje. Ljubljana, ZGD Slovenije: 35-42
- Medved M., Košir B. 1995. Varno delo pri sečnji. (Zbirka gozdarski nasveti, št. 2). Ljubljana, Zveza gozdarskih društev Slovenije, Gozdarska založba: 80 str.
- Medved M. 1998. Izobraževanje zasebnih lastnikov gozdov-formalno ali neformalno-čemu, o čem, koga, kdo, kje in kdaj? Delavnica Poklici v gozdarstvu. Postojna, ZGDS. (tipkopis, maj, 2001)

- Merlo M. 1992. Common property forest management in northern Italy: a historical and socio-economic profile. *Unasylva*, 46: 58-63
www.fao.org/docrep/v3960e/v3960e00.htm (28. 3. 2006)
- Mezirow J. 1981. A critical theory of adult learning and education. *Adult education*, 32, 1: 3-24
- Mihaylova D. 2004. Social capital in Central and Eastern Europe. Central European University, Center for Policy Study: 305 str.
- Mijoč N. 2005. Značilnosti študijskih krožkov in njihove perspektive. V: Študijski krožki, od zamisli do sadov v prvem desetletju. Bogataj N.(Ur.). (Zbirka Študije in raziskav, 12). Ljubljana, Andragoški center Slovenije: 46-66
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2005. Delavnica za Evropske strukturne sklade 2007-2013, Prva os - konkurenčnost - človeški viri: 16 str. (prosojnice, november 2005)
- Ministry of Sustainable Development
<http://www.sweden.gov.se/sb/d/2066> (28. 3. 2006)
- Mohorčič Špolar V.A. 2000. Informacijska družba - realnost ali utopija? Šolski razgledi, 51, 13: 1
- Mohorčič Špolar V. A. s sod. 2005. Pismenost in ključne življenjske veščine v družbi znanja: družbeno skupinski vplivi udeležbe odraslih v izobraževanju kot dejavniki razvoja družbe znanja. Ciljni raziskovalni program Konkurenčnost Slovenije 2001-2006, zaključno poročilo. Ljubljana, Andragoški center Slovenije: 157 str.
- Mohorčič Špolar V. A. 2005. Participation of adults in education-2004. Novičke, summer:12-14
- Mori J. 2005. Nove priložnosti za slovenske lastnike gozdov pod evropskimi zvezdami. V: Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji. Winkler I. (ur). (Strokovna in znanstvena dela, 123). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vir: 7-25
- Možina E. 2000. Pismenost odraslih v Sloveniji - pozabljeni kapital. V: Pismenost, participacija in družba znanja: 4. andragoški kolokvij z mednarodno udeležbo. Ljubljana, Andragoški center Republike Slovenije: 9-11
- Möderndorfer V. 1938. Slovenska vas na Dolenjskem. Ljubljana, Merkur: 173 str.
- Muršak J. 2005. Recenzija Zbornika Študije in raziskave 12, Študijski krožki - od zamisli do sadov v prvem desetletju: 1 str. (tipkopis)
- Mustel K. 2004. Education for sustainable development. V: Report from the Nordic Council of Ministers seminar. Karlskrona, 12.-13. June 2003, Nordic Council of ministers. Sweden Ministry of Education and Science: 18-19
- Niskanen A. 2001. Economic integration for urban demand and rural forestry production. COST Action proposal, draft 14.2.2001: 4 str.
- Odredba o standardih in normativih v izobraževanju odraslih (veljavna od 1.9.2000; predlogi za spremembo 4.6.2004)

- Ostrom E. 1999. Self-Governance and Forest Resources. Centre for international forestry research. CIFOR occasional paper, 20
- Ostrom E. 1990. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (Political Economy of Institutions and Decisions). Cambridge, Cambridge University Press: 280 str.
- Padros M., Ruiz, L. 2005. Learning Centres in Spain. V: Bestandsaufnahme IT-gestützter non-formaler Lernangebote als Basis der Konzeptentwicklung. Learning Centres in Spanien. Stang R., Hesse C. (Ur.): Learning Centres. Neue Organisationskonzepte zum lebenslangen Lernen in Europa. Bielefeld, W. Bertelsmann, 64 str.
- Palmberg I. 2004. Education for sustainable development. V: Report from the Nordic Council of Ministers seminar. 12.-13. June 2003. Karlskrona, Nordic Council of ministers. Sweden, Ministry of Education and Science: 20-21
- Pecl J., Skoupy A., Navratil A. 2003. Aspects affecting the role of private forests in the Czech republic. V: Forest operation improvements in farm forests. Robek R., Arzberger U (Ur.). Workshop proceedings, Logarska dolina, 9.-14. september. Rome, FAO: 365-375
- Perpar A., Kovačič M. 2002. Typology and development characteristics of rural areas in Slovenia. V: Podeželje na prelomu tisočletja, (Dela, 17). Mednarodna znanstvena geografska konferenca, 19.-21. september 2001. Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete: 85-99
- Piano S. 2002. Gozdarstvo in prostorski razvoj Slovenije. III. Faza, LUZ/MOP Velenje, april 2002. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod in Ministrstvo za okolje in prostor: 60 str.
http://www.sigov.si/upr/doc/Prostor2020/Zbirka2020/04_SistemKrajine/4_2_Gozdarstvo.pdf (20. 4. 2006)
- Pokrovnost tal v Sloveniji 1993-2001. (Statistični urad Republike Slovenije, št. 815). (2005)
<http://www.stat.si/doc/pub/rr-815-05.pdf> (28. 3. 2006)
- Poročilo o delu Zavoda za gozdove Slovenije za leto 2004. 2005. Ljubljana, Zavod za gozdove Slovenije: 95 str.
- Prah J. 2002. Dole pri Litiji, kraj, kjer živi oglarstvo. Brežice, Dole pri Litiji, Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota, Športno društvo, Sekcija za ohranjanje naravne in kulturne dediščine: 79 str.
- Prah J. 2005. Študijski krožki – neformalna moč podeželja. V: Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji. Winkler I. (ur.). (Strokovna in znanstvena dela, 123). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 313-326
- Prah J., Bogataj N. 2001. Svibno - neokrnjeno podeželje srečnih ljudi. Gozdarski vestnik, 59, 1: 38
- Preston J. 2004. A continuous effort of sociability: learning and social capital in adult life. V: The Benefits of Learning, the impact of education on health, family life and social capital. Schuller T. s sod. (Ur.). London, Routledge: 119-136

Proces priprave Strategije razvoja Slovenije – osnutek za javno razpravo (avgust 2004)
<http://www.gov.si/umar/projekti/srs/priprava.pdf> (28. 3. 2006)

Prvi študijski dnevi SKZP

<http://marela.unimb.si/skzp/Srecanja/SloScena/StudDneviSKZP/Predstavitev/Rogla2001/Dnevi1Po.htm> (28. 3. 2006)

Putnam R. 1995. Bowling alone: Americas declining social capital. *Journal of democracy*, 1: 65-78

Radej B. 2003. Pridobitništvo, kapitalizem in trajnostni razvoj - razprava o konsistenci agoniziranih naložbenih alternativ. *IB revija*, 37, 4: 15-27

Radej B. 2002. Delovna skica za opredelitev ekonomskih pojmov trajnostnega razvoja in razmerij med njimi. *IB revija*, 36, 4: 24-43

Ravbar M. 2000. Regionalni razvoj slovenskih pokrajin. *Geographica Slovenica*, 33, 2: 9-81

The Realkompetanse Project: validation of non-formal and informal learning in Norway. 2002. Oslo, VOX, Norwegian Institute for Adult Education: 44 str.

Računalnik v vsak dom: predstavitveni dosje. 2005. Ljubljana, Gospodarska zbornica, Združenje za informatiko in telekomunikacije, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, Direktorat za informacijsko družbo: 46 str. (tipkopis, maj, 2005)

Rehrl M., Bagusat M., Gruber H. 2003. Is self-directed learning a powerful concept for enhancing professional learning? V: *Adult education colloquium: current issues in adult learning and motivation: abstracts*, 7th Adult Education Colloquium, Ljubljana, October 17-18, 2003. Radovan M. (Ur.) Ljubljana, Andragoški center: 11

Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v RS do leta 2010 (ReNPIO). Uradni list RS 70/2004

Richter J. 2001. Community forestry in Northern Italy. University of Toronto.
<http://www.forestry.utoronto.ca/sfm/FieldCamp/documents/ST17.PDF> (28. 3. 2006)

Robek s sod. 2003. Removing barriers for forest operation improvements in private ofrest in Solčava, Slovenia. V: *Forest operation improvements in farm forests*. Robek R., Arzberger U. (Ur.). Workshop proceedings, Logarska dolina, 9.-14. september. Rome, FAO: 177-186

Robek R., Myklestad G. 2004. Results of the questionnaire on the conditions and trends of family forest owner education, training and extension services in Slovenia. Oral presentatio at the final workshop of the bilateral project "Tailoring forest operation courses for family forest members in rural areas in Slovenia" Ljubljana, Slovenian Forestry Institute, 21 April 2004: 4 str. (tipkopis, marec, 2006)

Rogers A. 1996. Teaching adults. Open University Press: 384 str.

Rogers A. 2004. Looking again at non-formal and informal education - towards a new paradigm. *The encyclopaedia of informal education*.
www.infed.org/biblio/non_formal_paradigm.htm. (28. 3. 2006)

- Rosling H. 2004. Acquiring a scientific view of global development. V: Education for sustainable development, report from the Nordic Council of Ministers, 12.-13. June 2003. Karlskrona, Nordic Council of ministers, Ministry of Education and Science, Sweden: 27-29
- Rostila M. 2006. Social Capital and Health in the Swedish Welfare State. V: Health inequalities and Welfare resources in Sweden. Fritzell J., Lundberg O. (Ur.). Centre for Health Equity Studies (CHESS). Bristol, Avon, Policy Press: 30 str.
- Rostonen M.A.F., Wiersum F. 2005. The scope for improving rural livelihoods through non-timber forest products: an evolving research agenda. V: Forests, trees and Livelihoods, 15: 129-148
- Rothstein B. 2002. Social capital in the social democratic state: the Swedish model and civil society. V: A decline of social capital? Political culture as a condition for democracy. Putnam R.D. (Ur.). Oxford, Oxford University Press: 236
- Scheepers P., Te Grotenhuis M., Gelissen J. 2002. Welfare states And dimensions of social capital: cross-national comparisons of social contacts: European countries. European Societies, 4, 2:185-207
- Scheyer M. 1869. Navod, kako naj ravnajo posamesni kmetje in cele soseske z gozdom. Ljubljana, Deželni odbor kranjski, Jožef Blaznik: 43 str.
- Scott W., Gough S. 2004. Key issues in sustainable development and learning: a critical review. London, Routledge Falmer: 65 str.
- Scribner S., Cole M. 1973. Cognitive consequences of formal and Informal education. Science, 182, 4112, 33: 553-559
- SCRS 2000, 38, Study Circle Resource Centre.
<http://www.studycircles.org/en/index.aspx> (28. 3. 2006)
- Seljak J. s sod. 1992. Koncept trajnega razvoja. V: Naravni viri kot razvojni dejavnik. Ljubljana, Inštitut za geografijo pri Univerzi v Ljubljani: 88 str.
- Seljak J. 2001. Kazalec uravnoteženega razvoja. V: Analize, raziskave, razvoj. Ljubljana, Urad za makroekonomske analize in razvoj: 195 str.
- Senjur M. 1993. Gospodarska rast in razvojna ekonomika. Ljubljana, Ekonomska fakulteta: 537 str.
- Sihvola S., Kola J., Hytinen P. 1997. Political economy of farm forestry in Finland. V: Future forest policy in Europe-balancing economic and ecological demands (EFI, 22).
http://www.efi.fi/attachment/f5d80ba3c1b89242106f2f97ae8e3894/10654551b80b8a4274157dd45016ab66/Proc22_net.pdf (28. 3. 2006)
- Skaalvik E. M., Finbak L. 2001. Adult education in Great Britain, Norway and Spain: a comparative study of participation, motivation and barriers. Report from the Leonardo da Vinci Supported "MOBA" project. Trondheim, VOX
- Skrb za Zemljo: strategija za življenje po načelu trajnosti IUCN/UNEP/WWF. Gland, Švica. 1991. Prevod: Boštjan Anko. Maribor, ARAM: 220 str.
- Slee B., Evans R., Roberts D. 2003. Understanding forestry in rural development: a report to the Forestry Commission. Aberdeen, Macaulay institute: 119 str.

- Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1994. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, DZS.
- Slovenija v Evropski uniji. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije. (julij 2001)
<http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/pdf-b/sgrs-besedilo.pdf> (28. 3. 2006)
- Smith M. K. 2002. Malcolm Knowles, informal adult education, self-direction and anadragogy. The encyclopedia of informal education.
www.infed.org/thinkers/et-knowl.htm (28. 3. 2006)
- Söderlund A. 2004. Open learning faces reality: some reflections from the evaluation a webb-based course in basic forestry 2002-2004. Department of Educational Sciences, The Northernmost University of Technology in Scandinavia Lulea, Redilem040604 LULEA.ptf (prosojnice, november, 2004)
- Sörlin J., Sverker 2004. Knowledge and sustainable development-some reflections on the future against historical background. V: Education for sustainable development, report from the Nordic Council of Ministers, 12.-13. June 2003. Karlskrona, Nordic Council of ministers, Ministry of Education and Science, Sweden: 24-25.
- Sorlie J. 2005. VOX activities, 1. junij 2005, Oslo (osebni vir, maj, 2005)
- Statistični letopis Republike Slovenije. 2002.
<http://www.stat.si/pubmoskizenske.asp?stran=17> (28. 3. 2006)
- Statistični letopis Republike Slovenije 2003. Merila za opredelitev mestnih naselij in naselij mestnih območij (31. 3. 2002).
http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=35&leto=2004&jezik=si (28. 3. 2006)
- Strategija izobraževanja za trajnostni razvoj, UN ECE, CEP/AC. 13/2005/3/Rev. 1, 23. marec 2005, Vilnius 17.-18.marec 2005: 14 str. (tipkopis, oktober, 2005)
- Sustainable measures-characteristics of effective indicators
<http://www.sustainablemeasures.com/Indicators/Characteristics> (28. 3. 2006)
- Svensson A. 1988. Swedish folk high schools and study circles. V: Brockett, R.G, Hiemstra, R. 1991. Colloquium for the School of Education. New York, Syracuse University, Syracuse.
<http://home.twcny.rr.com/hiemstra/sdilch10.html> (28. 3. 2006)
- Šinko M. 1994. Ekonomika zasebnega gozdarskega obrata. Ljubljana, Kmečki glas: 124 str.
- Šinko M., Papac B. 2003. INNOFORCE-Innovation and Entrepreneurship in Forestry, EFI Project Centre
www.efi-innoforce.org ali <http://www.boku.ac.at/innoforce/publications/> (28. 6. 2006)
- Trans-European Network on Life Long Vocational Learning for Sustainable regional Development (TENVORS)
<http://www.tenvors.si> (28. 3. 2006)
- Tilbury D., Stevenson R.B., Fien J., Schreuder D. 2002. Education and sustainability: responding to the global change. IUCN Commission on Education and Communication CEC, IUCN-The World Conservation Union: 202 str.

- Udovč A. 2003. Change in Agricultural Land and Forest Property rights during the transition period in Slovenia. Prague 11.-13. april 2003. Prague, Institute for Agricultural Economics: 10 str.
- UNESCO/ Education -Europe&North America
http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=23895&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (28. 3. 2006)
- Veeman 2004. Adult Learning in Canada and Sweden: a comparative study of four sites: dissertation. Saskatoon, Canada, Dept. of Educational Administration University of Saskatchewan: 261 str.
- Vehovar U., Kragelj B., Zupanič T., Kašnik S. 2002. Computer literacy- project ALL : draft
<http://www.ris.org/main/baza/baza.php?bid=59> (28. 3. 2006)
- Verbole A. 2000. Rural women in the process of accession to the EU. V: A collection of essays. Ljubljana, Open Society Institute: 35-51
- Veselič Ž. in sod. 2001. Strokovne podlage za prostorski plan Slovenije za sektor gozdarstva, osnutek tipkopis, maj, 2004)
- Vider V. 2004. Zapiski o Solčavi in njeni okolici: prispevki k zgodovinskemu in etnografskemu gradivu. Solčava, Občina: 160 str.
- Vidovič U. 2004. Socialni kapital v študijskih krožkih - izhodišča. 5 str. (tipkopis, maj, 2004)
- Vuxenskolan 2001. Studieförbundet Vuxenskolan-a link with the community. (osebni vir, november, 2004) Wagner-Ogorelec V. 2004. Ali je Strategija gospodarskega razvoja skladna s Strategijo trajnostnega razvoja?
<http://www.gov.si/umar/projekti/srs/Stalisca/SRS-sinteza.pdf> (28. 3. 2006)
- Wagner Ogorelec V. 2004. Ali strategija razvoja Slovenije (osnutek) res ustreza merilo Strategije trajnostnega razvoja?: 3 str.
<http://www.gov.si/umar/projekti/srs/Stalisca/SRS-sinteza.pdf> (28. 3. 2006)
- Wenger E. 1998. Communities of practice: learning as a social system, systems thinker,
<http://www.co-i-l.com/coil/knowledge-garden/cop/lss.shtml> (28. 3. 2006)
- Wiersum, K.F., Elands, B.H.M., Hoogstra, M.A. 2005. Small-scale forest ownership across Europe: characteristics and future potential. Small-scale Forest Economics, Management and Policy, 4, 1: 1-19
- Wiersum K.F., Singhal R., Benneker C. 2004. Common property and collaborative forest management: rural dynamics and evolution in community forestry regimes. Forests, trees and Livelihoods, 14: 281-293
- Winkler I. 1992. Družbeni in ekonomski vidiki mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi. Zbornik gozdarstva in leaarstva, 40: 99-122
- Winkler I., Šinko M. 1999. Formulation and implementation of national forest programmes. V: Glück P. s sod. (Ur.). State of art in Europe. (EFI Proceedings, 30, Vol. 2). Joensuu, European Forest Institute: 245-258

Wuthnow R. 1996. (orig. 1994). Sharing the Journey: support Groups and America's New Quest for Community. New York, London, Free Press

Zakon o gozdovih. Ur.l. FLRJ 106/47

Zakon o gozdovih Ur. l. RS 30/93

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o gozdovih (ZG-A). Ur.l. RS št. 67-3231/02

Zaleski P. 2001. The new nongovernmental elite. Warsaw University, Active Democratic Citizenship Network, Bochum, Nemčija, 21.-24 junij 2001. 8 str. (tipkopis)

12 ZAHVALA

S trudom in srcem zbrane ideje, podatke in misli ter njihovo interpretacijo posvečam gozdu in ljudem, ki ga (še) opazujejo in doživljajo. Pri tem posebej mislim na tiste, ki jih ni več med nami, stare može in žene, ki so svojo skromnost živeli tiho, neopazno, na voljo le tistim očem, ki so iskale njihovo ponižno skromnost in lepoto. Rada bi svoje delo posebej podarila tistim, ki poznajo svoj prostor s podrobnostmi vred, ki jih privlači podnevi in ponoči, ki ga nikdar dovolj ne poznajo, čeprav so bolj kot ne redkobesedni in odmaknjeni od javnega življenja. Tudi če jim mediji sporočajo, da jih ni, ker niso slišni, je njihovo - vse bolj redko - sporočilo pomenljivo. Šele študij na zadnji formalni stopnji mi je približal njihovo sporočilo. Da razumem, kaj me je na ati Lovrotu, na bratrancu Globočniku, na oddaljenih prebivalcih s trnovske planote, koroških celkov, kočevskih gozdov in na udeležencih študijskih krožkov intuitivno privlačilo, je predvsem zasluga mentorja, prof. dr. Boštjana Anka in njih samih. Globoko in spoštljivo se svojemu profesorju in vsem tem neimenovanim ljudem priklanam z mislijo, ki pravi, da je »za človeka odprtih rok iskanje tistega, ki bo dar prejel, večja radost od darovanja«. Ista misel naj izrazi zahvalo tudi mojim prvim učiteljem – mami in tatiku, pa sestri, ki nadaljuje družinsko tradicijo razdajanja učiteljevanju. Moje iskanje jim ni bilo odveč, ... pomagali so mi, se z menoj čudili, me z mislijo in dejanjem spremljali, ... najbrž tudi zato, ker so vsaj malo tudi sami taki. Za ta njihov dar se jim zahvalim z nadaljevanjem njihovega sporočila, ki bo hkrati prispevek tistim, ki še in spet iščejo. Nekaj sem jih srečala tudi tam, kjer delam – na Andragoškem centru Slovenije. Spoštovane kolegice, cenim vaše garanje, razgledanost in odprtost za moj študij - na gozdarstvu. Peter, hvala ti za tiho, dragoceno pomoč iz knjižnice. Tudi gozdarjem se zahvaljujem, vrnilo so mi strokovno zaupanje skupaj z recenzentoma ter s kolegi, s katerimi razvijamo študijske krožke na Zavodu za gozdove tudi mag. Robek, dr. Medved, mag. Šinko, inž. Ogrizek, inž. Pisek in mag. Matijašič. Hvala ge. Maji Božič za učinkovitost in prijaznost. Hvala prof. dr. Adamu za njegovo znanje in za odstiranje novih zornih kotov v njegovi podiplomski skupini in zgled neomajnega iskanja resnice. Hvala dr. Igorju Bahovcu za tehtne pripombe in poduk, da se je primerno zahvaliti tudi avtorjem, iz katerih sem črpala svoje razmisleke prek literature. Hvala torej tudi njim.

Ne bi se niti začelo, če ne bi imela moža. Blaž je neposreden vzrok, bistvo in vsebina mojega študija. Morda je disertacija najdaljše pismo, kar sem jih očetu svojih otrok kdaj napisala. Pismo o zaupanju, o spoštljivosti in ljubezni - do gozda in ljudi, to pa je tudi tisto, kar dokazi najine trajnosti - Blažka, Nežka in Lovro – prejemajo v popotnico na svojo življenjsko pot.

13 PRILOGE

POROČILO ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

I. Podatki o študijskem krožku

A. EVIDENČNI

1. Ime, naziv študijskega krožka	
2. Občina izvedbe	3. Kraj izvedbe
4. Prostor srečevanja	
5. Organizacija prijaviteljica	
6. Datum pričetka ŠK: _____ prenehanja: _____	7. Status ŠK: a) Dokončan (skupno ur _____) b) Nedokončan (nepopolna dokumentacija) c) Drugo

B. VLOGA ŠTUDIJSKEGA KROŽKA V LOKALNEM OKOLJU

8. ODNOS, RAZMERJE DO DRUGIH PROJEKTOV (npr. CRPOV, projekti raznih Skladov, raziskovalni projekti ...) – obkrožite le eno možnost Študijski krožek je a) Priprava na izvajanje tega projekta b) Del projekta c) Nadaljevanje zaključenega projekta d) Drugo
9. UČINEK študijskega krožka na okolje, njegova VLOGA v njem obkrožite le eno možnost a) ŠK nima opazne vloge v okolju b) ŠK šibko sooblikuje lokalno dogajanje (pojasnite!) _____ _____ c) ŠK vpliva na življenje lokalnega okolja (pojasnite!) _____ _____ d) ŠK intenzivno spreminja domače okolje in sega tudi prek njegovih meja (pojasnite!) _____ _____ e) Ne vem

II. Podatki o mentorju in sodelavcih

10. Mentor (ime in priimek):	11. Spol: M Ž	12. Starost v letih:
13. Izobrazba <u>Stopnja:</u> I, II, III, IV, V, VI, VII, >VII <u>Vrsta:</u>	14. Zaposlitveni status 1. Družbeni sektor 2. Zasebni sektor 3. Upokojenec 4. Gospodinja 5. Brezposeln 6. Dijak, študent 7. Kmet 8. Drugo _____	
15. Ali so kraj rojstva, (večine trajanja) izobraževanja in (večine trajanja) zaposlitve mentorja isti? (Obkrožite oz. pojasnite!) a) Da. b) Ne. _____		

16. Ali vas je temeljno usposabljanje mentorjev, ki ste ga opravili na ACS, pripravilo za izzive dela v študijskih krožkih? (obkrožite!) **Ocena: 1 2 3 4 5**

Pojasnilo:

17. Mentor je aktiven tudi na ravni... (obkrožite!)	... kjer nastopa v vlogi nosilca aktivnosti, sodelavca, organizatorja, člana... (opišite!)
LOKALNE SKUPNOSTI da ne	
REGIONALNE SKUPNOSTI da ne	
NACIONALNI ali NADNACIONALNI da ne	

18. Na katerih področjih bi se kot mentor ŠK BMK radi izpopolnjevali?
(označite s križcem!)

a. Motiviranje udeležencev	☐
b. Moderiranje	☐
c. Učne tehnike in strategije	☐
d. Vrednotenje	☐
e. Vodenje skupine in poznavanje skupinske dinamike	☐
f. Izbrane vsebine (ustvarjalnost, književnost, jeziki, ...)	☐
g. Drugo _____	☐

III. Podatki o udeležencih in njihovem delovanju

A. STRUKTURA UDELEŽENCEV

19. Število članov

ob začetku dela krožka: _____

ob izteku dela krožka: _____ (v nadaljevanju uporabite le te!)

20. Moški po izobrazbi in zaposlitvenem statusu

ZAPOSLOTVENI STATUS	IZOBRAZBA							
	nedo. OŠ	OŠ	poklicna	srednja	višja	Visoka	Mag., dr.	Skupaj
Družbeni s.								
Zasebni sektor								
Brezposeln								
Upokojenec								
Kmet								
Gospodinja								
Študent/ dijak								
Skupaj								

21. Ženske po izobrazbi in zaposlitvenem statusu

ZAPOSLOTVENI STATUS	IZOBRAZBA							
	nedok. OŠ	OŠ	poklicna	srednja	višja	Visoka	Mag., dr	Skupaj
Družbeni s.								
Zasebni sektor								
Brezposeln								
Upokojenec								
Kmet								
Gospodinja								
Študent/ dijak								
Skupaj								

22. Člani krožka po starosti in spolu

SPOL	STAROSTNI RAZREDI				
	mladi do 26 let	od 27 do 45 let	od 46 do 60 let	nad 60 let	Skupaj
Moški					
Ženske					
Skupaj					

B. DELOVANJE ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

23. Kakšen je bil prvi korak za pridobitev udeležencev?

(obkrožite le eno možnost oz. napišite ustrezno)

- a. Preko medijev b. S pomočjo letakov
c. Preko znancev in prijateljev d. Ponudba določenim institucijam
e. Drugo (vpišite!) _____

če ste izbrali več možnosti, jih rangirajte (1-najplodnejši korak)

24. Kateri so bili prevladujoči razlogi za vstop udeležencev v ŠK? (obkrožite do tri razloge !)

- a. Zaradi obveznosti ne morem obiskovati drugih oblik učenja
b. Ker za področje, v katerem sem želel napredovati, ni drugih oblik izobraževanja
c. Ker je udeležba v krožku brezplačna
d. Ker lahko svobodno odločam o vsebini, času in poteku učenja
e. Ker lahko na tak način uresničim cilje, ki ne izhajajo ravno iz želje po učenju
f. Ker se bolje počutim v skupini
g. Ker drugje nimam prostora
h. Ker je tako učenje nekaj novega, pa sem želel-a preizkusiti
i. Drugi razlogi (pojasnite!) _____

Če ste izbrali več možnosti, jih rangirajte (1-najpomembnejši)

25. Ali udeleženci ŠK sodelujejo poleg študijskega krožka tudi v drugih skupinskih aktivnosti (pevski zbor, dramska skupina, gasilsko društvo, izobraževalni tečaj, prostovoljno delo...)?

- a. Da, skupno je različnih oblik aktivnosti udeležencev ŠK približno _____
b. Ne

26. Katere vire učenja so udeleženci uporabljali pri svojem delu? (obkrožite največ dva!)

- a. znanje članov krožka b. mentorjevo znanje
c. literaturo d. povabili ali obiskali smo strokovnjake
e. medije (radio, TV, videokasete)
a. institucije (katere?) _____
b. drugo (vpišite!) _____

če ste izbrali več možnosti, rangirajte (1-najpogostejše)

27. Kako ste načrtovali <u>izobraževalne</u> cilje?	28. Kako ste načrtovali <u>akcijske</u> cilje?
a. Udeleženci ŠK so imeli vnaprej znan cilj b. Cilj je predlagal mentor, c. Cilj so si udeleženci določili ob začetnih srečanjih ŠK, d. Cilj so si udeleženci oblikovali sproti skozi izmenjavo interesov in izkušenj e. Drugo (opišite!)	c. Udeleženci ŠK so imeli vnaprej znan cilj d. Cilj je predlagal mentor, e. Cilj so si udeleženci določili ob začetnih srečanjih ŠK, f. Cilj so si udeleženci oblikovali sproti skozi izmenjavo interesov in izkušenj g. Drugo (opišite!)

29. Katere nepričakovane težave ŠK so se pojavile pri tekočem delu ŠK? a. Mentor ni imel pomoči, vse je moral sam. b. Udeležence je težko animirati in obdržati. c. Ne moremo se uskladiti. Voditi skupino je zelo težko. d. Ne vemo, če sploh napredujemo. e. Težko dobimo prostore. f. Namesto o vsebini se venomer pogovarjamo o sredstvih. g. Drugo: _____ h. Nismo imeli težav. Če ste izbrali več možnosti, jih prosimo rangirajte (1-najbolj pereče težave)
--

30. Navedite izobraževalne cilje, ki ste jih dosegli:

- _____
- _____
- _____
- _____

za ŠK Beremo z Manco Košir:

31. Opredelite se do trditve: "Obravnavali smo celo paleto različnih avtorjev in del, zato težko izdvojimo prevladujoče". (Obkrožite!)

a) Velja b) Ne velja.

Če ste se odločili za b) prosimo, da pojasnete ali da navedete prevladujoče avtorje in dela, ki ste jih obravnavali !

32. Naštejte tri možne spodbude okolju za branje slovenske literature?

33. Navedite izvedene akcijske cilje (načine, oblike prenosa pridobljenih znanj, spretnosti v okolje). Opredelite z lokacijo (kje), časom začetka (kdaj) in trajanjem!

Aksijski cilj	Kje?	Kdaj pričeli?	Trajanje

34. Učinek študijskega krožka na udeležence je bil predvsem

- a. motivacijski b. socializacijski c. izobraževalni d. sprostitveni
e. kombinacija _____ in _____ f. vsi navedeni učinki

izberite le eno možnost!

35. Udeleženci so pridobili

- a. znanja, spretnosti, veščine b. nov, drugačen način dela
c. izkušnjo sprejetosti d. drugo (navedite!) _____

izberite le eno možnost!

36. Po zaključku krožka bodo predvidoma trajnejše posledice predvsem na

- a) osebni ravni (Katere? _____

_____)
- b) ravni skupine, lokalne skupnosti, (npr. sodelovanja v okolju, ...)
Katere? _____

- c) drugo, česar ni moč pojasniti z ravno (Razložite!)

izberite le eno možnost!

37. Kaj se vam zdi največji dosežek vašega študijskega krožka?**38. Katera sredstva informiranja so poročala o delu študijskega krožka?**

Medij	Kdaj	Obseg poročanja

39. Ali boste študijski krožek še nadaljevali?

Da, in to v obliki

- a. naslednjega študijskega krožka b. društva,
c. družabnega srečevanja d. projekta (katerega?) _____
e. drugo (opišite!) _____

Ne, ker _____

Izberite le eno možnost!

40. V čem se vaš študijski krožek loči od drugih krožkov oz. primerljivih oblik učenja?

41. S katerimi kakovostnimi kazalci se lahko pohvalite?

- a) pestra struktura udeležencev po starosti in izobrazbi,
b) doseganje manj vključenih ljudi,
 Poskusite opredeliti njihovo skupno značilnost ali značilnosti, ki pojasnjuje (-jo)
 njihovo manjše vključevanje _____
c) vpetost študijskih krožkov v lokalno življenje,
 Ali jo akcijski cilji zadovoljivo pojasnjujejo? (Obkrožite!) - Da. - Ne.
d) izvirne vsebine
e) obseg medijskih objav
f) dosežki in nagrade
g) povezovanje z javnimi ustanovami
 Navedite katerimi! _____

izberete lahko več možnosti!

IV. Stroški izvedbe

(Pojasnilo: Podatki so interne narave in jih ne bomo posredovali izven poročanja financerju.)

42. Stroški pri izvedbi krožka	Znesek	Vir (po šifrantu)
Skupaj		

Priloge k poročilu:

Šifrant virov

Vladne institucije (Ministrstva, Agencije) 1
Nevladne institucije (društva, zveze, ...) 2
Občina 3

Sponsorji (podjetja, posamezniki, drugi) 4
Prostovoljno delo 5
Drugo (vpišite) _____ 6

Podpis odgovorne osebe v organizaciji :

Podpis mentorja:

maj 2003

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE VPRAŠALNIKA

Prosim, da na vprašanja odgovarjate iskreno in spontano.

Vprašanja so zastavljena preprosto in jasno. Večinoma je potrebno obkrožiti odgovor, ki vam je osebno najbližji. Če se s ponujenimi odgovori ne morete poistovetiti, je pogosto dana tudi možnost »ne vem« ali »drugo (pojasnite!)«.

Uporabite jo kar najmanjkrat!

Prav pri vsakem vprašanju posebej je zapisano, kaj je potrebno storiti.

Če se vam ob reševanju porodijo razmisleki, odmevi, vprašanja, jih, prosimo, vpišite na zadnjo stran ter k vsakemu takemu odmevu posebej vpišite tudi številko vprašanja, na katerega se odzivate. Prav ti vaši odmevi so nam še posebej dragoceni.

.... Junij, 2003

Spoštovani,

Po desetih letih razvoja študijskih krožkov je čas, da si podržimo ogledalo in kritično presodimo svojo podobo v njem. Pred dvema letoma nam ga je podržal predavatelj s Švedske, dr. Michal Bron, skupaj smo ugotovili, da so slovenski krožki povsem primerljivi s švedskimi, še več, v nekaterih pogledih celo boljši. Tokrat bomo kriterij sami sebi. Želimo podrobneje spoznati prednosti našega načina življenja glede na njegove razvojne učinke. Prosimo za vaše sodelovanje.

Namen anketiranja

Želimo spoznati naš odnos do gozda, ki je za podeželje eden najbolj prisotnih naravnih virov, a se ga le redko zavemo tudi s tega vidika. Zanimajo nas vaše izkušnje iz študijskih krožkov ter koliko je trajnostno ravnanje prisotno v našem vsakdanu. Želimo izvedeti, kako bi bilo mogoče spodbuditi upoštevanje znanih, morda prezrtih, razvojno pa perspektivnih spoznanj krožkov in našega vsakdana v svojih okoljih.

Potek anketiranja

Anketiranje bo potekalo od 20. junija dalje s pomočjo anketnih vprašalnikov, ki jih bodo prejeli in izpolnili mentorji ter udeleženci študijskih krožkov, med katerimi ste tudi vi. Za izpolnjevanje boste potrebovali dobro uro zbranosti, razmisleka in vztrajnosti, za kar vas iskreno in še posebej toplo prosimo. Študijski krožki so oblika učenja in če se v njih običajno pisanju v tihoti, samoti izogibamo, naj vas in mentorje tokrat prav k temu posebej povabimo, spodbudimo. Metodološko ustrenejši bi bil naš osebni obisk in skupno izpolnjevanje, ki zaradi več kot petstotih naslovnikov ni mogoče. Upamo in pričakujemo, da boste skrbno izpolnjen vprašalnik vrnili v priloženi kuverti ali prek svojega mentorja ter nam pomagali vstaviti vaš kamenček v mozaik o pomenu gozda za trajnostni razvoj podeželja v študijskih krožkih.

Ob izpolnjevanju bi želeli biti z vami ter spremljati vaša opažanja, spontane odmeve, osebne razmisleke in vprašanja. Prosimo, če jih lahko zapišete na iztek vprašanj, lahko na poseben list ali v elektronsko sporočilo na naslov nevenka.bogataj@acs.si. Nevenka Bogataj vas bom s tem namenom pričakovala tudi ob telefonu 01 5842 579 vsak delovni dan od 8. do 16. ure prav do 1. julija 2003.

Uporaba podatkov

Anketa je anonimna, statistična obdelava pa bo posamezne odgovore skrila v seštevkih. Podatki so zaupni in varovani po zakonu o varstvu osebnih podatkov (UL RS 59/99, 57/01). Uporabljeni bodo izključno v raziskovalne namene - za nadaljnji razvoj študijskih krožkov. Ugotovitve bomo javno predstavili v različnih medijih, pa tudi osebno mentorjem študijskih krožkov ter drugim zainteresiranim zanje. V želji, da med vami poglobimo zanimanje in spoštovanje nekaterih vzorcev našega vsakdanjega ravnanja ter v podporo njihovem uveljavljanju tudi na drugih ravneh, se vam za sodelovanje zahvaljujemo vnaprej in vas prav lepo pozdravljamo

Direktorica ACS

redni profesor BTF

izvajalka raziskave

RAZUMEVANJE POMENA GOZDA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH

Datum izpolnjevanja ankete ____ junij 2003 Začetek Ura ____

A. OPIS KRAJA

1. Živim v/na _____ (Navedite ime kraja, v mestu tudi ime četrti, naselja, soseske.)

2. Ali so se V KRAJ ali IZ KRAJA v zadnjih desetih letih ljudje selili? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da, predvsem PRIseljevali
- b) Da, predvsem ODseljevali
- c) Enako priseljevali kot odseljevali
- d) Ne, selitev v večjem obsegu zadnjih deset let ni bilo

3. Ali v oddaljenosti do 5 kilometrov razpolagate ... (Obkrožite črko pred odgovorom, če je odgovor »da«!)

- a) ... z zdravstvenih oskrbo
- b) ... s kulturno ponudbo
- c) ... z organizirano rekreacijo za odrasle
- d) ... z možnostjo izobraževanja za odrasle

4. Katere oblike organiziranega sodelovanja delujejo v vašem kraju? (Obkrožite črko pred ustreznim odgovorom. Izberete lahko več odgovorov.)

- a) Gasilsko društvo
- b) Planinsko društvo
- c) Lovska družina
- d) Pevski zbor
- e) Taborniki/ skavti
- f) Gledališka/ dramska skupina
- g) Društvo podeželskih žena
- h) Cerkevne skupnosti (pastoralni svet, zakonska skupina)
- i) Skupine samopomoči (npr. Rdeči križ, Karitas)
- j) Politične stranke
- k) Zveze (npr. prijateljev mladine, podeželske mladine)
- l) Študijski krožki
- m) Druge oblike organiziranega sodelovanja (Navedite.) _____

5. Katera izmed prej naštetih oblik daje največ pobud za razvoj in bi jo lahko imenovali »motor razvoja« v vašem kraju? (Navedite največ dve.)

6. Kako ocenjujete povezanost med prebivalci vašega kraja?

(Obkrožite eno števko na lestvici od 1(»sploh nismo povezani«) do 5 (»odlično smo povezani«.))

Sploh nismo povezani

1

2

3

4

Odlično smo povezani

5

7. Kdo ima po vašem mnenju od vašega kraja, vašega okolja največ koristi?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) krajani, ki živijo in so zaposleni v kraju
- b) krajani, ki živijo v kraju, a tam niso zaposleni
- c) njegovi obiskovalci
- d) tisti, ki skozenj potujejo
- e) drugi

8. Ali se v vlogi prebivalca svojega kraja kdaj počutite v podrejenem položaju, manjvrednega glede na ljudi v drugih krajih? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da, pogosto (Nadaljujte pri naslednjem vprašanju.)
- b) Da, včasih (Nadaljujte pri naslednjem vprašanju.)
- c) Večinoma ne (Pojdite na vprašanje 10.)
- d) Ne, nikoli (Pojdite na vprašanje 10.)

9. Čemu pretežno pripisujete ta občutek? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Neugodni legi kraja
- b) Nizki kakovosti fizičnega okolja
- c) Krajevnim dogodkom iz preteklosti
- d) Ljudem tega kraja, ki imajo svoje negativne posebnosti
- e) Osebni preobčutljivosti, ki ni v zvezi s krajani ali s krajem
- f) Drugim stvarjem

B. RAZVOJ KRAJA

10. Za prihodnost mojega kraja (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Sem zelo zaskrbljen → Zakaj? _____
- b) Me skrbi → Zakaj? _____
- c) Me ne skrbi
- d) Mi je vseeno
- e) O prihodnosti sem razmišljal bolj z drugih vidikov kakor z vidika »prihodnost kraja«

11. Ali poznate načrte razvoja za vaš kraj ? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da, v celoti
- b) Da, delno
- c) V glavnem ne
- d) Sploh ne

12. Katere od sprememb v vašem kraju si v prihodnjih 5 letih najbolj želite ...

(Obkrožite oceno v vsaki vrstici.)

	Nepotrebno	Potrebno	Nujno
a) ... večja možnost za pridobivanje dohodka, boljše poslovne možnosti	1	2	3
b) ... manjša obremenitev okolja z odpadki in odplakami	1	2	3
c) ... boljša opremljenost s elektriko, cesto, javnim prevozom, telekomunikacijsko infrastrukturo	1	2	3
d) ... boljša možnost izobraževanja za odrasle	1	2	3
e) ... da bi se med seboj bolje poznali	1	2	3
f) ... višja osebna kultura ljudi	1	2	3
g) ... več organizirane družabnosti	1	2	3
h) ... drugo			

13. Kdo daje pobude za razvoj vašega kraja med posamezniki?

(Izberite z obkrožanjem črk. Izberete lahko največ tri odgovore.)

- a) izvoljeni predstavniki (svet KS, občinski svet)
- b) zavzeti domačini
- c) javni uslužbenci državnih institucij na lokalni ravni
- d) člani študijskih krožkov
- e) sam
- f) drugi

14. Ali bi katerega izmed prej naštetih lahko imenovali »motor razvoja« v vašem kraju? (Če je odgovor »da«, navedite.) _____

15. Kaj so skupne značilnosti ljudi, ki si za razvoj kraja najbolj prizadevajo?

(Obkrožite številko za vsako od navedenih možnosti.)

- a) po spolu so predvsem
1. ženske 2. moški
- b) po starosti so
1. 16-pod 25 2. 25-pod 45 3. 45 –pod 65 4. 65 let, več
- c) po izvoru so
1. domačini 2. njihovi sorodniki 3. priseljeni ljudje
- d) po kraju bivanja
1. domačini 2. niso domačini
- e) po stopnji izobrazbe
1. končana osn.šola 2. končana 3-letna sr.šola 3. končana sr. ali višja 4. končana visoka, več
- f) po zaposlitvi
1. zaposleni 2. kmetje, gospodinje 3. nezaposleni 4. upokojenci

16. Kdo je »motor« razvoja kraja in katere so tiste lastnosti, zaradi katerih ga prepoznavate kot takega? (Navedite njegove značilnosti, lastnosti, ne imena.)

AB1 Kako ste zadovoljni z bivanjem v svojem kraju ? ____

(Ocenite od 1(nezadostno) do 5 (odlično)).

AB2 Kaj pričakujete v prihodnjih petih letih razvoja za vaš kraj ? (Obkrožite eno oceno.)

-1 0 +1 +2
pričakujem poslabšanje brez sprememb pričakujem izboljšanje imam ideje za izboljšanje

C. VLOGA GOZDA ZA RAZVOJ KRAJA

17. Kdo najbolj razume delovanje gozda (v vašem kraju) kot življenjske skupnosti ?

(Najprej izberite z obkrožanjem črk. Izberete lahko največ tri odgovore. Če ste izbrali zadnjo možnost, dopolnite. Izbranim nato ocenite raven od »malo« do »povsem«.)

	Malo	Precej	Povsem
a) Tisti, ki živijo od svojega gozda	1	2	3
b) Kmetje	1	2	3
c) Lastniki gozda, ki niso kmetje ali ne živijo do svojega gozda	1	2	3
d) Gozdarski strokovnjaki	1	2	3
e) Lovci	1	2	3
f) Vikendaši	1	2	3
g) Rekreativni obiskovalci gozda (nabiralci gob, jagod, ...)	1	2	3
h) Ljubitelji in varuhi narave	1	2	3
i) Lesni trgovci (podjetja za sečnjo in odkup lesa)	1	2	3
j) Krajski	1	2	3
k) Uslužbenci javnih ustanov, ki upravljajo gozd (ZGS ¹ , Sklad ²)	1	2	3
l) Kombinacija __, __, __, __, __	1	2	3
m) Drugi oz. ne vem	1	2	3

Če menite, da gozda kot bio-ekološke celote v vašem kraju ne razume nihče, vpišite na črtico "0" ____.

¹ ZGS ... Zavod za gozdove Slovenije

² Sklad ... Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov

18. Kdo pa ima v vašem kraju največ koristi od gozda?*(Najprej izberite največ tri vrstice in obkrožite črko pred izbrano. Nato izbranim ocenite raven.)*

	Malo	Precej	Vso
a) Tisti, ki živijo od svojega gozda	1	2	3
b) Kmetje	1	2	3
c) Lastniki gozda, ki niso kmetje ali ne živijo od svojega gozda	1	2	3
d) Gozdarski strokovnjaki	1	2	3
e) Lovci	1	2	3
f) Vikendaši	1	2	3
g) Rekreativni obiskovalci gozda (nabiralci gob, jagod, ...)	1	2	3
h) Ljubitelji in varuhi narave	1	2	3
i) Lesni trgovci (zasebne in koncesijska podjetja za sečnjo in odkup lesa)	1	2	3
j) Krajski	1	2	3
k) Uslužbenci javnih ustanov (ZGS, Sklad)	1	2	3
l) Kombinacija __, __, __, __, __	1	2	3
m) Drugi oz. ne vem	1	2	3

Če menite, da od gozda v vašem kraju nima koristi nihče, vpišite na črtico "0" ____.

19. Kdo odloča o posegih v gozd v vašem kraju in njegovi okolici?*(Najprej izberite največ tri vrstice in obkrožite črko pred izbrano. Nato izbranim ocenite raven.)*

	Malo	Precej	Vso možno
a) Tisti, ki živijo od svojega gozda	1	2	3
b) Kmetje	1	2	3
c) Gozdni posestniki	1	2	3
d) Gozdarski strokovnjaki	1	2	3
e) Lovci	1	2	3
f) Vikendaši	1	2	3
g) Rekreativni obiskovalci gozda (nabiralci gob, jagod, ...)	1	2	3
h) Ljubitelji in varuhi narave	1	2	3
i) Lesni trgovci (zasebne in koncesijska podjetja za sečnjo in odkup lesa)	1	2	3
j) Krajski	1	2	3
k) Uslužbenci javnih ustanov (ZGS)	1	2	3
l) Kombinacija __, __, __, __, __	1	2	3
m) Drugi oz. ne vem	1	2	3

20. Kaj daje gozd vašemu kraju ?*(Najprej izberite največ tri vrstice in obkrožite črko pred izbrano. Nato izbranim ocenite raven.)*

	Malo	Precej	Vso/vse
a) Pašo, steljo	1	2	3
b) Meso (od lova, krivolova)	1	2	3
c) Dohodek od lesa	1	2	3
d) Dohodek, a ne od lesa	1	2	3
e) Les za drva, gradbeni les	1	2	3
f) Sadeže, zelišča, gobe, ipd.	1	2	3
g) Možnost užitka, sprostitve	1	2	3
h) Rezervo prostora (npr. za gradnjo)	1	2	3
i) Redke rastlinske in živalske vrste	1	2	3
j) Čisto in kakovostno pitno vodo	1	2	3
k) Zaščito pred hrupom, pred vplivi ceste ali podobnega objekta	1	2	3
l) Drugo	1	2	3

21. Kaj je gozd dajal vašemu kraju nekoč (npr. pred 100 leti)?

(Najprej izberite največ tri vrstice in obkrožite črko pred izbrano. Nato izbranim ocenite raven.)

	Malo	Precej	Vso/vse
a) Pašo, steljo	1	2	3
b) Meso (od lova, krivolova)	1	2	3
c) Dohodek od lesa	1	2	3
d) Dohodek, a ne od lesa	1	2	3
e) Les za drva, gradbeni les	1	2	3
f) Sadeže, zelišča, gobe, ipd.	1	2	3
g) Možnost užitka, sprostitve	1	2	3
h) Rezervo prostora (npr. za gradnjo)	1	2	3
i) Redke rastlinske in živalske vrste	1	2	3
j) Čisto in kakovostno pitno vodo	1	2	3
k) Zaščito pred hrupom, pred vplivi ceste ali podobnega objekta	1	2	3
l) Drugo, ne znam odgovoriti	1	2	3

22. Ali so z gozdom v vašem kraju pretekle generacije gospodarile tako, da so nam danes v enaki meri kot njim na voljo vse njegove značilnosti in koristi. (Obkrožite eno od trditev.)

1	2	3	4
se strinjam	delno se strinjam	se ne strinjam	sploh se ne strinjam

23. Ali se z gozdom v vašem kraju tudi sedaj gospodari tako, da bodo prihodnjim generacijam na voljo vse njegove značilnosti in koristi v enaki meri kot nam. (Obkrožite eno od trditev.)

1	2	3	4
se strinjam	delno se strinjam	se ne strinjam	sploh se ne strinjam

24. S kom se o gozdu največ pogovarjate ? (Obkrožite črko pred enim odgovorom.)

- a) Z odkupovalci
- b) S člani družine
- c) Z domačini
- d) S prijatelji, znanci, sosedi
- e) Z izvajalci del v gozdu
- f) Z nikomer

25. Ali so vaša stališča o posegih v gozd (npr. gradnjah, sečnji, ...) v vašem kraju ustrezno upoštevana? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) So.
- b) Niso.
- c) Niso, ker ni sporazumevanja med načrtovalci posegov in uporabniki.

26. Ali ste se kdaj udeležili javne razgrnitve gozdnogospodarskega načrta?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da.
- b) Ne.
- x) Ne vem, kaj je »javna razgrnitev gozdnogospodarskega načrta« in kje naj bi bila.

27. Ali vas moti, da gozd v vašem kraju poleg vas obiskujejo tudi drugi ljudje?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom. Nato pojasnite.)

- a) Da. Kaj vas najbolj moti? _____
- b) Ne. Zakaj?
 - 1 Ker obiskovalcev ni.
 - 2 Ker sem obiskovalcev vesel.
 - 3 Drug vzrok.

28. Kaj menite o ponujenih oblikah pridobivanja dohodka od obiskovalcev gozda v vašem kraju? (Ocenite za vsako vrstico.)

	Nepotrebno	Potrebno	Nujno
a) Zaračunavanje dostopa (npr. uporabe ceste)	1	2	3
b) Spremljevalna ponudba na izletniški točki ali na prireditvi	1	2	3
c) Vstopnina v arboretum, na gozdno učno pot	1	2	3
d) Plačilo vodenja po zanimivih lokacijah, ki jih poznamo samo domačini	1	2	3
e) Zbiranje tistega dela dohodka v krajevni proračun, ki ga (tudi) na račun gozdnega okolja (npr. razgleda, izletov, ...) tržijo ponudniki turizma in npr. graditelji nepremičnin	1	2	3
f) Drugo (Kaj?) _____	1	2	3

Če menite, da dohodka od obiskovalcev gozda v vašem kraju ni primerno zbirati, vpišite "0" ____.

29. Ali bi bilo v vašem kraju za gozd potrebno bolj skrbeti? (Obkrožite.)

- a) Ne.
b) Da. (Prosimo, pojasnite.)

C1 Kako ste zadovoljni z vlogo gozda v razvoju vašega kraja? ____
(Ocenite od 1(nezadostno) do 5 (odlično).)

C2 Kaj pričakujete v prihodnjih petih letih za vlogo gozda v razvoju vašega kraja?
(Obkrožite eno oceno.)

-1 0 +1 +2
pričakujem poslabšanje brez sprememb pričakujem izboljšanje imam ideje za izboljšanje

D. ŠTUDIJSKI KROŽEK

30. Sodeloval sem v _____ študijskem (-ih) krožku (-ih).
(Navedite število študijskih krožkov, v katerih ste kakorkoli sodelovali.)

31. Imam potrdilo o opravljenem usposabljanju ... (Obkrožite v vsaki vrstici po eno od možnosti.)

- a) za vodjo 1 da 2 ne Če ste odgovorili »ne«, nadaljujte pri vprašanju 34.
b) za mentorja 1 da 2 ne Če ste odgovorili »ne«, nadaljujte pri vprašanju 34.

32. Študijske krožke vodim /sem vodil pretežno ... (Obkrožite črko pred ustreznim odgovorom.)

- a) ...v kraju/krajih, kjer živim
b) ...v kraju/krajih, kjer sem nekoč živel in v njegovi okolici
c) ...v kraju/krajih, ki ga/jih poznam, a tam nisem nikdar živel ali delal
d) ...v kraju/krajih, ki ga/jih šele spoznavam

33. Študijskih krožkov ne vodim več, ker ...

(Pojasnite, čemu ste prenehali organizirati študijske krožke in koliko ste jih pred prenehanjem vodili.)

34. Ustanova, pod okriljem katere je bil organiziran krožek, je imela nanj

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom. Pojasnite.)

- a) odločilen vpliv, ker _____
b) vpliv, a ne velik _____
c) ni imela vpliva, ker _____

35. Študijski krožki v našem kraju ... (Obkrožite v vsaki vrstici po eno možnost.)

a) 1 so znani	2 niso znani
b) 1 so edino organizirano učenje za odrasle	2 so del izobraževalne ponudbe za odrasle
c) 1 so izpopolnitev vsebin izobraževanja	2 niso izpopolnitev vsebin izobraževanja
d) 1 so zametek novih organizacij	2 niso zametek novih organizacij
e) 1 so pot do manj vključenih posameznikov	2 niso pot do manj vključenih posameznikov
f) 1 so doslej vsaj posredno obravnavali gozd	2 doslej niso obravnavali gozda

36. V krožku sem lahko vplival na odločanje (Obkrožite v vsaki vrstici po eno možnost.)

	<i>V celoti</i>	<i>Delno</i>	<i>V glavnem ne</i>	<i>Prav nič</i>
a) o kraju	1	2	3	4
b) času	1	2	3	4
c) vsebini	1	2	3	4
d) poteku	1	2	3	4
e) obliki posredovanja rezultatov v okolje	1	2	3	4

37. Od študijskih krožkov, kjer sem sodeloval, sem imel naslednje dolgoročne koristi:

(Najprej obkrožite črko. Nato ocenite raven z ocenami od 1 do 3. Izberite do tri prevladujoče.)

	<i>Malo</i>	<i>Precej</i>	<i>Povsem</i>
a) nova in/ali večja znanja, spretnosti, razgledanost	1	2	3
b) drugačno in /ali višjo motivacijo za učenje	1	2	3
c) drugačno in/ali večjo motivacijo za povezovanje z drugimi	1	2	3
d) sprostitvev	1	2	3
e) pomagali so mi ob vstopu na trg dela	1	2	3
f) vse to oziroma kombinacija ____, ____, ____, ____	1	2	3

38. Kaj menite, na kateri ravni bodo ostali po zaključku krožka trajni rezultati ?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) na osebni ravni
b) na ravni krožka oz. skupine ljudi (npr. družine, prijateljev, ...)
c) na ravni lokalne skupnosti
d) drugi trajni rezultati, ni jih moč pojasniti z ravnjo

39. Po kolikem času je v vašem študijskem krožku / študijskih krožkih prišlo do večjega kakovostnega preskoka (npr. ustanovitve društva ipd.)?

(Navedite leta, število zaključenih krožkov in obliko, v katero so prerasli.)

Po _____ letih oz. po _____ zaključenih krožkih so krožki prerasli

v _____.

Če noben od študijskih krožkov, v katerem ste sodelovali ni prerasel svojih okvirov, vpišite "0" _____.

40. Kaj menite, kako pomembno lahko študijski krožki vplivajo na vlogo gozda v razvoju vašega kraja? (Najprej obkrožite črko. Nato ocenite raven z ocenami od 1 do 3. Izberite do tri prevladujoče odgovore.)

	Malo	Precej	Povsem
a) Nova in/ali večja znanja, spretnosti, razgledanost o gozdu v kraju	1	2	3
b) Drugačno in /ali višjo motivacijo za učenje o gozdu v kraju	1	2	3
c) Dajejo lahko iniciative, ideje v povezavi z gozdom v kraju	1	2	3
d) Spreminjajo lahko odnos do gozda v kraju	1	2	3
e) Motivirajo lahko povezovanje z akterji, ki vplivajo na gozd v kraju	1	2	3
f) Pripomorejo lahko k vstopu na trg dela, povezanega z gozdom	1	2	3
g) vse to oziroma kombinacija ____, ____, ____, ____	1	2	3
h) možnost za pogovor o gozdu, za oblikovanje stališč	1	2	3
i) Drugo	1	2	3

Če menite, da študijski krožki ne morejo vplivati na vlogo gozda v razvoju vašega kraja, vpišite "0" ____.

D1 Kako ste zadovoljni s študijskimi krožki? ____ (Ocenite od 1(nezadostno) do 5 (odlično.))

D2 Kaj pričakujete v prihodnjih petih letih za študijske krožke ? (Obkrožite eno oceno.)

-1	0	+1	+2
pričakujem poslabšanje	brez sprememb	pričakujem izboljšanje	imam ideje za izboljšanje

E. NAČIN ŽIVLJENJA

41. Ali ste vsaj deset let odraščali drugje kakor v kraju, ki ste ga imeli v mislih ob odgovarjanju na dosedanja vprašanja? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da, v kraju, ki je oddaljen manj kot 20 km
- b) Da, v kraju, ki je oddaljen med 20 in 100 km
- c) Da, v kraju, ki je oddaljen več kot 100 km
- d) Ne

42. Strinjam se s trditvijo, da sem ... (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom in pojasnite s tipičnimi znaki, lastnostmi, značilnostmi.)

- a) ... prebivalec podeželja, ker _____
- b) ... prebivalec mesta, ker _____
- c) Nisem niti podeželan, niti meščan, ker _____

43. Ali svoje vsakdanje ravnanje kdaj ocenite z vidika ... (Ocenite za vsako vrstico.)

	Nikoli	Včasih	Vedno
a) ... njegovega vpliva na skupno dobro (npr. krajanov) ?	1	2	3
b) ... njegove trajnosti (npr. posledic za so-krajane)?	1	2	3
c) ... posledic na naravno okolje?	1	2	3

44. V koliko društvih in drugih oblikah organiziranega sodelovanja sodelujete? V ____.
(Navedite skupno število tistih, v katerih ste aktivno prisotni vsaj dvakrat letno.)

45. Kje najpogosteje preživite prosti čas ob koncih tedna ?
(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom. Ne upoštevajte časa letnih dopustov.)

- a) Na izletu v naravo (morje, gozd, gore).
- b) Na obisku mesta (muzeji, prireditve).
- c) Drugje (npr. doma).

46. Ali poznate ljudi v vašem kraju? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da, več kot polovico ljudi v našem kraju/ naselju/ soseski poznam.
- b) Da, vendar poznam manj kot polovico ljudi v našem kraju/ naselju/ soseski.
- c) Ne, večine ljudi v našem kraju/ naselju/ soseski/ ne poznam.
- d) Ne poznam nikogar.

47. Kako pogosto (brezplačno in prostovoljno) pomagате ljudem v vašem kraju?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Nikoli.
- b) Priložnostno, če pač tako nanese.
- c) Vsaj enkrat na mesec se to zgodi.
- d) Več kot vsak mesec enkrat.

48. Vaše sporazumevanje s starejšimi generacijami (razen v družini) je ...

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) ... priložnostno, površno
- b) ... redno, a le redko bolj osebno
- c) ... redno, tudi čustveno (pozitivno ali negativno), poglobljeno
- d) ... iz različnih razlogov prekinjeno.

49. Ocenite, kako potrebne so navedene možnosti v prihodnjih 5 letih za vaše gospodinjstvo?

(Ocenite za vsako vrstico z ocenami od 1 do 3.)

	<i>Nepotrebno</i>	<i>Potrebno</i>	<i>Nujno</i>
a) ... razširiti možnosti dostopa do znanja, informacij	1	2	3
b) ... bolje spoznati sosede, prijatelje, znance, sorodnike, se z njimi zblížati	1	2	3
c) ... zmanjšati obremenitev okolja z odpadki in odpadkami	1	2	3
d) ... nadomestiti nekatere nakupe z lastnimi izdelki	1	2	3
e) ... zmanjšati porabo neobnovljivih virov energije za ogrevanje	1	2	3
f) ... skrajšati prevoze z osebnim avtom in jih nadomeščati s pešačenjem, kolesarjenjem ali javnim prevozom	1	2	3
g) ... izboljšati opremljenost gospodinjstva s stroji, opremo	1	2	3
h) ... sodelovati v organiziranih oblikah druženja (društva, klubi, ...)	1	2	3
i) ... poiskati nove možnosti za pridobivanje dohodka	1	2	3

E1 Kako ste zadovoljni s svojim načinom življenja? ____

(Ocenite od 1(nezadostno) do 5 (odlično).)

E2 Kaj pričakujete v zvezi s svojim načinom življenja za prihodnjih pet let?

(Obkrožite eno oceno.)

-1	0	+1	+2
<i>pričakujem poslabšanje</i>	<i>brez sprememb</i>	<i>pričakujem izboljšanje</i>	<i>imam ideje za izboljšanje</i>

F. STIK Z ZEMLJO, Z GOZDOM

50. Ali skozi okno prostora, v katerem preživite večji del dneva, lahko vidite gozd?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da
- b) Ne

51. Ali se vam je kdaj zgodilo, da ste ta gozd občudovali ?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da, pogosto. Zakaj? _____
- b) Da, redko. Zakaj? _____
- c) Ne.

52. Kako pogosto greste v gozd? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Vsak dan
- b) Enkrat na teden
- c) Večkrat na teden
- d) Enkrat na mesec
- e) Nekajkrat letno
- f) Ne vsako leto
- g) Ne hodim v gozd

53. Kaj sta glavna dva motiva, vzroka, razloga, da greste v gozd? (Navedite ju.)

54. Ali ste lastnik, solastnik ali najemnik gozda ?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da *(Nadaljujte pri naslednjem vprašanju).*
- b) Ne *(Pojdite na vprašanje 57).*

55. Ali je gozd, katerega lastnik ste v vašem kraju oz. bližnji okolici?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da. *(Nadaljujte pri naslednjem vprašanju).*
- b) Ne. *(Pojdite na vprašanje 57).*

56. Ali sami delate v gozdu (sečnja, spravilo, varstvena in gojitvena dela, vzdrževanje poti, ...)?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da.
Katera dela? (Obkrožite!) sečnja spravilo varstvena dela gojitvena dela vzdrževanje poti
- b) Ne.

57. Kateri način obdelave zemlje (kmetijske zemlje, vrta) vam je najbližji?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom. Če ste izbrali d), dopolnite odgovor.)

- a) Kemičnih pripravkov ne uporabljam, gnojim izključno s hlevskim gnojem
- b) Umetna gnojila in pesticide uporabljam zadržano, redko
- c) Umetna gnojila in pesticide uporabljam brez posebnih zadržkov, redno
- d) Ne obdelujem kmetijske zemlje oz. vrta, vendar bi se med zgornjimi možnostmi odločil za ____

58. Ali izdelujete izdelke iz naravnih materialov (les, glina, slama, ...)?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da za prodajo
- b) Da, za domačo uporabo
- c) Ne, toda znam
- d) Ne izdelujem, ne znam

59. Ocenite pomembnost gozda za vas z ocenami od 1 (nepomemben) do 3 (bistven).

(Obkrožite za vsako vrstico po eno od možnosti.)

	<i>Nepomemben</i>	<i>Malo pomemben</i>	<i>Bistven</i>
a) pri bivanju	1	2	3
b) pri delu	1	2	3
c) v prostem času	1	2	3

60. Kako bi opredelili svoj osebni odnos do gozda? (Obkrožite eno ocen.)

ga sovražim, se ga bojim 1 2 3 4 5 me privlači, občudujem ga, spoštujem/ljubim

61. Ali bi želeli imeti svoj gozd? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

Če ste že lastnik gozda, se vprašanje glasi »Ali bi gozdno posest želeli povečati?«

- a) Da. Zakaj?

- a) Ne. Zakaj?

F1 Kako ste zadovoljni s svojim stikom/odnosom do zemlje, gozda? _____

(Ocenite od 1 (nezadostno) do 5 (odlično.))

F2 Kakšna so vaša petletna pričakovanja v zvezi z vašim odnosom do zemlje, gozda?

(Obkrožite eno oceno.)

-1 0 +1 +2
pričakujem poslabšanje brez sprememb pričakujem izboljšanje imam ideje za izboljšanje

G. UČENJE, INFORMIRANOST O GOZDU

62. V kakšni obliki ste v zadnjem letu pridobivali informacije o gozdu?

(Najprej izberite z obkrožanjem črk, nato izbranim ocenite raven z ocenami od 1 do 3. Izberete lahko več odgovorov.)

	Nepomemben vir	Malo pomemben	Ključni vir
a) Branje knjig	1	2	3
b) Branje revij, časopisov	1	2	3
c) Obisk predavanja, okrogle mize	1	2	3
d) Obisk sejma, prireditve	1	2	3
e) Udeležba na razgrnitvi gozdnogospodarskih načrtov	1	2	3
f) Sodelovanje v krožku	1	2	3
g) Spremljanje informativnih oddaj na radiu in televiziji	1	2	3
h) Spremljanje izobraževalnih oddaj na radiu in televiziji	1	2	3
i) Od gozdarskih organizacij (npr. ZGS ³)			
j) Drugo	1	2	3

63. Ali ste se kdaj v svojem življenju namensko ali priložnostno učili o gozdu?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da
- b) Ne (Nadaljujete z vprašanjem 65.)

64. Kje in kako ste gozd najbolj spoznali? (Obkrožite za vsako vrstico po eno od možnosti.)

a) 1. v šoli	2. med delom	3. v prostem času
b) 1. redno	2. priložnostno	
c) 1. načrtno	2. slučajno	
d) 1. iz izkušenj	2. teoretično	
e) 1. iz knjig, revij, medmrežja	2. od ljudi (od sorodnika, učitelja, sodelavca, prijatelja)	
f) 1. samostojno	2. v skupini	

65. S kakšno oceno bi ocenili svoje izkušnje, znanje o gozdu? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- 1 nimam izkušenj z gozdom, o njem se nisem učil, niti razmišljal
- 2 o gozdu vem zelo malo, izvedel sem sproti mimogrede, ne da bi bil prav pozoren
- 3 o gozdu nekaj vem, doživljam ga skozi delo, prosti čas in sredstva obveščanja
- 4 o gozdu vem precej, načrtno ga opazujem, se o njem učim, včasih kaj preberem
- 5 o gozdu vem veliko, predstavlja moje delo in prosti čas, ga doživljam in opazujem, spremljam strokovno literaturo

66. V kakšni obliki bi se v prihodnjem letu bili pripravljene učiti o gozdu? (Obkrožite za vsako vrstico po eno od možnosti.)

a) 1. v formalnih oblikah	2. v neformalnih oblikah
b) 1. iz izkušenj	2. teoretično
c) 1. iz knjig, revij, medmrežja	2. od ljudi (od sorodnika, učitelja, sodelavca, prijatelja)
d) 1. samostojno	2. v skupini
e) 1. priložnostno, slučajno	2. načrtovano, formalno potrjeno

³ Zavod za gozdove Slovenije

67. Ali poznate katerega izmed konfliktov v zvezi z gozdom v Sloveniji?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom. Nato pojasnite.)

- a) ne
- b) da.

(Udeleženci? Lokacija? Vzrok? Komentar?)

68. Katera vloga ima po vašem mnenju prednost v naštetih okoljih? (Obkrožite za vsako vrstico prevladujočo vlogo, izjemoma lahko več vlog.)

	<u>vloga:</u>	<u>pridobivanje lesa</u>	<u>varovanje tal,vode, klime</u>	<u>prostor za oddih</u>
a) ljubljanski Rožnik		1	2	3
b) strnjeni gozdovi Notranjske		1	2	3
c) gozdni ostanki Prekmurja		1	2	3
d) Kras v okolici Sežane		1	2	3
e) Pokljuka		1	2	3
f) vaš kraj in okolica		1	2	3

69. Kaj o gozdu v vašem kraju ali o gozdu nasploh vas najbolj zanima ?

(Navedite področje, vsebino, o kateri bi želeli izvedeti kaj več IN kdo bi bil najprimernejši vir.)

1. _____
2. _____
3. _____

70. Materialni standard ljudi v Sloveniji je dosežen tudi na račun poslabšanja okolja, še posebej v nekaterih predelih. (Obkrožite eno oceno.)

1	2	3	4
se strinjam	delno se strinjam	se ne strinjam	sploh se ne strinjam

71. Načrti razvoja Slovenije predvidevajo, naj bi materialni standard ne naraščal več na račun slabšanja okolja in neenakosti v družbi. Ali menite, da gre razvoj v Sloveniji v to smer?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da
- b) Ne
- x) Ne vem

72. Na kakšen način bi lahko spodbudili razvoj, ki bi ne škodil okolju, ne bi povzročal neenakosti med ljudmi ter bi bodočim generacijam omogočal izkoriščanje vseh značilnosti in koristi gozda v enaki meri kakor smo jih deležni mi? (Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) s strožjimi pravili igre (zakoni, podzakonski akti)
- b) s strožjim nadzorom (inšpekcija)
- c) razmere bodo pripeljale do tega, da bo to potrebno
- d) z večjo zavestjo o pomenu okolja in našega osebnega dejavnega udejstvovanja
- e) z vsem naštetim
- f) drugače (Kako?) _____
- x) ne vem

G1 Kako ocenjujete svoje učenje, informiranost o gozdu? ____

(Ocenite od 1(nezadostno) do 5 (odlično).)

G2 Kaj pričakujete za prihodnjih pet let za vašo informiranost in učenje o gozdu?

(Obkrožite eno oceno.)

-1	0	+1	+2
pričakujem poslabšanje	brez sprememb	pričakujem izboljšanje	imam ideje za izboljšanje

H. SPLOŠNI PODATKI O ANKETIRANCU

73. Starost (Vpišite letnico rojstva.) _____

74. Spol (Obkrožite.) a) moški b) ženska

75. Koliko let ste se šolali ? (Vpišite število let šolanja in pri tem ne upoštevajte prekinitve v obliki "ponavljanja", "pavziranja".) _____ let.

76. Poklici, v katerih delate ali ste delali ter čutite, da so del vas, se z njimi identificirate.
(Navedite poklic ali več poklicev, ki ste jih dejansko opravljali vsaj nekaj let. Ne navajajte izobrazbe. Primer: učili ste se za mizarja, delali pa kot vzdrževalec v industrijskem podjetju, popoldne ste kmetovali. Navedete vzdrževalca in kmeta. Če ste npr. popoldne vsaj dve leti tudi mizarili, pa še mizarja.)

77. Število ljudi, s katerimi živite v/na istem naslovu, je _____.
(Vpišite število članov razširjenega gospodinjstva – vključno s tistimi, ki imajo svoje gospodinjstvo, a živite skupaj na istem naslovu.)

78. Število otrok, ki ste jih ali jih še preživljate _____. (Vpišite število.)

79. Gozd mi prinaša dohodek (Obkrožite.) a) Da b) Ne

80. Ali so k osamosvojitvi vašega gospodinjstva ključno prispevali tudi drugi? (Mišljena je pomoč staršev (stanovanje, varstvo,...), javnih sredstev (štipendije, ugodne najemnine, brezplačno varstvo otrok ...) itd.. Izberete lahko več odgovorov.)

a) Prostor.	Da	Ne
b) Čas.	Da	Ne
c) Denar.	Da	Ne
d) Znanje, informacije.	Da	Ne
e) Drugo.	Da	Ne

Če menite, da k vaši osamosvojitvi ni ključno prispeval nihče, vpišite "0" _____.

Ali želite prejeti povratno informacijo o ugotovitvah te ankete?

(Obkrožite črko pred najustreznejšim odgovorom.)

- a) Da. (To bo mogoče ob izteku leta 2004, potrebovali bomo pobudo vašega mentorja.)
b) Ne.

Ali bi nam želeli še kaj sporočiti, česar vas nismo vprašali? (Opišite.) Tu je tudi prostor za vaše komentarje, ugotovitve in odmeve na posamezna vprašanja.

HVALA ZA SODELOVANJE.

Ura zaključka izpolnjevanja ankete _____